

A VILÁGHÁBORÚ TÖRTÉNETE

1914-1918

DIPLOMÁCIAI OKIRATOK, HIVATALOS JELENTÉSEK, SZEM-
TANÚK HITELES FÖLJEGYZÉSEI ÉS EREDETI ADATOK NYOMÁN

TELJESEN ÁTDOLGOZOTT II. KIADÁS

TÖBBSZÁZ KÉPPEL EREDETI FELVÉTELEKKEL ÉS TÉRKÉPEKKEL

I. KÖTET

BUDAPEST,
TOLNAI NYOMDAI MŰINTÉZETÉS KIADÓVÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA

Tíz esztendeje...

Tíz esztendeje már, hogy elnémult az ágyúk dörgése, a gépfegyverek kattogása, a puskák ropogása.

Tíz esztendeje, hogy véget ért a világháború, az „eget, földet rázó” nagy világháború, amely 1914 augusztusától 1918 októberéig egyetlen egy óriási csataterre alakította át Európa területét.

Elhallgattak az ágyúk, elnémultak a puskák. A lövészárkok földbevált labirintusaiból — több mint négy évig tartó és minden képzeletet felülmúló, hősi erőfeszítés után — Európa férfinépe a lecsendesülő föld

felszínére került. Véget ért a világháború, amelyenhez fogható még nem tombolt az ég alatt.

Tíz esztendő múlt el azóta. Egy évtized távlatából tekinthetünk vissza a fergetegre ... A fergetegre, amely városokat és falvakat sodort el, amely százezreket és százezreket gázolt vérbe, amely hatalmas birodalmakat rombolt széjjel és új államokat teremtett a széteső, vérző romokon... A fergetegre, amely szétrobbantotta a magyar-osztrák monarchiát és amely végső eredményében darabokra tördelte az ezeréves magyar hazát. . . Tíz esztendő történelmi távloaiából vizsgálhatjuk és ítélni tudjuk meg az eseményeket, amelyeket a fergeteg tombolása idején még áttekinteni is alig lehetett.

Úgy voltunk vele, mint az erdő közepén álló ember, aki a sok fától nem látja — az erdőt. A sok csatától nem láttuk a háborút.

Ma már egy évtizednyire távolodtunk el az események vérzivataros forgatagától. A történelmi kutatások, diplomáciai feljegyzések és hadvezéri naplók nagy mértékben hozzájárultak az események megértéséhez és tisztázásához.

Tíz év nem nagy idő a világháború eseménylavinájának pontos feldolgozására és hűséges megvilágítására. Hiszen a négy háborús esztendő alatt több esemény zajlott le, mint néha évszázadok alatt.

De a tíz esztendő mégis elegendő volt arra, hogy az emberiség összefüggő és tiszta képet kapjon a világháborúról: annak igazi okairól, igazi eseményeiről, igazi lefolyásáról.

Eljutottunk a kellő távolságba.

Láthatjuk a világháború félelmetes, zengő erdejének teljes képét.

Elég messze vagyunk már tőle. Elég közel vagyunk még hozzá.

Higgadtan és tárgyilagosan, de a bennünk élő friss emlékezéssel tudjuk megrögzíteni az eseményeket. Emlékszünk a Kárpátok csúcsain vívott hófergeteges szuronyrohamokra, a Doberdo sziklái között visszhangzó pergőtüzekre, az orosz síkságon való diadalmas előnyomulásokra, a délvidéki győzelmek sorozataira, a legendába illő hőstettekre, a halálmegvető bátorság, a lángoló hazaszeretet legragyogóbb példáira...

És ezeket az örök fénnel ragyogó mozaikokat most már a nagy világháború mindent összefoglaló, egységes képén tudjuk elhelyezni.

Tíz év távlatából bontakozik ki a világháború pontos képe, gigantikus mérete. Most már meg tudjuk ítélni: mik voltak ehhez képest az emberiség történetének legvéresebb, leghíresebb háborúi?

A pún háború? Hannibál? Attila? A catalaunumi csata? A harmincéves háború? Napóleon? A lipcsei „népek csatá”-ja?

Beszéljenek a számok.

Az ó-kor legkitünőbb hadvezére, a karthagói Hannibál kilencven-ezer gyalogossal, tizenkétezer lovassal és harminchét harci elefánttal kelt át az Alpeseiken, ami a hadtörténelemnek világgraszoló eseménye volt. Ezzel az „óriási” hadsereggel törte meg a római birodalom minden ellenállását és verekedte végig az ó-kor egyik legnagyobb háborúját.

A világtörténelem „legvéresebb” csatáját 451-ben a catalaunumi síkon Attila vívta meg a római Aétius seregével. Attilának félmilliónyi hada volt, a rómaiaknak és gótoknak ugyanannyi. Az ütközet lezajlása után hír szerint százötvenezer harcos holtteste maradt a harctéren. Komoly történettudósok túlzottnak tartják ezeket a számadatokat is.

A harmincéves háborít korántsem tartott harminc esztendeig. Igen nagy megszakításokkal, néha évekig tartó pihenés után kerül egy-egy összecsapásra a sor, úgyhogy a szorosán vett háborúskodás ideje alig rügött hat esztendőre és sohasem hozott mozgásba kiemelkedően nagyszámú seregeket.

Napóleon orosz hadjáratára mintegy négyszázezer emberből álló hadsereggel indult, amelyet Európa minden részéből toboroztak össze számára. A lipcsei csatában pedig, amelyet a történelem a „népek csatá”-járiak nevez, Napóleon kétszázezer főnyi sereggel állott szemben az orosz-porosz-osztrák-angol-svéd szövetségesek háromszázezer főnyi hadával.

Az 1870—71. évi német-francia háborúban a német haderő négyszázezer, a francia sereg pedig háromszázezer főből állott.

Az 1914—1918. évi világháborúban pedig:

A központi hatalmak hárommillió-négyszázezer, az ellenséges szövetségesek pedig ötmillióhétszázezer katonát tartottak állandóan fegyverben. A háború egész ideje alatt átlagosan 8—9 millió katona vívta a népek igazi csatáját.

Még tisztább képet ad a világháború példa nélkül álló, iszonyú méreteiről az a statisztika, amelyet legutóbb állítottak össze a világháború hősi halottairól. Eszerint:

a központi hatalmak részéről

Németország	2.000.000	Törökország	300.000
Magyarország-Ausztria	900.000	Bulgária	50.000

az ántánt és szövetségesei részéről :

Oroszország	2,300.000	Románia	80.000
Franciaország	1,400.000	Amerika	50.000
Anglia	600.000	Belgium	40.000
Olaszország	500.000	Szerbia	40.000

katonája életét vesztette el a világháborúban. A statisztika szerint tehát a központi hatalmak táborából 3,250.000, az ántánt és szövetségesei részéről 5,010.000 katona esett el a harc mezején. Összesen nyolc és negyed millió ember! Rettenetes elgondolni!

Ez a szomorú és méreteinél fogva megrázó statisztika bizonyítja a legjobban, hogy az 1914—1918. évi világháborúhoz fogható hadjáratot nem ért még meg az emberiség.

De talán éppen e riasztó méretek szólaltatták meg a világ lelkiismeretét. A háború után megalakult a Népszövetség, melynek az a célja, hogy a jövőben megakadályozza a háborús konfliktusok kitörését és békésen oldja meg a nemzetek között felmerülő ellentéteket.

A „Tolnai Világlapja” már a háború folyamán négy hatalmas kötetben kiadta a „Világháború Története” című művet, amely a frissen pergő, drámai eseményeket, a gigászi hadseregek irtózatos mérkőzéseit, a mesébe illő hősiesség ragyogó példáit örökítette meg nemcsak lebilincselően érdekes szövegével, hanem ezernél jóval több illusztrációval is: a nagy eseményekről a helyszínen készített eredeti rajzokkal és fénykép-felvételekkel.

Tíz esztendő után a „Tolnai Világlapja” új köntösben, teljesen új átdolgozásban jelenteti meg a „Világháború Történeté”-t. A magyar irodalomban eddig még nem volt összefoglaló, teljes történelmi mű, amely a világháború pontos, hűséges lefolyását ismertette volna, főként a háború utáni időkben napvilágra kerülő dokumentumok, titkos okmányok és diplomáciai akták alapján.

Ezt a nagy hiányt és hézagot pótolja most a „Tolnai Világlapja”, mikor minden magyar család könyvespolcára eljuttatja a „Világháború Története” című művet, minden idők legvéresebb, leggrandiózusabb és legtanulságosabb háborújának megrázóan drámai történetét.

E történelem minden lapja ott él még a szívünkben. Nemcsak kortársai, hanem szereplői vagyunk — közvetve vagy közvetlenül — a világháborúnak. Eseményeit a „Világháború Történeté”-nek olvasásakor újra és újra átéljük.

A magyar hősiesség, az emberi erőfeszítés és elszántság örök időkre szóló hőskölteménye ez a történelmi mű, melyet meghatott lélekkel, a nagy viharra való édes-bús emlékezéssel olvas végig minden magyar ember.

És a fiatalság? Az új generáció? ... Amely azt kérdezzeti:

— Mondd, apám, milyen is volt a háború, amelyben te is megsebesültél?

— Mondd, anyám, hogy is volt az, amikor nagypapa hősi halált halt?

Ennek az új generációnak, meg az eljövendő új generációknak majd elmondja e mű világosan és részletesen:

— Így volt az, édes fiam ...

B. I.

A világháború előzményei

A nagy vihar előtt.

A villámcsapás, mely irtózatos dörrenéssel robbantotta fel Európa puskaporos tornyát, nem a derült égből csapott le.

Sűrű viharfellegek tornyosultak már Európa politikai egén, amikor 1914 június 28-án Szarajevóban eldőrdültek a pisztolylövések, amelyek kioltották Ferenc Ferdinánd trónörökösnek és nejének életét.

Akik nem figyelték vagy nem értették meg az európai politika eseményeit, azt hihették, hogy a szarajevói merénylet villáma váratlanul derült, kék égből csapott le.

De akik figyelemmel kísérték a külpolitika eseményeit, akik tisztában voltak azzal, hogy jóformán egész Európa évek óta lázasan fegyverkezik és készül a nagy erőmérkőzésre, azok tudták, hogy a szörnyűséges szarajevói merénylet a komor, vészfelhőktől terhes ég első villámcsapásaként zúdult le a földre . . .

Ennek a viharnak előbb-utóbb ki kellett törnie.

Az első villanás, a szarajevói, gyilkos revolverek eldőrdülése csak siettette az eseményeket, az elkerülhetetlen végzetes erőmérkőzést, amelyre már nagyban készülődtek az európai hatalmasságok.

A négy évig tomboló világháborúnak, amelynél nagyobbat még nem ért meg az emberiség, mélyen gyökerező és kiküszöbölhetetlen okai voltak. A főök és a világháború tulajdonképpeni előidézője az a már régebbi keletű féltékenység volt, amellyel az angolok figyelték a német birodalom hirtelen fellendülését. Az angol diplomácia és kormány már-már Anglia világhatalmi pozícióját kezdte féltetni a német birodalom egyre fejlődő, egyre előbbre törő hatalmától.

Vessünk csak egy pillantást a világháborút megelőző időkre.

A német hadsereg óriási győzelmével végződő 1870—71. évi német-francia háború a német birodalom nagyszabású és hirtelen megerősödését eredményezte. Az önálló német királyságok és fejedelemségek a német, birodalomban egyesültek és ez az egységes, erőtlő duzzadó új német birodalom csakhamar nagy virágzásnak indult. Szinte példa nélküli a német birodalom ipari és gazdasági fejlődésének a gyorsasága. Ije a németek nem elégedtek meg ennyivel: szorgalmuk és vállalkozási kedvük a tengerentúli földrészekén is kapcsolatokat és virágzó gyarmatokat teremtett, amit Anglia már rosszakaratú féltékenységgel nézett.

Amellett a német hadsereg is hatalmas fejlődésnek indult. Megvalósították az általános védkötelezettséget. „Nem támadó, hanem védekező szándékból” — ahogyan azt a német államférfiak ismételten kijelentették, amikor a „porosz militarizmus” vádját kezdték hangoztatni a német birodalom egyre szaporodó ellenfelei.

Mikor azután II. Vilmos császár hozzálátott a német hadiflotta teljes megszervezéséhez, akkor Anglia, az „Óceánok ura”, már nem is nagyon leplezett ellenszennvvel kezdett fellépni Németország ellen. Az angol trónt 1901-ben VII. Eduárd foglalta el. Ekkor már az angol nép hangulata, amelyet elsősorban a sajtó irányított, teljesen a német nemzet ellen fordult.

Az angol diplomáciának először is sikerült Oroszországot elidegeníteni Németországtól. Az elidegenülés okául az szolgált, hogy Németország gátat vetett Oroszországnak Törökország ellen irányuló hódító törekvései elé. Ebben az időben szűnt meg a régi hármasszövetség, mely Németország, Magyarország-Ausztria és Oroszország között állott fenn és helyére került az új hármasszövetség, amelyben Oroszország helyét Olaszország foglalta el. Mindamellett Németország megőrizte a barátságos viszonyt továbbra is a cári hatalommal. Olaszország azért kereste a német birodalommal és a dunai monarchiával a szoros barátságot, mert a Földközi tengeren Franciaországgal

és Angliával szemben csak erős támással biztosíthatta hatalmi pozícióját.

Így alakult a helyzet, amikor gyülekezni kezdtek Európa egére a viharfellegek.

Franciaország nem tudta és nem akarta elfelejteni az 1870—1871.

évi háború kudarcát, Elzász-Lotaringia elhódítását.

— Reváns! Bosszú! — ez lett a francia szíveket lelkesítő jelszó, amely a hivatalos francia politikát is irányította.

És amily mértékben erősödött Franciaország gazdaságilag, olyan mértékben erősödött és nyilvánult meg kifelé a reváns-gondolat.

A hármasszövetségtől elszakadó Oroszországot a francia diplomácia igyekezett magának megnyerni. A szabadságszerető nemzet kormánya hatalmas kölcsönöket folyósított a minden oroszok cárijának, hogy minél nagyobb hadsereget, minél több fegyvert tudjon majd felváltatni a német birodalom ellen. Francia arany kovácsolta az orosz fegyvereket.

Gyülekeztek az égen a terhes viharfellegek.

Amikor Anglia kiheverte a búr háború veszteségeit és fáradalmait, VII. Eduárd angol király megkezdte régi politikai tervének a megvalósítását. Ez a terv: Németország bekerítése volt. Hogy ne legyen egy barátja, egy szövetségese sem a hirtelen megizmosodó és Anglia világhatalmi helyzetét egyre komolyabban veszélyeztető német birodalomnak.

Anglia elhatározta, hogy ellenséges gyűrűvel veszi körül Németországot.

Az úgynevezett „marokkói krízis” alkalmával ez a „gyűrű” már jelentkezett. Anglia szabad kezét biztosított Franciaország számára

Ferenc József király, aki hűségesen kitartott a német szövetség mellett

Marokkóban, minek ellenében Franciaország mondott le minden igényről az angol érdekkörbe tartozó Egyiptomra vonatkozóan. Az algecirasi konferencián, ahol a nagyhatalmak képviselői a marokkói kérdést tárgyalták, egész Európa Franciaország mellé állott Németországgal szemben, amely mellett csak Magyarország-Ausztria tartott ki. Még a hár-

masszövetségünkbe tartozó Olaszország is cserbenhagyta szövetségét. A „gyűrű”-t már kovácsolták.

A helyzet már akkor aggasztó árnyékot vetett a politika horizontjára.

A világháború igazi oka

A háború szellője lengett végig Európán. A németek azonban békeszeretettük mellett tettek bizonyosságot: elkönyvelték a marokkói kérdésben szenvedett diplomáciai vereséget, lenyelték a keserű pirulát, mert tudták, mit jelent, ha a kardokra bízzák a döntést.

A „gyűrű” azonban kezdett összeszorulni.

A világháború alatt nagyon is ismertté vált ántánt, ellenségeink hatalmas szövetsége, tulajdonképpen az 1889-iki francia-orosz szerződéssel alakult meg. Hatalmas szövetséggé azonban VII. Eduárd angol király tette a „gyűrű” végleges megkovácsolása érdekében.

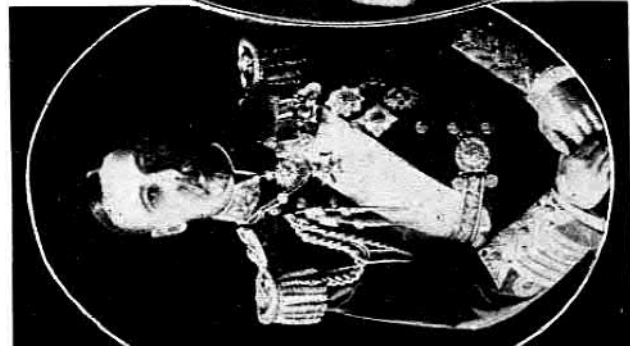
Az angolok szoros szövetségre léptek ősi ellenségeikkel, a franciákkal, és együttes erővel láttak hozzá Németország „elszigeteléséhez”, ami Eduárd királynak volt sokszor hangoztatott kedves jelszava.

Az orosz-japán háború befejezése után, 1905-ben, az angolok mingyárt összebékítették az oroszokat a japánokkal, hogy így a japánokat is meg tudják nyerni az ántánt céljainak. Sikerült is. A japánokon kívül még a belgákat is rávették a szövetségesek, hogy csatlakozzanak a németellenes blokkhoz.

Az 1912. évi Balkán-háború már sötét felhőket tornyosított az égre. A balkáni népek, köztük elsősorban a bolgárok, diadalmasan harcoltak a törökök ellen, akiket a Balkán-félszigetről majdnem teljesen kiszorítottak. Oroszország remélni kezdte, hogy a győztes balkáni népek segítségével sikerül esetleg Törökország elleni hatalmi törekvéseit megvalósítani. Bulgária azonban — féltve függetlenségét — nem volt hajlandó az orosz politika szolgálatába szegődni, az önérzetes nép a maga útján akart járni továbbra is. Oroszország tehát a maga törekvéseinek balkáni eszközéül Szerbiát nyerte meg, melynek kormánya szívesen állott a hatalmas cár védőszárnyai alá.

Az orosz birodalom támogatásában bízva, 1912 után Szerbia törekvése már arra irányult, hogy a magyar-osztrák monarchia délszláv-lakta területeit is meghódítsa magának.

Megindult az agitáció, a politikai izgatás, a sajtókampány. Szervezetek alakultak, amelyek a nagyszerb álmok megvalósítását tüzték ki

V. György angol király

II. Miklós orosz cár

Poincaré francia köztársasági elnök

céljukul. A kis ország nem félt a hatalmas szomszédától, tudta, hogy ott áll mögötte az orosz nagyhatalom, az orosz mögött meg a francia, az angol, a belga, a japán . . .

A tűzfészekbe csak egyetlen egy szikrának kellett már behullania...

Az égen már tornyosultak a vészterhes viharfellegek...

A „gyűrű”-t már megkovácsolták.

És . . .

1914 június 28-án robbant a bomba, eldőrdült a fegyver a fanatizált szerb fiatal emberek kezében. Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége áldozatául estek a merényletnek.

A viharfelhős égről lecsapott a villám!

Ha a szörnyű merénylet nem történt volna meg, a világháború akkor is kitört volna. Meglehet, hogy csak egy-két év múlva. De kitört volna. Nem maradhatott el, mert mélyenfekvő politikai és gazdasági okai voltak.

A gyilkos merénylet azonban hirtelen kirobbantotta a nagy vihart.

A feszültség felengedett.

Mennydörgésre villám, villámra mennydörgés!

Négy esztendeig — sőt még az utána következő nehéz esztendőkből is — szünet nélkül villámlott és dörgött Európa viharos ege.

Olyan vihar volt ez, amelyent még nem látott a világ.

Vihar, amely százezreket söpört el és vitt a pusztulásba.

Vihar, amelyet legendába illő hősiességgel állott a magyar.

Vihar, amelyet egyszerre volt lesújtó és felemelő.

Vihar, amelyet nem lehetett elkerülni.

A lavina megindul

A szarajevói merénylet

Gyönyörű, verőfényes nyári nap volt 1914 június 28-án s a főváros népe gondtalanul, ünnepi hangulatban sétált Budapest uccáin. A vidám és derült hangulatot nem zavarta meg semmi balsejtelem vagy rossz előjel — midőn a déli órákban egyszerre csak futótűzként terjedt el a szörnyű hír, hogy Ferenc Ferdinánd trónörökösét és nejét meggyilkolták Szarajevóban, a nyílt uccán!....

A hír oly irtózatos volt, hogy az első pillanatban senki se merte, akarta hinni. Hihetetlennek tetszett, hogy a boszniai hadgyakorlatok után, a teljes katonai parádévei övezett trónörököshöz és nejéhez oly közel férközhettek volna a merénylők, hogy mindkettőjüket legyilkolhassák, de a borzalmas hír — fájdalom! — igaz volt. A sok megpróbáltatást szenvedett Habsburg-ház rémes tragédiáinak száma újabb borzalmas esettel szaporodott és délutáni egy óraker már hivatalosan is megerősítették a gyilkos merénylet híret.

A rettentő eset, mint megrázó szenzáció hasított a szívekbe s az első órákban senki se gondolt a következményekre, melyek a kiontott királyi vér nyomán fakadhatnak. Az agyak működését mintha megállította volna a minden képzeletet meghaladó izgalom: — még a gyász és részvét se juthatott kifejezésre, annyira lefojtott minden más érzést a rettenetes esemény brutális hatása. Még a lapok különkiadásai is csak a vérrel írt végzet megrázó drámájáról tudtak hírt adni és kapkodó megdöbbenésükben szinte minden egyébről megfeledkeztek.

A délután tikkasztó, forró levegőjében példátlan izgalommal zsongott a megdöbrent, fölháborodott város, melynek fölkorbácsolt érdeklődését állandóan táplálták a lapok különkiadásai. Az első értesülések, természetesen, nem adhatták teljesen kimerítő és pontos leírását a történelmi tragédiának, valamint arra a kérdésre se tudtak megfelelni, hogy miért kellett ennek így történnie — s kik voltak, kinek az eszközei voltak a merénylők, akik a politikai bosszúnak még a legszélsőbb eszközeitől se riadtak vissza? ...

Az újabb jelentések, melyeknek rideg, kemény és határozott szavai végleg megvilágították, micsoda világraszóló esemény játszódott le Bosznia és Hercegovina fővárosában, ijedséget és rémület keltettek az uccák egyre hullámzó és idegesen türelmetlen közönségében. Idegen emberek szólították meg egymást, hogy újabb részleteket tudjanak meg, vagy hogy más ajkáról is hallhassák a szomorú eseményt, hogy Ferenc József uralkodása alatt, most már másodsor fosztotta meg trónörökösétől a monarchiát ilyen tragédia.

Ferenc Ferdinánd főherceg, trónörökös (szül. 1863 december 18.), a sarajevói merénylet áldozata

A 84 éves királyt lelke mélyéig megrendítette a végzetes csapás. Fölszakadhattak szívében a régi, behegedt sebek, melyeket életének hosszú kálváriáján a végzet ejtett rajta. Meggyötört emlékezete bizonyára kínzó fájdalommal

tartott állomást ennél az újabb családi katasztrófánál, amely immár kilencedik volt a rémes sorozatban. Lelki szemei előtt újra fölelevenedhettek a régen nyugvó véres árnyak: testvéröccse, Miksa, a mexikói császár, akit a kegyetlen Juarez bosszúlatlanul lövetett agyon Querelaróban, — Albrecht főherceg leánya, Hildegard főhercegnő, aki porrá égett kastélyában — unokatestvére, Vilmos főherceg, aki Baden-Badenben lováról lebukva nyakát törte, — Rudolf trónörökös, aki a mayerlingi rémes katasztrófa áldozata lett, — Erzsébet királyné, akit az olasz Luccheni gyilkolt meg Genfben, — a néhai József főherceg egyik fia, László, aki vadászaton ejtett sebet

magán Kisjenőn s ebbe halt bele, — Erzsébet királyné testvérhuga, az alcngoni hercegnő, akit a rémes párizsi bazárégnél a menekülők agyontapostak s úgy égett össze, — János főherceg, a későbbi Orth János, aki nyomtalanul tűnt el a tengeren és jeltelen sírja fölött a kék óceán járja morajló táncát...

— Mát még ezt is meg kellett érnem? — szólt könnyezve a király, amikor tudtul adták neki a megrendítő hírt. — Ettől se óvott meg a sors? . . .

Aznap nem ebédelt és dolgozószobájába zárkózva töltötte a délutánt, elmerülve mély bánatába és várva a további híreket. A részletes tudósítások csak délután négy óra tájban érkeztek a királyhoz, aki közben intézkedett, hogy Iseidből, ahol nyaralt, másnap Schönbrunnba utazhassák.

Mikor arról értesült, hogy a trónörökös nyakába kapta a golyót, mely átütötte az ütőeret, úgyhogy a főherceg a kórházba szállítás közben elvérzett és nyomban utána meghalt — az agg uralkodó ismét könnyekre fakadt és fölsóhajtott:

Borzasztó, borzasztó! . . . Ezt a csapást nem érdemeltük meg!

A magyar fővárosban ezalatt láthatatlan szikratávíró lépett

Ferdinánd trónörökös neje, Hohenberg Zsófia hercegnő, a merénylet másik áldozata

működésbe vasárnap délután. Mint a titokzatos Herz-hullámok, úgy röpdöstek fültől fülig a reszkető kíváncsiság, a fölkorbácsolt aggodalom ideges rezgései, — mert még mindig

sokan voltak, akik nem tudtak hinni a tragédiában és várták a cáfolatot. Csak lassan törődtek bele az emberek abba, hogy tényleg megtörtént a szomorú esemény és amikor ebben már nem kételkedhettek, egyszerre nyugtalanító érzések fogták el a tömeget: — a véres balkáni viharfelhők összeütközését és robaját vélték hallani, a trónörökös pár elé dobott gyilkos bombák visszhangjaként . . .

Ferenc Ferdinánd családja körében. A meggyilkolt trónörökös rajongva szerette családját. Környezete legendákat beszélt azokról a kedves családi epizódokról, amelyek a tragikus véget ért trónörökös szűkebb családi körében játszódtak le

Másnap aztán, mikor megjöttek a gyilkos merénylet hiteles részletei, napnál világosabban állt a közvélemény előtt az egész borzalmas tragédia sötét háttere: — hogy a merénylők Belgrádból érkeztek Szarajevóba, ahonnan ki voltak tiltva; hogy a bombák, amelyeket magukkal hoztak, a szerb hadsereg felszereléséből valók; hogy a véres esemény a szerbek nagy nemzeti ünnepének, a rigómezei csatának az évfordulóján történt: — és mindez igen sötéten mutatta a jövőndőt, melynek ködös fátyola mögött nagy események véres körvonalai kezdtek kialakulni.

A merénylet hiteles története

Ugyancsak másnap, június 29-én, érkezett meg a gyilkos merénylet hiteles története is, mely szerint a trónörökös reggel tíz óra tájban jött be az ilidzsei katonai táborból, mert a hadgyakorlatok szeren-

Öfelsége, a király (1) és Ferenc Ferdinánd főherceg (2), amint a nagy hadgyakorlaton együtt tanulmányozzák az ütközetbe bocsátkozott csapatok hadállását ; a szárnysegéd éppen a föl-vonulás útirányát mutatja

esés végeztével vasárnapra tűzték ki az ünnepies te deumot a székes-egyházban s utána a fogadtatást a városházán. A trónörökösnek nagyon jó kedve volt, mert a manőverek nagyszerűen sikerültek s a csapatok fényesen oldották meg a rájuk bízott föladatokat. Az automobil a tanítónőképzőintézetbe ment, melyet Hohenberg Zsófia

hercegnő, a trónörökös neje, meglátogatott s a fenséges pár innen már együtt indult a városházára.

Az uccákon sehol se volt katonai kordon, még pedig a trónörökös egyenes parancsára, aki így akarta bizonyítani azt, hogy neki nincs mit félnie a délszlávoktól. Szarajevó lakossága tehát szabadon hullám-

Ferenc Ferdinánd főherceg a végzetes emléké boszniai hadgyakorlaton, amint egy öreg házalót elfog az úton és kikérdezi, hogy látott-e ellenséges csapatokat és merre vonultak azok?

zott az uccákon és közvetlen közelből kísérette a trónörökös automobilját, mely valamivel tíz óra után fordult be az Appel-rakpartról a Csumurja uccába. Ebben a pillanatban, a közönség zúgó ovációi közepette, egy elég jól öltözött, fiatalos külsejű, munkásnak látszó férfi sietett az automobil felé, meglóbált a kezében valamit és behajította a trónörökös autójába.

A bomba fekete zsákba volt varrva és a trónörökös, azt véelve, hogy valami kérvény, hátrtolta karjával a zsákot, mely ekképpen az úttest esett és ott robbant föl, miután a trónörökös autója már tovább haladt. A robbanás ereje irtózatossá volt s a következő automobil utasai közül (ebben ült a trónörökös kísérete) megsebesítette Boos-Waldeck grófot, a tartományi főnök szárnysegédjét és Merizzi alezredest; az uccán éljenző emberek közül is vagy húszan többé-kevésbé súlyosan megsebesültek. Ebben a zúrzavarban a merénylő menekülni

akart s a magas rakpartról beleugrott a Miljacska-folyóba — de onnan kihúzták s az elősiető csendőrök csak nehezen tudták megvédelmezni a dühöngő tömegtől, mely mindenáron meg akarta lincselni.

A rémes dördülésre a trónörökös nyomban megállította autóját s az

odasiető Gerter katonaoorvostól németül kérdezte, hogy megsebesült-e valaki — s miután meghagyta, hogy a sebesülteket a kórházba vigyék, tovább folytatta útját a városháza felé. A tömeg most még lelkesebben éltette a trónörököst, aki szemmel láthatóan idegesen viselkedett. Így értek a városháza elé, ahol a trónörökös, karonfogva nejét, leszállt a kocsiról és semerre se nézve, egyenesen bement a lépcsőház csarnokába.

Ekkor már ott állt az egész városi tanács, mely hangos éljenzéssel fogadta a trónörököst. Csursics effendi, a város polgármestere, a községi képviselők elé lépett és már bele akart kezdeni az üdvözlő beszédbe, mikor a trónörökös, láthatóan fölindulva, legyintett a kezével és érdes hangon

Cabrinovics (x), a bombavető merénylő barátjával,
Egy órával a merénylet előtt készült ez a felvétel

Így szólt:

— Polgármester

úr, várjon! Az ember mint vendég, látogatóba jön ide és akkor bombát dobnak a kocsijába? Ez fölháborító . . .

E szavak után kínos szünet következett s a halálos csendben a légy röptét is hallani lehetett. Az öreg Csursics effendi, izgatottan szólalt meg:

— Császári és királyi fenség! . . .

Tovább azonban nem folytathatta, mert a trónörökös ismét ingerülten közbevágott:

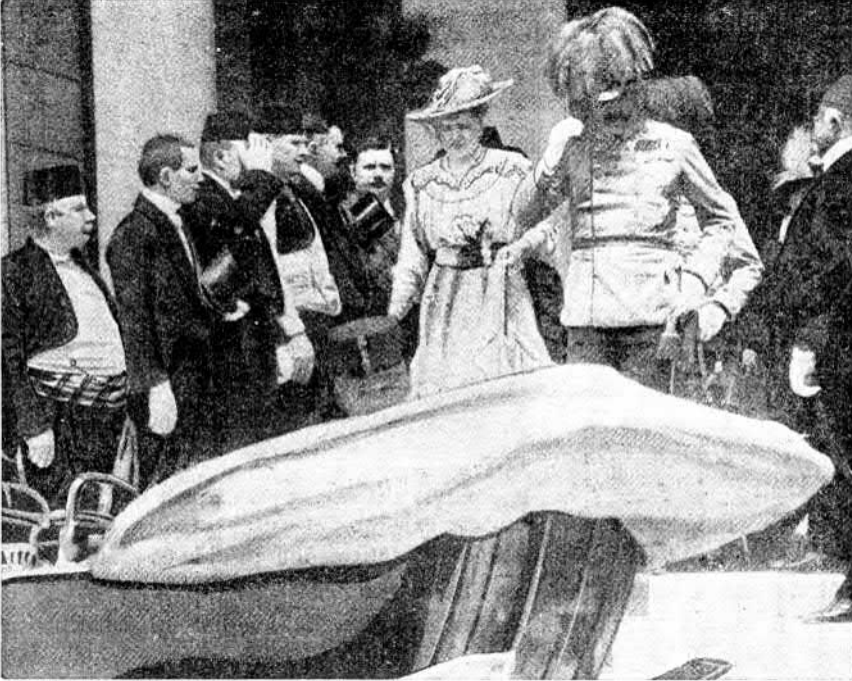
— Úgy mondom, ahogy van! Az ember nem biztos ebben a városban! . . . Most beszélhet.

A polgármester sietve elmondta az üdvözlőbeszédet, mire a trónörökös megbiccentette a fejét, néhány köszönő szót mondott, karonfogta nejét, akinek a polgármester virágbokrétát nyújtott át s aztán sarkon fordulva sietett kifelé. Az egész ünneplés alig tartott 5—6 percig s a trónörökös ekkor a helyőrségi kórházba akart menni, hogy meg-

nézzé a bombamerénylet sebesültjeit. Hohenberg Zsófia hercegnő aggódva szólt valamit férjének — kérte, hogy ne menjen ki most már az uccára, — de a trónörökös meg akarta látogatni megsebesült szárnysegédjét, Merizzi alezredest.

— A helyőrségi kórházba megyünk! — ismételte szárazon a parancsot.

— Akkor én is veled megyek! — mondta elszántan a hercegnő.

A meggyilkolt trónörökös pár utolsó útja. A városházán történt fogadtatás után újra automobilba szállnak, hogy a kórházban meglátogassák Merizzi alezredest. Ez az utolsó felvétel, mely a tragikus véget ért trónörökös párról készült

A szolgálattelvő kamarás utasította az udvari vadászt, aki a sofőr mellé ült s mihelyt a trónörökös pár is helyet foglalt az autóban, ez gyors iramban indult el az Appel-rakparton. Az egész út mindössze három percig tart a konaktól a helyőrségi kórházig — s ezalatt történt a tragédia. Mikor ugyanis az autó a rakpartról befordult a Ferenc Ferdinánd uccába, melyet csak egy héttel előbb neveztek el így a trónörökös tiszteletére, jobbfelől, a gyalogjáró széléről, előre ugrott egy pelyhedző állú, vézna fiatalember, hirtelen fölhágott az autó lépcsőjére és lőtt . . .

Mingyárt az első golyó halálosan találta a trónörökösöt. Aranygallérján keresztül oly szerencsétlenül fúria át a nyakat, hogy szétzaggatta a főütőeret, melyből vastag sugárban lövellt ki a vér. . . A trónörökös védőleg terjesztette ki mind a két kezét feleségére, akit

Mikor a trónörökös autója a rakpartról befordult, jobbfelől, a gyalogjáró széléről, előreugrott az elszánt merénylő és kétszer rásütötte revolverét a trónörökösparra

saját testével akart védeni még életének utolsó perceiben is — és ugyanez a fönséges, önfeláldozó gondolat vezette Hohenberg Zsófia hercegnőt is, aki viszont ráhajolt férjére, hogy tulajdon testével védje a drága életét. És ebben a pillanatban dördült el a második lövés! A hercegnő előrebukott; a golyó, mely altestébe fúródott, őt is halálra sebezte ...

A szörnyű kavarodásra megállt az automobil — de csak egy pillanatra, mert mingyárt aztán megfordult és vágatva rohant vissza a konakba. Három perc se telt bele és már ott állt a konak nehéz tölgyfakapui előtt, melyek nyomban bezárultak mögötte. Odabenn az udvari cselédség emelte ki a trónörökös, aki még élt és hörgött és nejét, Hohenberg Zsófia hercegnőt, aki már teljesen eszméletlen volt. A szó szoros értelmében futva vitték fel őket az első emeletre, ahová lélekszakadva jöttek a katonarvosok — de már nem volt segítség!

Princip Gavrilo szerb diák, aki június 28-án nagyszerb izgatok megbízásából lőtte agyon Ferenc Ferdinánd trónörökös és Hohenberg hercegnőt

Tíz óra 35 perckor történt a merénylet, öt perccel később már a konakban vizsgálták az orvosok a halálosan sebesült trónörökös és nejét, de egyiknek az életét se menthették meg. Az orvosoknak már semmi dolguk sem volt itten — s miután a ferenc-rendi szerzetesek provinciálisa föladta nekik az utolsó kenet szentségét, — Ferenc Ferdinánd trónörökös pontban háromnegyed tizenegykor kiszenvedett, főséges neje pedig mintegy tíz perc múlva követte a halálba . . . Isten, aki nagyon szerethette őket, mindkettőjüket megkímélte attól, hogy egymást túlélve, talán évekig hordozzák szívükben a gyötrő bánatot...

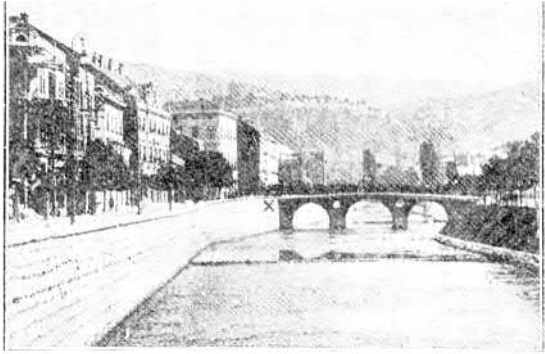
Politikai gyilkosság

Amidőn a trónörökös automobilja a merénylet után visszafordult és a konak felé vágatott, a revolveres orgyilkos, Princip Gavrilo, menekülni igyekezett. Egy közöshadseregbeli katonatiszt és egy katonai manipuláns azonban utána eredtek. Mind a ketten kirántották kardjukat és a manipuláns, aki jobban tudott futni és előbb érte utól, úgy vágta fejbe kardjával a gyilkost, hogy ez vértől borítva terült el a földön. Így, véresen, hurcolták el a rendőrök s ami kor megmotozták, zsebében megtalálták a belgrádi irredenta újságnak, a „Narod”-nak aznapi számát, melynek első oldalán a szerb nemzeti színekkel bekerített vezércikk a rigómezei útközetről szólt.

A bombavelő Cabrinovic Nedjelko zsebében is megtalálták egy példányát ennek az újságnak, amely a nagyszerb törekvéseknek volt hangos hirdetője. A merénylők zsebében talált lappéldányok vezércikke a rigómezei csata emlékünnepeéről szól.

Ezt a csatát a szerbek 1389-ben vívták a törökök ellen és ez a veszített csata bukatta meg az első szerbbirodalmat.

A szerbek e szomorú csatájuk évfordulóját „Vidovdan”-nak, azaz a viszontlátás ünnepének nevezik és minden esztendőben június 28-án ülik meg emlékét,

A halálos merénylet színhelye. A latin-híd mellett, a járdáról (a hely x-el jelezve) hihetetlen vakmerőséggel előugrott Princip szerb diák's közvetlen közelből browningjából két halálos lövést tett a főhercegi párra

A szarajevói konak (kormányzósági palota). Princip gyilkos merénylete után ideszállították a megsebesült főhercegi párt, de ekkor már nem volt segítség. Pár perc múlva mindketten kiszenvédtek

fogadalmat téve, hogy visszaállítják Dusán cár nagyszerb birodalmát...

És nem merő véletlen, hogy éppen a rigómezei csata évfordulóján ölték meg fanatizált szerb fiatal emberek a dunai monarchia trónörökösét. A bomba és a revolverlövés dörrenése visszhang volt arra a cikke, melyet „Narod” első oldalán közölt és amely megfenyegette mindazokat, akik útjába állanak a nagyszerb törekvéseknek.

Budapesten, Bécsben, de az egész európai

közvélemény előtt már tisztán állott a tényállás: Szarajevóban borzalmas politikai merénylet történt. Ferenc Ferdinánd és felesége végered-

A gyilkos Princip Gavrilót (x-szel jelezve) letartóztatják a revolver-merénylet után

ményben annak a féktelen izgatásnak estek áldozatul, amely a monarchia szerbjeit, főként pedig a boszniai és hercegovinai szerbeket minden eszközzel igyekezett megnyerni a nagyszerb törekvéseknek.

A letartóztatott merénylők nem is nagyon titkolóztak. Cabrinovics rövidesen bevallotta, hogy Belgrádból jött egyenesen Szarajevóba és hogy a szerbek fővárosában kapta és vette át a bombákat a merénylet céljaira. Princip is Belgrádban nevelkedett és a merénylet előtt alig negyedévvel költözött Belgrádból egy Szarajevó melletti faluba.

Még a szarajevói konakban felállított ravatalon feküdt a trónörökös pár bebalzsamozott holtteste, amikor a vizsgálat már az első adatokhoz jutott abban az irányban, hogy a két elszánt és fanatikus merénylő egy szerb politikai egyesület megbízásából hajtotta végre a gyilkos merényletet.

És július 2-án, aznap, hogy a trieszti állomásról elindult a halottas vonat Bécs felé, a szarajevói vizsgálat izgalmas megállapításait vitte szét a szélrózsa minden irányába a távíró és telefon. Úgy szólt ez a hivatalos hír, hogy: „az eddigi vizsgálatból minden kétséget kizáró módon kitűnt, hogy a merénylet politikai összeesküvés eredménye. A bizonyítékok szerint a merénylőket a belgrádi „Narodna Odbraná”-ban látták el bombákkal és Browning-revolverekkel...”

A „Narodna Odbrana“

Tehát a „Narodna Odbrana”! Nézzük csak, milyen egyesület volt ez?

„Narodna Odbrana” — vagyis: a Nép Védelme! — volt a neve annak az egész Szerbiát behálózó politikai egyesületnek, amely zászlójára a nagyszerb törekvéseknek a megvalósítását írta. Az egyesület azt a politikai álláspontot foglalta el, hogy Oroszország támogatásával valósíthatja csak meg Szerbia álmait, szemben az erős Magyarország-Ausztriával, melynek horvát- és szerblakta vidékeire erősen aspiráltak a fanatikus délszlávok. A szervezet központja a belgrádi „Officirska Zadruga” vagyis a tiszti kaszinó volt, az egész szövetség élén pedig Szerbia ex-trónörököse, az indulatos és szenvedélyes természetű György herceg állott, aki ekkor már hosszabb idő óta Angliában tartózkodott, de onnan is állandó összeköttetésben állott a szerb katonai párttal. György herceg nyíltan hirdette:

— Szerbia ábrándjainak és törekvéseinek legfőbb akadályá Ferenc Ferdinánd, a monarchia trónörököse.

A „Narodna Odbrana” egyik legfőbb támogatója volt Harlwig, belgrádi orosz követ, aki fanatikus ellensége volt a magyar-osztrák

Katonai kísérettel hirdetik ki Sarajevó uccáin az ostromállapotot és statáriumot

monarchiának. Hartwig, aki a legszélsőbb délszláv politikusokkal tartott fenn barátságot, sok mindent tudhatott a mindenre elszánt nagyszerb propaganda titkaiból. Annyi bizonyos, hogy az orosz „Novoji Vremja”, amellyel Hartwig összeköttetésben állott, már két hónappá, a bekövetkezett események előtt azt írta, hogy „Bosznia-Hercegovinában július havában jelentőségteljes események várhatók”.

Ennek a titokzatos közleménynek a súlyos volta azonban csak a merénylet után derült ki.

Hartwig egyébként a „Novoje Vremja” cikkének a megjelenése idején jelentette a szentpétervári legmagasabb köröknek, hogyha Ferenc Ferdinánd elmegy Boszniába, aligha kerül onnan haza élve.

Szerbiában ismerték a hangulatot. Tudták, hogy valami készül. Maga Pasics szerb miniszterelnök úgy igyekezett megakadályozni a fenyegető merényletet, hogy Jovanovics, bécsi szerb követ útján kérte az illetékes osztrák köröket: akadályozzák meg a trónörökös boszniai útját, mert ott komoly veszélynek teszi ki magát...

És amikor Ferenc Ferdinánd mégis elindult Szarajevó felé — Péter király hirtelen otthagya trónját és visszavonult Vraniska Bánjába, hogy régi köszvényét gyógyítsa és az uralkodói gondokat Sándor trónörökös vállaira helyezte.

A levegőben érzett, hogy valaminek történni kell.

Így történt aztán, hogy mingyárt a végzetes és gyászos vasárnapon megmozdultak a szerbek Bosznia földjén. Az asszonyok siránkozását, férfiak kesergését a fanatikus öröm kitörései váltották föl: — az agitátorok dicsőítették a gyilkosságot és zendülésre izgatták a szerb lakosságot, mely Szarajevóban is nyugtalankodni kezdett.

Az élet megállt Szarajevóban, mely oly csöndes és kihalt, mint nyári éjszakán a temető: — de ezt nem a merénylet miatt érzett megdöbbenés okozta, hanem a titokzatos jövődő félelme. Vész hírek jöttek a zavargásokról, melyeket a szomszédos falvakban szítanak a fanatikus agitátorok.

Köröskörül a vidéken a szerb lakosság fosztogatta a mohamedánokat és horvátokat, benn a városban pedig a mohamedánok dúlták föl a nagyszerb túlzók házeit, üzleteit, pozdorjává törvén mindent, ami kezük ügyébe került. A háborútól, a belső forradalomtól való rettegetés láza bénított meg mindenkit s a bizonytalan félelemben elszorult szívek ellenséget, gyilkost sejtettek még legjobb barátaikban is. Hiszen az összeesküvők letartóztatása egyre folyt — már tízen, húszan, ötvenen, százan, kétszázan, sőt sokkal többen vannak a fogházakban: köztük

olyanok is, akikről senki se hitte volna, hogy a délszláv örület rajongói! És estére egy fiáker indult el a konakból két városi tisztviselővel. A kocsi mellett egy szakasz ulánus lovagolt s a harcias menet minden téren és uccasarkon megállt. Komoran, riasztó harsogással szólalt meg a kürt, mire az egyik hivatalnok fölállt a kocsiban és németül, horvátul, szerbül és törökül felolvasta Potiorek üzenetét, mely statáriumot és ostromállapotot hirdetett. És ugyanekkor már szájról-szájra járt a két gyilkos vallomása, hogy a bombákat és revolvereket a kragujeváci

A trónörökös meggyilkolásán felbőszült tömeg összerombolta Jeftanovics, dúsgazdag szerb szállodáját, automobilszárműveit s mindent az uccára szórt

arsenálból kapták Ciganovic Milántól, aki Pribicsevics Milán szerb vezérkari tiszt következő utasítását közölte velük: Kapnak hat bombát és ugyanannyi revolvert; szerezzenek azonban még négy bombavető cinkostársat. Az első bomba fölrobbanása után valamennyien elhajtják a — bombát. Mindegyik merénylő, mikor a trónörökös eléje ér, jobbkezeiben tartja a bombát, balkezeiben pedig a ciankálit, melyet a bomba elhajtása után nyomban be kell vennie . . .

De a gyilkos — bármilyen elszánt és vakmerő: — egyúttal mindig gyáva is. Hidegvérrel öl meg másokat, de kíméli tulajdon életét, ameddig lehet, mert titokban mindig remél, hogy hátha valami kedvező eshetőség révén megmenekülhet! Így történt ez most is; Cabrinovics

odahajította a trónörökös kocsija elé a kragujeváci bombát és Princip lelőtte a trónörökös-párt: — de ahhoz már egyiknek sem volt bátorsága, hogy a kezében tartott ciankálit bevegye. És amikor hurokra kerülve, lehült bennük a nagyszerb fanatizmus láza, megtörtén vallozza be a rémes összeesküvést a két gyilkos s a véres drámáról lassanként lefoszlott az a fátyol, melyet az első megdöbbenés, a rémület vetett reá.

Egy héttel a véres tragédia után tisztán állott már mindenki előtt, hogy a trónörökös súlyos politikai összeesküvés áldozata lett.

Ám a monarchia hallgatott. A vizsgálat érdeke és a kegyelet azt kívánta, hogy hallgasson mindaddig, míg a szerencsétlen trónörökös-pár koporsója az örök mozdulatlanág révébe jut s a nyomozás minden kétséget kizárólag megállapítja a pontos tényállást.

A merénylet visszhangja

A trónörökös-pár koporsóit külön vonat vitte Metkovicsba, ahonnan a Narenta torkolatába befutott „Dalmát” hadihajó vette föl és szállította ki a nyílt tengerre. Itt a monarchia egyik leghatalmasabb dreadnoughtja, a „Viribus Unitis” várt reá — ugyanaz a páncélos hajóóriás, melynek vízrebocsátásakor a daliás főherceg szeméből kicsordultak a büszkeség és öröm könnyei . . . Most komor gyászpompájú katafalkká alakították át a tengerjáró Leviathan földézetét, melyen kihült szívvel pihent az elszánt és harcias katonaiélek, akinél tehetségre nagyobbat csak keveset mutathat föl a Habsburgok története. Trieszten át Bécsbe és onnan Artstettenbe vitték a tragikus végű trónörökös földi maradványait, abba a kastélyba, amelynek kertjében gondtalan gyermekkorát töltötte és legtisztább örömeit élvezte a trónörökös.

A temetés mélyen megható és szomorú volt.

A három zokogó árva, a talpig gyászba öltözött, síró Habsburg-asszonyok, a lesütött fejjel haladó királyi hercegek valami megkapó, szívtrázó színt adtak a szomorú jelenetnek. Csak néhány percig tartott az út a vasúti állomástól a kriptáig — s ahogy a kis harangok egyszerre elnémultak: a halotti csöndből megértette mindenki, hogy Ferenc Ferdinánd és hűséges hitvese örök nyugvóhelyükre tértek . . .

Akkor még senki sem láthatta tisztán, hogy milyen világfölfordulást jelent a szarajevói tragédia, de már a gyász és fölháborodás első perceiben is derengett a homályos sejtelem, hogy a hatalmas, erős és öntudatos egyéniség erőszakos kilobbanása katasztrofális rázkódtatások forrása lehet. Már az első pillanatban végigzúgott a megdöbbenés

A meggyilkolt trónörökspár utolsó útja. A trieszti érsek a kikötőben beszenteli a két koporsót az ideiglenes ravatalon, mely körül a katonák és tengerésztisztek állanak díszőrséget. Az alsó képen a hatlovas halottaskocsi, melyben a trónörökös nejét a trieszti állomásra szállították

fenyegető morajlása az egész civilizált világon és Washingtontól Pétervárig, Londontól Rómáig, Madridtól Bukarestig egyhangúan fölzúdult a közvélemény a merénylet miatt, arról nem is szólván, hogy Berlin,

A király a trónörökös-pár temetésén. A bécsi Hofburg kápolnájában, a trónörökös-pár temetésén a király személyesen megjelent. Mellette Károly Ferenc József, az új prezuntív trónörökös

Bécs és Budapest valósággal izzott a gyűlölettel a gyilkos és fölbújtói ellen.

A helyzet kiélesedik

A magyar országgyűlés, mely június 30-án tartott ülésén parentálta el a trónörökös-párt, hosszú idők óta ekkor volt először egységes: egységes, a gyász és az őszinte fájdalom érzésében. De a politikusok, az ösztönös meglátás sejtelmével, már ekkor borongós jóslatokat mondtak a külpolitikának várható véres bonyodalmairól.

— Királyával együtt gyászol a nemzet — mondta Beöthy Pál, a képviselőház elnöke: — húszmillió hű magyar szív dobbanása ad visszhangot felséges királyunk mélységes bánatára és húszmillió érző lélek részvéte fordul az iszonyú katasztrófa folytán szülőtllenül maradt fejedelmi árvák felé . . .

— Nagytehetségű, nagyakarátú és nagyszándékú fejedelmi ivadékok nagy hivatása küszöbén sújt le egy gaz merénylő golyója — szólt

Az artstetteni kastély. Itt töltötte Ferenc Ferdinánd trónörökös gyermek-kora legszebb éveit s később is gyakran kereste fel családjával együtt ezt az erdőkoszorúta, gyönyörű vidéket. Most itt, a családi sírboltban alusszák örök álmukat a tragikus sorsú főherceg és hű hitvese, Hohenberg hercegnő

ezután Apponyi Albert. — A reményteljes jövő a múltba süllyed, mielőtt jelenné alakulhatott volna. A történelemnek egy előre megírt fejezete lepecsételve és olvasatlanul tűnik el az enyészetbe . . .

És ugyanakkor, amidőn a kettős monarchia népeit mély gyászba borította a gyilkos véres munkája: a belgrádi szerb sajtó kihívóan kezdte követelni, hogy szűnjék meg végre a monarchiában a szerb nép elnyomása és üldözése! Sőt a „Pravda”, amely pedig a kormányhoz közelálló napilap volt, azt a koholmányt is terjesztette, hogy a gaz

merénylet értelmi szerzője egy királyi herceg (Károly István főherceg) volt, aki az elhunyt trónörökösrel ellenséges viszonyban állott!

De a bosszú és a megtorlás vágya már ekkor ébredett a lelkekben. Bécsben már június 30-án este tüntetett az ifjúság a szerb követ-ség épülete előtt, ahol egy szerb zászlót is elégetett s midőn a rendőrség szétkergette, a Schwarzenberg-emlék elé vonult, ahol egy szónok, a tömeg viharos lelkesedésétől kísérvé, nyíltan kimondta, hogy:

— Bosszút kell állani a trónörökös és neje haláláért! Háborút kell indítani Szerbia ellen!

A zágrábi horvát tartománygyűlésben szintén hevesen tüntettek a képviselők a szerbek ellen.

A zajos tüntetések megismétlődtek a következő napokon is — és pedig nem csupán Bécsben és Zágrábban, hanem Bosznia több városában s — kivált mióta, néhány orosz-szerb forrásból származó bátor-talan hangot kivéve, az egész világsajtó elítélte az alávaló merényletet és elismerte, hogy a monarchiának joga van elégtételt és megtorlást követelni Szerbiától. A temetés napján pedig valamennyi európai állam fővárosában ünnepies gyászmisét olvastak a trónörökös pár lelki üdvéért s Péterváron Nikolajevics Mihály nagyherceg jelent meg a gyászmisén a cár képviselőjében, Belgrádban pedig Sándor trónörökös képviselte Péter királyt. Jellemző azonban, hogy a belgrádi gyászmisén, amelyen Pasics miniszterelnökkel együtt az összes szerb miniszterek és magas katonai méltóságok jelen voltak az egész diplomáciai karral együtt, Hartwig, a belgrádi orosz ügyvivő, nem jelent meg.

Július 1-én a szerb sajtóiroda a kormány megbízásából óvatos és lojális hangú nyilatkozatot hozott a nyilvánosságra.

„Szerbia éppúgy, mint az egész többi kultúrvilág el van telve borzalommal a merénylet és a merénylők ellen” — hangoztatta a nyilatkozat. — „Csodálkozunk, hogy német és magyar-osztrák lapok egy megzavarodott elmebeteg minősíthetetlen tettét alkalmul használták fel arra, hogy vádolják és megtámadják Szerbiát, mely az utóbbi időben mindent megtett a szomszédos monarchiával való jóviszony ápolására. A szomorú esemény kötelességévé teszi a szerb kormánynak, hogy teljes figyelmét a gyanús elemek üzelmeire irányítsa, ha ezek szerb területen találhatók és a legszigorúbb rendszabályokhoz nyúljon, hogy üzelmeiket megghiúsítsa. A szerb kormánynak az olyan események, mint a sarajevói, éppoly kellemetlenek, mint a monarchia kormányainak és nem fog elmulasztani semmit, ami hatalmában áll, hogy a lelkek megnyugodjanak és a két állam viszonya normálissá váljék. A szerb kor

mány tehát mélyen sajnálná, ha a jó politikai és gazdasági kapcsolatok további fejlődése Magyarország—Ausztria és Szerbia között megszakadna olyan események miatt, amelyekért Szerbiát nem lehet felelőssé tenni.”

Így a hivatalos kormány nyilatkozat.

A szerb sajtó viszont nem tudta leplezni a szarajevói véres merénylet felett érzett örömét, a merénylőket burkolt és nyílt formában magasztalta, sőt a szerb lapok nagyrésze nyíltan hangoztatta, hogy az egész szerb közvélemény a merénylők pártján van.

Ugyanekkor, mint szél fordultával a szélkakas, hirtelen megváltozott bizonyos külföldi lapok hangulata is. A francia sajtó mind nyíltabban és élesebben támadta a monarchiát a szarajevói merénylet hatása alatt keletkezett szerb ellenes izgatás és szerb üldözés miatt, a londoni „Times” pedig szintén elítélte a monarchiában nyilatkozó szerbellenes hangulatot, sőt azt a rágalmat is megkockáztatta, hogy a szerbek ellen Boszniában és Zágrábban elkövetett kihágások a magyar-osztrák politikai és katonaihatóságok támogatásával — sőt egyenes biztatására! — történtek ...

Gróf Berchtold Lipót, a monarchia külügy-minisztere

Amidőn július 6-án megtartották Bécsben az első közös minisztertanácsot, mely a szarajevói merénylettel és a merénylet következtében szükségessé vált intézkedésekkel foglalkozott, már kezdett lassanként kibontakozni a jövő képe. Egyfelől ugyanis a szarajevói nyomozásban fölmerült bizonyítékok megállapították a nagyszerb összeesküvésnek belgrádi eredetét, aminek folytán nem lesz elkerülendő, hogy a bűnügyi vizsgálat annak idején Szerbiára is kiterjesztessék: — másfelől viszont kétségtelen volt az is, hogy Szerbia ez ellen a bűnügyi vizsgálat ellen tiltakozni fog s ebben a tiltakozásában nemcsak Oroszország, hanem Anglia és Franciaország is támogatni fogja.

Közben a helyzet kezdett még jobban kiélesedni. A magyar képviselőházban gróf Andrássy Gyula július 9-én meginterpellálta a minisz-

terelnököt a szarajevói merénylet, illetőleg a nagyszerb agitáció kérdésében és gróf Tisza István az erre adott válaszában hangsúlyozta, hogy a kormány kötelességének tartja minden hazaellenes mozgalomnak csírájában való elfojtását: de viszont örömmel konstatálja, hogy a Magyarországon lakó szerbek túlnyomó többségének loyális mindegyikükön fölül áll, s meggyőződése, hogy ezek a loyális szerb polgártársak a megpróbáltatások és veszedelmek pillanataiban is helyt fognak állni, mint ennek az országnak hű állampolgárai . . .

A belgrádi sajtó ekkor már leplezetlenül és kíméletlenül támadta a monarchiát. A „Politika” nyomdafestéket nem tűrő sértésekkel és rágalmakkal halmozta el az uralkodóház tagjait, a „Balkán” pedig azt jósolta, hogy: „Európának, mely rövid idővel ezelőtt még a boszporusi beteg emberrel (Törökországgal) foglalatoskodott, rövidesen a dunai beteg emberrel (Ausztria-Magyarországgal) lesz dolga . . .!” Ráduplázott erre a „Trgovinszki Glasznik”, mely a magyar politikát erkölcsstelennek, lelkiismeretlennek, majd becstelennek mondta s arra izgatta a magyarországi szerb népet, hogy fegyverrel védelmezze magát a hatóságok és a kormány rablásai ellen. „A legutóbbi események után — folytatta dühtől tájtékozva, — a szerb nép nem fog többé birkatürellemmel várni, hogy levágják, hanem oroszlanak érzi magát, mely kész a véres visszaütésre . . .

A belgrádi orosz követ halála

Most különös dolog történt: sajátos játéka a végzetnek, mely önkénytelenül megerősíti a lelkekben azt a hitet, hogy van Gondviselés és hogy ez a Gondviselés néha szemmel láthatóan fizet. Július 10-én ugyanis Hartwig, a belgrádi orosz ügyvivő, későn este meglátogatta báró Giesl Vladimír altábornagyot, a monarchia belgrádi követét. Mentegőzni ment — először azért, mert nem vett részt a trónörökös lelki üdvéért tartott gyászmisén és másodszer azért, mert ugyanezen a napon lakomát adott....

Hartwig idegesen igyekezett igazolni magát. Hangsúlyozta, hogy jelen volt a misén, sőt a Ferenc Józseftől kapott kitüntetést, a Ferenc József-rend nagykeresztjét is viselte. Giesl engedte, hogy a fölindult Hartwig kibeszélje magát s azután hidegen így szólt hozzá:

— Ha excellenciád azt gondolja, hogy ezzel a tréfával félrevezethet engem, akkor téved . . .

S amidőn Hartwig hüledezve nézett reá, Giesl báró kivett a zse-

béből egy levelet, amelyben Hartwig saját kézírásával bizonyítja, hogy nagyon is jól tudott a szarajevói merényletről és annak körülményeiről ... Az orosz diplomatát, mihelyt ezt a levelet meglátta — szívszélhűdés érte; hirtelen hátrahanyatlott, néhányszor kínosan hörögött és rövid haláltusa után megölte régi szív-baja.

Sötét tragikum volt abban, hogy a monarchia leggyűlölködőbb ellensége, Szerbiának izgató, rossz szelleme éppen a monarchia követének dolgozószobájában adja ki lelkét — és pedig éppen akkor, mikor Szerbia legjobban rászorult volna tanácsaira, segítségére és fanatikus tevékenységére. Mert Hartwig fölért egy hadsereggel Szerbia számára; a monarchia nemzetközi súlyának és presztízsének, sőt életérdekeinek sem

volt elszántabb, eszesebb és tanultabb ellensége ennél a hirtelen elhunyt orosz diplomatánál. Bár régi orosz német családból származott, azért ízig-vérig orosz, sőt szlavofil volt és meg tudta nyerni a szerb udvart és kormányt az orosz politika céljaira.

Hartwig tehát meghalt: s mi sem természetesebb, mint hogy megindult a híresztelés: Giesl báró megmérgezte Hartwigot?! ... És a fanatizált szerb nép elhitte ezt a rágalmat is, sőt elkeseredettségében annyira ment, hogy július 12-ének éjszakáján meg akarták ostromolni a magyar-osztrák nagykövetséget, a magyar-osztrák alattvalók közt pedig pogromot akartak rendezni. Szerencsére Giesl báró még idején bizalmas értesülést kapott a készülő veszedelemről s rögtön felszólította

Báró Giesl altábornagy, a monarchia belgrádi követe. Ő nyújtotta át a szerb kormánynak a monarchia ultimátumát, mely 48 órai időt adott Szerbiának, hogy az abban foglalt követelésekre válaszoljon, s nem kapván kielégítő választ, nyomban elutazott

Pasicsot, hogy gondoskodják a magyar-osztrák alattvalók élet- és vagyónbiztonságáról, különben nyomban elhagyja Belgrádot. Az erélyes föllépésnek meg is lett az eredménye, mert a szerb kormány erős rendőri

Hartwig, Oroszország belgrádi nagykövete 1914 július 9-én este hirtelen meghalt, éppen mikor Giesl osztrák-magyar követnél volt látogatóban. Szerbia a maga halottjának jelentette ki az orosz követet, akit Belgrádban százezer ember kísért utolsó útjára nagy gyászpompá között

és katonai felügyelet alá helyezte Belgrád fenyegetett részeit.

A hangulat izzó, a helyzet feszült és bizonytalan volt egész Európában. A hivatalos német sajtó a legkomolyabb háttározottsággal fejtette ki, hogy a monarchiának nemcsak joga, hanem egyenesen kötelessége is a nagyszerb fanatizmus letörése, mert Európa békéjének érdekében se tűrhető tovább az, hogy politikai rendszerré avatják a politikai gyilkosságot. Ha Szerbia visszautasítaná a magyar-osztrák monarchia jogos

követeléseit, akkor Németország kész a maga részéről is levonni azokat a messzemenő következtetéseket, melyekre a kettős monarchiát nagyhatalmi állása, jövődje és érdekei kényszerítenék... A szövetségi hűségnek erre a nyílt és bátor színvállására Poincaré, a francia köztársaság elnöke nyomban útra kelt, hogy meglátogassa az orosz cárt: és július 19-én a cár fényes díszebédet adott a peterhofi kastélyban Poincaré tiszteletére. Ezen aztán meleghangú pohárköszöntőkben dicsérték egymás hazáját, fegyveres erejét és békés törekvéseik hangoztatásával ünnepelték az immár negyedszázados francia-orosz szövetség megújítását . . . Ezen a végzetes peterhofi találkozón dönt el a világháború sorsa. Poincaré, aki már elnökké választását is annak köszönhette, hogy

a revans-háború dicsőségével kápráztatta el a sovinszta franciákat, ekkor vette rá az orosz cárt a belgrádi összeesküvők pártfogására, amittől pedig a cár addig idegenkedett. És ámbár az angol hivatalos körök ekkor még nyíltan elítélték a nagyszerb törekvéseket, a brit sajtó pedig határozottan helyeselte Ausztria-Magyarország önvédelmi szándékait: kétségtelen, hogy a Poincaréval szövetkezett orosz háborús párt ekkor kerekedett fölül és határozta el, hogy föl fogja használni ürügynek a monarchia és Szerbia konfliktusát—a „porosz militarizmus” letérésére.

Egy nappal a peterhofi lakoma előtt, július 18-án, a monarchia hadsere-

Kragyorgyevics György, volt szerb trónörökös; a szerb katonai párt feje volt

gének rendeleti lapja „helyes fegyverhasz-

nálat” miatt megdicsérte Böse Arthur határvadász őrzetöt, aki Novakovice mellett június 7-én rövid puskaharc után visszakergetett egy szerb bandát, mely be akart törni a boszniai határon... Kis esemény volt ez, amely szinte elveszett a nemzetközi izgalom forgatagában, de előrevetette árnyékát az elkövetkezendő fergetegnek...

Elkerülhetetlen a háború

A monarchia ultimátuma Szerbiához

Július 23-án este gróf Tisza István miniszterelnök magához kérte a budapesti napilapok képviselőit és közölte velük, hogy báró Giesl Vladimír altábornagy, a monarchia belgrádi követe ugyanaznap este hat órakor átadta a monarchia jegyzékét Pacsu pénzügyminiszternek, aki a távollevő Pasics miniszterelnököt helyettesíti. A komoly és erélyes hangú ultimátum, miután rábizonyítja Szerbiára, hogy 1909-ben tett ünnepélyes ígérete ellenére mitsem tett annak a fölforgató mozgalomnak az elfojtására, mely a monarchiához tartozó területek egyes részei nek elszakítására irányul — így folytatja:

„A június 28-iki merénylet bűnös tetteseinek vallomásából kiviláglik, hogy a szarajevói gyilkosság Belgrádban szerveztetett, a gyilkosok a náluk levő fegyvereket és robbanó szereket a Narodna Odbrana kötelékébe tartozó szerb tisztektől és hivatalnokoktól kapták s végre, hogy a gonosztevőknek és fegyvereiknek Boszniába való eljuttatását a szerb határszolgálat főnökei szervezték és hajtották végre.

A vizsgálatnak ezek az eredményei lehetetlenné teszik a császári és királyi kormányra nézve, hogy továbbra is megmaradjon a várakozásnak és béketűrésnek azon az álláspontján, amelyet éveken át tanúsított a Belgrádban összpontosított s onnan a monarchia területeire átvitt üzelmekkel szemben. Ellenkezőleg, ezek az eredmények parancsoló kötelességévé teszik, hogy véget vessen a monarchia nyugalmát állandóan fenyegető bűnös mozgalomnak.

Ezen cél elérése végett a császári és királyi kormánynak annak hivatalos kijelentésére kell a szerb kormányt felhívnia, hogy elítéli az osztrák-magyar monarchia ellen irányuló propagandát, vagyis mindazon irányzatok összességét, amelyek végeredményükben a monarchiához tartozó egyes területek elszakítását célozzák és hogy magára vállalja ezen bűnös és terrorista propagandák minden rendelkezésére álló eszközzel való megszüntetését.

Abból a célból, hogy e kötelezettségnek ünnepélyes alakot adjon,

a szerb királyi kormány a hivatalos lap július 26 13. számának első lapján a következő nyilatkozatot téteti közre:

„A szerb királyi kormány elítéli az Ausztria-Magyarország ellen irányuló propagandát, vagyis azon irányzatok összességét, amelyek végeredményükben az osztrák-magyar monarchiához tartozó egyes területek elszakítását célozzák és őszintén fájjalja ezen bűnös üzelmek gyászos következményeit.

A királyi kormány sajnálja, hogy szerb tisztek és hivatalnokok résztvettek ebben a propagandában s ezzel azon jó szomszédi viszonyt zavarták meg, amelyre magát a királyi kormány 1909 március 31-iki nyilatkozatában ünnepélyesen kötelezte. A királyi kormány helyteleníti és elutasítja magától az Ausztria-Magyarország bármely része lakóinak sorsába való beavatkozásnak minden gondolatát, vagy kísérletét s kötelességének tartja, hogy komolyan figyelmeztesse a tiszteket, hivatalnokokat s a királyság

A szarajevói merénylet egyik értelmi szerzője Állítólag Jankovics szerb tábornok volt, a Narodna Odbrana egyesület elnöke. A monarchia ultimátuma a Narodna Odbrana feloszlását és a bűnösök megbüntetését követelte

egész lakosságát, hogy jövőre a legnagyobb szigorral fog mindazokkal szemben eljárni, akik részesek volnának ezekben az üzelmekben, amely üzelmeket a legnagyobb erőfeszítéssel fog igyekezni megelőzni, illetőleg megtorolni.”

Ez a nyilatkozat egyidejűleg ő felsége napiparancsában hozatik a hadsereg tudomására s a hadsereg hivatalos lapjában közzétetetik. Ezenkívül kötelezi magát a szerb királyi kormány, hogy:

1. megakadályoz minden olyan kiadmányt, amely a monarchia elleni gyűlöletre és megvetésre izgat s amelynek általános irányzata annak területi épsége ellen irányul;

2. azonnal felosztatja a „Narodna Odbrana”-nak nevezett egyesületet, elkobozza propagandájának összes eszközeit és hasonlóan fog minden olyan társaság és szervezet ellen eljárni, amely az osztrák-magyar monarchia elleni propagandával foglalkozik; a királyi kormány gondoskodni fog róla, hogy a felosztatott egyesületek más név alatt és más formák között ne folytathassák működésüket;

3. kiküszöböli a szerb közoktatásból és pedig úgy a tantestületből, mint a tanszerekből mindazt, ami az Ausztria-Magyarország elleni propagandát terjeszti vagy erre alkalmas;

Péter szerb király. Világszenzáció volt, hogy visszavonult a tróntól és az uralmat fiának adta át

4. eltávolítja a hadseregből és az államhivatalokból mindazokat a tiszteket és hivatalnokokat, akik részesek az osztrák-magyar monarchia elleni propagandában; a cs. és kir. kormány fenntartja magának, hogy ezek neveit és cselekedeteit közölje a királyi kormánnyal;

5. elfogadja a császári és királyi kormány szerveinek Szerbiában való közreműködését a monarchia területi épsége ellen irányuló felforgató mozgalmak leküzdése körül;

6. bírói vizsgálatot indít a június 28-iki összeesküvésnek szerb területen lévő részesei ellen; az erre vonatkozó nyomozásban a császári és királyi kormány által kiküldött hatósági szervek is részt fognak venni;

7. sürgősen elfogadja Tankosic Vrija őrnagyot s az állítólagos Ciganovic Milán szerb állami alkalmazottat, akik a sarajevo-i vizsgálat által kompromittálva vannak;

8. hatékony intézkedésekkel megakadályozza szerb hatósági közegeknek, fegyvereknek és robbanószereknek a határon átcsempészése

körüli közreműködését; elbocsátja és szigorúan megbünteti a sabaci és a hosznicai határszolgálatot teljesítő közegeket, akik a szarajevói bűn tetteinek megkönnyítették a határ átlépését s ezáltal segítségükre voltak;

9. magyarázatot ad a cs. és kir. kormánynak egyes, úgy Szerbiában, mint az ország határain kívül levő magas szerb hivatalnokoknak igazolhatatlan nyilatkozataiért, akik a június 28-iki merénylet után adott intervjúkban, hivatalos állásuk dacára, nem haboztak ellenséges módon nyilatkozni az osztrák-magyar monarchia felől;

10. késedelem nélkül értesíti a cs. és kir. kormányt a fenn elősorolt rendszabályok foganatosítása felől.

A cs. és kir. kormány legkésőbb szombaton, folyó hó 25-én, esti 6 óráig várja a királyi kormány választát”.

*

Ehhez a jegyzékhez rövid memorandum volt csatolva, mely a Szarajevóban lefolytatott hivatalos vizsgálat eredményeiből kétségtelenül megállapítja a 7. és 8. pontban felsorolt szerb alattvalók bűnrészességét. A memorandum szövege így hangzik:

„A szarajevói törvényszék által Princip Gavriło és társai ellen az általuk június hó 28-án elkövetett gyilkosság, illetőleg bűnrészesség címén megindított vizsgálat már eddig is megállapította a következőket:

1. A Ferenc Ferdinánd kir. hercegnek szarajevói tartózkodása alatti meggyilkolására irányuló összeesküvés Belgrádban jött létre, Princip Gavriło, Cabrinovic Nedeljko, az állítólagos Ciganovic Milán és Grabez Trifko közt, Tankosic Vrija őrnagy közreműködésével.

2. A gonosztevők által a merénylet elkövetésekor használt hat bombát és négy browning-pisztolyt, a hozzájuk való töltenyekkel együtt az állítólagos Ciganovic Milán és Tankosic őrnagy adta Belgrádban Principnek, Cabrinovicnak és Grabeznek.

3. A bombák a kragujeváci szerb katonai fegyverraktárból származó kézigránátok.

4. Ciganovic a merénylet sikerének biztosítása végett oktatást adott Principnek, Cabrinovicnak és Grabeznek a topcsideri lövőtér melletti erdőben.

5. Ciganovic a titkos szállítás egész rendszerét szervezte, hogy Principnek, Cabrinovicnak és Grabeznek a bosznia-hercegovinai határon való átjutását s fegyvereik átcsempészését lehetővé tegye.

Ezen szervezetnél fogva a gonosztevők és fegyverek a sabáci és hosnicai határkapitányoknak, Grbic Rudivoj vámhivatalnoknak és több magánembernek közreműködésével jutottak el Bosznia-Hercegovinába”.

Az ultimátum után.

Az ultimátum híre villámgyorsan röpült végig Budapesten és nyomában, mint varázsütésre, talpra szökött a nyugvó főváros. Az uccákon csoportokba verődve tárgyalták a híreket s az emberek szinte érezték a világhistoria szédítő szárnyesapását, mely a történelmi idők szédületes forгатagába sodorta a fantáziát. Abban azonban fönntartás nélkül megegyezett mindenki, hogy a bécsi Ballplatzon most az egyszer eltalálták az igazi hangot — azt a komoly, önérzetes és erélyes hangot, amely nem tűr kifogásokat, nem enged kibúvót és nem ad haladékot, hanem nyomban és megalkuvás nélkül követeli a teljes elégtételt.

— Amióta a monarchia fönnáll, ilyen jegyzéket még nem küldöttek el! — magyarázták egymásnak az emberek.

Sándor szerb trónörökös, aki apja helyett átvette az uralmat. A trónörökös-uralkodót súlyos feladat elé állította a monarchia határozott és erélyes fellépése

Igaz, hogy az ultimátum hangja kissé szokatlanul kemény a diplomáciai fülek számára: de szokatlan volt a szarajevói bombáknak és a revolvereknek dörrenése is. Éppen ezért helyeselte mindenki a jegyzék erélyes, megtorlást követelő hangját.

Ilyen hangulatban ült össze a magyar képviselőház július 24-én s a történelmi pillanat hatása alatt szinte varázsütésre omlottak le azok a korlátok, melyek a politikai pártokat csak pár nappal előbb is elválasztották.

Templomi csöndben állt föl gróf Tisza István miniszterelnök s fejtegetvén a monarchia hosszas béketűrését és jóindulatát Szerbiához, rámutatott, mint ellentétre, a

belgrádi kormánypolitika provokáló, ellenséges viselkedésére s ennek borzalmas, gyászos eredményeire. . . „Senki se vádolhat bennünket azzal, hogy keressük a háborút — folytatta emelkedett hangon: —

de viszont tudatában vagyunk annak, hogy igaz ügyet képviselünk, hogy a monarchiának és a magyar nemzetnek létérdeke követelte ezt a lépést, amelynek viselni fogjuk minden következményét. .

Ez a kijelentés megint az ultimátum hangja volt: az erélyes, megalkuvást nem tűrő határozottságé, mely féltő gonddal őrzi a nemzeti becsületet s ennek védelmében még az „ultima ratio”-tól, a háborús veszedelemtől se riad vissza. Ugyanilyen hazafias komolyság, komor elszántság és határozott akarat csendült ki gróf Andrássy Gyula szavai-ból is, midőn a szövetkezett ellenzék nevében kijelentette, hogy ez az ellenzék teljesíteni fogja hazafias kötelességét, sőt elvárja, hogy minden magyar ember követni fogja ezt a példát és nem felejtí el, hogy a magyar nemzet becsülete forog kockán . .

Háború vagy béke?

A kétnapi várakozás alatt a biztató és riasztó hírek boszorkányos gyorsasággal váltakoztak s a végsőkig fölizgatták a különben is ideges közvéleményt. Lázás érdeklődéssel találgatták, hogy engedni fog-e Szerbia vagy visszautasítja a monarchia követeléseit: s a politikai ólomöntés sohase virágzott jobban, mint a belgrádi válaszádsra kitéüzött 48 óras határidő alatt.

Tudott dolog volt, hogy Giesl báró határozott utasítást kapott, hogy: amennyiben a szerb királyi kormány szombat esti hat óráig nem kötelezné magát az ultimátumban foglalt követelések teljesítésére, a követségí személyzettel együtt azonnal utazék el Belgrádból..

Pasics miniszterelnök, aki választási körüton járt a jegyzék átadásakor, július 24-én kora reggel Belgrádba érkezett és nyomban minisztertanácsot hívott össze. Ennek az ülése igen viharos lefolyású volt s bár határozatáról semmi pozitív hír nem szivárgott ki, bizonyos jelekből mégis az látszott, hogy a katonai párt befolyása alatt álló belgrádi kor-

Pasics Miklós szerb külügyminiszter, rendkívül furfangos diplomata, a szerb politikának mozgóató lelke volt

mány nem fogja teljesíteni a monarchia követeléseit. A szerb hadügyminisztérium ugyanis csapatösszevonásokat rendelt el az egész országban, behívta a külföldön élő katonaköteleseket, a dunai hadosztályt koncentráltta, a Drina-hadosztályt mozgósította, Novibazárba nehéz ütegeket szállítottatott, a bosznia-hercegovinai határon pedig lázasan folyta ta a már megkezdett elsáncotfesi munkálatokat.

Izvolzkij, párizsi orosz követ, aki követelte, hogy Oroszország avatkozzék bele Szerbia és a monarchia konfliktusba

A külföldi sajtó, melyre mély hatással volt a monarchia erélyes föllépése, aggasztó komolysággal tárgyalta a helyzetet és kiváltképpen a fenyegető nemzetközi bonyodalom eshetőségeit tárgyalta.

Németország a leghatározottabban helyeselte a monarchia eljárását és félhivatalos sajtója nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a német nép minden körülmények közt készen áll és hajlandó arra, hogy a szövetségből származó kötelességeit a legmesszebb menő határig teljesítse: s ahogy egész Németország érzése egyesült a sarajevói gyásnapon a szövetséges monarchiával és agg uralkodójával, úgy a veszedelem órájában sem fog ha-

bozni a német nép, hogy a közös védekezés céljából vállvetve álljon szövetségese mellett a harctéren.

Ez a határozott kijelentés burkolt intelem és figyelmeztetés volt a hármas ántánt — vagyis Franciaország, Anglia és Oroszország — számára, hogy Németország, mint a monarchia szövetségese, nem nézné tétlenül, ha e három nagyhatalom bármelyike fegyveres erővel kívánna beleavatkozni abba a konfliktusba, mely a monarchiának és Szerbiának egészen sajátos magánügye. Sajnos, hogy a harmadik szövetséges állam — Olaszország — nem tett ilyen határozott kijelentést, sőt félhivatalos sajtója még a Szerbiának adott „jótanácsok”-ban is inkább csak „békülékeny magatartást” javasolt Szerbiának s a béke és saját jövője érdekében csak arra intette, hogy „hatalmas szomszédja követeléseivel ne szögezzon szembe határozott és kategorikus ellenmondást” — holott a monarchia ultimátuma a követelések határozott és kategorikus teljesítését követelte !

Olaszországnak ebhői az állásfoglalásából mingyárt a konfliktus kezdetén nyilvánvaló volt, hogy egy esetleges nemzetközi bonyodalom esetén se a monarchia, se Németország nem számíthat az olasz fegyverek

támogatására s ennek a fontos körülménynek a bizonyossága nemcsak Szerbiát tette vakmerőbbé, hanem a hármás ántánt nagyhatalmait is bátorította, hogy a monarchiával és Németországgal szemben védelmükbe vegyék a szerb politikát. Igaz ugyan, hogy az angol lapok nagy része engedékenységre intette Szerbiát: de a sorok közt már hangsúlyozta azt, hogy abban az esetben, ha Szerbia megtagadná az ultimátum követeléseit s a monarchia fegyverrel akarná őt erre kényszeríteni — ebben az esetben Európa békéje Oroszországtól függne ...

Oroszország pedig július 25-én 2000 szavas sürgönyt küldött Belgrádba s egyúttal hivatalos lapjában közzétette, hogy: „A császári kormány, amelynek élénk gondot okoznak a meglepő események és a magyar-osztrák monarchia által Szerbiához intézett ultimátum, figyelemmel kíséri a magyar-osztrák és szerb konfliktus fejlődését, amelyben Oroszország nem maradhat indifferens .. Ugyanekkor jutott köz tudomásra, hogy Szaszonov külügyminiszter behatóan tanácskozott Peterhofban az ultimátum pontjairól Viviani francia külügyminiszterrel, aki a tanácskozás eredményéről jelentést tett Poincaré elnöknek és egy órával később a diplomáciai kar fogadása alkalmával, a francia köztársaság elnöke odalépett Spalajkovic szerb követhoz, akivel kezét fogott és halkán néhány szót mondott neki, amit a követ mély meghajlással köszönt meg.

Egyelőre azonban még a szerb háború se volt bizonyos. Július 25-én este senki se tudott semmit, mert a belgrádi kormány halogatta egészen az utolsó percig a válaszejegyzék átadását s ezalatt a monarchia lakossága egyik izgalomból a másikba esett. A legkülönbözőbb hírek érkeztek, hol arról, hogy Pasics mereven visszautasította a monarchia követeléseit, hol ismét arról, hogy a szerb kormány mindenben enged, mert a háború Szerbia végpusztulását jelentené ...

Eldől a világ sorsa

A kritikus nap, a döntés napja elérkezett.

Háború vagy béke?

Ott izzott a kérdés a nyári nap melegében, az izgatott, felhevült szívek tüzeiben.

Budapesten és Bécsben, de az összes többi európai fővárosokban is izgatott volt a hangulat.

A végzetes július 25-ike délelőttjén Budapesten és Bécsben a legteljesebb bizonytalanság uralkodott. Semmi hír nem jött még Belgráddal

bői. Délután nyilvánosságra jutott a hír, hogy a bécsi külügyminisztériumban intervenció történt Szerbia érdekében — Oroszország részéről. A bécsi orosz követ a cári kormány nevében egyrészt felajánlotta közvetítői szolgálatait, másrészt Szerbia számára néhány nap haladékot kért a válaszára. A külügyminisztériumban ezt az orosz felajánkozást és kérést udvarias, de határozott formában visszautasították azzal, hogy az ultimátum ügye csak a monarchiára és Szerbiára tartozik és nem igényel semmiféle beavatkozást.

Károly Ferenc József főherceg, a monarchia trónörökösé, Oltó főhercegnek, Ferenc Ferdinándhunyt testvérének és Mária Jozefa főhercegnőnek fia

Kora délután jöttek meg az első hírek azokról az izgalmakról, melyek közt Szerbia népe várta kormánya döntését. A monarchia jegyzéke nagy rémületet keltett a szerb népben és a szerb kormány tagjai között. Valóságos fejesztettség lett úrrá az állandóan ülésző szerb minisztertanács felett. Délelőtt még az engedékenység pártja volt túlsúlyban és az volt a hangulat, hogy a

szerb kormány mindenben aláveti magát a monarchia követelésének. Ez a békét jelentette volna.

De délután megérkezett Oroszországból a 2000 szavas siffrírozott távirat, mely egyszeriben megváltoztatta a szerb kormány és a szerb főváros hangulatát.

Ez a titokzatos orosz távirat döntötte el a nagy kérdést:

— Háború vagy béke?

Háború!

Kora délután már megtörtént a döntés, de csak az utolsó percben hozták a magyar-osztrák követség tudomására.

Közben Sándor trónörökös elnöklete alatt tovább folyt a minisztertanács, most már: az első háborús intézkedések megtételéről!

Lovastisztek kezdtek száguldozni Belgrád uccáin, vitték a parancsokat az egyes csapat-testekhez . . . Mára délután folyamán becsomagolták a szerb nemzeti bank pénztárát és a minisztériumok irattárát és útnak indították Nis felé ... A kocka már el volt vetve!

Budapest, Bécs és Európa még mitsem tudott a szerb minisztertanács döntéséről.

De a belgrádi magyar-osztrák követségen már tudták, mire kell felkészülniük.

A követségi épületben csomagolni kezdtek. Kocsiszámra vitték a csomagokat a pályaudvarra. A követség udvara megtelt újságírókkal, akik érthető izgalommal várták a friss híreket: a döntést!

Délután fél négy órakor Giesl báró szürke útiruhában, szürke úti-sapkában jött le a követség épületéből. Ez az öltözet mindent megmagyarázott. Giesl követ mosolyogva mondta az újságíróknak:

— Amint látják, útrakészen állok ...

A magyar-osztrák monarchia követe útrakészen várta Pasicot.

Az ultimátum hat órára szólt.

Pontosan két perccel hat óra előtt érkezett meg Pasic miniszter-

Zita Mária Adelgunda pármái hercegnő, Róbert bourbon-pármái herceg leánya, 1912-ben ment nőül Károly Ferenc József főherceg trónörököshöz

elnök a magyar-osztrák követségre, ahonnan pár perc múlva már el is távozott. A következő percben Giesl báró autójába szállt.

— A válasz nem kielégítő! — mondotta az újságíróknak. — Elhagyom Belgrádot.

És az autó máris elindult. És amerre csak végighaladt gyors robogással a nagy fehér autó, mindenütt megreszkettek a szívek: mindenki tudta, mit jelent a monarchia követének sürgös távozása.

Pontosan fél hét órakor ért ki Giesl a pályaudvarra, ahová utána mentek a Belgrádban székelő összes diplomaták — az orosz és francia követek kivételével. Az egész belgrádi diplomáciai képviselő megindult és meghatottan búcsúzott a monarchia követétől. . .

Azután hirtelen elindult a vonat. Az utolsó vonat, mely Belgrád és Zimony között közlekedett. Elvitte magával magyar földre a monarchia követét. Belgrádban pedig a német követség kitűzte a mi zászlókat, jeléül annak, hogy a szerb földön maradt magyarok és osztrákok most a német követség oltalma alá kerülnek. De nem igen akadt már magyar, vagy osztrák Belgrádban; a legtöbbben már a nap folyamán átmenekültek Zimonyba.

Szerbia mozgósít

Szerbia még meg sem adta válaszát, már sietve hozzáfogott a mozgósítás elrendeléséhez. A válasz pedig, amelynek elfogadhatatlansága miatt a két állam között megszakadt a diplomáciai összeköttetés, főbb pontjaiban így hangzott:

„A szerb királyi kormány meg van győződve, hogy válasza eloszlat minden félreértést. A szerb kormányt nem lehet felelőssé tenni egyes társaságok munkájáért, amelyek kivonják magukat az állami ellenőrzés alól. A szerb kormány, amelyet fájdalmasan lepott meg az az állítás, hogy szerb állampolgárok vettek részt a sarajevói merénylet előkészítésében, kész állásra és rangra való tekintet nélkül bíróság elé állítani mindazon szerb állampolgárokat, akiknek a sarajevói bűntényben való részességükre nézve bizonyítékokat nyújtanak”.

De azután az a kijelentés is következik, hogy:

„A szerb kormány nem látja tisztán annak a követelésnek értelmét és horderejét, amely arra irányul, hogy kötelezze magát a szerb kormány arra, hogy megengedi területén a cs. és kir. kormány szerveinek a közreműködését. A szerb kormány kötelességének tartja, hogy vizsgálatot indítson azon személyek ellen, akik az összeesküvésben résztvettek, vagy állítólag résztvettek és szerb területen tartózkodnak. Ami

a cs. és kir. kormány e végből delegált szerveinek közreműködését illeti, azt nem fogadhatja el, minthogy ez sérelme volna az alkotmánynak és a büntetőtörvénynek”.

A monarchia legfőbb követelése az volt, hogy az összeesküvésnek szerb területen élő részesei ellen megindítandó vizsgálatban magyar-osztrák hatósági kiküldöttek is résztvehessenek — ellenőrzés céljából.

Ezt a követelést a szerb válasz kereken visszautasította.

A következmények nem maradhattak el.

Ezt tudták nagyon jól a szerbek.

És tudták Szerbia tanácsadói is!

A magyar fővárosban július 25-én, este hét óra tájban terjedt el a hivatalos hír, hogy Giesl báró elhagyta Belgrádot s a háborús konfliktus elkerülhetetlen a monarchia és Szerbia között. Zuhogott az eső, de azért lelkes, izgatott tömegek hömpölyögtek az uccákon. Katonabandák járták be a várost és a Rákóczi-induló hangjai zengtek a levegőben. Az osztrák császárvárosban is csakhamar úrrá lett a háborús hangulat.

Arra a hírre, hogy Giesl báró elhagyta Belgrádot, ezrekre menő néptömeg gyűlt össze a Deutschmeister-emplék előtt, ahonnan a tüntetők a német nagykövetség elé vonultak. Viharosan éltették a háborút,

Vilmos császárt és Ferenc József királyt, majd elénekelték a „Wacht am Rhein”-t (ez a német himnusz) és az osztrák nemzeti néphimnuszt. A Burgmusikot is rengeteg nép kísérte s amikor a zene-

kar rázendített a Rákóczi-indulóra a Ringen, a több ezer főnyi tömeg viharosan tüntetett a császári ház mellett és éltette a magyarokat. A szilaj harci induló hangjaitól lázba jött a bécsi nép és saját magán tapasztalta Görgey híres mondásának az igazságát, hogy:

— A Rákóczi-induló fölér egy hadsereggel! . . .

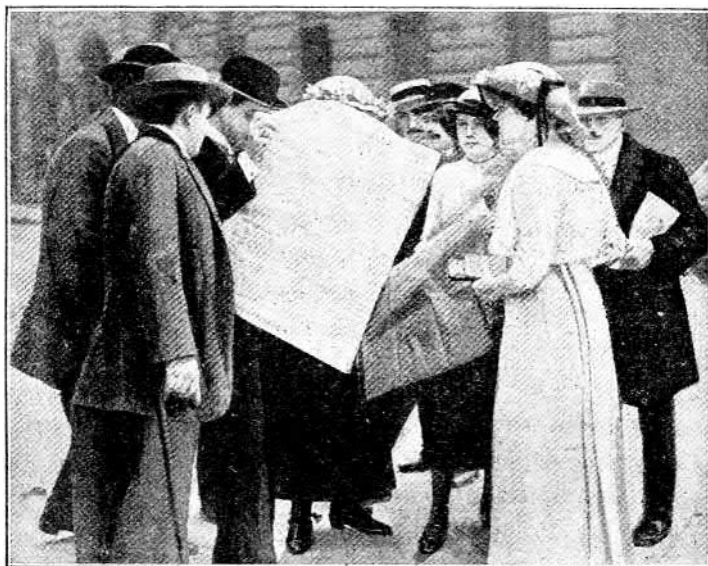
Július 25-én este hat órakor dőlt el a háború kérdése a monarchia és Szerbia között és aznap tíz órakor a szerencsés véletlen már kezünkre játszotta — mint a háború első hadifoglyát — Putnik Radomir vajdát, a szerb hadsereg vezérkari főnökét. Putnik vajda Gleichenbergben nyaralt s onnan szólította haza a szerb mozgósítás híre: de csak Kelenföldig

Putnik Radomir, a szerb hadsereg vezére, aki annak idején leverte a bolgárokat. Budapesten elfogták, de a király szabadon bocsátotta

juthatott, mert ott a rendőrség letartóztatta. Ám a király egyenes parancsára harmadnapon ismét szabadon bocsátották Pulnik vajdát, mert elfogatása pillanatában még nem történt meg a hadüzenet s a lovagias magyar király nem akarta kihasználni a véletlen szerencsét, amely megfosztotta volna fővezérétől a szerb hadsereget . . .

A kritikus és sorsdöntő napon este 8 óra tájban a bécsi külügyminisztérium hivatalos jelentést adott ki a helyzetről, a döntő nap ese-

Mikor a mozgósítási hirdetések nyilvánosságra kerültek, egyszerre nagy lett az elevenség az uccákon. A járókelők nagy csoportokban, izgalommal olvasták a mozgósítást elrendelő plakátok rendelkezéseit

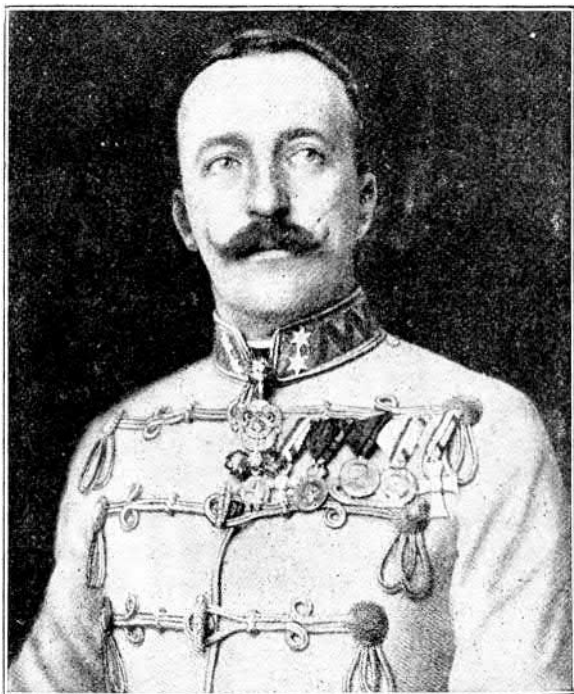
ményeiről. Ez az érdekes hivatalos jelentés, amelyet az első háborús jelentésnek lehet tekinteni, így hangzott:

„Most érkezett meg a hír, hogy a szerb kormány délután 5 órakor egész hadseregét mozgósította. A szerb kormány és a szerb hatóságok eltávoztak Belgrádból. A szerb helyőrség is kivonult Belgrádból. A szerb kormánynak a magyar-osztrák jegyzékre adott válasza nem kielégítő. Báró Giesl a követségi személyzettel együtt elhagyta Belgrádot.”

Ez a hivatalos jelentés már beharangozta az elkövetkezendőket. Ettől fogva az események rohamos gyorsasággal követték egymást. A hivatalos lap másnap, július 26-án közölte a részleges mozgósítást. Tömeges ember hullámzott a főváros uccáin mindenfelé s valamerre

megjelent egy katonatiszt, nyomban fölzúgott a lelkes éljenzés. Hosszú sorban követték a tüntetők a katonazenekarokat, melyek már hajnalban elkezdtek bejárni az uccákat. Harsogott a Rákóczi-induló, a Prinz Eugen-mars, a Wacht am Rhein, a Radetzky-mars, meg a Klapka-induló s amikor a katonabanda szünetet tartott, fölzúgott a Kossuth-nóta vagy a Himnusz, melynek hangjaira kinyíltak az ablakok, megteltek az erkélyek és nemzetiszínű szalagokat, zászlókat, kendőket lobogtattak a nézők.

Egyszerre csak megjelentek az uccákon a piros és zöld falragaszok. „Elrendelték a mozgósítást!” száguld végig a hír a városon: és a tüntető tömeg viharos lelkesedéssel élteti a háborút. Az egyik uccasarkon vállára kap a nép egy ezredest és úgy viszi tovább a katonabanda lelkesítő hangjai mellett. Tüntetés volt a Nemzeti

József főherceg lakása előtt ismételen forró tüntetést rendezett Budapest közönsége s ujjongó lelkesedéssel

Kaszinó, az Országos Kaszinó előtt, az Oktogon téren, majd este nyolc óra után fön a várban, ahová nemzetiszínű zászlókkal, lampionokkal és fáklyákkal vonult föl a tömeg s a Himnuszt énekelve tódult József főherceg palotája elé. A hatalmas épületnek majdnem minden ablaka világos volt s a tömeg viharos éljenzésére csakhamar megjelent az erkélyen József főherceg daliás alakja.

— Súlyos föladatok várnak reánk — mondta messzehangzó szóval a főherceg: — és mindnyájunknak meg kell tennünk kötelességünket hazánk és királyunk iránt! Orkánként zúgott föl a tapsvihar, melyet hosszas, döngő éljenzés követett s a tömeg, a Himnuszt éne-

kelve, lelkes hangulatban oszlott szét. A gyors leszámolás és megtorlás szomjúsága nyilatkozott meg a főváros és az egész ország hangulatában. Ha háború, hát legyen háború! De mielőbb kezdjük és mielőbb végezzük! Nem szabad időt hagyni Szerbiának a készülődésre! ...

A lelkes tömeg máris indult volna a háborúba, a csatába, a tűzbe.

A nagy, hazafias felbuzdulásban, a háború mámoros hangulatában senki se gondolhatta végig, mit hozhat a jövő? ...

A háborút előkészítő események lezajlottak.

A prologus véget ért.

Megkezdődött a dráma, melynek szereplői országok, nemzetek, milliós hadseregek.

Kitör a háború

Az első hadüzenet

Mialatt a monarchia mozgósította a hadkötelesek ezrével álltak fegyverbe, a nemzetközi helyzet szemhatárán sötét viharfellegek tornyosultak. Bár Anglia egyelőre még nagyon tartózkodóan nyilatkozott jövő magatartásáról és félhivatalos kijelentéseiből kiolvasható volt, hogy szeretné, ha a monarchia és Szerbia konfliktusa lokalizálnék: ezzel egyidejűleg mégis hangsúlyozta, hogy a monarchiának nem szabad Szerbia megsemmisítésére törekednie. Ugyanekkor a félhivatalos Oroszország szintén azt hangoztatta ugyan, hogy a cár a béke mellett van, de azt elhallgatta, hogy csak akkor van a béke mellett, ha a magyaroszlák monarchia nem támadja meg Szerbiát. Viszont Izvolszkij, Oroszország párizsi nagykövete, szilaj szenvedéllyel tüzelt a háborúra s a revans lázító ábrándjával izgatta a gyűlékony francia fantáziát.

A német nép, erősen kifejlett politikai ösztönével, korán megérezte, hogy a kis balkáni zivatarból világot rengető égiháború fejlődhetik s mingyárt július 25-én este, amikor megjött a hír, hogy Giesl báró elhagyta Belgrádot, lelkesen tüntetett a monarchia és ennek igazsá-

Frigyes főherceg, Ferenc Ferdinand utóda
a legfőbb katonai méltóságban

gos háborúja mellett. Szombaton este nyolc órakor egyszerre csak óriási

tömeg mozdult meg az Unter den Linden déli részén. A tömeg egy szempillantás alatt birtokába vette az uccát, megakasztotta a közlekedést, viharosan éltette a császárt és zárt sorokban vonult a császári palota felé. Amidőn útjában a Ferenc József térhez ért, megállt egy pillanatra s egetverő lelkesedéssel éltette a magyar királyt, majd tovább folytatta útját a palotához és újra II. Vilmost éljenezte. <

A német császár azonban nem volt Berlinben s midőn a palota ablakai zárva maradtak, a végeláthatatlan tömeg, mintegy parancsszóra, Bismarck szobrához vonult. És a német birodalmi egység lángeszű megalkotójának szobránál ismét lángra lobbant a hazafias lelkesedés. Ketten-hárman is fölálltak a vaskancellár szobrának talapzatára és gyújtó szavakkal beszéltek dicsőséges harcokról, a szövetséges magyar és osztrák népről és a nagy föladról, mely a német nemzetre vár.

Vilmos császár, aki az Északi-tengeren volt, a háború hírére nyomban hazasietett és július 27-én érkezett meg Berlinbe. Belgrádban ekkor már a „Narodna Odbraná”-hoz közelálló tisztek és újságok nyíltan hirdették, hogy Szerbia egyenesen Oroszország parancsára tagadta meg a monarchia követeléseinek teljesítését s a mozgósítás is Oroszország kívánságára történt. A szerb

kormány pedig ezekben a válságos órákban a boszniai határon emelt szerb erődítmények főparancsnokává Jankovics Bozsó tábornokot, a „Narodna Odrana” elnökét nevezte ki.

A „Narodna Odrana” elnökének ez a kitüntetése tehát újabb kihívás volt a monarchiával szemben, bár egyébként az események során mitse változtatott. A szerb konfliktus különben is kezdett lassanként eltörpülni amellet a veszedelem mellett, mely a hármás ántánt részéről a világbékét fenyegette. A világháború félelmetes kockázatával volt terhes a levegő s a titáni fejetlenségben kavargó néptengerben oly nagy volt a feszültség reszkető türelmetlensége, hogy az ágyúk szinte maguktól sütek el . . . És ebben a viharos kavarodásban, a népeknek ebben a borzalmas pánikjában hatalmas, biztos és nyugodt sziklaként állta a hullámok ostromát a monarchia és Németország rendületlen szövetsége. Olaszország, a harmadik szövetséges tartózkodóan hallgatott.

A hadüzenet szövege.

A monarchia most már nem hátrálhatott — de nem is akart hátrálni — azon az úton, amelyre a nemzeti becsület és a megtorlás kötelessége vitte. A monarchia hadat üzent Szerbiának. Július 28-án Ferenc József magyar király és osztrák császár a következő hadizenetet intézte a szerb királyi kormányhoz:

„Mivel a szerb királyi kormány arra a jegyzékre, melyet neki Ausztria-Magyarország belgrádi követe 1914 július 23-án kézbesített, kielégítő választ nem adott: a császári és királyi kormány maga kénytelen gondoskodni jogainak és érdekeinek védelméről s e célból a fegyverek erejéhez fordul. Ausztria-Magyarország ennél fogva a jelen pillanattól kezdve hadiállapotban levőnek tekinti magát.”

A hadüzenettel egyidejűleg a magyar országgyűlés a háború tartamára elnapolta magát, a király pedig kiáltványt bocsátott ki népeihez s ebben klasszikus egyszerűséggel, nemes önmegtagadással, de egyúttal az igazság főséges erejével fejt ki a kényszerítő okokat, melyek arra bírták, hogy „a béke hosszú esztendei után kardot ragadjon a monarchia becsületének védelmére, tekintélyének és hatalmi állásának megóvására és területi épségének biztosítására ..

„Mindig magasabb hullámokat vet az Ellenem és Házam ellen érzett gyűlölet — mondja manifesztumában az ősz uralkodó. — Mindig leplezetlenebből lép előtérbe az a törekvés, mely a monarchiával el-

választhatatlanul egybetartozó területek elszakítására törekszik. A határon bűnös áramlat csap át, mely a monarchia délkeleti részén az állami rend alapjainak megingatására, a népnek — amelyről olyan atyai szeretettel gondoskodtam — az uralkodóház és a haza iránti hűségétől való

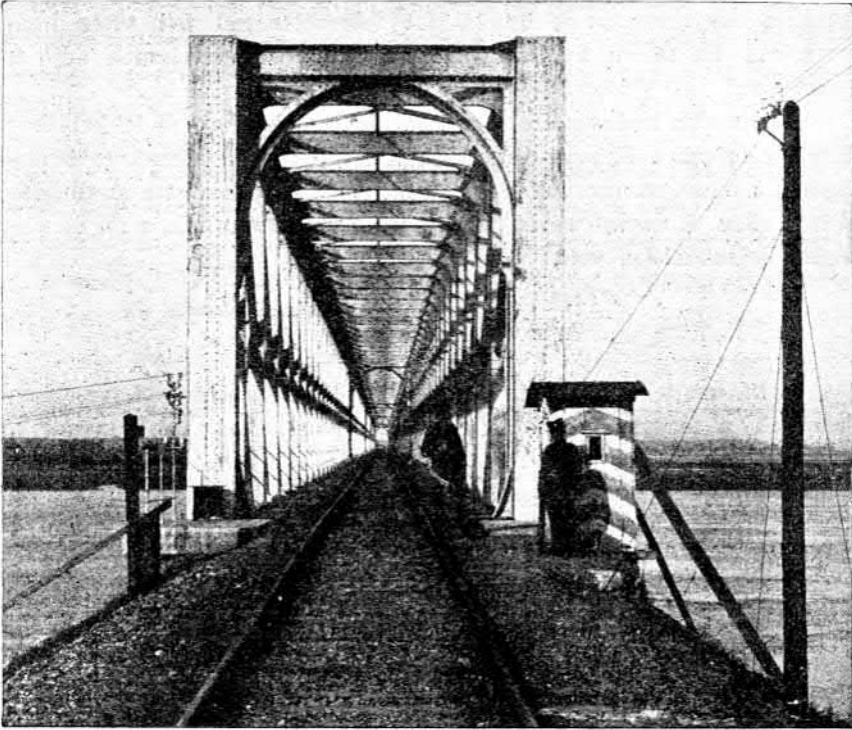

Marschall professor legfelsőbb megbízásra elkészítette őfelsége domborművü plakettjét a király 80-ik születésnapjára s ezt a képet őfelsége emlékül adta legbizalmasabb tanácsadóinak és hű embereinek

eltántorítására és a serdülő nemzedék félrevezetésére, az örület és a hazaárulás bűnös tetteire való fölizgatására irányul. Gyilkos merényleteknek egész sorozata s egy tervszerűen szőtt és keresztülvitt összeküvés, melynek borzasztó sikere szíven talált Engemet és hű népeimet: — íme, ezek messzeható véres nyomai a Szerbiából munkába vett és vezetett titkos üzelmeknek ...

Ezt a túrhetetlen aknamunkát meg kell állítani, Szerbia ezen folytonos kihívásainak véget kell vetni, ha sértetlenül fönn akarjuk tartani monarchiám méltóságát és becsületét, ha a folytonos megrázkódtatásoktól meg akarjuk óvni annak állami, gazdasági és katonai fejlődését.

Hiába tett kormányom még egy utolsó kísérletet, hogy békés

A zimonyi nemzetközi vasúti híd, amely a Száva-folyón keresztül Szerbiát Magyarországgal összekötötte. A háború legelső ténye az volt, hogy a szerbek megkísérelték e fontos híd felrobbantását. Ez azonban csak részben sikerült, mert a robbanás ereje csak a szerb parttól kezdve az első pillérig hatott, úgyhogy a híd ezen a részen meghajolt

eszközökkel érje el ezt a célt s komoly figyelmeztetéssel megfordulásra bírja Szerbiát. Szerbia visszautasította kormányomnak mérsékelt és igazságos kívánságait és megtagadta azon kötelességek teljesítését, amelyek népek és államok békés együttélésének természetes és szükséges alapjai.

Fegyveres erővel kell tehát államaim számára a belső nyugalom és az állandó külső béke nélkülözhetetlen biztosítékait megszereznem.

Ebben a komoly órában tudatában vagyok elhatározásom egész horderejének s a Mindenható előtti felelősségnek.

Mindent megfontoltam és meggondoltam.

Bízom népeimben, akik minden viharban híven és egyesülten sereglettek mindig trónom köré s hazájuk becsületéért, nagyságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak. Bízom Ausztria-Magyarországnak önfeláldozó lelkesültséggel telt vitéz hadseregében. És bízom a Mindenhatóban, hogy fegyvereimnek adja a győzelmet.”

Válaszul a hadüzenetre, a szerbek július 29-én hajnali fél kettőkor fölrobbantották a Zimony-belgrádi hidat, mire gyalogságunk és tüzérségünk, a dunai monitorokkal együtt megkezdte a tüzelést a szerb hadállások ellen. A szerbek rövid tüzelés után visszavonultak, a mi veszteségünk jelentéktelen volt.

A monarchia is mozgósít

A háború tehát kitört és Belgrád bombázásának hírére hevesebben dobogtak a magyar szívek. A nándorfejérvári csaták, a Hunyadiak, Kapisztránok és Dugovics Tituszok dicsőségének emléke lelkesítette a nemzet apraját, nagyját egyaránt.

A király egyidejűleg elrendelte a részleges mozgósítást is. Behívták — főnállása óta először — a honvédséget és a népfőlkelést is. E részleges mozgósításba a következő nyolc hadtest esett bele: Grác, Prága, Leitmeritz, Bosznia, Hercegovina, Dalmácia, Temesvár, Budapest és Zágráb.

A mozgósított hadsereg főparancsnokává a király Frigyes főherceget nevezte ki.

És mialatt a monarchia minden részéből megindultak a katonai szolgálatra jelentkezők hosszú, hosszú sorai és mialatt a monarchia tüzérsége hosszabb-rövidebb megszakításokkal bombázta a szerb fővárost, Európaszerte egyre nagyobb lett az izgalom, a külpolitikai feszültség, amely július 31-én már tetőfokát érte el.

Vilmos császár, hogy megmentse az európai békét, Miklós cár egyenes felkérésére elvállalta a közvetítést a monarchiánál az orosz cár némely kívánságaira nézve: de mialatt ő jóhiszeműen fáradt a béke fönntartása érdekében, Oroszország titokban mozgósított és nagy csapatokat vont össze Galícia és Kelet-Poroszország határán. Erre Vilmos császár nyomban elrendelte a fenyegető háborús veszély állapotát,

Ferenc József király pedig elrendelte az általános mozgósítást. A hivatalos lap augusztus 1-én ezt a következőképpen közölte:

„Folyó évi július hó 31-én kelt hivatalos értesülés szerint ő csá-

Midőn a hivatalos lap rendkívüli kiadásban közölte a manifesztumot és a hadüzenetet a fővárosban, rövid idő múlva lelkesült tömegek gyülekeztek össze és „Éljen a háború” felírással ellátott táblákkal járták be az utcákat. A lelkesedés átragadt mindenkire: ifjak és öregek, nők és gyermekek egyaránt lelkesedtek a háború mellett

szári és apostoli királyi Felsege a hadsereg, a haditengerészet, a két honvédség általános mozgósítását valamint a népfölkelés felhívását és mozgósítását legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott. Ezen intézkedésre az Oroszország részéről elrendelt mozgósítás szolgáltatott okot.

Az ő császári és apostoli királyi Felsége által megparancsolt rendelkezés semmiféle néven nevezendő támadó célzatot nem foglal magában, hanem kizárólag óvatosságból foganasított intézkedésről van szó a monarchia elengedhetetlen védelme céljából.”

A világtörténelmi helyzet most már valóban döntő fordulóhoz ért. A véres megoldás már ott lebegett a holnap ködében és nyilvánvaló volt, hogy a szerbiai büntető expedícióból európai leszámolás lesz.

Ekkor már nem volt föltartható a végzet kereke. A német császár

A mozgósítás Budapesten: A szolgálatra jelentkező hadkötölesek oriasz tomegének egyrésze a Károly-kaszárnya udvarán

még egy utolsó erőfeszítést kísérelt meg az európai béke érdekében s ultimátumot intézett Oroszországhoz, hogy 12 órán belül szüntesse meg a további mozgósítást. Erről az akcióról a „Norddeutsche Allgemeine Zeitung” július 31-én a következő hivatalos közléssel számolt be:

„Miután a közvetítő akciót, mely magának a cárnak óhajára indult meg, a pétervári kormány az orosz hadsereg és haditengerészet általános mozgósításával megzavarta: ő felsége a német császár kormánya ma tudatta Pétervárral, hogy: ha Oroszország 12 óra alatt nem szünteti be a hadikészülődéseket és erről határozott nyilatkozatot nem tesz, akkor a német mozgósítás várható. Kérdés intéztetett egyúttal a francia kormányhoz is a német-orosz háború esetén való magatartása dolgában...”

Az orosz diplomácia tagadta, hogy az orosz mozgósítás éle Magyarország-Ausztria, vagy Németország ellen irányulna. Orosz részről váltig

hangoztatták, hogy a cár és kormánya egyáltalán nem gondol háborúra. A részleges mozgósítás okául azt hangoztatták, hogy azt Ausztria mozgósítása tette szükségessé.

A budapesti pályaudvarokra ezrével érkeztek az ország minden részéből a behívott hadkötelesek. A Keletipályaudvaron a budapesti ezredek az érkező behívottak tájékoztatása végett katonákat is küldtek ki jelzőtáblákkal, amelyekre az ezredek száma volt felírva

De csakhamar mindennek az ellenkezője lett nyilvánvalóvá.

És másnap, augusztus 1-én, délután öt óraker, szétvitte a táviró a világ minden részébe a hivatalos jelentést, hogy: „Vilmos császár elrendelte az egész német haderő mozgósítását...” Oroszország tehát nem hagyta abba a hadikészülődéseket s úgy látszott, hogy bele akarja kényszeríteni Németországot a háborúba.

Belgrád ostroma

Az első harcok

— Meg kellett történnie! — mondta a király az ischli polgármesternek július 30-án, midőn a világpolitika sakkhúzásai rákényszerítették, hogy nyaralását félbeszakítva Bécsbe költözzék.

Ekkor már végigszáguldozott a kettős monarchián Belgrád bombázásának híre s a Duna és a Száva szögében dörgő ágyúk érchangja mély visszhanggal rezgett bele a magyar nép millióinak szívébe. A hajdani Nándorfejérvár alatt, ahol a Hunyadiak megállították és megtörték a világot ostromló török hatalmát, ismét ágyúk dörgése hirdette a magyarok harci dicsőségét és viharzó lelkesedést ébresztett szerte az országban mindenütt.

„Meg kellett történnie ennek”, — ahogy a király mondta: mert Szerbia még a tizenkettedik órában se mutatott semmiféle megbánást vagy hajlandóságot arra, hogy megtorolja a bűnt, amelyet egy politikai szervezete a monarchia és annak dinasztiája ellen elkövetett. Három terminust mulasztott el a szerb kormány, a magyar-osztrák jogi álláspont kielégítése nélkül; az első terminus a szarajevói gyilkosság napjától a monarchia jegyzékének átnyújtásáig (jún. 28—júl. 23) terjedt, a második volt a válaszára kitűzött határidő (júl. 23—júl. 25) s végül a harmadik terminus a diplomáciai viszony megszakításától a formális hadüzenetig (júl. 25—júl. 28) tartott.

Az első harcok Belgrádban és környékén folytak le, a július 28-áról 29-ére virradó éjszakán. A támadást szerb részről kezdték s az első ágyúlövést, melyet aztán a többi is követett, éjfél után egy óra tájban hallották Zimonyban. Ugyanis ekkor haladt el a Dunagőzhajózási Társaság „Inn” nevű gőzöse három uszályhajóval a belgrádi vár alatt s a szerb parton felállított gépfegyverek valóságos golyózáport zúdítottak a gőzösre, amelynek Feiner István volt a kapitánya. A szerb golyók ugyan nem sok kárt tettek a gőzsben, de azért egy monitor mégis azonnal a segítségére sietett s néhány ágyúlövessel elhallgattatta

az ellenséges gépfegyvereket. Ugyanekkor megszólaltak a Belgrád szomszédságában felállított szerb ütegek is, melyeket azonban a monitor gyorstüzelő ágyú csakhamar szintén elhallgattattak.

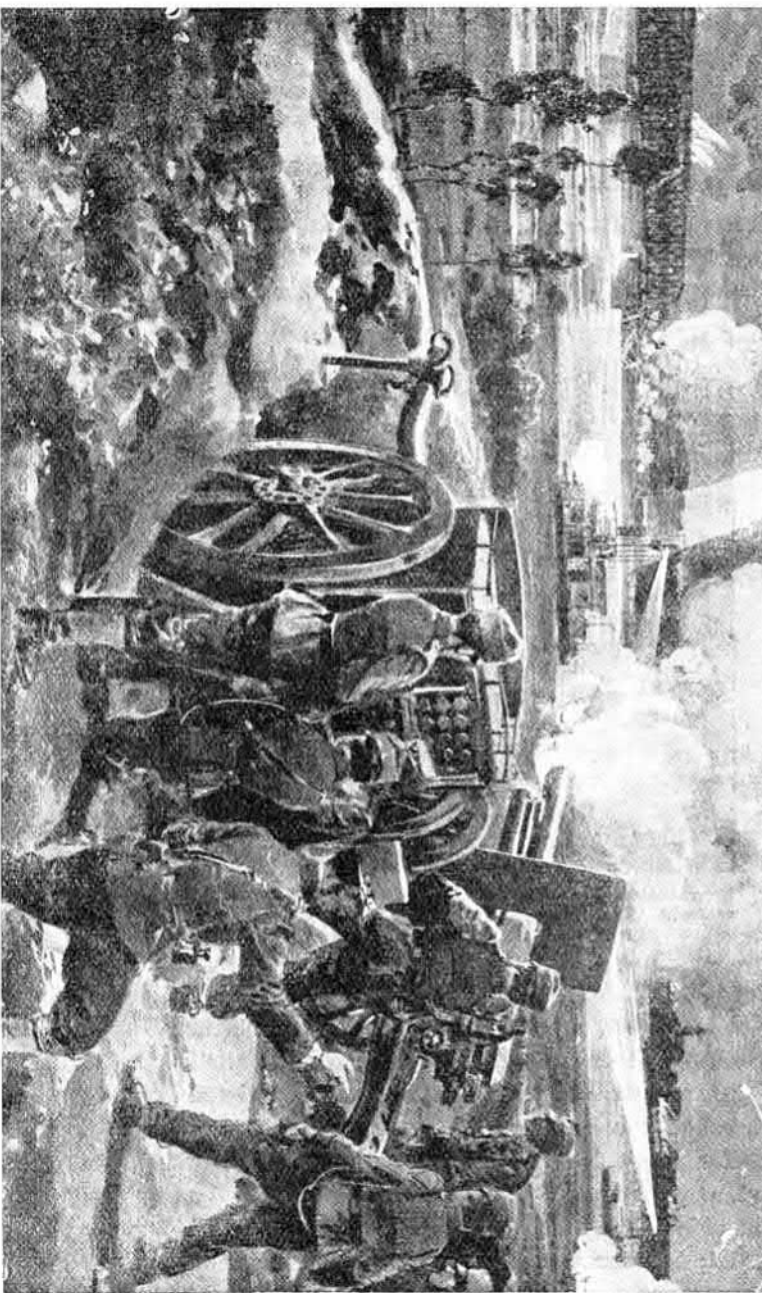
E rövid tüzérpárbaj után mindkét részről elcsöndesült az ágyúszó s a magyarországi parton összegyűlt zimonyi lakosság azt hitte, hogy erre az éjszakára már vége is van az összetűzésnek. Azonban hajnali félkettőkor irtózatos dördülés hallatszott a nemzetközi Száva-híd felől: a szerbek felrobbantották a vasúti hidat, mely Belgrádot Zimonnal összeköti. De a robbantás csak részben sikerült. A hajnali szürkületben

Szerb ellenséges katonák táborozás közben; a dunai hadosztály egyik csapata Belgrád határában, a banyicai táborban, melyet tüzérségünk hevesen ágyúzott a szerb fővárossal együtt

látni lehetett, hogy a hídnak az a része, mely a szerb pari és az első pillér közé esik, meggömbülve lóg bele a vízbe, maga a pillér azonban sértetlenül áll és gyalogos közlekedésre még mindig alkalmas a híd.

A monitorok most újból megkezdték Belgrád bombázását, amelyben ekkor már a zimonyi ütegek is részt vettek. A monitorok fényszórói nappali fényvel ársztották el a Kalimegdánt, ezt a Dunára néző, magas hegyfokot, mely kitűnő célpontja volt az ágyúknak; ugyan csak villamos reflektorok állottak a nemzetközi híd zimonyi végében is, melyek viszont Belgrádot világították meg, úgyhogy messzelátóval egész világosan lehetett látni a lázasan sürgő-forgó katonákat. És pon-

Iate a zlmnyl nemzetközi hidal. A szerbök ismét ellen megkísérelték, hogy a nyugjelentő-éző hidal felrobantassák, a miénk azonban mindig megfúrtolták ezeket a lánndásokat

tosan meg lehetett állapítani azt is a zimonyi partról, hogy hol csaptak le a magyar lövedékek, mert nyomukban rögtön sárgás-vörös füstoszlopok csaptak fel, jelezvén, hogy amit értek, az lángba borult. Így borult lángba a Kalimegdán exponált helyén épült hatalmas kaszánya is, melynek tetejét érte és robbantotta fel egy jól irányzott srappell: de célba találtak a monitorok következő lövései is.

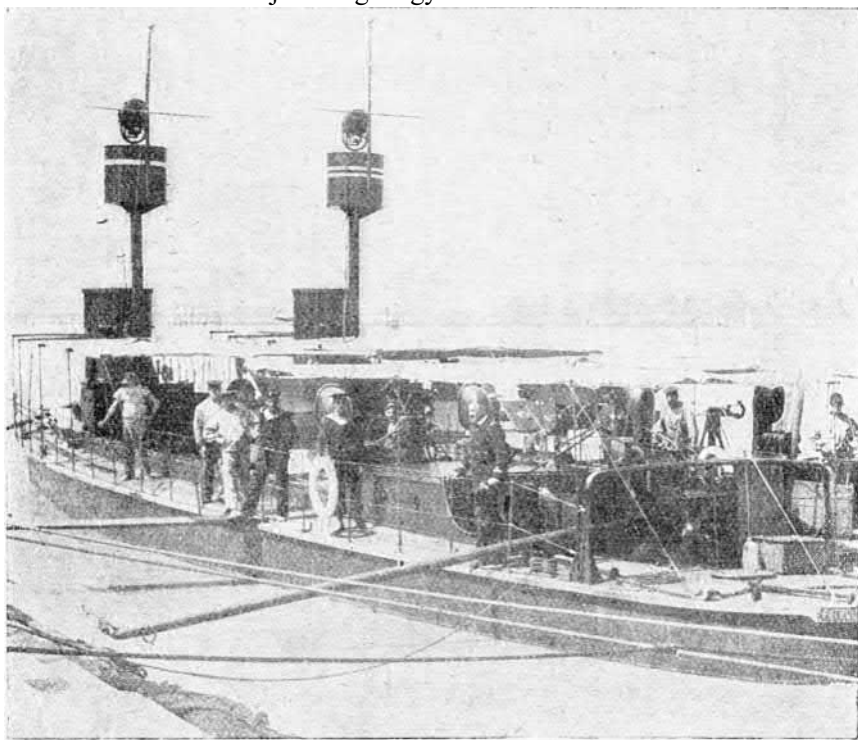
Álhír Belgrád bevételéről

A magyar főváros közönsége a végsőkig csigázott lázas érdeklődéssel várta, hajszolta a Belgrád bombázásáról érkező híreket, melyek az eredményt a valóságnál sokkal rózsásabbnak mutatták. Óriási tömeg hullámozott az uccákon és csakhamar szájról szájra járt a győzelmi hír, hogy a magyar csapatok, az ágyúk gyilkos tiizétől támogatva, szuronyrohammal vették meg Belgrádot. Oly hihetetlennek látszott ez a diadal, hogy sokan már kezdetben is kételkedtek benne, de amidőn kora délután két esti lap egybehangzóan és pedig „harctéri tudósítók” távirata alapján közölte Belgrád megvételét, az öröm és lelkesedés általános lett, holott a hír nem volt igaz.

A később megjelenő esti és a másnap reggeli lapok nyomban megcáfolták az álhírt. Jellemző azonban a közhangulatra, hogy alig félórával az izgató álhír megjelenése után lihegve jelentkezett egy ember dr. Boda Dezső főkapitány titkári hivatalában és sürgősen kért kihallgatást, mert az ügye nem tűr halasztást. S amikor faggatták, hogy mit akar, titokzatosan adta elő, hogy moziengedélyt kér — Belgrádba és nem szeretné, hogy valaki megelőzze! . . . Ennyire benn élt a közhangulatban az a szent meggyőződés, hogy Belgrád, mihelyt bombázni kezdik, nyomban kapitulál: holott ennek éppen az ellenkezője állt.

A hadvezetőség ugyanis, a hágai egyezmény értelmében, amelyhez lojálisán ragaszkodott, magát Belgrád városát nem is lövette és csakis a várszerűen megerősített Kalimegdán hegyormot, valamint a szomszédos banyicai tábornok ágyúztatta. De még ez a bombázás se volt túlságosan intenzív; mert a belgrádi várparancsnokság értesítette a zimonyi magyar sereg főparancsnokát, hogy azok a magyar családok — mindössze vagy 10.000 lélek, — akiknek a hadüzenet előtt nem sikerült elmenekülniök, mind Belgrádban vannak internálva: a gránátok és srappellek tehát ezeket fogják elpusztítani! Rommá lőhették-e hát Belgrádot a magyar ágyúk, mikor a romok 10.000 magyar lelket temettek volna maguk alá? . . .

A taktika egészen mást írt elő s a humanizmus is ezt a haditervet javasolta. A közvetlen ostrom, amelynek előfeltétele az volt, hogy akár a Száván, akár a Dunán, de mindig az ellenség ágyútüzében kellett volna átkelniük a monarchia csapatainak, igen nagy véráldozattal és lőszerpazarlással járt volna. Sokkal célszerűbbnek látszott, ha Boszniából a Drinán át támadják meg nagyobb haderők Szerbiát s bevonulván

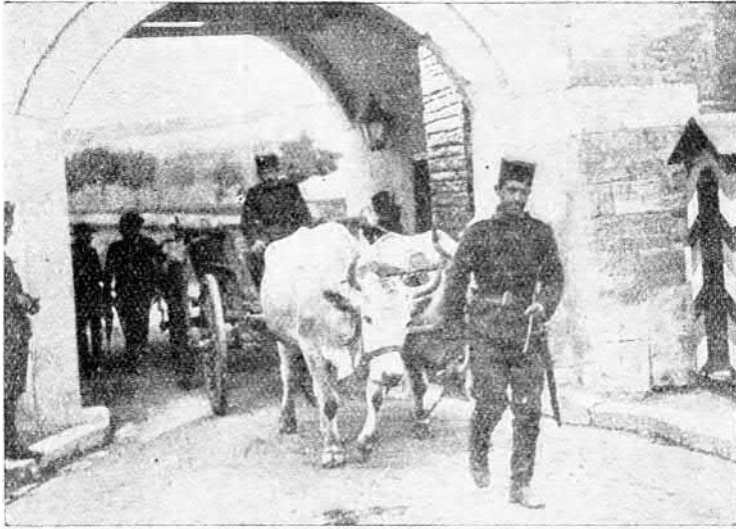

A monitorok. A háborús állapot beálltával megszűnt a Dunán is a rendes hajóközlekedés. Képünkön a monarchia flottillájának két monitorja látható, amelyek Kalimegdán erődöt bombázták. A fűrgő monitorok gyorstüzelő ágyúit rettenetes pusztítást vittek végbe a szerb fővárosban

az ország szívébe, Vájlj evőn és Kragujevácon át Nisig — ahová a szerb kormány Belgrádból menekült, — alulról szorítják felfelé a szerb hadseregei a Dunának. Mert így egyenesen a Belgrádot ostromló vasgyűrűnek rohannak neki a szerbek és csak három választásuk lehet: vagy megadják magukat, vagy a Dunába fűlnak, vagy pedig átmenekülnek Bulgáriába, amely, mint semleges állam, nyomban lefegyverzi őket.

E taktikának megfelelően a magyar-osztrák hadsereg a Duna és

Száva balpartján inkább csak megfigyelte, semmint támadta a szerb hadsereget, sőt magát Belgrádot is csak akkor bombáztatta, mikor a

Szerb katonák a belgrádi Kalimegdánban. Jellemző ez a katonai „likör-i'ogát“, melyhez hasonló száz meg száz cammogott Belgrád uccáin a mozgósításkor. Szerbiának ugyanis nincs elég lova ahhoz, hogy trénszekereit lovakkal húzássa, de meg a szeri) utak is olyan rosszak, hogy a lovak beleragadnának a sárba. Ezért használták az ökröket, amelyek ugyan lassúak, de egyúttal nagyon kitartók

túlsó parton gyanúsán mozgolódtak a szerb csapatok. Július 29-én reggel ötödfél órakor tehát véget ért az első harc: s a zimonyi hídnál a legelső sebesült egy magyar főhadnagy volt, Knerle János utászliszt, akinek édesapja Soroksáron volt sebész és családja még ma is ott lakik. A sebesülése, szerencsére, könnyebb természetű volt s a bátor főhadnagy csakhamar fel is épült.

Ágyúharc Zimonymál

Július 29-én a zimonyi part egész nap zsúfolva volt emberekkel, akik izgatott érdeklődéssel vizsgálták az éjszakai küzdelem helyét és messzelátóval nézték a szerb partokat. Délután öt órakor a szerbek gyanúsán közeledtek az összekötő vasúti hídhoz, amelyet vagy meg akartak rongálni, illetőleg egészen felrobbantani, vagy pedig át akartak rajta kelni. Erre nyomban megszólaltak a mi gépfegyvereink, majd a magyar-osztrák ütegek is megkezdték Begrád bombázását, amire

aztán a szerb ágyúk is megszólaltak. Belgrádtól délre, a banyicai szerb tüzérségi pozíciókból válaszoltak a zimonyi ütegeknek a szerb ágyúk, de a gránátok és srappellek hatástalanul csaptak le a magyar partokon és sehol se okoztak jelentősebb kárt vagy sebesülést.

Ez az ágyúharc mindössze félóráig tarthatott s aztán csönd lett a harctéren egészen az esti szürkületig. Ekkor hirtelen egy magyar-osztrák katonai repülőgép jelent meg Belgrád fölött s egyidejűleg heves puskatűz fejlődött ki a belgrád—zimonyi hídnál. A szerb parton ugyanis élénk mozgás volt megfigyelhető — mintha az ellenséges csapatok keresztül akartak volna lopózni a megrongált hídon, — mire nyomban megszólaltak a zimonyi gépfegyverek és beleszóltak a vitába a monitorok is, melyek hevesen kezdték bombázni Belgrádot. Az eredmény megsemmisítő volt: a szerb gyalogság fejvesztetten menekült a híd környékéről a part védett állásaiba, a banyicai ütegek pedig csakhamar elhallgattak.

Az eget komor felhők borították el és tíz óra tájban mély sötétség borult a két partra. A monitorok felsorakoztak Zimony és Pancsova közt és fényszóróikkal állandóan végigsöpörték a szerb partokat. Időnként a zimonyi hídfőnél felállított óriási fényszóró is belehasított a koromsötét éjszakába s ilyenkor nappali világosságban, mintegy varázsütésre tűnt fel Kalimegdán vagy Belgrád egy-egy részlete. A mély csöndbe koronként éles csattanással ropogtak bele a sortűzek, melyekre a gépfegyverek kattogása felelt, majd a monitorok is leadtak egy-egy ágyúlövést a banyicai táborra. Aztán megint nyugalom támadt, melyet azonban csakhamar viharos puskatüzelés tört meg. A zimonyi partokon, le egészen Újvidékig, óriási tömeg leste szorongva az eseményeket...

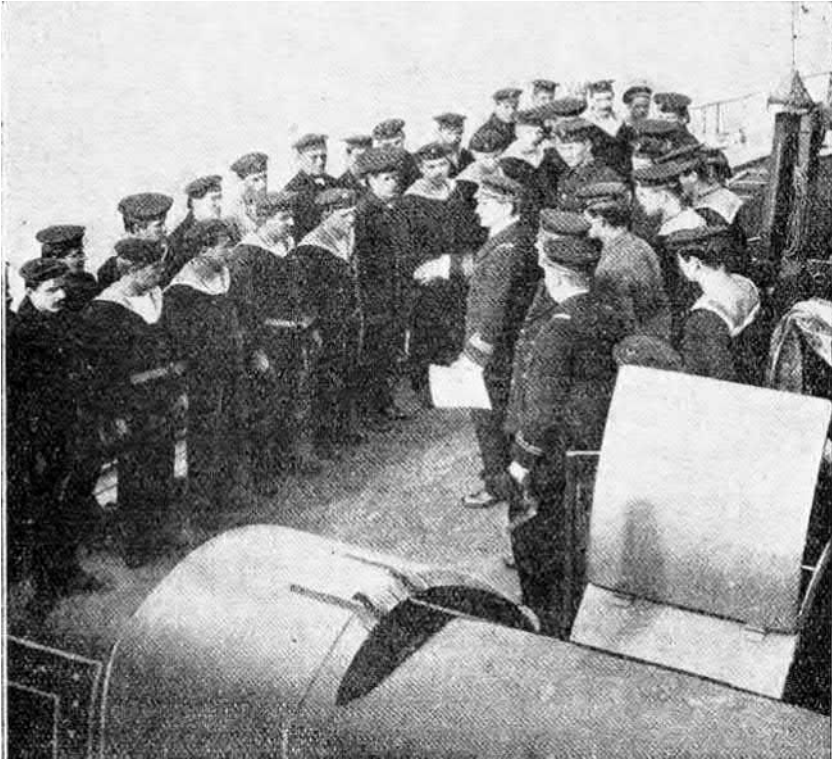
Kevéssel éjfél előtt a szerbek ismét tüzelni kezdtek, mire a zimonyi ütegek nyomban válaszoltak és a monitorok is erélyesen beleszóltak az ágyúharcba. A Száva-hídnál is megújult a harc, mert a szerbek ismét megkísérették, hogy végképp felrobbantsák a meggörbült hídpillért, mely még mindig tartotta a megrongált gyalogjárót. És ekkor, az egyik monitor fényszórójának világosságában, nagy szerb gyalogscapat látzott a túlsó parton, amint rohamlépésben tör előre a részben már lerombolt híd felé. A szerbek most már harmadszor tettek kísérletet arra, hogy végleg levegőbe röptessék a Száva-hidat, de ezúttal is kudarcot vallottak. Tüzérségünk ugyanis valóságos srappell-esőt zúdított az ellenségre, gyalogságunk pedig gépfegyverekkel és puskatüzeléssel vett részt a harcban, úgyhogy a szerbek nagy veszteséggel voltak kénytelenek visszavonulni.

A szerb támadások a híd ellen, bár mindig eredménytelenül, megisméltődtek egészen a hajnali órákig s ezekben a csete-patékban 17 szerb

Két magyar katona átúszta a megáradt alsó Drinát s bár a szerbek folytonosan tüzeltek rájuk, kijutottak a partra és elvágták a telefonvezetékét. A kép azt a jelenetet mutatja, amikor a határőrvadászok a feljükk röpködő golyók között éppen elérték a partot

katona is fogságba került. Éjfél után egy óraker hatalmas robbanás hallatszott át Belgrádból s ugyanakkor nagy terület borult lángba a város keleti részén: egy ágyúgolyó becsapott a belgrádi puskaporos lorony tetejébe s felrobbantotta az egész épületet. Ennek a sikernek a lelkesítő hatása óriási volt: Zimonytól Újvidékig tombolt, újjongott

A Belgrád alatt cirkáló monitorok heves ágyútüzeléssel vetek részt a vár ostromában. Képünk a napiparancsra összegyűlt legénységet mutatja be az egyik monitor fedélzetén

az éljenző tömeg. Hajnali szürkületkor, a banyicai ütegek, továbbá a szerb vámházban felállított gépfegyverek tüzelésétől támogatva, a szerb gyalogság ismét heves rohamot intézett a Száva-híd ellen, de a magyar ágyúk és a monitorok, valamint gépfegyvereink és gyalogságunk irtózatoss tüzelése megállította a szerb csapatokat. Majd hirtelen három ágyúlövés dördült el a zimonyi partról s nyomban utána hatalmas lángoszlop csapott fel Belgrádban: a szerb vámház lobogva égett és

néhány pere alatt romokban hevert. A szerbek fővárosa több helyen égett már ekkor: a magyar tüzérség srappnelljei és gránátjai vagy rombdöntötték vagy felgyújtották a belgrádi épületeket.

Hosszabb-rövidebb megszakításokkal hajnalig folyt ezután Belgrád bombázása, melyet a magyar csapatok szakadatlan puskatüze is támogatott. Amikor a hadüzenet megtörtént, a szerbek éppen vasutat építettek a Száva partján: és nagyon valószínű, hogy ez csak ürügy volt, melynek felhasználásával gyanú keltése nélkül húzhatták kitűnő védelmi vonalat végig a Szávajobbpartján. A magas vasúti töltés ugyanis már készen volt, sőt rajta voltak a talpfák is, csak hogy nem kérsziben, hanem hosszában: s a szerb katonák e nagyszerű takarás mögé bújtak el, úgy hogy csak a sapkájuk látszott ki és így lövöldöztek.

„Kiáltsad, hogy éljen a haza“

Ez az éjszakai csatározás izgató volt a maga sajátos eredetiségében. A zimonyi part reflektorai átvetődtek a szerb partokra s pár pillanatra egészen megvilágították a vasúti töltés egy-egy szakaszát. A magyar bakák pompásan látták a nappali fényben a töltés mögött gubbaszkodó szerb katonák siphát. . .

Július 30-án, hajnali két óra tájban, mindkét oldalról megszűnt a

tüzelés. Úgy látszott, hogy mind a két fél pihenésre vágyik s a zimonyi főparancsnokság arra használta fel ezt a szünetet, hogy pihent csapatokkal váltassa fel azokat a katonákat, akik már csaknem 24 órája feküdtek a rajvonalba. A derék magyar fiúk nyakig sárosán, csatakosan vonultak be Zimonyba, ahol a lakosság tomboló lelkesedéssel ünnepelte és minden jóval ellátta őket. De a szerbek nem sokáig pihentek. Már felkelt a nap, amidőn fél öt felé megint megkísérelték, hogy átkúsznak a meggörbült hídon s vagy végleg felrobbantják, vagy átszaladnak rajta a magyar partra.

A zimonyi gépfegyverek azonban — mihelyt a szerbek elegendő számmal felfejlődtek, úgyhogy érdemes volt rájuk löni, — azonnal megszólaltak és nagy pusztítást okoztak soraikban, mire a szerbek futva menekültek vissza földött állásaikba. Ugyanekkor a Dunagőzhajózási Társaság „Alkotmány” nevű vontatógőzöse kifutott állomáshelyéről és egyenesen a belgrádi partnak tartott, mintha ki akarna ott kötni... A Kalimegdánról, továbbá a vasúti töltés mögül is, heves puska tüzet zúdítottak a vakmerő gőzökre, amely lebocsátotta kéményét s miután vagy negyedóraig állta a gyilkos golyózáport, lassan megfordult és visszatért a magyar partra.

Magyar hajó hőstette

Az „Alkotmány” vakmerő hadibravúrjának a története ez. Mingyárt a háború kitörésének első napján négy monitor, a hozzátartozó patrouille-ok meg az „Alkotmány” nevű gőzös, azt a parancsot kapták, hogy kémleljék ki, merre helyeztek el a szerbek aknákat a Dunában. Az „Alkotmány” elejére két hídpontont erősítettek, mely messzire kinyúlt, hogy ezek ütődjenek az aknákba és robbanjanak fel. A parancs az volt, hogy az „Alkotmány” menjen előre — mert ennek az esetleges elpusztulása kisebb veszteség — és a monitorok bizonyos távolságról kövessék. A gőzös már július 29-én készen állt az indulásra s még aznap éjjel megérkezett a távirati parancs, hogy másnap reggel három órakor induljon Sldenák felé, ahol a Száva a Dunába szakad. Az „Alkotmány” parancsnoka Eberling Károly hajóskapitány volt — aki hősi halált halt a rábízott nehéz feladat teljesítésében, — a másodkormányosa pedig Kóbor Ignác, aki ugyan súlyosan megsebesült, de aztán felgyógyult és így adta elő az „Alkotmány” dicsőséges vállalkozását:

„Körülbelül 150 méternyi távolságra mentünk a monitorok előtt és mögöttünk jött még hat vontatógőzös. Jó darabon benn voltunk

már a Dunában, amikor megfordultam és észrevettem, hogy a monitorkok elmaradtak. Rögtön jelentettem ezt a kapitány úrnak, aki azonban azt a parancsot adta, hogy: „csak előre! . . .” Mentünk hát tovább és így értünk a Hadiszigethez, ahol egyszerre csak puskatűzet hallottunk. Eleinte csak gyöngén, de aztán egyre erősebben. Újra szóltam a kapitány úrnak, hogy jó volna talán visszafordulni, mivelhogy egyedül vagyunk, de ő hallani se akart erről, sőt nagyon erélyesen utasított:

— Keresztül kell törni a tűzön! . . .

Ugyanekkor hallottam a gépházban a kettős csöngetést is, ami azt jelentette, hogy teljes gőzzel kell mennünk.

Egyre gyorsuló sebességgel haladtunk tehát s a Kalimegdán alatt, ahol a Szávába fordultunk be, már nyílsebesen szaladt a gőzös. Itt már rettenetes volt a sortűz. Nem is egy helyről, hanem öt-tíz felől lövöldöztek ránk. Ezer szerencse, hogy mindnyájunkat azonnal le nem sodort a heves golyózápór, mely elárasztotta az egész hajót. És mi mégis mentünk előre, csaknem a belgrádi partokig és álltuk a tüzet, míg a hajó lassan megfordult.

Engem, amint a kormánynál álltam, már akkor ért a golyó, midőn a gőzös az egyik Dunaágba befordult. Hirtelen tompa szúrást éreztem a hátamban, majd úgy tetszett, mintha görcs rántotta volna össze a vállperecemet a hátam gerincével s bár eleinte nagyobb nehézség nélkül tudtam mozgatni a kezemet, pár perc múlva már kínzó, égető, sajgó fájdalom gyötört.

Ebben a válságos pillanatban tompa zuhanás hallatszott mögöttem. Eberling kapitányt szíven találta a golyó s a hős parancsnok oly szerencsétlenül bukott el, hogy testével félig beleesett a kormány kerékbe! . . . Irtózatos percek voltak ezek! A kormányt ugyanis nem fordíthattam el, mert a szerencsétlen kapitány egész teste súlyával nehezedett rá: a gőzös tehát megtartotta előbbi irányát és teljes gőzzel rohant előre, egyenesen bele a halál torkába, a gyilkos golyózápórba!... Irtózatos erőfeszítéssel kaptam nyalábra haldokló kapitányomat s mi-

Gremesperger Mihály, az „Alkotmány” hajó hős kormányosa. Hősi halált halt hajóján kapitányával együtt, mikor Belgrád alatt kikémlték a szerb hadállásokat. A háború első hősei közé tartozik

után sikerült kiemelnem testét a kormánykerékből, lassan megfordítottam a hajót. A zimonyi partról úgy látszhatott, hogy szándékosan álljuk a tüzet és rohanunk neki a belgrádi partnak, holott a valóság az volt, hogy nem tudtunk megfordulni. És, amikor már teljes gőzzel menekültünk a halál torkából, derék kapitányomat, aki ekkor már haldokolva feküdt mellettem, még egy golyó érte a halántékán. A golyózápór most lett csak igazán félelmetes, amikor menekültünk! Csak

Eberling Károly, a Dunagőzhajózási Társaság hősi halált halt kapitánya. Az „Alkotmány” parancsnoka

egy ember volt még sértetlen az egész hajón: Bábics Máté, a harmadik kormányos, de a következő pillanatban őt is golyó találta a combján. Most már mindannyian vérző sebekkel feküdtek körülöttem, én magam is alig bírtam már talpon állni, pedig a golyózápór, mint szapora jégeső, még egyre paskolta a hajót. Közben a gőzgépből is ellőttek egy fél csövet, melyen a gőz kitódult, úgyhogy már csak félsebességgel tudtam menni.

Félóránál is tovább tartott ez a rettenetes golyózápór, amelyből valósággal csak Isten különös kegyelmével tudtam kihozni a hajót. A nagy izgalomban nem is éreztem már hátamban a golyót s még a kínzó fájdalommal se törődtem, mely belenyilallotta karomba, mihelyt forgatni kezdtem a kormánykereket. A zimonyi hajóállomáson sejtették, hogy bajban vagyunk, mert egyszerre csak megdördültek odaát az ágyúk, mire a szerb tüzelés győnlüni kezdett és végre lassan mi is átvergődtünk Zimonyba . . .”

Kóbor Ignácot, a hős kormányost — aki a golyózápórban kapott súlyos sérülése dacára a rábizott gőzöst kötelességtudóan visszavitte a zimonyi kikötőbe, — ő felsége az ellenség előtt tanúsított hősie vitézségéért az I. osztályú ezüst vitézségi éremmel tüntette ki, a Dunagőzhajózási Társaság pedig soron kívül első kormányossá léptette elő. A hősi halált halt Eberling Károly kapitányt és Gremesperger Mihály első kormányost óriási részvét mellett, teljes katonai pompával temették el. Ők voltak a szerb háború első halottai: a magyar vitézség első díszei és megsiratott áldozatai!

Mialatt az „Alkotmány” szerencsésen befutott a zimonyi révbé, a magyar ütegek heves ágyútüzet indítottak Belgrád ellen s a bombázást délig folytatták. A szerb ágyúk egy darabig felelgettek ugyan, de lassanként beszüntették a tüzelést, mert a magyar tüzérség és a segítségére jött monitorok egymásután hallgatták el a szerb ütegeket. Ekkor már Belgrád erőssége, a Kalimegdán félig romokban hevert, muníciós raktára pedig teljesen elpusztult.

Magyar monitorok harca

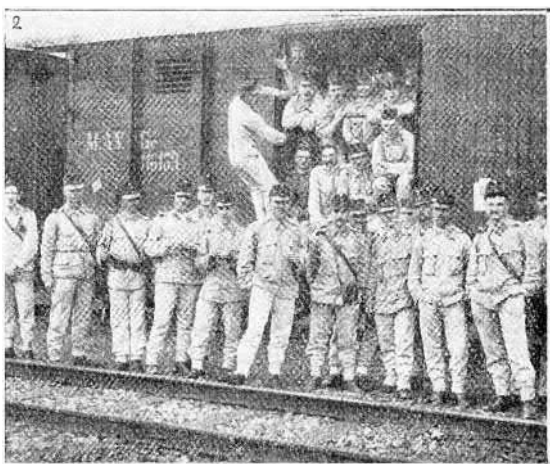
Belgrád egyes részei füstölögvé égtek, a hatalmas kaszánya a puskaporos toronnyal együtt a levegőbe repült, a banyicai ágyúk elnémultak s a Száva

hidjánál történt összecsapásban, mely a szerbek megfutamodásával végződött, a magyar csapatok foglyul ejtettek egy ezredest, egy kapitányt, három altisztet és 87 közembert.

Ebben az összetűzésben ilőnösen a magyar baák tettek ki magukért *s oly példás hidegvérei mentek szuronyrohamra, hogy a tisztek őszinte lelkesedéssel magasztalták bátorságukat. És az így elért

sikerek híre határtalan lelkesedést öntött a lakosságba Zimonyban, Újvidéken és Pancsován egyaránt. Hajnalig hangosak voltak ezek a határszéli városok az örömtől, a lakosság zene szóval járta be az uccákat, a lakásokban zongoráztak és mindenütt csak a magyar nóta járta . . .

Ugyancsak Belgrád alatt kapott hadiérdemrendet Bublay Ármin sorhajóhadnagy is, a „Patrouille-Boote D” nevű hajónak a parancsnoka, akinek hajója lenn, Zimony körül teljesített cirkáló szolgálatot. Augusztus 2-án délután három gőzhajó, a „Cyclops”, a „Herkules” és egy vontatógőzös vonult el a Dunán Belgrád előtt. Már jó messziről

Indulnak a menetszázadok a szerb harctérre

sortűz fogadta őket: előbb csak puskaropogás, majd pedig ágyútűz is, mely mind hevesebb lett. Bublay gyorsan odasietett a „D” hajóval, egészen közel ment a szerb partokhoz, a rettenetes golyózáporban felállította három gépfegyverét és nyomban heves tüzelésbe kezdett.

Ez a páratlan merészség megdöbbentette és megtévesztette a szerb tüzérséget. Föl se merték ugyanis tenni, hogy a kis hajó, csupán gépfegyverekkel, ennyire meg merje közelíteni a szerb partokat, hacsak nincs mögötte néhány monitor, mely az akcióját támogatja. A szerb

Szerbia, még mielőtt válaszolt volna az ultimátumra, már megkezdte a mozgósítást. Nagy csapattesteket vont össze Belgrád körül s képünk a Banyicában táborozó szerb sereg tisztjeinek sátrát mutatja be

tüzérség valószínűleg azt hitte, hogy a kis „D” hajó csak azért rohant így a tűzvonalba, hogy magára kényszerítse a szerb ütegek tüzét s a lesben álló monitorok, miután ebből a tüzelésből pontosan megállapították a szerb ütegek helyzetét, könnyűszerrel elhallgattathassák őket. Bublay vakmerősége tehát annyira zavarba hozta a szerb tüzérséget, hogy ez eleinte abbahagyta a tüzelést, úgyhogy a három gőzös szépen el tudott suhanni Belgrád alatt, anélkül, hogy a szerbek komolyabb kárt tudtak volna tenni bennük.

Ugyanakkor, mikor gépfegyvereivel elárasztotta a belgrádi partokat, vészjelet is adott Bublay, úgyhogy mire a szerb tüzérség észbe kapott és zavarából felocsúdva ismét megkezdte az ágyúzást, a három

gőzös már túl volt minden veszedelmen: ellenben megjelent két monitorunk, mely nyomban irtózatossá kezdte bombázni Belgrádot. Ennek a tüzelésnek a pusztítása rettenetes volt. A monitorok közel száz ágvölövest tettek a belgrádi várra, melynek falai kapunagyságban omlottak le a partra, onnan pedig bele a Duna vizébe. Es a szerb ütegek, melyeknek állását a vontatógőzösökre tett lövések elárulták, egymásután hallgattak el a monitorok pontosan célba csapó lövedékeitől, melyeknek gyilkos hatását erősen fokozták a kis „D” hajó gépfegyverei is.

Bublay sorhajóhadnagy körülbelül egy óra hosszáig állta az ellenség leghevesebb tüzelését, de oly ügyesen lavírozott föl és alá a szerb ütegek előtt, hogy a lövések úgyszólván alig tettek kárt hajójában.

E nagyobb jelentőségű fegyverténnyel egyidejűleg és párhuzamosan egész csomó olyan apróbb epizód történt, amelyek mind a monarchia hadseregének bátor, harcratermett katonai szellemét és vállalkozó kedvét dicsérik. Már az első hivatalos harctéri jelentések hangsúlyozták, hogy egész hadseregünket ugyanaz a lelkesedés tüzeli: hogy minél előbb szembekerülhessen és leszámolhasson az ellenséggel. A katonák buzgalmát és harci

Kövessházi Kövess Hermann, a nagy-szebeni (12.) hadtest parancsnoka

készségét alig lehetett csillapítani: az előőrsök mindenütt sokkal előbbre merészkedtek, mint ameddig megengedték nekik. Egyik altisztünk, akinek három emberrel kellett őrzőjáratot végeznie a Száva partján, embereivel átúsztatta a folyót s az ellenséges parton meglepett egy szerb előőrsöt. Ez a támadás olyan váratlan volt, hogy a tizenöt főnyi szerb őrség hanyatt-homlok menekült, a magyar fiúk azonban háromnak a fegyverét is elvették. Amidőn pedig a menekülőknél nagyobb szerb csapat jött a segítségükre, a mi katonáink újra visszaúsztak a magyar partra s bár a szerbek folytonosan lövöldöztek utánuk, teljesen épen és sértetlenül érkeztek haza.

Békeidőben keveset hallottunk azokról a derék határőrökről, akik az anektált Bosznia-Hercegovinában őrzik a határt: de alighogy kitért a háború, máris kitűnt róluk, hogy a vakmerőségig bátor és vitéz katonák, akik szinte nem is ismerik a lehetetlenséget.

Klotjevác apró kis falucska, mely a Drina-folyó balpartján, a bosnyák-szerb határon fekszik: ott, ahol a Drina áttöri a Jávor- és Torza-fennsíkot. A szeszélyes folyó partja fölötté meredek és sziklás itten: csupa természetes bűvőhely a tömérdek szurdok és völgyszakadék, mely nagyon megkönnyíti az ellenségnek a rejtékutakon való előrecsúszást. Ezen a vad vidéken Janka András csendőrparancsnok teljesített határőri szolgálatot már évek óta a néhány emberével állandóan kordont húzott a nem kívánatos elemek távoltartása céljából. Úgy ismerte az egész vidéket, mint a tenyerét, sőt a gyanús embereket is mind úgyszólván személy szerint ismerte. Ezt a betörésre kiválóan alkalmas helyet szemelte ki egy 50 főből álló szerb banda, hogy megtámadja a klotjeváci pénzügyőri laktanyát és előkészítse az utat az utánajövő nagyobb szerb csapat számára. De Janka András résen állt és néhányadmagával győzelmesen űzte vissza a rabló szerbeket, akik véres fejfel menekültek, miután egy tisztjük és 22 katonájuk elesett.

A Közép-Drina táján, a Golipka-Morava völgyében, két száz határőr egész csapat szerbet vert vissza, mikor ezek megkísérelték a betörést bosnyák területre; tizenötször űzték vissza a húszszoros túlerőt, melyet aztán a puskaropogásra megérkezett csendőrség megsemmisített. Marsalek Vencel trebinyei csendőrőrmester, mindössze 70 emberrel, rohammal vette be a Kucsma nevű magaslatot s ugyancsak rohammal foglalta el Leskovác községet, miközben megszalasztotta a közel 300 főnyi montenegrói túlerőt. Négy gyurgyeváci bosnyák határőr az ellenség golyózáporában átúsztatta a megáradt Drinát és a szerb telefonvezetéket több helyütt elpusztította ...

A régi hőskorszak apró legendái elevenedtek meg újra: külön fejezetre volna érdemes mindannyi, ha nagyobb és lélekbevágóbb események forgószele nem zúgott volna végig a lázban vajúdó Európán. Amíg ugyanis déli határszéleinken megindult a háború, addig fenn északon és Európa közepén félelmetes viharfelhők készültek egymásra zúdulni s az elborult szemhatáron máris fenyegető villámok cikáztak. A világháború kegyetlen víziója kísértett ugyanakkor, mikor a füstölgő Belgrád romjai komoran hirdették a monarchia elszánt akaratát s úgy látszott, hogy a Kalimegdánnak még izzó zsarátnoka lángba borítja az egész kontinenst. .. Sőt talán túl is harapózik a tengeren s a kis szikrából olyan világfölfordulás támad, aminőt még sohase ért az ember, mióta a földön él . . .

A felgyújtott Európa

Háborús hangulat Berlinben

Mert ekkor már élén állt a kocka, bár még se jobbra, se balra nem dőlt. Attól fogva, hogy Vilmos császár elrendelte az egész német haderő mozgósítását, teljes 24 óráig lebegett Európa békéje ég és föld között, mint Mohamed koporsója és közel 400 millió ember leste szinte óráról-órára a híreket, hogy sikerül-e a diplomáciának eloltania azt a nagy tüzet, melyet a szarajevói végzetes két revolverlövés gyújtott. Bécsben és Berlinben, Londonban, Péterváron és Párizsban szinte éjjel-nappal permanenciában voltak a diplomaták és lázas erőfeszítéssel igyekeztek — kiki a saját kormányától kapott utasításnak megfelelően — Európa békéjét fenntartani vagy a világháborút előkészíteni. A szokásos formulák, a kibúvást és kölcsönös kijátszást biztosító frázisok egymást érték, de ezeket senki se fogadhatta el. A megoldás egyetlen becsületes és természetes módját — hogy tudniillik ne zavarják Ausztria-Magyarország leszámolását Szerbiával — Oroszország nem bírta vagy nem akarta elfogadni. És így, a háború lokalizálása címén megindult diplomáciai tárgyalás lett az európai béke legnagyobb veszedelme, mert Németország nem engedhette terrorizálni szövetségését.

De a hírek és a diplomáciai tárgyalások külső jelenségei éppen nem voltak biztatók. Berlinben július 31-ikére hirtelen és váratlanul összehívták a német államok szövetségtanácsát, amely csak rendkívül fontos alkalmakkor ül egybe. Ez mindenesetre annak a jele volt, hogy Németország nagy elhatározások előtt áll és a döntést a szövetségtanácsra — tehát a német birodalom valamennyi szuverén államára — óhajtja bízni. Ugyanez napon a háborús tüntetések láza és lelkesedése valósággal az eget csapkodta Berlinben. Amidőn az Oroszországnak küldött és fenn közölt ultimátum szövege közhírré lett, Berlin egész lakossága szilaj hazafisággal tüntetett az uccákon s vagy négyszázezer ember fogta körül a császári palotát. Este fél hét óra tájban aztán megjelent Vilmos császár, a császárné és Adalbert herceg a kastély lovag-

termének egyik ablakában és a tömeg ujjongó lelkesedésétől kísérve a következő szavakat mondta:

„Nehéz óra következett el ma Németországra. Irígyeink mindenfelől a jogos önvédelemre kényszerítenek. Kezünkbe nyomják a kardot. Ha fáradozásaimnak nem sikerül az utolsó órában ellenfeleinket

A német trónörökös

belátásra bírni és a békét fenntartani: reményem, hogy a kardot Isten segítségével úgy forgatjuk, hogy becsülettel dughatjuk majd vissza hüvelyébe. A háború tömérdek vér- és pénzáldozatot kívánna a német néptől, de megmutatnék ellenségeinknek, hogy mit jelent az: meg támadni Németországot! És most Istennek ajánlak benneteket. Menjetek a templomba, térdeljete le Isten előtt és kérjétek segítségét derék hadseregünk számára.” Leírhatatlan az a tomboló újjongás, mellyel a tengernyi sokaság a császár gyűjtő szavait fogadta. Az óriási tömeg viharos lelkesedéssel éltette a császárt, a hadsereget, sőt a háborút is, mer a néplélek ösztöne már ekkor megsejtette, hogy a világháború nem lesz elkerülhető.

Es még azután is, hogy a császár visszavonult, órákhosszáig ott hullámozott és énekelt a mámoros tömeg. Zengő, mély kórus szállt a kivilágított első emelet felé, lelkesedéstől lüktető, meleg és idegtépően izgató ének: a „Wacht am Rhein . . .” És amidőn az első emelet kivilágított ablakában sötét sziluettek jelentek meg — a császár és kísérete, — lenn, a homályban hirtelen megmozdult az emberáradat, lobogó kendők, kalapok hullámszanak és őrző, reszketve sivalkodó ordítás harsant fel négyszázezer torokból. És a féktelen tombolás szinte kiforgatta sarkaiból az eget, amint a tömeg meglátta az egyik lámpaoszlopon, az ívlámpa vakító, fehér fényéhez egészen közel, egy vakmerő ember kezében a két tarka lobogót: a fekete-fehér-piros porosz zászlót s a piros-fehér-zöld magyar lobogót . . .

Gigaszi méreteiben megrázó volt ez a fantasztikus kép: a sötét-kék égboltról vörösfényű udvarral nézett le a háborút jósló hold a

beláthatatlan embertömegre. Jobbra, a távolban, az Unter den Linden

Az ujjongó Berlin. Tomboló lelkesedéssel ünnepelte a nép a német császárt és a trónörökösét, midőn végre bizonyos volt a háború. Annak a napnak a délutánján, mikor a történelmi nevezetességű birodalmi gyűlést tartották, végeleáthatatlan tömeg hullámozott Berlin uccáin. Harci dalokat énekeltek, éltették a császárt, a hadsereget és a szövetséges monarchiát

fasora közepén, fenyegető komorsággal váltak ki Nagy Frigyes lovaszobrának kontúrjai, balra, a távolban pedig a császári palota látszott, ormán a két nemzeti lobogóval s a trónörökös palotájával átellenben a hatalmas Zeughaus, mely a diadalmas csatákban elfoglalt orosz és francia lobogókat őrizi.

A német nép már akkor tudta, hogy a diplomácia nem veheti el többé az élet annak az ultimátumnak, mellyel Németország sarokba

szorította az orosz cárt és minden kétértelműségnek véget vetett. Sebeko bécsi orosz nagykövet és gróf Berchthold külügyminiszter ugyan még mindig tárgyaltak Bécsben; ezzel párhuzamosan Szaszonov orosz külügyminiszter és gróf Szapáry, monarchiánk nagykövete szintén konferáltak Péterváron; sőt Pourtalés gróf, a német nagykövet külön kihallgatásra is ment a cárhoz Szaszonov külügyminiszterrel Carszkoje-Szelóba: de mindez már nem menthette meg Európa békéjét. A diplomaták nem bírtak megegyezésre jutni s amidőn ősz királyunk, megszakítván ischli tartózkodását, hirtelen Bécsbe utazott: mindenki átérezte a helyzet komolyságát és feszült aggodalommal leste a döntést.

Ez pedig nem késhetett sokáig, mert a közönség csakhamar értesült arról is, hogy most már táviratváltások folynak Vilmos császár és Miklós cár, valamint királyunk és a cár között is . . . A diplomaták kezéből tehát a legfelsőbb felelősök — a béke és háború abszolút urai — vették át Európa népeinek sorsa fölött a döntést, amely éppen ezéрт már csak órák kérdése lehetett.

A békebarát Jaures-t meggyilkolják

Ezekben az izgalmas pillanatokban megdöbbenően szomorú hírt kozott a táviró Párizsból. A francia egyesült szociálista pártok lánglelkű vezérért — a világbéke szenvedélyes apostolát, — Jean Jaurést, mikor egy vendéglőben barátaival együtt vacsoráit, július 31-én revolverrel meggyilkolták. Ebben a szűkszavú táviratban ott lappangott a szörnyű rém, a világháború réme, mely fenyegetően nyújtogatta karjait a világ minden tája felé: az Atlanti-óceántól a Csendes-tengerig s áldozatokat követelt a provencei mezőktől a szibériai hósvatagokig mindenütt. Mert nem a gyilkosság maga volt iLta fontos, hanem az a szenvedély, mely a fegyvert az elvetemült gyilkos kezébe nyomta. A fölbúj ó volt itt a lényeges, nem a tettes: s ha tudjuk, hogy ki volt Jaurés akkor már tudjuk azt is, hogy kiknek volt érdeke ez az orgyilkosság. Jean Jaurés, a francia szociálista párt vezére július 31-én fulmináns beszédet mondott a háború ellen. Követelte, hogy Franciaország kényszeri lse Oroszországot a mozgósítás beszüntetésére. Aznap este Jaurés a „Croissant” kávéház ablakában ült néhány barátjával. Az asztalt csak egy függöny választotta el az uccától. Este tíz óra tájban hirtelen egy kéz húzta félre a függönyt, a következő pillanatban két revolverdörrenés hallatszott és Jaurés holtan bukkott az asztal alá. Gyilkosa

Raoul Villain volt, egy törvényszéki írnok 28 éves fia, aki egy szélső nacionalista politikai szövetségnek volt a tagja . . .

Jaurés volt az, aki bátran szembeszállt Oroszország rajongóival s még Izvolszkij orosz nagykövet kedvéért se volt hajlandó tűrni, hogy ezer és ezer francia polgár ontsa vérének. . . Meg kellett tehát hálnia és halálának hírére végigvonaglott a jövődő fürgeteg rémült sejtelve a szorongó kultúrnépek idegein.

Ettől fogva örületcs, száguldó tempóban követték egymást döntő események.

A percek szinte évekkel, az órák évtizedekkel, a napok századokkal értele fel s a történések szédületes forgatagában valósággal látni és érezni lehetett, hogyan készül a világtörténelem. Legelőször a magyaroszátrák monarchia lépett rá a hadak útjára s Belgrád bombázásával megnyitotta a világtörténelem legvéresebb fejezetét. De ez a háború igazságos volt és egész Európa érdekeit szolgálta. A monarchia el akarta taposni a balkáni tűzfészek örökké izzó zsarátnokait, melyek állandóan felgyújtással fenyegetlék a világbékét.

Első Ferenc József nem hagyhatta boszulatlanul trónja örökösének tragikus halálát, pusztán csak azért, mert a cár védelmet ígért Szerbiának. Az ősz uralkodó „mindent” megfontolt, ahogy népeihez írt proklamád ójában írta; megfontolta tehát „ezt” az eshetőséget is és igazságos ügyében, az isteni gondviselés segedelmében, hű szövetségese fegyvereiben bízva, ment előre hajthatatlanul a megkezdett úton, amelyen a német császár csaknem egyidejűleg követte a mi uralkodónkat. Július 31-én rendelte el Vilmos császár a fenyegető háborús veszedelem állapotát, augusztus 1-én mozgósította az összes német haderőt és augusztus 2-án már megüzente a háborút Oroszországnak . . . Ami még egy héttel azelőtt hihetetlennek látszott: a német-orosz háború kitört.

A német-orosz háború rövid előzménye példa nélkül áll a világtörténelemben. Még egy héttel előbb is barátságos volt az érintkezés a két nagyhatalom között és Németország a legnagyobb készséggel

Jaurés, a francia szocialisták világhírű vezére, a modern politikusok egyik legkimagaslóbb alakja, akit, mivei a világháborút ellenezte, egy fiatalember agyonlőtt. A gyilkosság forrongásba hozta egész Parist, ahol óriási tüntetések voltak miatta

Nikolajevics Miklós orosz nagyherceg (X), a cár nagybátyja, az orosz haderő főparancsnoka

csületszavukat adták gróf Pourtalés pétervári német nagykövetnek, hogy Oroszországnak nincsenek ellenséges szándékai a monarchia iránt: holott Oroszország akkor már öt napja titokban mozgósított! . . .

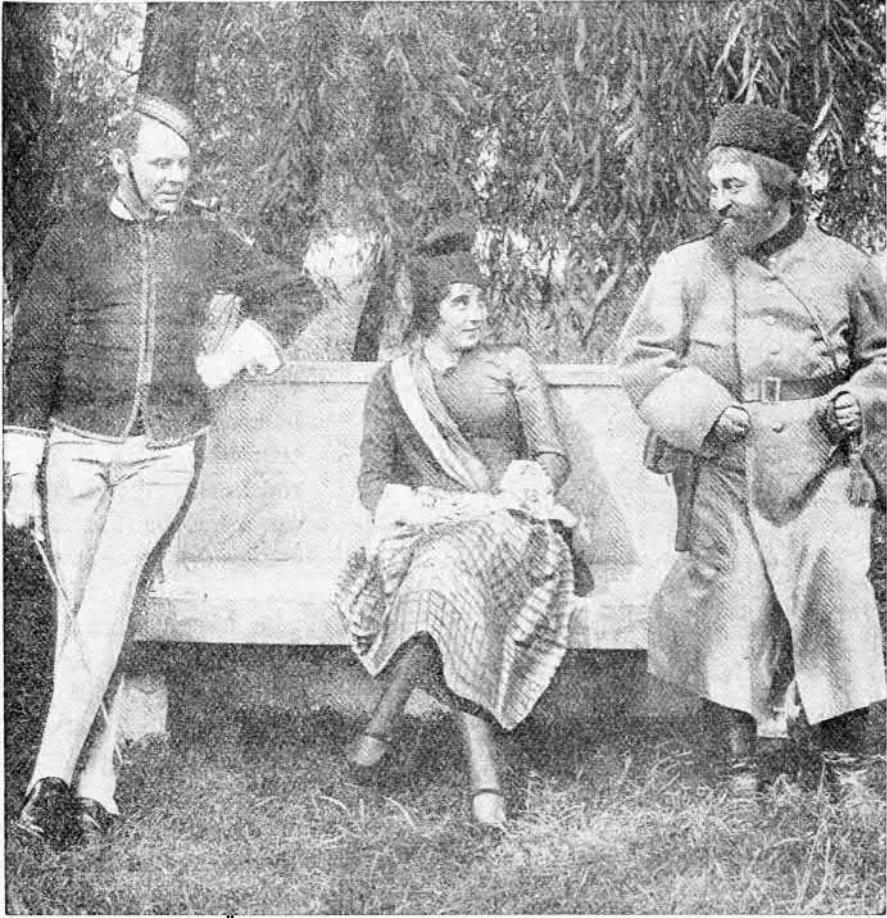
A német császár még az utolsó pillanatban is megkísértette a béke fenntartását. Még egy utolsó táviratot, küldött az orosz cárnak s ebben megkérte, hogy hagyja abba a mozgósítást, melynek fenyegető éle egyenesen a monarchia és Németország ellen irányult. Mivel a cár ezt nem tette meg, Németország is mozgósított. De a mozgósítás még nem hadüzenet s a háború még mindig elkerülhető lett volna, mert Vilmos császár még a világfelfordulás tizenkettedik órájában is félnap haladékot adott a békebontó cárnak arra, hogy intézkedéseit visszavonja és hadseregének leszerelésével megmentse a világbékét.

Ehelyett az történt, hogy az augusztus 1-éről 2-ikára virradó éjjel orosz katonák megtámadták Eydtkhunenben a német járőrt s ugyanekkor az oroszok több más helyen is — ultimátum és hadüzenet nélkül! — betörték Németország területére. A cár katonái átlépték a német határt: ez volt a válasz, amit Oroszország a 12 órás német terminusra adott. Vilmos császárnak most már csak egy válasza lehetett erre a

tárgyalt Oroszországgal abból a célból, hogy a magyar-osztrák-szerb háborút lokalizálja. Hiszen gondolhatta-e Vilmos császár azt, hogy az a „békecár”, aki mindig az európai béke fenntartásának szükségességéről prédikált: hogy ez az örökké merényletektől rettegő uralkodó, akinek trónörökös fiát is revolvermerénylet tette nyomorékká: hogy ez a forradalmi vulkánon táncoló cár a szerbek pártjára áll?

Vilmos császár tehát hitt az orosz külügyminiszternek, az orosz hadügyminiszternek és az orosz vezérkar főnökének, akik minden külön felszólítás nélkül be-

sértésre: a hadüzenet. Ez meg is történt augusztus 2-án: s ugyanezen a napon egy orosz már bombával akarta felrobbantani Thornban a vasúti hidat, Illovóban orosz katonák oroszva lőttek rá védtelen és bé-

lenni hármásban. (Ötletes színészek érdekes alakítása az ántánt viszonyáról.) Középen ül a kacér francia nő. Hol az oroszra, hol az angolra vet csábító pillantásokat. A muszka vágyakozva néz a bájos francia nőre, ami ugyancsak bosszantja az angolt

kés német munkásokra, Bildenwaitshenban pedig megrongálták a német postaépületet.

És Oroszországhoz Hasonlóan viselkedett Franciaország is. Franciaország augusztus 2-án — a német-orosz hadüzenet napján — mozgósított, minekutána a német kormány Párizsban (ahol a

diplomáciai érintkezés a két hatalom között az utolsó percig a legszívélyesebb volt) kérdést intézett, hogy Franciaország semleges marad-e egy német-orszós háború cselén? . . . És francia részről az volt erre a felelet, hogy Nürnberg felett francia pilóták jelentek meg és bombát dobtak le a védtelen városra. Ez történt, anélkül, hogy akár Német-, akár Franciaország hadat üzentek volna egymásnak: a nemzetközi jog és a humánus törvény tisztelet flagráns megsértésével . . .

Oroszország fegyvert ragad.

Elhamvadt tehát a béke utolsó szikrája is és kigyulladt a háború fáklyája. A felgyújtott Európában vérvörös füstfelhők takarták a fegy-

Szehomlinov tábornok, az orosz hadügyminiszter, a háborús párt legexponáltabb embere. Ő tüzelt legjobban amellett, hogy Oroszország rendelje el a mozgósítást Szerbia érdekében

veres hadak komor sorakozását s a népek milliói ösztön szerint érezték a veszedelmek félelmes arányait. Dinastiák alkonya és új birodalmak születése volt ez. Munkában töltött évszázadok szent javai, a legmagasabbfokú kultúra féltett kincsei forogtak kockán... Amit kultúrember hinni se mert: ime bekövetkezett. Oroszország kiállt Európa ítélőszéke elé s azt mondta, hogy a „testvéreit” védi és bedobta az égő kanócot a puskaporos hordóba...

Az orosz cár közvetítésre kérte Vilmos császárt a bécsi udvarnál: s mialatt a német császár azon fáradt, hogy a monarchiát némi engedékenységre bír-

ja Szerbia iránt, azalatt megtörtént az orosz mozgósítás, noha az orosz kormány — sőt maga a békecár is! — becsületszavára jelentette ki, hogy: „mindaddig, amíg Ausztria-Magyarországgal a Szerbiára vonatkozó tárgyalások tartanak, az orosz csapatok semmi kihívó akciót kezdeni nem fognak . . .”

És az első pillanattól kezdve odaállott az orosz háborús politika mellé Franciaország, a szabadság és egyenlőség, a gloire nemzete!

A német császár és az orosz cár

A „Fehér Könyv”, melynek már a címe is maró gúny, teljes egészében állítja elének a békecár kétszínű taktikáját, üt távirat van ebben a Fehér Könyvben, melyet a német kormány augusztus 4-én terjesztett a birodalmi tanács elé. Kiderül ebből az öt táviratból, hogy Vilmos császár egyenesen Miklós cár kérésére követett el mindent a béke megmentésének érdekében: s az orosz cár ugyanakkor titkon fegyverbe szólította egész haderejét. Ez az öt távirat, a világháború legfontosabb okmányosorozata itt következik.

1. Vilmos császár távirata az orosz cárhoz július 28-án:

„A legnagyobb aggodalommal hallok, hogy Ausztria-Magyarország eljárása mily benyomást keltett birodalmadban. Az a lelketlen agitáció, melyet évek óta üznek Szerbiában, ahhoz a felháborító bűntényhez vezetett, melynek Ferenc Ferdinánd főherceg áldozatul esett. Az a szellem, mely a szerbeket saját királyuk és annak neje meggyilkolására indította, még ma is uralkodik abban az országban. Kétségtelennek tartom, hogy meg fogsz egyezni velem abban, hogy mindkettőnknek, valamint az Összes uralkodóknak közös érdeke követeli, hogy mindazok, akik az ocsmány gyilkosságért erkölcsileg felelősek, megérdemelt büntetésben részesüljenek. Másrészről nem kerüli el a figyelmemet, mily nehézségekkel találkozol Te és kormányod, midőn a közvélemény áramlataival szembe kell szállanotok. Tekintettel arra a szívélyes baráti viszonyra, mely kettőnket hosszú idő óta szoroson egybefűz, egész befolyásomat latba fogom vetni, hogy Ausztria-Magyarország nyílt és kielégítő megegyezést keressen Oroszországgal. Biztosan hiszem, hogy Te mindazon fáradozásaimban, melyek arra irányulnak, hogy a még előállható nehézségeket ki lehessen küszöbölni, támogatni fogsz.

Őszinte és készséges rokonod

Vilmos.“

2. Miklós cár távirata a német császárhoz július 29-én:

„Nagyon örülök, hogy visszatértél Németországba. Ebben a komoly pillanatban szívből kérek, segíts nekem. Szégyenletes háború

Középen a székben ül I. Vilmos, a mostani német császár nagyapja. Tőle balra áll Vilmos császár apja, aki 1882-ben, a felvételi idején trónörökös volt. A jobbról álló fiatalember II. Vilmos császár 23 éves korában. A pólyásbaba Frigyes Vilmos trónörökös

indult meg egy gyenge ország ellen. A felháborodás, melyben teljesen osztozom, előlött Oroszországban óriási. Előre látom, hogy igen rövid idő alatt a nyomásnak, melyet rám gyakorolnak, nem tudok többé ellenállani és kénytelen leszek intézkedéseket tenni, melyek háborúhoz

vezetnek. Elejét veendő a szerencsétlenségnek, melyet egy európai háború jelentene, kérlek régi barátságunk nevében, tégy meg minden lehető, hogy visszatartsad szövetségeseidet attól, hogy túlmesszire menjen' Miklós."

3. Vilmos császár válasza az orosz cárnak július 29-én:

„Megkaptam táviratodat és osztozom a béke fenntartására irányuló óhajodban, de miként első táviratomban mondtam, Ausztria-Magyarország eljárását nem tekinthetem szégyenletes háborúnak. Ausztria-Magyarország tapasztalatból tudja, hogy Szerbia ígéretei, ha csupán papíroson vannak, teljesen megbízhatatlanok. Nézetem szerint Ausztria-Magyarország eljárása kísérletnek tekintendő, melynek célja teljes garanciákat kapni arra, hogy Szerbia ígéreteit tényleg tette fogja váltani. Ebben a nézetemben megerősít az osztrák-magyar kabinet nyilatkozata, hogy Ausztria-Magyarország nem törekszik területelhódításokra Szerbia rovására. Azt hiszem tehát, hogy Oroszország az osztrák-magyar-szerb háborúval szemben megmaradhat a néző szerepében, anélkül, hogy Európát a legborzalmasabb háborúba döntse, melyet valaha átélt. Azt hiszem, hogy a közvetlen megegyezés kormányod és Bécs között lehetséges és kívánatos, ilyen megegyezést pedig, miként már táviratoztam Neked, kormányom teljes erővel előmozdítani törekszik. Természetes, hogy Oroszország katonai intézkedései, melyeket Ausztria-Magyarország fenyegetésnek tekinthetne, siettetnék a szerencsétlenséget, melyet mindketten elkerülni óhajtunk. Közvetítő szerepem is, melyet miután barátságomat és segítségemet invocáltad, készségesen vállaltam, alá volna ásva.

Vilmos”

4. Vilmos császár újabb távirata az orosz cárnak július 30-án:

„Nagykövetem utasítást kapott, hogy kormányod figyelmét felhívja a mozgósítás veszélyére és súlyos következményeire. Ugyanezt mondtam Neked is legutóbbi táviratomban. Ausztria-Magyarország csak Szerbia ellen mozgósított és pedig csak hadseregének egy részét. Ha Oroszország, miként most nyilatkozatod és kormányod közlése szerint történik, Ausztria-Magyarország ellen mozgósít, a közvetítő szerep, mellyel a legszívélyesebb módon megbíztál és melyet nyomatékos kérésedre vállaltam el, veszélyeztetve lesz, sőt lehetetlenné válik. A döntés egész súlya most a Te vállaidon nyugszik. Te tartozol viselni a felelőséget a háborúért vagy békéért.

Vilmos“

5. Miklós cár válasza Vilmos császárnak július 30-án:

„Szívből köszönetét mondom Neked gyors válaszóért. Ma este elküldöm Taliseffet (a Vilmos császárhoz beosztott orosz katonai attasé) instrukciókkal. A most megvalósulásra kerülő katonai intézkedések öt nap alatt határozottak el és pedig Ausztria-Magyarország előkészületei elleni védekezés okából. Teljes szívvel remélem, hogy ezek az intézkedések semmi módon nem fogják befolyásolni közvetítő szerepedet, melyet igen nagyra értékelek. Szükségünk van rá, hogy erős nyomást gyakorolj Ausztria-Magyarországra, hogy létrejöjjön velünk a meg egyezés.

Miklós.“

A táviratok szövegéből kiolvasható, hogy Vilmos császár, utalva a szolidáris monarchikus érdekekre, melyeket a szarajevói gyilkosság domborított ki, remélte, hogy a cár segíteni fog neki az Oroszország és a monarchia közt felmerülhető ellentétek elsimításában. Ezt az első táviratot keresztezte a második, melyben a cár sürgősen kéri Vilmos császár közbenjárását, hogy a monarchia mérsékelje magát Szerbiával szemben. Vilmos császár elvállalta a közvetítést, de még hozzá se fogott, mikor megtudta, hogy Oroszország a monarchia ellen mozgósítja összes haderejét. Az ötödik táviratban maga Miklós cár is bevallja, hogy ezt a mozgósítást már öt nappal előbb határozták el,

tehát négy nappal előbb, mint a cár a német császárhoz fordult!

Ez az önvallo-
más nyilvánvalóan mutatja, mennyire volt őszinte a cár első távira ta. Nem a béké t akarta fenntartani a cár, hanem csak idő t akart nyerni a kicsi-
kart diplomáciai tárgyalásokkal, hogy — amíg ezek tarlónak — teljesen felkészülhessen és a monarchia és Németország hatáira vetesse egész hadseregét

Jelenetek a háborúból. Az újonc befűzik a „mundér”-ba

Oroszország és Franciaország

A német császár nyomban figyelmeztette a cárt, hogy az orosz hadsereg általános mozgósítása megnehezíti az ő szerepét, de azért folytatta a közvetítést, amelynek már eredménye is volt annyiban, hogy a bécsi külügyminisztérium közvetlen tárgyalásokba bocsátkozott a pétervári kormánnyal. De még mielőtt Bécsben dönthettek volna a pétervári kabinet ajánlatáról, megérkezett a hír, hogy Oroszország most már Németország ellen is mozgósított: s mialatt Vilmos császár becsületesen közvetített Bécsben a cár egyenes kérelmére, azalatt az orosz haderő megindult a majdnem teljesen nyílt, hosszú német határ felé, Franciaország pedig szintén katonai intézkedéseket tett és a német kormány határozott kérdésére, hogy: semleges marad-e egy német-orosz háború esetén? . . . azt felelte, hogy Franciaország azt fogja tenni, amit érdekei parancsolnak.

Világos volt tehát az összejátszás, a kitérő taktikának azonossága Oroszország és Franciaország között, mely utóbbi Németországgal egyidejűleg, ugyanabban az órában rendelte el a mozgósítást. Ebben a válságos órában a német császári kormány még egy utolsó kísérletet tett a 12 órás ultimátummal, amelyre azonban az orosz kormány nem is felelt, noha Pourtalés gróf, a pétervári német nagykövet kijelentette, hogy e követelés megtagadása esetén Németország bekövetkezettnek tekinti a hadiállapotot. Ezután pedig Franciaország és Oroszország csaknem egyidejűleg törtek be Németország területére és hadüzenet nélkül kezdték meg az ellenségeskedést, noha Franciaország a mozgósítás elrendelésekor hivatalosan közölte Németországgal, hogy 10 kilométernyi határt feltétlenül respektálni fog: vagyis csapatait a hadüzenet megtörténteig tíz kilométernyi távolságban fogja tartani Németország határaitól.

Szaszonov külügyminiszter, Szuchomlinov hadügyminiszter, sél az orosz vezérkari főnök is becsületszóval tagadták le a már elrendelt mozgósítási intézkedéseket, hogy alattomos módon előkészíthessék a monarchia és Németország katonai megrohanását. Kiténik ez abból, hogy július 31-én délután két órakor, amikor a Németország ellen elrendelt mozgósítás már javában folyt, Miklós cár még a következő táviratot küldte Vilmos császárnak:

„Szívből köszönöm közvetítéstedet, mely reményt fakaszthat az iránt, hogy mégis még minden békésen végződhetik. Technikailag lehetetlen katonai előkészületeinknek a beszüntetése, melyeket Ausztria-

Magyarország mozgósítása tett szükségessé. Mi távolról sem akarjuk a háborút. Amíg Ausztria-Magyarországgal a Szerbiára vonatkozó tárgyalások tartanak, addig csapataim semmiféle kihívó akciót nem kezdenek. Erre Neked ünnepélyesen szavamat adom. Minden erőmmel bízom Isten kegyelmében és remélem, hogy Bécsben való közvetítésedet siker fogja koronázni országaink boldogulásának s Európa békéjének javára.

Szívből odaadó híved

Miklós.”

Hogy mennyit ért ez az ünnepélyes cári becsületszó, bizonyítja a pétervári német katonai attasénak július 29-én kelt hivatalos sürgönyjelentése, mellyel beszámol az orosz vezérkari főnökkel folytatott beszélgetéséről. Íme a távirat a maga megdöbbentő bizonyítékaival:

„A vezérkari főnök magához kéretett és tudatta, hogy éppen a cártól jön. A hadügyminiszter megbízta őt azzal, hogy jelentse ki újra nekem, hogy minden úgy maradt, amint azt a miniszter két nappal ezelőtt velem közölte. Erre nézve írásbeli megerősítéssel kínált meg, sőt a legünnepélyesebb formában adta becsületszavát arra, hogy sehol sem történt a jelen pillanatig, délután három óráig, semmiféle mozgósítás;

Bethmann-Hollweg német birodalmi kancellár és Jagow külügyi államtitkár

egyetlenegy ember vagy ló sem utaltatott be mindeddig. A jövőre nézve nem kezeskedhetik, de a legnyomatékosabban hangsúlyozhatja, hogy a mi határaink felé irányuló frontokban a cár nem óhajtja a mozgósítást. Pedig ide sokféle jelentés érkezett tartalékosoknak behívásáról Varsóba, Wilnába. Én ennélfogva a tábornoknak kijelentettem, hogy az ő nyilatkozatai engem egy talány elé állítanak, mire ő tiszti becsületszavára kijelentette,

hogy ezek a híradások alaptalanok és legfőlegb vaklármának minősíthetők.

Ezt a beszélgetést, a tényleg megtörtént behívásokra vonatkozólag beérkezett számos pozitív jelentés alapján, kísérletnek kell minősítenem arra nézve, hogy mi az eddigi intézkedésekre nézve tévedésbe esnünk.“

És Vilmos császár, noha már tudta, hogy a cár nem mond igazat, mégis felelt a cár július 31-én kelt táviratára: s ez a komoly, utolsó intelem beszédes bizonyosága annak, hogy a német császár mindvégig fáradt a béke fenntartásán és küzdött a rettentő világháború ellen, íme a német császár utolsó táviratának szövege:

„Barátságomra való hivatkozásod és segítségem iránti kérelmed folytán kormányod és az magyar-osztrák kormány között közvetítési akciót kezdettem. Mialatt ez az akció folyamatban volt, csapataid a velem szövetséges Ausztria-Magyarország ellen mozgósítottak és ezáltal, mint már közöltem Veled, közvetítésem csaknem illuzóriussá vált. Ennek ellenére folytattam azt. Most pedig megbízható híreket kapok arról, hogy az én birodalmam keleti határszélein is komoly hadikészülődések folynak. A birodalmam biztonsága iránt érzett felelősség védelmi ellenintézkedésekre kényszerít. A világbéke fenntartása érdekében kifejtett fáradozásaimmal elmentem a lehetőség legvégső határáig. Nem én viselem a felelősséget azért a borzalomért, mely most az egész művelt világot fenyegeti. Ebben a pillanatban még a Te kezdedben van a hatalom, hogy elhárítsd ezt a borzalmat. Senki sem veszélyezteti Oroszország becsületét és hatalmát, mely bizvást bevárhatta volna közvetítésem sikerét. Mindig szent volt előttem Irántad és Birodalmad iránt érzett az a barátság, melyre nagyatyám halálos ágyánál tettem ígéretet és mindig hűségesen állottam Oroszország mellett, ha nehéz viszontagságok közepette volt, különösen utolsó háborújának idején. Európa békéjét még fenntarthatod, ha Oroszország rászánja magát a Németországot és Ausztria-Magyarországot fenyegető katonai intézkedések beszüntetésére.

Vilmos.”

Szinte megdöbbenő, hogy Miklós cár nem szállt magába erre az utolsó táviratra, melyben Vilmos császár, kíméletesen ugyan, de mégis nyíltan kimondja, hogy a cár adott szavával szemben „megbízható híreket” kapott az orosz haderő mozgósításáról. Udvariasabb formában aligha sütötték rá emberre a hazugságot; Vilmos császár világosan

Tereld kozáktiszt

Szibériai kozák

megmondja, hogy van „megbízhatóbb” értesítése is, mint a cár becsületszava, de mond: egyéb, kemény igazságokat is, melyek izzó párázsként égethették a cárlékét. Szemére veti a cárnak, hogy mindig barátja volt, még a rétténetes mandzsuriak idején is, amikor pedig úgyszólván az egész világ ellene fordult és örült az orosz kolosszus megaláztatásának. - -

De Miklós cár mindent elfelejtett, elfelejtette azt a „mindig szent barátságot”, amelyre Vilmos császár hivatkozott, elfelejtette Mukdent, Csuzimát, Port-Arthurt, nem emlékezett többé sem arra, hogy unokája annak a Sándor cárnak,

akit bomba tépett szét, sem arra, hogy ő maga pedig apja annak a szerencsétlen fiúnak, akit szintén merénylet tett nyomorékká örök életére. Hogyan fájhattak volna hát neki a Cabrinovic bombái meg a Princip revolvere?

A cár eljárásának azonban vannak kulisszatitkai is, amelyek még szomorúbb színben mutatják Miklós cár egyéniségét. A nagyhercegek pártja, amelynek élén a cár nagybátyja, Nikoláj Nikolájevics nagyherceg, az orosz hadsereg főparancsnoka állt, a cárizmus érdekében egyenesen behajszolta a gyöngé Miklóst ebbe a világháborúba, hogy a szerencsés hadjárat dicsőségével s a diadalmas csatákban megedzett szuronyok erejével rendíthetetlenül alátámassza a Romanow-dinasztia trónját. Izvolszkij, a párizsi orosz nagykövet és Nikoláj Nikolájevics nagyherceg óriási vérlecsapolással akarták lecsillapítani Oroszországot

belső forradalmi lázát s ezért keresték egy nagy európai háború dicsőségében azt a presztízst, mely a cárizmus megerősítéséhez s a Romanow-dinasztia megmentéséhez okvetlenül kell.

A mozgósítási parancs kicsikarása azonban nem ment könnyen s a háború kitörését megelőző válságos napokon drámai események játszódtak le a cári palotában. Július 25-ike volt a modern Oroszország történetének egyik legkritikusabb napja. Ezen a napon ugyanis megjelent a cárnál Nikoláj Nikolijevics főparancsnok és a nagyhercegek meg a hadsereg nevében valósággal ultimátumot adott át a cárnak, hogy: vagy lemond, vagy aláírja a mozgósítási parancsot. Arról, hogy

mily példátlanul merev, szinte durva formában adták tudtára a cárnak ezt a követelést és hogy mily szenvedélyesen tárgyalták a kérdést, a legkülönbözőbb dolgokat beszéltek. Egészei] bizonyos azonban, hogy a cár július 25-én aláírta és átadta Nikoláj Nikolájevics nagyhercegnek a mozgósítási parancsot s ezután több napra bezárkózott szobájába és nem fogadta sem Szaszonov, sem Szuchomlinov minisztereket.

A véres világháborút tehát éppen úgy a nagyhercegek pártja rendezte, mint annak idején a tragikus kimenetelő japán háborút. De míg akkor az egyes nagyhercegek szándékait tisztára anyagi érdekek irányították, most csakis dinasztikus, hatalmi érdekek vezették őket a végzetes elhatározásban. Hogy ebben a háborúban milliók pusztulnak el: mit törődtek azzal a cezáromániában dühöngők? . . . Az orosz seregek generalisszimusza nem ismert szentimentális érzéseket..

A német-francia hadüzenet

Feltámad a reváns politika

A francia reváns-politikusok napja felvirradt. Az európai kardcsörtetés, az egymás hegyén-hátán tornyosuló viharfelhők feltámasztották a reményt:

— Itt az alkalom! Bosszút lehet állni Németországon! Visszaszerezhetjük Elzász-Lotaringiát: . . .

Az oroszokkal való megállapodás szerint a francia kormány elrendelte a mozgósítást és a francia csapatok augusztus elsején már századonként lépték át a német határt és megszállták Gottesthalt, Metzert, Markirchet meg a Schlufft-szorost! és Viviani francia miniszterelnök ugyanez napon kijelentette Schoen báró párizsi német nagykövetnek, hogy Franciaország csak bizonyos elővigyázati intézkedéseket tett, egyebekben azonban „békés magatartása változatlan marad . . . Ugyanaznap este a franciák már bombázták is Schlufft-szorosnál a német hadállásokat és a kormány másnap, augusztus 2-án, pilátusi kézmosással jelentette ki a nemzethez intézett kiáltványában, hogy csak azokat az intézkedéseket teszi meg, melyek „saját területének védelmére elengedhetetlenül szükségesek! . . .”

„A mozgósítás és a hadiállapot — folytatta ez a kiáltvány, — a jelen viszonyok közt a becsületes béke biztosításának leghathatósabb eszközei. Áthatva a forró vágytól a békés megoldás iránt, a kormány megtette a szükséges elővigyázati intézkedéseket és folytatni fogja diplomáciai működését. Bízunk a sikerben. A kormány bízunk nemes nemzetének meggondoltságában, hogy nem engedi át magát az indokolatlan izgalmaknak. Bízunk minden francia hazaszeretetében, mert bizonyos, hogy a jelen órában senki sincs, aki ne lenne kész kötelességét teljesíteni. Pártok nincsenek, csak az egységes Franciaország van: a békés és elhatározott Franciaország — a jognak és igazságnak hazája, amely egységes a békében, az éberségben és méltóságban . . .

Amikor ez a kiáltvány megjelent, akkor már Jean Jaurés, a béke

A „Revanche” ábrándja. Doré Gusztáv híres képe, mely azt mutatja: — hogyan kelhének át a franciák a Rajnán. Sugározónban halad a francia sereg. Lóbognak a zászlók, zeng a kürt, legelől egy zútv meggy vállrövetett fegyverrel s lelkesülten mutatja az utat: „A Berlin!” (Berlinbe.) Baloldalt kikelnek sírjukból Napoleón katonái s csodálkozva nézik a diadalmenetet

igazi és őszinte apostola, kiterítve feküdt ravatalán. Orgyilkos golyó ölte meg ezt a lánglelkű politikust, akinek haláláért Izvolszkijt, a párizsi orosz nagykövetet, teszi felelőssé a történelem ítélőszéke. Mert kétségtelen, hogy Izvolszkij féktelen németgyűlölete és izgatásai fanatizálták a merénylőt a háború egyik legőszintébb és legzseniálisabb ellenzőjének elpusztítására.

Mikor kitört a háborús veszedelem és Franciaország abba a helyzetbe került, hogy orosz szövetségeseivel esetleg háborúba kell mennie, a francia szocialisták nagyszabású tüntető akcióra készültek. Előzetes program szerint az 1914. évi nemzetközi szocialista kongresszust Beesben akarták megtartani augusztus 23-án. A megváltozott politikai viszonyok miatt azonban elhatározták, hogy a kongresszust Párizsban tartják meg és pedig már augusztus 9-én. A rendezést Jaurés vállalta el és „L'Humanité” című lapjának július 3-iki számában lelkesen agitált a béke mellett, sőt ebben az utolsó írásában már azt is bejelentette, hogy a szocialisták „a kongresszust nagyszabású néptüntetéssel akarják megnyitni, amelyen Párizs munkásainak százezrei vonulnak föl a béke mellett. .

Kiegészítette Jaurésnek ezt a cikkét a francia parlament szocia-

lista pártjának deklarációja, mely egy nappal előbb jelent meg s amelyet az összes szocialista képviselők aláírtak; ez a deklaráció, egyebek közt, nyomatékosan hangsúlyozta, hogy „Franciaország és Európa minden erejét arra a célra kell koncentrálni, hogy az Anglia részéről felajánlott közvetítés (Németország és Franciaország, valamint Oroszország

Clémenceau, a németek egyik legnagyobb ellensége. Évek óta állandóan izgatta a francia közvéleményt Németország ellen

és a monarchia között) sikerüljön; pedig Oroszország bármely fegyveres akciója ártana ennek a bölcs és nemes törekvésnek. A párt kijelenti, hogy Franciaország, amely Elzász-Lotaringiára vonatkozó követelését több mint 40 év óta alárendeli a béke legmagasabb érdekének, nem engedheti belésodorni magát most egy olyan konfliktusba, amelynek Szerbia lenne a tétje . . . Kijelenti a párt, hogy Franciaországgal csakis Franciaország rendelkezhet; hogy az országot semmiesetre sem szabad egy irtózatos konfliktusba taszítani titkos szerződéseknél többé-kevésbé önkényes magyarázásával és hogy Franciaországnak fenn kell tartania teljes cselekvési szabadságát, hogy a béke érdekében gyakorolhasson hatást Európára . . .

A nagy szocialista vezér különben már 1013-ban is óva intette hazáját, hogy ne kezdjen háborús kalandokat, amelyek könnyen végzetes katasztrófákra vezethetnének.

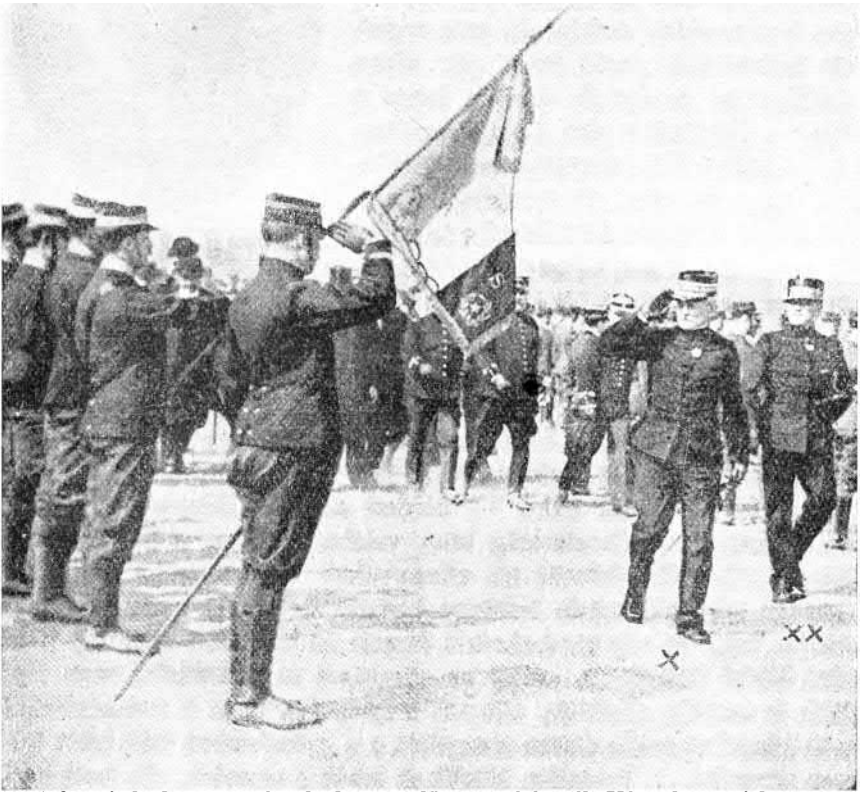
— Mi történék akkor — kérdezi ebben a könyvében, — ha Franciaország és Németország közt valóban kitörne a háború? ... Németország kétségtelenül az offenzívához folyamodnék. Vagyis a németek, mihelyt francia területre hirtelen betörnek, nyomban megkísérlik, hogy az alig rendezkedett francia haderő zöme ellen oly irtózatos lökést intézzenek, amely az ellenséget megsemmisíti, vagy legalább is annyira elkábítja, annyira megingatja, hogy a szakadatlanul tartó küzdelem során eleven energiáját s a győzelemben való hitét teljesen elveszíti. . . Invázióra készülnek tehát a németek, de nem csupán abból a szándékból, hogy ellenséges területet szálljanak meg és hogy az ellenséget, gazdasági és szociális életére mért nyomással, elfogadható és végeredményében bizonytalan kapitulációra kényszerítsék, de készül ez az invázió egyenesen a főserg ellen, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy azt bekerítve megsemmisítse . . .

Jaurés tehát előre látta — nemcsak a belgiumi betörést, hanem a katasztrófát is. Ezt hirdette különben, alig hat héttel a világháború kitörése előtt, Humbert Charles francia szenátor is, aki 1914 június 13-án hosszú beszédet mondott a szenátusban a hadügyi költségvetés tárgyalásán s hevesen támadván a hadvezetőséget, bebizonyította, hogy a

Delcassé, a francia revanclie. háború egyik leghevesebb hirdetője

francia hadsereg felszerelése fölötté hiányos és egy „esetleges francia—német háborúban sok tekintetben a német hadsereg mögött maradna.“ „Hogyha holnap háborúba keverednénk Németországgal — fejtette Humbert szenátor ebben, a nevezetes beszédében, — az egyes francia hadtestek 120 darab 7% centiméteres ágyúval vonulhatnak

A francia hadsereget még a hadüzenet előtt mozgósították. Képünk azt a jelenetet ábrázolja, amikor Manoury (x) és Giraud (x X) tábornokok szemlét tartanak a harcra bevonult csapatok felett

föl, amivel szemben a német hadtestek felállíthatnának 108 darab 7.7 centiméteres ágyút, azután 36 darab 12% centiméteres tarackot, továbbá egy zászlóalj, amelynek 16 darab 15 centiméteres nehéz tarackágyúja van s ezek a lövegek 8 kilométerre hordanak 40 kilogramos lövedékeikkel. Vagyis a francia hadtesteknek mindössze csak 120 darab 7.5 centiméteres ágyújuk van, a németeknek pedig 160 és ezek mind nagyobb kaliberűek és messzebbre hordanak, mint a franciák ...

Ez csak a hadtestek tüzéségére vonatkozik — folytatta kritikáját a szenátor, — de ha tovább megyünk, még jobban kitűnik a francia hadsereg alsóbbrendűsége. A németek nehéz tüzésége 10, 13 és 21 centiméteres ágyúkból áll, melyek 18, 40 és 120 kilogramos lövedékekkel dolgoznak és 10, 14% és 19 kilométerre hordanak; amivel a francia hadsereg semmit, vagy a semminél csak valamivel többet tud szembeállítani... Fogyatékos a francia erődök kapcsolata egymás közt, mert a védelmi vonal összefüggése hézagos és azok a páncélozott védőtornyok, melyekkel Németország, Oroszország, Ausztria-Magyarország és Olaszország erődjei fel vannak szerelve, Franciaországban teljesen hiányzanak.“

Szinte hihetetlennek látszott, hogy alig hat héttel e megdöbbenően tárgyilagos kritika után a hivatalos Franciaország bele merje kergetni a nemzetet egy világháborúba. A magyar-osztrák monarchia és Szerbia konfliktusát kizárólag e két állam magánügyének tekintette a francia közvélemény, bár a monarchia belgrádi jegyzéke óriási izgalmat keltett Párizsban. De komolynak — vagy éppen válságosnak — még ekkor se ítélték a helyzetet, az pedig eszébe se jutott senkinek (értjük az avatatlanokat), hogy ebből a jegyzékből nemzetközi bonyodalom vagy egyenesen világháború is fejlődhetik.

A harcias Paris

A sajtóban, a különböző pártok és temperamentumok szerint, háromféle felfogás nyilatkozott. A könnyebb lelkiismeretű és felelőtlenebb lapok egyszerű bluff-nek, dörgedelmes száj hősködésnek nyilvánították a monarchia fellépését és meg voltak győződve, hogy az európai diplomácia könnyen elsimítja az ellentéteket. A sajtó másik része komolyabb hírokat pengetett ugyan, de szintén nem értékelte kellőképpen a monarchia állásfoglalását.

A párizsi sajtóorgánumok közül csak a „Temps“, a „Figaro“, az „Echo de Paris“ és a „Matin“ látta át rögtön, hogy a helyzet komoly, mert a monarchiának csakugyan létérdeke, hogy megtörje azt a nagyszerb irredentizmust, mely untalan tüzes csóvát vet a délszláv nemzetiségek közé. De még ezek a lapok is tévedtek abban, hogy a monarchiát területszerzési vágyakkal gyanúsították, sőt egyenesen német uszítást láttak a monarchia fellépésében, melynek végcélja Szaloniki elfoglalása. E szempontoknak megfelelően a helyzet komolyságát is csak aszerint latolgatták, hogy nyújt-e a monarchia kellő garanciát a szerb határok,

illetőleg a balkáni status quo épségben tartására és kijelenti-e ünneplésen, hogy beéri a szerb kormánytól követelt elégtétellel, amelyen túl területszerzésre nem törekszik? . . .

Maga a közönség eközben még mindig nyugodtan viselkedett, bár néhány szláv suhanc már július 26-án (a báró Diesl elutazását követő vasárnap reggelén) tüntetett a párizsi magyar-osztrák nagykövetség palotája előtt, ahol a csöcselék elégetett egy osztrák zászlót, majd a rendőrségtől szétkergetve továbbvonult az orosz követség elé, éltetvén a cári, Szerbiát és Oroszországot.

Paris védője. Gaüieni tábornokot nevezték ki Páris parancsnokának

Poincaré július 29-én érkezett meg Párizsba, ahová egy másik, jelentős személyiség — Izvolszkij orosz nagykövet — már korábban visszatért nyaralásából. És az ő megjelenése csakhamar hatalmasan megérezett bizonyos párizsi lapokon, melyek most napjában 2—3, sőt négy kiadással is izgatták, illetőleg „tájékoztatták” a közvéleményt. A nevezetes az volt ebben a hírszolgáltatásban, hogy nem a mindenkit izgató válságról írtak, hanem összehasonlító táblázatokat közöltek a hármasszövetség meg a többi európai nagyhatalmak hadieréről, magasztalták a szerb hadsereg hősiességét, ismertettek egy szerb-román megegyezést, mely ezt a két nemzetet közös hadioperációra kényszeríti a monarchia ellen, legkivált

pedig annak a nemzetiségi statisztikának az adatait latolgatták, mely szerint a monarchiában ennyi és ennyi millió cseh, lengyel, román, tót, szerb, horvát és dalmata áll készen a lázadásra, hogy megbénítsa a monarchia minden fegyveres akcióját.

A lapok „rendkívüli külön” kiadásai mindenesetre elértek annyit, hogy lassanként felizgatták és nyugtalansággal töltötték el a francia közvéleményt, amely addig rendíthetetlenül a béke mellett volt és józan meggyőződéssel ismételte, hogy Szerbia megaláztatása sokkal kisebb ügy, semhogy Európa háborúba keveredhetnék miatta ... De mikor a „Temps” megírta, hogy báró Schoen, párizsi német nagykövet, valamint Sir Edward Grey, angol külügyi államtitkár, minden közvetítő kísérlete megtört Oroszországnak azon a makacosságán, amellyel

Szerbia ügyét a szlávság ügyének deklarálta, — akkor általános lett a megdöbbenés, mert mindenki sejtette, hogy Franciaország kénytelen Oroszországot támogatni, ha ez csakugyan fegyverek élére bizza a „szláv testvériség” ügyét.

A párizsi lapok ekkor már öles táviratokban számoltak be a berlini, bécsi és budapesti hazafias tüntetésekről, melyeknek híre csak még jobban fokozta az izgalmat és konsternációt. A rendőrség nagy készenléttel vonult ki a boulevardokra, részint hogy megakadályozza az esetleges tüntetéseket, részint hogy megvédje az idegeneket, ha a csőcseléknek ilyenkor könnyen gyűlő idegengyűlölete ellenük találna fordulni. Mert a Párizsban tartózkodó német és magyar-osztrák alattvalókat már jóval a mozgósítás előtt üldözni és bántalmazni kezdték, sőt a német nevű és felírású üzleteket kifosztással is fenyegette a csőcselék.

Ebben a forrongó, lázas hangulatban dördült el augusztus 1-én a gyilkos golyó, mely megölte Jaurést. Ugyanaz a vad ösztön, mely június 28-án gyászba borította a magyar-osztrák monarchiát, eltette most láb alól a béke törhetetlen hívét.

Mint a futótűz terjedt el Párizsban ennek a borzalmas eseménynek a híre. És pár órával aztán, hogy a gyilkosság megtörtént, megmozdult a Szajna jobbpartja, a Saint-Antoine munkásnegyed, mely ezerszámra ontotta az uccákra a fenyegetően zúgó, mofajló tömeget. Ember ember hátán tolong és kiabál, egymást érik a dühös káromkodások, a féktelen kifakadások, melyek csak annál jobban tüzelik a különben is lobogó szenvedélyeket!

— Megölték Jaurést! . . . Le a kormánnyal! . . . Éljen a béke! . . .

A Boulevard des Italiensen az előkelő világ lázas izgalommal tanulmányozta az újságok esti, külön kiadásait, melyek hírül adták, hogy minden pillanatban kitörhet a háború Németország és Oroszország között. Egymásnak ellenmondó hírek röpködtek a levegőben s a hangulat, bár fölötté izzó volt, azért egyáltalában nem harcias . . . A fojtott zsidongást hirtelen éles dörrenés nyomta el, az uccán lovasrendőrök tűntek fel, a széles körúton lélekszakadva menekült néhány rongyos ember

— Mi történt? . . .

— A Montmartreban a csőcselék tüntetni akart a háború ellen — mesélte az egyik rendőrtiszt — de egy sortűzzel szétkergettük.

A francia mozgósítás

Másnap, augusztus 2-án, a kormány kiáltványban igyekezett megnyugtatni a népet, amely ekkor már tudta, hogy a háború elkerülhetetlen. Mégis, mikor a mozgósítás plakátjai megjelentek a falakon, fejetetejére állt egész Párizs: s mintha csak most ébredt volna tudatára annak, hogy milyen hatalmas Németország, szorongó félelemmel gondolt az elkövetkezendőkre. Általános lőtás-futás támadt, az uccák tele voltak izgatott, kiabáló emberekkel.

Joffre tábornok, a francia hadsereg főparancsnoka. Minden igyekezetével azon volt, hogy a francia hadsereget újjászervezze

Meg kell állapítani: az első napokban Párizs és Franciaország rendkívül idegesen fogadta a háború lehetőségéről szóló híreket.

Augusztus első napjaiban azonban egyre jobban kialakult a háborús hangulat.

— Oroszország velünk van!

— Anglia hadsereget küld!

— Olaszország semleges marad!

A lapok rendkívüli kiadásai ontották a bátorító, lelkesítő híreket. És a hírek fel is bátorították az embereket. Lám, milyen szeszélyes a tömeg hangulata!

A megdöbbenést harci kedv váltja fel és nemsokára megindul a tömeg, végig a boulevardokon, éltetve a háborút. A háborús márnak első áldozata a Rue Druot sarkán levő „Café Viennois” (bécsi kávéház) lett: csörömpölve törtek be

az ablakai, mialatt a császárszakállas gazda — bécsi származású kedélyes osztrák — sietve menekült a kávéház belsejébe s a pincérek lehúzták a vasredőnyöket.

Az idegenek ekkor már menekültek, mert a támadások már a mozgósítás első óráiban megkezdődtek a külföldiek ellen. Sokakat közülük bántalmaztak s a németek lakásait és üzlethelyiségeit szerte fosztogatták a városban. Különösen kíméletlen volt a Pschorr-sörház elpusztítása, ahol az egész berendezést az ablakokon keresztül dobálták ki az uccára, az ablakokat és ajtókat kiakasztották, a csillárokat letépték, a tulajdonost és pincéretet pedig halálra keresték. Ugyanígy bántak az osztrák és magyar, meg a többi német üzletekkel is, sőt sok helyen

betörték a németek lakásába is, mitse törődve azzal, hogy a lakásadó esetleg francia volt.

A párizsi rendőrség azonban csakhamar véget vetett az efféle rombolásoknak, pusztításoknak, amelyeket nem annyira a hazafiasság, mint inkább a fosztogatási vágy irányított.

Délután fél hat órakor megjelentek a fehér falragaszok, melyek német, osztrák és magyar állampolgárokat felhívták, hogy 24 órán

A francia mozgósításból. Néhány éve a francia gyarmatok bensiülöttjeiből alakított katonákat rendeltek Dél-Franciaországba. Ezeket a rendes francia katonaság közé sorozták be a világháborúban őket is mozgósították

belül hagyják el az országot. Utazni azonban csak három vonalon lehetett: kettőn Belgium felé és egyen Svájcba. Képzeltető, hogy milyen zsúfoltan indultak ezek a vonatok, amelyek a Párizsból menekülő és hazafelé siető magyarokat, németeket és osztrákokat vitték . . .

Párizsban magasra lobbant a német-gyűlölet lángja, melynek parazsa pillanatra sem hunyt ki a francia szívekben az elmúlt négy évtized alatt. Most azonban lángra lobbant a parázs tüze, hatalmas, lobogó lángra, amely — ki tudja — meddig fog lankadatlan hévvel égni, mikor fog lecsillapodni és csendesen kialudni.

Eleinte ez a nagy lelkesedés csak az idegen-gyűlölet lármás, tüntető jeleneiben nyilvánult meg.

Másnapra egészen megváltozott Párizs képe. Ezer és ezer fiatalember sorakozott az uccákon és zászlók alatt, énekelve járták a főbb útvonalakat. A Marseillais-et énekel Lék, éltették Oroszországot, megkoszorúzták a République-szobor oroszlánait és Strassburg szobrát. Mikor a menet zenés kávéház vagy vendéglő elé ért, a muzsikások eljátszották a Marseillais-et, az orosz himnuszt és a „God save the King”-et; a vendégek pedig felálltak és ezer meg ezer hang éltette Franciaországot, Angliát meg Oroszországot. A boulevardokon olyan óriási tömeg hullámozott, hogy csak lépésben lehetett előrejutni, mert mindenütt a hadba induló tartalékosok búcsúzkodtak. A hangulat ekkor általában már nyugodtabb volt és csak olyankor futott végig az izgalom láza a tömegen, mikor a lapoknak egy-egy külön kiadását hozták a rikkancsok.

„Körülbelül éjfélre jár az idő — írja ezekről a lázas napokról egy

Pau tábornok, a franciák egyik leghíresebb hadvezére. Az öreg tábornok az 1870/71-iki háborúban veszítette el egyik karját

szemtanú — és én itt állok a Conewrde-híd közelében. Az ezüstszínű, ködös homályban nem jól látok ugyan, de azt tisztán kivehetem, hogy a hídon eleven az élet és fekete tömeg hullámozik keresztül rajta. Hallom a lovak dobogását is, majd fénylő szuronyok és fegyverek erdeje tűnik fel és csakhamar tisztán kivehetem, hogy lovas vadászok csapata közeledik. És utána jönnek a többi csapati estek mindenféle fegyvernemből: gyalogság és lovaság, tüzérség és műszaki csapatok, ezekre rúgó tömegben — talán egy fél hadtestre való, — végtelen hosszú vonalban, akik keresztülvonulnak a városon északnak, a német harvonal felé.

Ahogy a csapatok az Avenue d'Orléans széles útján a város szívébe érnek, a környék összes uccáinak házaiból kiözönlik a lakosság, főleg az asszonyok, hogy üdvözljék a nemzet virágát. A Boulevard Saint-Michelhez érve, a csapatok már alig tudnak előrehaladni, mert a környék egész lakossága eláll ja az utat s egetverő diadalkiáltással üdvözli a katonákat.”

A német nagykövet elutazik

Schoen báró, a német nagykövet, még a mozgósítás után is Párizsban maradt, ami sok megjegyzésre adott alkalmat. Eleinte tréfálgattak az eseten: hogy a német nagykövet bizonyára francia állampolgár akar lenni, vagy pedig biztosabbnak véli Párizst, mint Berlint és azért marad itt . . . Mások azt mondták, hogy fel akarja magát áldozni: addig vár, míg valami elvakult francia megöli, hogy aztán Németországra Franciaországra háríthassa a világháború ódiúját.

És azután mégse vigyáztak rá eléggé. Mert amidőn Schoen nagykövet a külügyminisztériumba hajtattott, hogy a formális hadüzenetet átadja, a palotája előtt csoportosuló tömeg sértésekkel halmozta cl, majd gyanús külsejű emberek a kocsiba is be akartak hatolni, hogy tetteleg inzultálják. Báró Schoen azonban megőrizte nyugalmát, rendőrt ért kiáltott és a rendőrség védelme alatt jutott el a külügyminisztériumba.

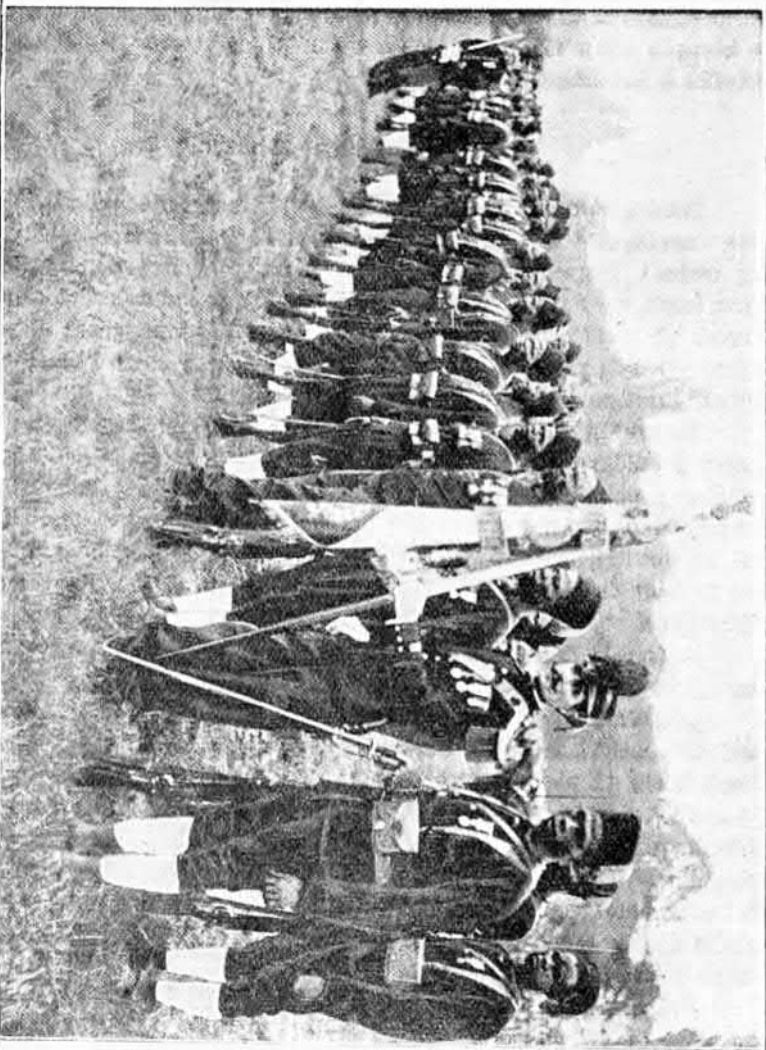
A francia külügyminisztériumban azután a német követ átadta kormányára hadüzenetét, mely a következőképpen szólt:

„A német hatóságok a kimondott ellenségeskedés számos tényét észlelték, melyeket francia katonai repülők német területen követtek-el. Ezek közül többen megsértették Belgium semlegességét, amennyiben átrepültek területe felett, mások bombákat dobtak a Karlsruhe és Nürnberg közötti vasútra. A német birodalom tekintettel ezekre a támadásokra, Franciaországgal hadiállapotban levőnek tekinti magát. A német hatóságok a francia kereskedelmi hajókat a német kikötőkben vissza fogják tartani, azonban szabadon bocsátják, ha 48 óra alatt teljes kölcsönösség biztosítatik.”

Schoen báró német nagykövet missziója ezzel véget is ért. Kikérte útlevélét és elhagyta Franciaország területét.

Ez augusztus 3-án történt.

A következő napon, augusztus 4-én már össze is hívták a francia parlamentet, amely megtartotta háborús ülését.

A francia hadserveg fekete katonái. Szenegál-negerrek ezek, jól megismerték, szíves és fejevimezett fegegyek. A zászlóartójuk és a tisztük francia

Az ülést Deschanel kamaraelnök nyitotta meg délután 3 órakor. Jelen volt Izvolszkij orosz nagykövet is.

Néma csendben hallgatta a kamara Viviani miniszterelnök szavait, amint felolvasta Poincaré köztársasági elnök üzenetét.

„Franciaország váratlan megrohanás áldozata . . .” — így hangzott az üzenet első mondata. Majd így folytatódott:

„Több mint negyven év óta igaz békeszeretettel mondtak le a franciák jogos jóvátételekről és példáját adták egy nagy nemzetnek, amely megerősödött hatalmát csak a haladás és a humanitás érdekében

Fekete katonák a francia hadseregben. Az afrikai Szenegálok, akiket a franciák hadba küldtek, még sohasem láttak repülőgépet. Egyik képünkön egy levegőben keringő repülőgépet bámulnak, míg a másikon csodálkozva néznek egy katonásikat ezek az exotikus katonák

használta fel. A válság kezdete óta Franciaország minden ténye békés és előzékeny. Az utolsó pillanatig megtettünk mindent a háború elkerülésére. A vitéz hadsereg készen áll; a zászló becsületét és a haza földjét meg fogja védeni. Hűségesen támogatva a szövetséges Oroszországtól és Anglia barátságától, Franciaország a világ minden tájáról a rokonszenv nyilvánításait kapja, mert ma inkább, mint valaha, a szabadságot, az igazságosságot és az észet képviseli. Fel a szívekkel! Éljen Franciaország!”

Viviani miniszterelnök ezután tájékoztatást mondott a helyzetről.

„Vasárnap” — mondotta — „német csapatok, nem véve figyelembe Franciaország végsőkéig menő mérsékletét, a népjog megsértésé-

vel, három ponton átlépték a francia határt, megszállták Luxemburg nagyhercegséget és még aznap Belgium semlegességét is megfenyegették. A német követ ultimátumot adott át a belga kormánynak, mely Belgiumot felszólítja, hogy könnyebbítse meg a Franciország ellen irányuló katonai műveleteket. A belga kormány elutasította a kívánságot és kijelentette, hogy el van szánva, hogy semlegességét erélyesen védelmezni fogja. Azóta megismétlődtek és kiélesedtek a támadások. Már több mint 15 ponton sértették meg a francia határt, többen elestek és megsebesültek. Tegnap egy német repülő bombákat dobott Lunéville-re. A német nagykövet ezen események igazolása helyett kikérte útlevelét és bejelentette a hadiállapotot.”

„Szükséges-e kijelentennem, hogy a német hadüzenetben foglalt ürügyek teljesen tarthatatlanok?” — folytatta a francia miniszterelnök. — „Egyetlen francia repülő sem követett el ellenséges cselekményt német területen. Mi a magunk részéről megtettünk minden intézkedést ezen támadás ellen és intézkedéseinket gondossággal és feltétlen hidegvérrel hajtjuk végre. Németország nem vethet szemünkre semmit. Mi a békének hallatlan áldozatot hoztunk, amidőn egy félé századon át hallgatagon túrtuk az általa ütött sebet. Senkisem hiheti komolyan, hogy mi vagyunk a támadók. Olaszország tudomásunkra hozta, hogy semlegességét meg szándékozik tartani. Ezt az elhatározást egész Franciaország őszinte örömmel vette tudomásul. Ki is fejeztem már e fölötti örömömet az olasz ügyvivőnek. Franciaország nem akarta a háborút. Mivel azonban rákényszerítették, védelmezni fogja magát Németország és minden ellenséges hatalom ellenében. Bűn nélkül valók vagyunk és félelem nélkül valók leszünk!”

A francia miniszterelnök beszédét az egész ház nagy éljenzéssel fogadta és a francia képviselők egyhangúlag fogadták el azokat a törvényjavaslatokat, melyeket a háború kitörése tett szükségessé.

Az amúgy is végsőkig izgatott Franciaország hivatalosan és nyíltan is megkezdte a harci előkészületeket.

Általános mozgósítás!

A határvonalak megszállása!

Ágyúk dübörgése, fegyverkezés zaja

Lelkesedés és kétségbeesés.

Hazafias fellángolás ... és komor töprengés:

— Milyen útra vezérli a sors a franciák hazáját!

Az orkán már teljes erővel kitört Európa ege fölé.

És a fergeteg elől nem lehetett elmenekülni.

A német-orosz háború

Az első összeütközések

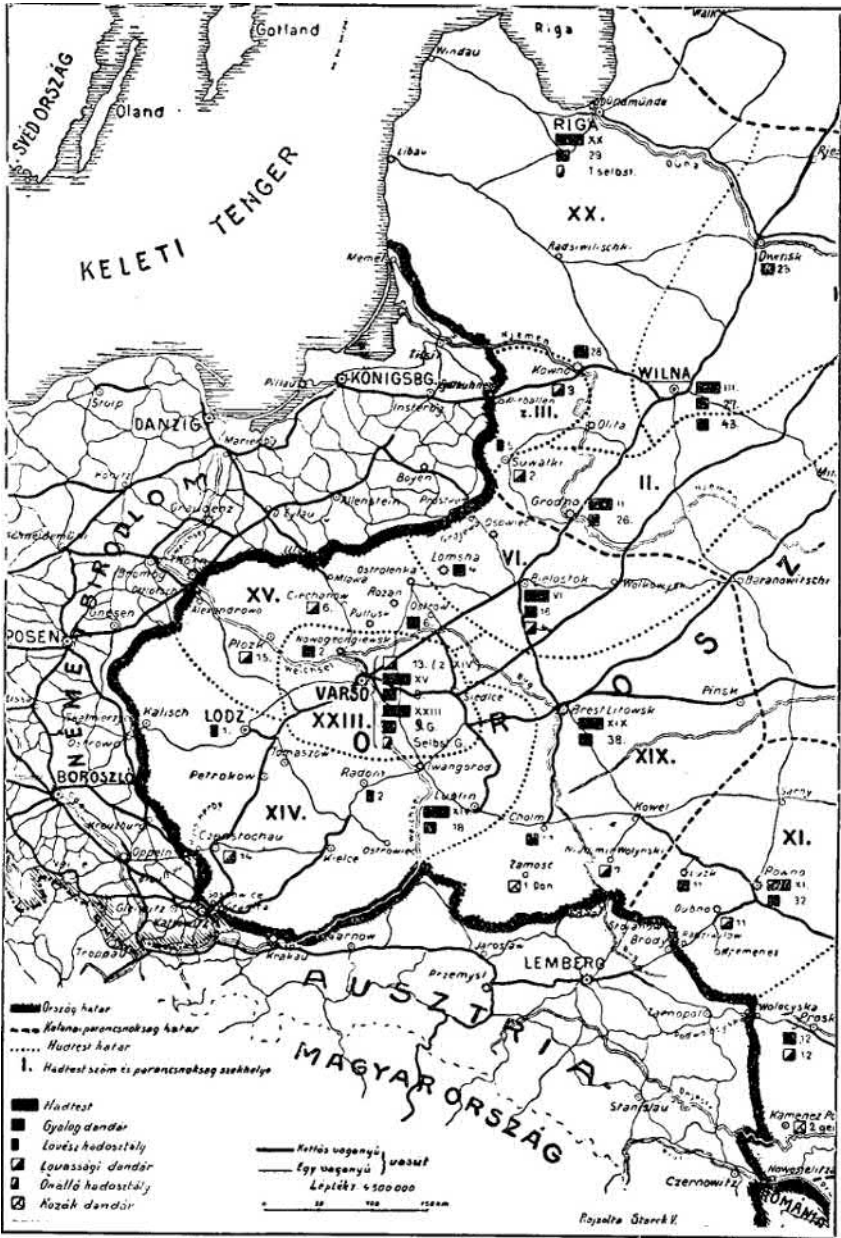
A berlini kormány augusztus 2-án a következő hivatalos jelentést adta ki:

„Az általános orosz mozgósítás hírének ideérkezése után a szent-pétervári német nagykövet azt az utasítást kapta, hogy szólítsa fel az orosz kormányt, hogy az ellenünk (Németország) és osztrák-magyar szövetségeseink ellen irányuló mozgósítást szüntesse be és erről 12 órán belül félreérthetetlen, kötelező nyilatkozatot tegyen. Gróf Pourtalés ezt a megbízást, jelentése szerint, a július 31-éről augusztus 1-ére virradó éjszakán, éjfélkor teljesítette. Arra az esetre, ha az orosz kormány válasza nem lenne kielégítő, az volt a nagykövet megbízása, hogy jelentse ki az orosz kormánynak, hogy Németország hadiállapotban levőnek tekinti magát Oroszországgal szemben. Az orosz kormány válasza a mi kérdésünkre, illetőleg a nagykövetnek erről szóló jelentése ide be nem érkezett; éppoly kevéssé nem érkezett hír a második megbízás teljesítéséről se, jóllehet konstatáltuk, hogy az orosz távívati forgalom még működik. Ezzel szemben ezen éjjel hajnali négy óráig a következő jelentések érkeztek:

1. Az éjjel orosz őrzőerők Eichenried mellett a Jarotschin—wreschnei vonalon támadást intéztek a Warthe vasúti hídja ellen. A támadást visszaverték. Német részről két ember könnyen megsebesült. Az oroszok veszteségeit nem ismerik. Az oroszok részéről a miloszlavi pályaudvar ellen kezdeményezett vállalkozást megakadályozták. —
2. A johannisburgi állomásfőnök és a biallai erdőgondnok jelenti, hogy az éjjel egy nagyobb orosz csapat ágyúkkal Sviddern mellett Biallától délkeletre átlépte a határt és hogy két szakasz kozák Johannisburg irányában lovagol. A Lyck—biallai távbeszélő vonal meg van szakítva.

Eszerint Oroszország megtámadta a német birodalom területét és megkezdte a háborút.”

A minden oroszok cárja tehát mindvégig hű maradt önmagához. Ahogy félrevezette kitérő távirataival a német császárt, midőn letagadta

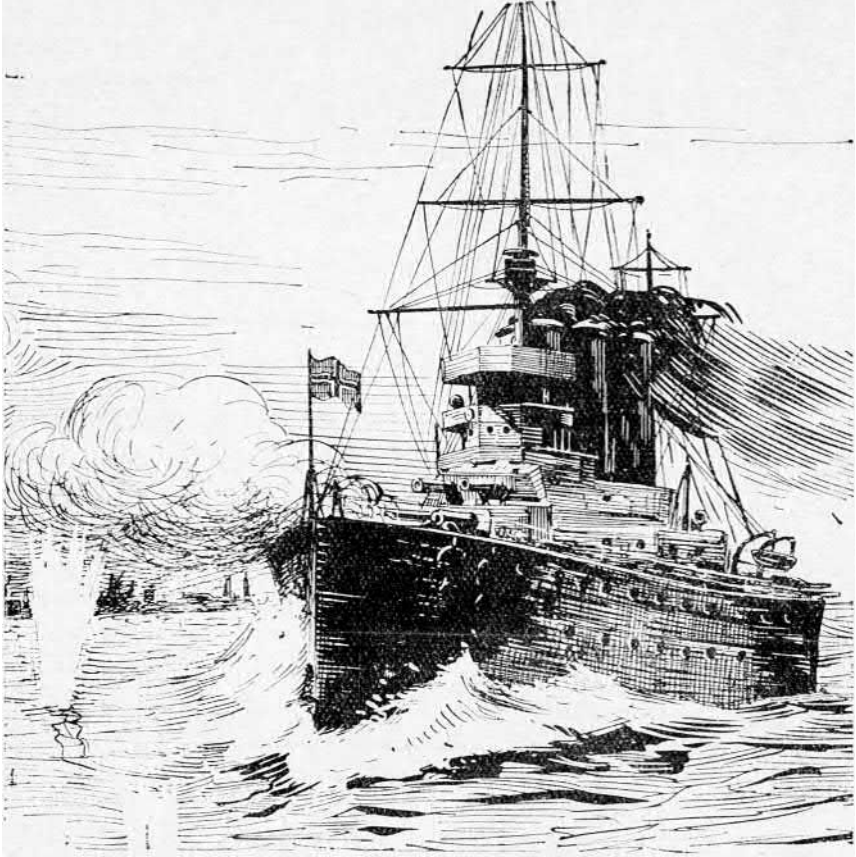
az orosz mozgósítást, éppen úgy félrevezette most is, amidőn válaszdadás helyett a feleletre váró Németországot megtámadta. A békecár háborút akart, ő maga behunyta lelki szemeit, hogy ne lássa tulajdon családjának rémes tragédiáját: a felrobbantott vonatokat, az örökké fenyegető dinamitmerényleteket, az orgyilkosok kifent kését, a forradalmárok szívós, borzalmas aknamunkáját. Trónjának örököse testileg nyomorék, cári hitvese lelki beteg, ő maga az örökös rettegés, a feldúlt idegzet klinikai példája, révedező tekintetével, reszkető fejével és ijedt járásával. . . Mindezt az ellene és családja ellen elkövetett merényletek okozták: de ő azért szolidaritást vállalt azzal a nemzettel, melynek táj tékzó dühe a bombát és revolvért politikai eszközzé avatta!

A német-orosz hadviselés apró csatározásokkal kezdődött, melyeket a határ mentén Vívta egymással az ellenséges járőrök. De a német csapatok gyorsan vonultak előre azon a határvonalon, mely Posent és Porosz-Sziléziát Orosz-Lengvelországtól elválasztja. Az orosz hadtestek felvonulásából már ekkor nyilvánvaló volt, hogy Oroszország mingyárt kezdetben a legerősebb támadó akciót kívánja indítani Németország ellen, mert a vilnai katonai kerületnek mind a négy hadteste Kelet-Poroszországot fenyegette, míg a varsói kerület öt hadtestéből három szintén a porosz határ ellen vonult fel. Dünaburgtól Vilnáig, innen Grodnóig és tovább délnyugatnak, Lomshán át Varsóig, félmilliónál nagyobb orosz haderő acélgyűrűje fogta körül Keleti-Poroszországot és Német Sziléziát, amely vidékeken semmiféle természetes határa nincs a két ellenséges birodalomnak, úgyhogy a csapatok nyílegyenes ország' úLon, akadálytalanul törhettek előre.

De még mielőtt bármelyik hadviselő fél is jelentősebb sikert ért volna el a szárazföldön, az „Augsburg” nevű német cirkáló már augusztus 2-án hirtelen vakmerőséggel bombázta Libau orosz hadikikötőt. Ez a város Kurland kormányzóságban fekszik, ott ahol a Libai-tó lefolyása a Keleti-tengerbe szakad. A jelentős kikötőnek élénk kereskedelme és ipara van; a várostól északra van a „III. Sándor cár” nevű hadikikötő, melyet erődök védelmeznek s amely hadászati szempontból azért fontos, mert nagy arzenáljai, szénraktára, hadihajó-dokkjai és egyéb berendezései miatt fölötte alkalmas flottabázis a Keleti-tengerből kezdett nagyobb hadműveletek számára. Igaz, hogy nagyobb cirkálók és páncélosok nem horgonyoznak benne s ezért csak másodrendű hadikikötő, de viszont állomása több torpedónaszád-divíziónak és tengeralattjárónak, melyek erélyesen támogathatták innen az orosz flotta-akciót.

Libau bombázása

Az orosz kikötővárosban már augusztus 2-án délután híre futott, hogy a közel szomszédságban német hadihajók cirkálnak s ezeknek támadása már csak órák kérdése lehet. A kikötő partjait csakhamar ezerszámra leptek el a kíváncsiak, hogy végignézzék a „háborút”, ha a támadás csakugyan megtörténik. Napszállat után aztán meg is jelent

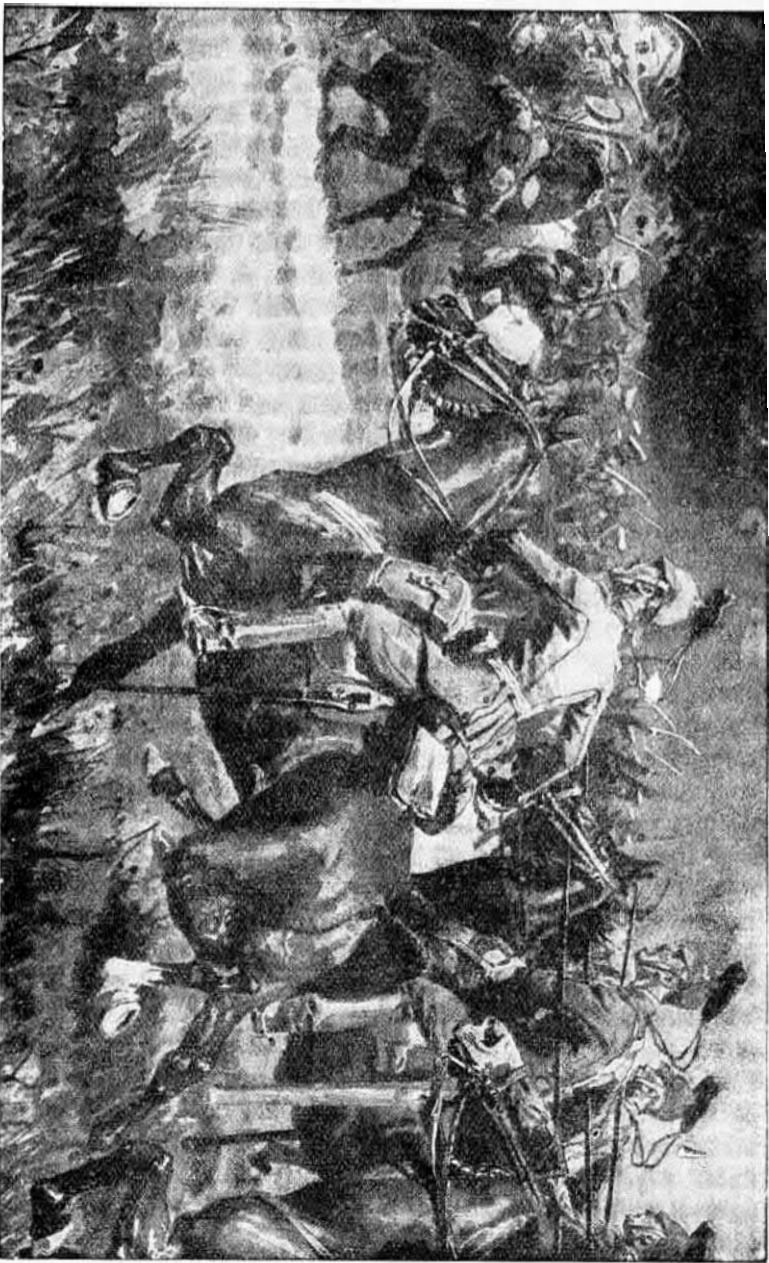
Az „Augsburg” iskolahajó bombázza Libau orosz kikötőt 1914 augusztus 2-án.

az „Augsburg”, nem messze a kikötőtől, melyet tengeralatti aknák lebocsátásával akart elzárni a forgalomtól. Ebben a munkájában azonban megakadályozták a hadikikötő erődei, melyek tüzelni kezdtek a német hajóra. Ez pedig, mintha csak erre várt volna, nyomban bom-

báznai kezdte a várost, illetőleg a hadikikötőt s mingyárt az első lövéssel eltalálta a világítótornyot, amelynek fejét valósággal lekaszabolta. A második lövés egy kaszárnyát gyújtott fel, míg a következők a partmenti dokkokat rombolták szét. Ameddig a bombázás tartott, az oroszok eloltották mind a kereskedelmi, mind pedig a hadikikötő világi tórnynának lámpáit, de ekkor az „Augsburg” nappali világosságot vetett hatalmas fényszóráival az ostromlott városra.

Este kilenc óra tájban dördültek el az első lövések s ettől fogva záporoként hullottak a gránátok a városra. A rakodópartokon tolongó nép rémülten, ijedt ordítással menekült és fejvesztetten keresett oltalmat a gyilkos tüzelés elől. Egy orosz hadihajó, mely az északi hullámtörő előtt feküdt, a kikötőbe menekült és eközben több lövést telt az „Augsburg”-ra, melyet azonban nem talált el. Ebben a pillanatban irtózatos dördülés reszkettette meg a levegőt: az „Augsburg” gránátjai felrobbantottak egy petróleumtartályt s az égő petróleum fűzfolyóként árasztotta el a kikötőt. Most egymás után több robbanás hallatszott: s nem lehet tudni, hogy az „Augsburg” bombái vagy maguk az oroszok robbantották-e fel a hadikikötő néhány raktárát, melyek rémes pukkanással repültek a levegőbe. Egyidejűleg a város több helyen kigyulladt és csakhamar egetverő lángoszlopok csaptak fel a kikötőben. Az általános zűrzavarban és fejtelenségben senki se gondolt az oltásra; a rémület mindenkinek elvette az eszét és megbénított minden akaratot. Csak az „Augsburg” ágyúi dörögtek szakadatlanul egészen hajnalig s amikor végre elnémultak: a kikötő borzalmas romhalmaz volt. A rakodópartok mind a tengerbe omlottak és a raktárakból csak füstölgő romhalmazok látszottak.

Egész Németország örömjongással fogadta Libau elpusztításának hírért és pedig nem azért, mintha óriási eredményt látott volna az eseményben, hanem azért, mert a sikert voltaképpen nem is igazi csatahajó érte el. Az „Augsburg” ugyanis nem páncélos hadihajó és be sincs osztva a flottához, mert csak iskolahajó, mely legkivált a flotta-tüzérség kiképzésével foglalkozik. Mindössze 4000 tonnás, még csak páncéllal se védett, kis cirkáló, mely azonban kitűnően van felszerelve és két-turbinás gépe óránként 50 kilométeres sebességgel hajija. Igazi „óceánagár” tehát és ahhoz a „tengeri lovasságihoz tartozik, mely erős gépeivel szinte repült a tengereken és gyorsaság szempontjából messze fölötte állt az angol flotta kolosszusainak, amelyek ugyan több és nagyobb ágyúval voltak felszerelve, de nem üldözheték a sokkalta gyorsabb német cirkálókat.

Porosz ulánusok rohama egy kozákcsoport ellen. Az északi harcok egyik falva mellett lepték meg a porosz ulánusok a kozákokat, akik éppen felgyújtották a falut, megsemmisítve a szegény lakosság nagy részét.

Az „Augsburg“-nak ez a bravúros és vakmerő támadása minyárt a háború kezdetén megmutatta a német flotta egyik kiváló előnyét: a nagy gyorsaságot, mely kínosan lepte meg a flottával rendelkező nagyhatalmakat. Óránként 50 kilométeres gyorsaságra senki se gondolt, mert a német haditengerészet maga is gondosan titkolta ezt. A hadügyi költségvetésekben ugyanis, valamint a vízrebocsátott hadihajók próbamenetein is, mindig csak 40—42 kilométeres sebességet regisztrált, titokban azonban olyan gépekkel szerelte föl hajóit, amelyek 48—50 kilométeres gyorsaságot biztosítottak. Ezzel leginkább az angol flottát akarta tévedésbe ejteni, nehogy a brit admirálisok szintén gyorsabb járatú hajókat építsen: s a következéskor bizonyította, hogy a német hadvezetőség előrelátása és titkolózása nagyon is indokolt és helyes volt, mert a német hadihajóknak ez a fölényes gyorsasága egyfelől tartózkodásra kényszerítette a számra sokkal erősebb angol flottát, másfelől pedig vakmerő guerilla-harcokra készítette a német cirkálókat.

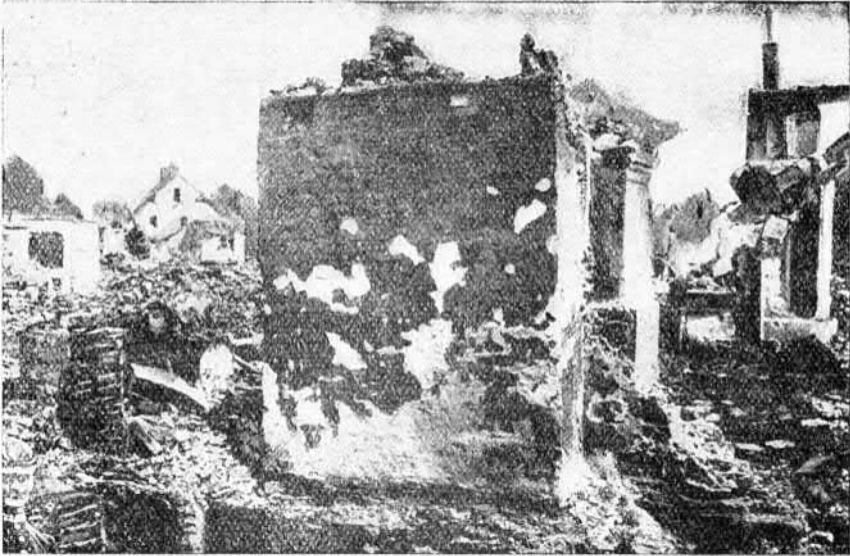
Német csapatok orosz földön

A német lapok még javában ünnepelték Andreas Fischert, az „Augsburg” vakmerő parancsnokát, amidőn augusztus 3-án, már a szárazföldön is győzelmesen nyomultak előre a német csapatok. Egy német ulánus-ezred, egy gyalogzászlóalj és egy gépfegyverosztály bevonult Kalisba, mely a hasonló nevű orosz-lengyel kormányzóság székhelye és két kilométerre fekszik a német határtól. A meglehetősen fontos határszéli város megszállása könnyen és simán ment, noha Lodzban, mely légvonalban alig 100 kilométerre van tőle, már egy egész orosz hadtest feküdt s a 60 kilométernyire levő Szunszka-Voljában szintén jelentékeny orosz haderő volt. Kalis egyike Lengyelország legrégebb városainak és lakóinak száma meghaladja a huszonötezet; a városban nagy katonai őrség tartózkodott, mely rövid és lanyha csatározás után sietve kiűritette Kalist és Lodz felé menekült.

Ugyancsak augusztus 3-án foglalták el a németek Bendint is, Piotrkov orosz kormányzóság székvárosát, melynek mintegy 10.000 lakosa van. Ez a város alig 4 kilométerre van a határtól, szemben a sziléziai Könighüttével és Kattovitz-cal s az oroszok innen is északra felé vonultak vissza. Ezek a hadmozdulatok már előre jelezték, hogy az orosz haderő végleges, döntő fölvonulása a Visztula területén lesz, ahol nem fenyegetheti az a veszedelem, hogy a magyar-osztrák és német csapatok esetleg bekeríthetnék Lemberg és Königsberg felől.

Viszont a franciák azt követelték, hogy Oroszország mingyárt kezdetben a leghevesebb támadásba kezdjen Németország ellen, mert a német birodalom haderejét csak így lehet rászorítani arra, hogy hadserege legnagyobb részét északon vonultassa föl és így minél kevesebb számú csapatot küldhessen a francia határra.

Ezt a követelést az oroszok igyekeztek is teljesíteni, mért:— megtartván a Visztula vonalát, mint fölvonulásuk végleges bázisát — csapattesteiket Varsó körül halmozták föl és tolták előre, hogy onnan aztán

Kalis, orosz város romjai. A németek elfoglalták és — miután a lakosság orvul rájuk támadt — jórészt büntetésül lerombolták

hatalmas lökéssel törhessenek előre „Berlin felé”, az Odera völgyében és Posenen át. Legmesszebbre előretolt csapataikat Herby mellett vonták össze s innen törtek be nagyobb erővel először német területre. A kozákok az augusztus 2-áról 3-ára virradó éjszaka lépték át a német határt, végigrabolták az egész környéket s azután visszatértek Herbybe. Felgyújtott falvak, kifosztott majorok, legyilkolt férfiak jelölték e kozákportyázás nyomait, melyet azonban a német csapatok csakhamar véresen toroltak meg.

Ahogy a félrevert harangok és a lobogva égő falvak tudtára adták a német ulánusoknak az orosz betörést, azonnal megkezdődött a kozákok üldözése. Még a betörés éjszakáján heves küzdelem fejlődött ki a

bosszútól lihegő ulánusok és a vértől, gyújtogatástól részeg kozákok között.

Hajnalig folyt a csatározás a Herby előtti falvak — Lojki , Grascyn és Gorna-Kavodrza — környékén. Az alánusok rohama szét-szórta a kozákokat, akik azonban csakhamar ismét gyülekeztek Herby magasságában s ezúttal már ágyak fedezete mellett, ismét rávetették magukat az üldöző ulánusokra. Az összecsapás heves és kíméletlen volt mindkét részről, de a kozákokat másodszer is szé trobban Lo Lta a német alánusok rohama s a csatateret mintegy 200 kozák holtteste fődte.

Ebben a pillanatban megdőrdültek a német ágyúk is Gnaszyn felől s egyidejűleg a felvonult német gyalogság is heves puskatűzelést kezdett a fődött állásokból harcoló orosz haderő ellen.

Hajnali négy óra volt; az ágyúk hevesen dörögtek mindkét rész-

Censtochovo, határmenti orosz-lengyel város katolikus temploma

ről, de az orosz hadsereg már ingadozott.

Egyszerre csak, a német ágyúk sortüze után, hatalmas robbanás hallatszott az orosz ütegek vonalából: egy német gránát becsapott az egyik orosz üteg szerkocsijába s az egész muníciót felrobbantotta . . .

Az oroszok erre az egész vonalon megkezdték a visszavonulást, ugyancsak Censtochovo felé. Ez a visszavonulás csakhamar meneküléssé fajult, mert a németek hevesen üldözték az oroszokat: de menekülésük közben is volt rá gondjuk az oroszoknak, hogy a herby—kiekei és a varsó—bécsi vasútvonal valamennyi hídját fölrobbantsák. Így értek Censtochovóba, ahol azonban szintén nem álltak meg, hanem kiűrtvén a várost, továbbmenekültek Varsó felé.

Censtochova elfoglalása

Egy magyar szemtanú, aki a mozgósítás hírére többedmagával hazafelé sietett Szentpétervárról, Censtochovóban rekedt az orosz-német háború kitörésekor; noha ekkor még meg se történt a hadüzenet Oroszország és a monarchia között, a Censtochovóban parancsnokló orosz tábornok nem eresztette tovább a monarchia alattvalóit, akik szabadon járhattak ugyan a városban, de azért mégis foglyok voltak, mert erős kozák különítmény vigyázott rájuk. A foglyok egy része a censtochovói híres kolostorban tanyázott, másik részük pedig az állomás melletti szállodában lakott.

„A nagy éjszakán — mondja ez a magyar szemtanú, — holt fáradtak voltunk s mihelyt ledültünk, azonnal elnyomott bennünket az álom. Éjfél tájban óriási detonációra ébredtünk fel s a következő pillanatban rémülten rohant be a fogadós:

— Hagyják el azonnal a házat, mert a kozákok felrobbantják, ha itt maradnak!

Irtózatoss pillanat volt. Az asszonyok hisztérikusan kiabáltak és jajgattak, de nekünk se volt vigasztaló vagy bátorító szavunk számukra. Mindnyájan holtsápadtan, tanácstalanul bámultunk egymásra

és szinte megfagyott ereinkben a vér, midőn kívülről behallottuk a kozákok dühös ordítózását:

— Rájuk kell gyűjtani a házat! Valamennyien idegenek! Kutya németek!

Lélekszakadva rohantunk ki a fogadóból.

Ettől kezdve reggel hét óráig szakadatlanul hallottuk dörögni az ágyúkat és jól megtudtuk különböztetni a srápnellek síróját, panaszos sisterségét a gránátok mély bűgásá-

Szentmise a censtochovói templom teraszán

tól. Az ágyúzás egyre erősebben, egyre közelebről hallatszott s mi szívdobogva találgattuk, hogy közelednek-e vagy távolodnak megmentőink, a németek'?...

A csata heves lehetett és Herby környékén folyt, mert onnan hallatszott az ágyúdörgés.

Majd Gnaszyn felől élénk puskaropogás vegyült bele az ágyúk szavába és hajnali négy óra tájban fejvesztett kavarodás támadt városban. Szorongva lestük a fogadó kertjében, hogy mi lesz és minden öt percben kilopóztott valamelyikünk az uccára, hogy meglesse, mi történik a városban... És aztán, szinte hinni se mervén annak, amit láttunk, suttogva közöltük egymással, hogy az oroszok menekülnek, kivonulnak a városból!

Mindenféle fegyvernemből való katonaság vonult át a városon, előbb kisebb, majd nagyobb csapatok, amit nemsokára a lovasságnak és tüzérségnek szabályszerű visszavonulása követett. Félhat óra tájban ismét fülsiketítő dördülés hallatszott: ebben a pillanatban röpítették levegőbe az oroszok az állomás épületét velünk szemben s pár pillanat múlva még az előbbinél is hatalmasabb detonáció rázott meg bennünket. Ekkor robbantották föl a vasúti hidat Granica és Censtochovó közt, pár perccel azután, hogy átment rajta az utolsó vonat Varsó felé, tele menekülő katonákkal és még be nem öltözött tartalékosokkal.

— A kozákok galoppban menekülnek! — jelentette lihegve egyik társunk, aki az uccán leleselkedett és most lélekszakadva rohant be. —

A világhírű csodatevő Madonna-kép Censtochovóban. A fára festett Mária-kép, a lengyelek szent ereklyéje, a monda szerint, Lukács evangélistától ered, aki a hozzávaló fát Mária dolgozóasztalából hasította. Kincseket érő gyémánttal és igazgyöngyökkel kirakott ruha díszíti

Kozák tisztek a táborban

A kozákok ... és a tüzérség is. Az uccák teljesen üresek! . . . Mindnyáján kiszaladtunk az uccára és gyorsabban kezdett dobogni a szívünk. Egyszerre csak lángnyelvek csaptak fel a város különböző részein. A kozákok ugyanis mind felgyújtották a kaszárnyákat, a katonai raktárakat és több középületet is, arra azonban már nem volt idejük, hogy rombolásuk eredményében is gyönyörködhessenek.

Negyedóra múlva nagyobb német csapat érkezett és megszállta a várost s aztán egyre nagyobb és nagyobb csapattestek érkeztek: gyalogság és tüzérség is, míg végre este tíz óra tájban bevonult az ezredes is . . .”

A németek kezére kerül tehát Censtocliovó kerületi székváros, ez a fontos stratégiai pont Varsó és Krakó közt, melynek mintegy 40.000 lakosa volt. A híres censlochovói kolostor első lakói magyar pálos barátok voltak, akik a hontvármegyei Mária-Nosztráról telepedtek oda s a magyar eredetű szerzet rövid időn belül annyira meggazdagodott, hogy telepítése után alig száz évre már egész Lengyelországnak egy tizenötödrészét bírta, részint örök-, részint zálogjogon. Kincseinek védelmére erődökkel vették körül a kolostort, mely az évszázadok során számos ostromot kiállott és még ma is csillagalakú erősség közepén emelkedik. Főtemploma híres búcsújáróhely; egyik nevezetessége a csodatevő „Fekete Madonna” képe, melynek másolatai nálunk, Magyarországon is több helyütt előfordulnak. A bejáratot Szent István és Szent László életnagyságú szobrai díszítik, míg a templomban a magyar pálosok őseinek, továbbá a magyar történelem több fontos eseményének képes ábrázolásai láthatók. A kolostor kincstára igazi kincsesház,

melynek legértékesebb darabja egy régi, gyöngyökkel és drágakövekkel kirakott szentségtartó; de itt is sok a magyar történelmi emlék, melyek közt legérdekesebb Báthory István lengyel király kardja és fészületé.

Már ezekből az első összecsapásokból is nyilvánvaló volt, hogy az orosz hadsereg korántsem oly elsőrendű, mint aminőnek — különösen a franciák katonai szakirodalma — elhíresztelték. Igaz, hogy számra rendkívül erős: olyan hatalmas, hogy a monarchia és Németország együttes hadereje is alig éri el: de a háborúban, szerencsére, nem a számarányok döntenek.

Sokkal fontosabb faktorok szerepelnek itt: a hadsereg erkölce, harcias szelleme, magasabb intelligenciája, szakszerűbb kiképzése, céltudatosabb vezetése és önmagában, valamint a háború igazságában való bizakodása, mind oly tényezők, melyek a

számbeli túlerőt nemcsak egyensúlyozzák, hanem úgyszólván teljesen értéktelenné is teszik. Hogy ez mennyire igaz, bizonyítja az, hogy Oroszország az utóbbi félszázad alatt sohasem aratott győzelmet egyenrangú hadsereg fölött. A krímiai hadjáratot elvesztette és Szebasztopol 1855-ben, az oroszok irtózatos erőfeszítése és vérpazarlása dacára is elesett, noha a vár háta mögött olt állt a hatalmas orosz birodalom

Kozák a Káspiumi-tenger mellől

Kubánvidéki kozák-tiszt

ember- és fegyverrezervoárja. A török sereget se bírta volna legyőzni Oroszország 1877-ben, ha Carol román király meg nem segíti: és Plevna meg a Sipka-szoros örökké sötét foltok maradnak az orosz hadtörténet lapjain. A modern japán hadsereg 1905-ben hihetetlen sikert aratott az orosz kolosszus fölött és Port-Arthur, Mukden és Csuzima vérfürdőire még élénken emlékezhetik mindenki.

Ezeknek a kudarcoknak többféle okuk van. A legelső mindenestre az, hogy az orosz katonából hiányzik minden önállóság és csak külön parancsra tud cselekedni. A szláv lélek passzív jellemvonása ugyanis az alázatosságra, engedelmességre hajlik: s habár az orosz katona éppen ezért vakon engedelmeskedik is felebvalójának, viszont ugyancsak ezért nem alkalmas arra az önálló cselekvésre, mely bizonyos esetekben döntő fordulatot adhat a küzdelem sorsának. Ez a passzív szláv lélek magyarázza meg azt, hogy az orosz katona inkább szereti a védelmi, semmint a támadó harcot s a maga akaratnélküliségével lehet jó emberanyag a lövőárkokban, ellenben a nyílt mezőn, takarás nélkül végrehajtandó rohamokban kevésbé állta meg a helyét.

Ezzel szemben a német és a magyar katona, mint emberanyag, talán legjobb az egész világon. Magasabbrendű intelligenciájánál és önérzetes, magabízó önállóságánál fogva mingyárt a háború elején úgy az offenzív, mint a defenzív harcra egyaránt a legalkalmasabbnak bizonyult.

Ezek a lélekben gyökerező különbségek és ellentétek mingyárt a háború kezdetén is nyilatkoztak és legkivált a kozákok harcmódorán voltak tapasztalhatók. Ez a harcmódor az úgynevezett „láva”, melynek lényege az, hogy a kozákok, kisebb-nagyobb csoportokra oszolva, körülrajózzák, nyugtalanítják és törbe csalják az ellenséget. De ennek is megvan az ellenszere: a hidegvér és nyugalom, az erők együttartása és a géppuska. Már az orosz-japán háborúban se feleltek meg a kozákok a hozzájuk fűzött várakozásoknak: a német ulánusokkal szemben pedig teljesen háttérbe szorultak, nem is beszélve a magyar huszárokról, a rettegett „vörös ördögökről“, akik a háborús atmoszférában már alig várták, hogy megkezdhessék diadalmas szereplésüket . . .

Anglia is a porondra lép

A német császár háborús beszéde

Kalis, Bendin és Censtochovó megszállása, valamint Libau hadikikötő sikeres bombázása óriási lelkesedést keltett egész Németországban. Berlin zászlódíszbe öltözött, ujjongó tömegek hullámmoztak a spree-parti székváros uccáin, százezer torok éltette a császárt, a hadsereget és a mi királyunkat, vagy énekelte mámoros fanatizmussal a „Wacht am Rhein”-t és ebben az izzó hangulatban, harctérre robogó német vasutak dübörgése mellett ült össze a német birodalmi gyűlés augusztus 4-én. A rendkívüli ülészakot a háborús hitel megszavazására hívták egybe s a trónbeszéd, mellyel Vilmos császár megnyitotta, erős, férfias és határozott volt.

„Tisztelt uraim!” — kezdte a császár. — „A sors nehéz óráiban gyűjtöttem magam köré a német nép képviselőit. Majdnem fél évszázadon át a béke útján maradhattunk. Azok a kísérletek, hogy Németországra háborús hajlamokat fogjanak rá és hogy Németország pozícióját a népek között csökkentsék, gyakran kemény próbákra tették népünk türelmét. Még provokáló körülmények között is kormányom mindenkor rendületlen becsületességgel követte az erkölcsi, szellemi és gazdasági erők fejlődésének útját, mert ezt tartotta főcéljának. Az egész világ tanúja volt, hogy milyen fáradhatatlanul állottunk az első sorokban az utolsó évek bajai és bonyodalmi közepette, hogy kikerültessek a háború Európa nagyhatalmai között. Úgy látszott, hogy a legnagyobb veszély, amelyet a balkáni események idéztek fel, már kikerültetett.

Ekkor Ferenc Ferdinánd barátom meggyilkolásával örvény nyílt meg. Ferenc József császár és király, az én szövetségese, kénytelen volt fegyverhez nyúlni, hogy az országai biztonságát védelmezze egy szomszédos állam veszedelmes machinációi ellen. Igazságos érdekei követelésében útjába állott az orosz birodalom. Minket nemcsak szövetség-

ségese kötelességünk állít Ausztria-Magyarország oldalára, hanem egyúttal az a hatalmas feladat is osztályrészünkül jutott, hogy a két állam régi kultúrközösségével együtt saját hatalmi állásunkat védelmezzük az ellenséges haderő támadása ellen.

Hívó szóval fordulok a német birodalom népeihez és törzseihez, védelmezzék meg teljes erővel, szövetségesünkkel való testvéri, vállvetett küzdelemmel azt, amit békés munkával megteremtettünk. Atyáink példájára szilárdan és híven, komolyan és lovagiasan, alázatosan Isten előtt és harci kedvvel az ellenség előtt, így bízunk az örök Mindenható-ságban, vajha erősítené és jó befejezésre vinné védekezésünket.

Őnökre tekint ma tisztelt uraim, fejedelmei és vezérei köré gyülekezve, az egész német nép. Hozzák meg határozataikat egyöntetűen és gyorsan, ez bensőséges óhajtasom.”

A birodalmi gyűlés képviselői mély megindulással hallgatták a császár beszédét, melyet időnként a lelkesedés viharos kitörései szakítottak meg. Amidőn a császár néhai Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolásáról beszélt, hangja fátyolos lett és reszketett a felindulástól, da aztán ismét megkeményedett, midőn királyunkról és a szövetséges hűségéről szóló, ércbe vésendő kijelentéseit tette. Mikor a beszéd végétével kitört, orkánszerű hoch kiáltások lecsillapodtak, a császár előre lépett és mély meghatottsággal a következő komoly és ünnepélyé szavakat intézte a birodalmi gyűlés tagjaihoz:

— Uraim! Önök olvasták azt a beszédet, amelyet kastélyom erkélyéről népemhez intéztem. Megismétlem, amit mondtam, hogy nem ismerek többé pártokat, csak németeket s annak bizonyosságul, hogy önök készek pártállás és valláskülönbség nélkül összetartani és minden veszélyen és vészen át (durch dick und dtinn, durch Not und Tot) engem követni, felszólítom a pártok vezetőit, hogy lépjenek elő és fogadják ezt meg kézsorítással.

Leírhatatlan az a lelkesedés, mely ezekre a szavakra kitört. Mintha megelevenedett volna az a nagy történelmi jelenet, amidőn 1871-ben, a győzedelmes német fejedelmek, a császár nagyapjának, Vilmos porosz királynak, Versaillesben felajánlották a német császári koronát: úgy járultak most a német pártok vezérei egyenként a császár elé, aki mind-egyikükkel kezét szorította. . .

Luxemburg és Belgium megszállása

A birodalmi gyűlés délutáni ülésén Belhmann-Hollweg mondott hosszú beszédet, melyet azzal kezdett, hogy: „Súlyos sors érte Európát. Amióta; a német birodalmat és annak a világ előtt való tekintélyét kivívtuk, 44 év óta békében éltünk és védelmeztük Európa békéjét. Békés munkában erősek és hatalmasak lettünk és azért sok volt az irigyünk. Kitartó türelemmel elviseltük, amint keleten és nyugaton ellenségeskedést szítottak és hurkot kovácsoltak ellenünk azon ürügy alatt, hogy Németország a háborút kívánja. Az így elhintett szél magjából most vihar tör elő. Mi békés munkában akartunk tovább élni és mintegy rejtett fogadalom élt mindenkiben, a császártól a legfiatalabb katonáig, a jelszó: Csak igazságos ügy védelmében kerüljön elő kardunk a hüvelyéből. És most mégis megérkezett az a nap, amelyen indulnunk kell, akaratunk ellenére. Oroszország kísérletet tett, hogy felgyújtsa házunkat. Bánk kényszerítették a háborút. Okmányok egész sorozata, úgy, amint az események sorozata hozta őket áll itt előttem . .

A kancellár most röviden isméli telte Oroszország eljárását annak az öt táviratnak az alapján, melyet Vilmos császár és Miklós cár az európai konfliktus kitörése előtt váltottak. Egyetlen egy nagyhatalom se akart beleavatkozni a monarchia és Szerbia magánügyébe, csak az orosz cár. Az orosz cár éppen oly kétszínűen leplezte támadó szándékait, mint Franciaország, amelynek fanatikus, rosszindulatú gyűlölködése állandó fenyegetés és veszedelem

Ferenc Szalvátor, főherceg a magyarországi Vörös Kereszt Egyesület védőhelyettese

forrása volt a nyugati határokon. De Németországot nem találta készületlenül egyik támadás se . . . „Csapataink — folytatta a kancellár, — megszállották Luxemburgot és talán már belga területen vannak. Ez pedig ellenmond a nemzetközi jog követelményeinek. A francia kormány ugyan kijelentette Brüsszelben, hogy respektálni fogja Belgium semlegességét, ameddig ellenfele is respektálja azt. Mi azonban jól tudtuk, hogy Franciaország készen állott a támadásra. Franciaország tehát várhatott, mi azonban nem.

Franciaországnak az alsórajnai vidéken ellenünk intézett támadása végzetes lehetett volna. Így kénytelenek voltunk a luxemburgi és belga kormányok jogos tiltakozását figyelmen kívül hagyni. Azt a sérelmet, amelyet ezzel elkövettünk, jóvá fogjuk tenni, mihelyt katonai célunkat elértük. (Élénk helyeslés.) Akit annyira fenyegetnek, mint bennünket és aki a legszentebb ügyért harcol, az csak arra gondolhat, hogy miképpen szabadulhat ki a bajból. (Mozgás. Viharos, hosszan tartó helyeslés.) Vállvetve működünk Ausztria-Magyarországgal. (Viharos helyeslés.)

A kancellár beszédét végig viharos helyesléssel kísérte a birodalmi gyűlés. Különösen akkor tört ki elementáris erővel a helyeslés, mikor a kancellár bejelentette Luxemburg és Belgium megszállását, mert ez világszenzáció volt. Hogy a német seregek három nap alatt három idegen országba hatoltak be. Oroszországba, Luxemburgba és Belgiumba, amelynek pedig titkos katonai konvenciója volt Franciaországgal, mert innen legközelebb az út Párizsba. A gyászos emlékezetű Sedanon és Reimson át vezet ez az út, amelyen Vilmos császár nagyapjának katonái már diadalmasan bevonultak egyszer Párizsba ... És most az unoka ugyanezt akarta megcselekedni másodszor is, miután Oroszország és Franciaország rákényszerítették a háborúra.

De volt a birodalmi kancellár beszédének még egy igen súlyos szenzációja és ez Angliának szólt. Újra és utoljára ajánlotta föl Bctmann-Hollweg a szigetországnak a békés semlegességet, amelynek fejében az egész világ színe előtt ünnepélyesen megígérte, hogy: abban az esetben, ha Anglia semleges marad, a német flotta meg fogja kímélni Franciaország északi partvidékét. Anglia tehát még mindig kezében tartotta saját sorsát; szabad mérlegelésétől függött, hogy megkímélje-e az angol nemzetet a háború borzalmaitól, vagy beleerőszakolja a brit népet a világháború fergetegébe? . . .

Anglia a világháború mellett dönt

A német birodalmi kancellár ünnepélyes kijelentésének az volt az előzménye, hogy Sir Edward Grey, az angol külügyi államtitkár, a német-francia konfliktus várható következéseit fejtegetvén, augusztus 3-án a következő kijelentéseket tette az alsóház előtt: „A francia flotta a Földközi-tengeren van: Franciaország északi partvidéke tehát védtelen. Ha már most egy idegen, Franciaországgal háborúban álló hatalom flottája megtámadná ezt a partvidéket, Anglia ezt nem nézhetné tétlenül. Meggyőződésem szerint Franciaországnak joga van ahhoz, hogy haladéktalanul megtudja azt, vajjon ily támadás esetén számíthat-e Anglia támogatására. Éppen azért tegnap este kijelentettem a francia nagykövet előtt, hogy: ha a német flotta a csatornában és az Északi-tengeren megjelenék és megtámadná a francia hajókat, vagy a francia tengerpartot, az angol flotta mindenhatóságában álló lépést meg fog tenni. E kijelentés megkívánja a parlament hozzájárulását, noha már most hangsúlyozom, hogy

Edward Grey, angol külügyi államtitkár, a világháború egyik fülidézője

ez meg semmi esetre sem hadüzenet. Így értesültem, hogy a német kormány, ha Anglia semlegességre kötelezi magát, kész oly értelmű nyilatkozatot adni, hogy a német flotta nem fogja megtámadni Franciaország északi partvidékét. Ez azonban az angol kötelezettségekre nézve igen kicsiny bázis...” Ennek a kijelentésnek azt a részét, mely Franciaország északi partvidékének megkímélésére vonatkozik, a német birodalmi kancellár sietett lojálisán megragadni s még egyszer ünnepélyesen felajánlotta, hogy: Anglia semlegességének fejében a német flotta nem lép akcióba Franciaország északi partvidékén. De Anglia már másként határozott. Az admirális már július végén a legnagyobb csöndben mozgósított, a torpedózúzó-hadosztályt, mely az ír partok előtt állomásozott, visszahívták és ugyancsak Angliába rendelték szikra távirattal a gibraltári torpedó-osztályt is . . . És Sir Edward Grey, az alsóház fenn említett ülésén jelentette ki, mingyárt expozéja bevezetésében, hogy:

„Immár világos, hogy Európa békéjét nem lehet többé megóvni . .

Nem volt titok, hogy VII. Eduárd angol király „bekerítő politikájá”-nak végcélja az úgynevezett „Hármas ántánt” katonai konvenciója volt, amelynek értelmében Franciaország, Anglia és Oroszország megtámadtatás esetén egymást kölcsönösen támogatni tartoznak: s ez a megállapodás legkivált egy tengeri támadás esetére volt

Burns John, volt angol munkásügyi miniszter. Egyike azoknak a politikusoknak, akik a legvégsőig kitartottak a béke mellett. Mikor aztán a háború mégis kitört, Burns lemondott a miniszterségről

határozottan körvonalazva, tehát egyenesen Németország ellen irányult.

Ezt a megállapodást Oroszországgal Grey külügyi államtitkár, King alsóházi képviselő egyenes interpellációjára adott feleletében 1914 július 11-én letagadta, sőt határozottan kijelentette, hogy: „semmiféle olyan megállapodás nincs, amely az angol kormány vagy az angol parlament szabad elhatározását korlátozhatná abban a tekintetben, vajjon Anglia résztvegyen-e a más hatalmak közt folyó háborúban vagy sem...”

Azonban ez a tagadás csak politikai sakkhúzás volt, mely nem tévesztette meg sem a német, sem a magyarosztrák diplomáciát.

Jól tudták az illetékesek, hogy angol szempontból nem Szerbia és nem Oroszország, de nem is Belgium a fontos szempont. Az angol

politikát már évek hosszú sora óta egyetlenegy főszempont irányította: meg kell akadályozni a német birodalom további gyors fejlődését, példátlanul hirtelen felvirágzását, amely már hova-tovább veszélyeztetni kezdi Anglia világhatalmi pozícióját is.

Ez volt VII. Eduárd angol király híres „bekerítő” és „elszigetelő” politikájának a kiinduló pontja és ez a felfogás irányította 1914-ben is az angol politikai tényezőket.

Ha Németország szövetségesével együtt leveri az orosz és franciát, a német birodalom újabb megállíthatatlan fejlődés, fellendülés elé jut. Ez teljesen ellenmondott az angol politika sarkalatos tételeinek. Anglia tehát nyíltan a porondra lépett.

Nem elvi és nem eszményi okokból.

Egyszerűen: hatalmi, politikai okokból.

Anglia világhatalmi pozíciója érdekében.

És Angliának ez a porondra lépése döntötte el a háború sorsát. Az angolok fellépése tette a háborút — világháborúvá.

Belgium katasztrófája

A belga nép sorsdöntő órái

Amikor az európai hatalmak 1831-ben megteremtették Belgiumot, abban állapodtak meg, hogy az új királyság szerezhet ugyan gyarmatokat, tengerentúli birtokokat és védterületeket: Európában azonban örökre semlegesnek kell maradnia. Ez a semlegesség, a nemzetközi jog szerint, meggátolta — illetőleg meg kellett volna gátolnia — Belgiumot abban, hogy saját határainak a megvédésén kívül más háborút is folytathasson: viszont pedig a többi államokat arra kötelezte, hogy hagyják ki a hadviselés színteréből Belgium neutralizált területét.

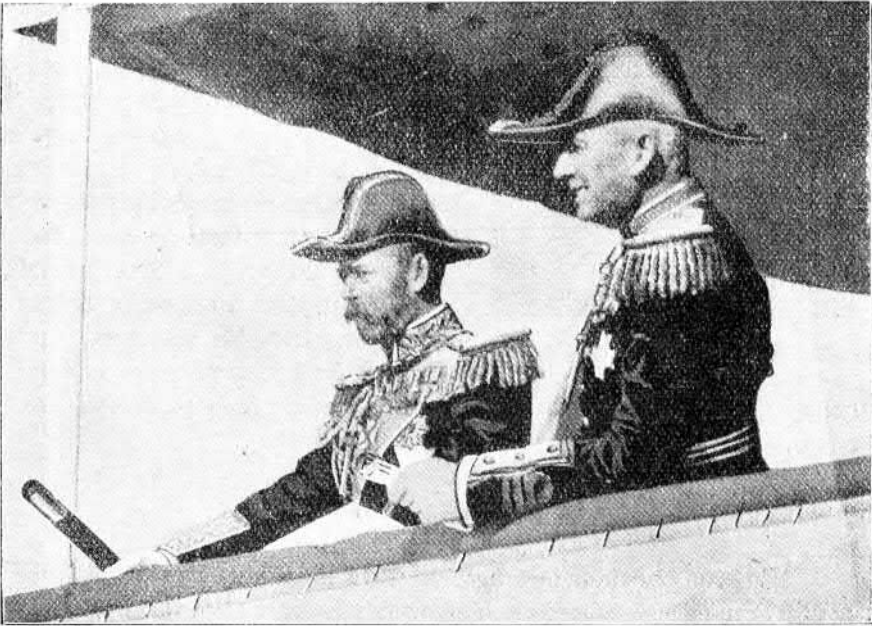
De II. Lipót belga király, persze a legnagyobb titokban, már 1906-ban megszegte azt a semlegességet, mely Belgium megteremtésének és fennmaradásának alapföltétele volt. A belga állam az afrikai Kongó-gyarmaton kívül egyre nagyobb területeket vont belga fennhatóság alá. Ehhez a hódító gyarmatpolitikához azonban szükséges volt Anglia jóváhagyása, beleegyezése is, mert a szigetország kormánya mindig irigy szemmel nézte az idegen nemzetek terjeszkedését a fekete kontinensen.

Anglia királya ekkor Eduárd volt és ő és a belga király hamar megértették egymást. A belga vezérkar főnöke már 1906 április 10-én jelentette a hadügyminiszternek, hogy befejezte tanácskozásait Bernardiston brüsszeli angol katonai attaséval és e jelentésében beszámol arról is, hogy miképpen állapították meg az angol-belga együttes hadioperáció terveit. Ugyanekkor a francia nagyvezérkar is kidolgozta a belga-francia együttműködésre vonatkozó haditerveket, sőt megrajzolta a francia felvonulás térképét és útirányát is — Belgiumon át, Németország felé.

Már 1906 tavaszán készen volt tehát az angol-francia-belga haditerv Németország ellen s a megállapodás pontokba foglalva tartalmazta a három ország kötelezettségeit a közös hadi operációkban. Az angol segítséget százezer emberben állapították meg ezek a tervek, melyek-

ben meg voltak jelölve az angol csapatrészek, a belga parton való kihajózás helyei, a szállítás ideje, stb., továbbá az angol expedíciós sereg fogadtatásának, elhelyezésének és felhasználásának részletes programja. Még belga-angol tolmácsokról is gondoskodtak s az angol csapatok kihajozására Dünkirchen, Calais és Bonlogne városokat szemelték ki; innen vitték volna belga vonatok francia területen át Belgiumba az angol katonákat.

Ez a titkos katonai konvenció kétségtelenül megtörte Belgium

György angol király, mellette jobbról Sir John Jellicoe, az angol flotta főparancsnoka. Az angol király tengernagyi egyenruhában részt vett a nagy tengerészeti manővereken

semlegességét, mert a megállapodások szerint II. Lipóf eszközül adta magát és országát Angliának és Franciaországnak — Németország ellen. Egy európai konfliktus esetén beállott volna a hadviselő felek közé és nemcsak a francia csapatoknak engedett volna szabad utat Belgium területén át Németország felé, hanem százezer főnyi angol sereget is befogadott volna helyőrségi szolgálatra a belga várakban és kikötőkben. Segített volna abban, hogy a hármás ántánt bekerítesse Németországot az ő területén át, sőt együtt operált volna ellene a francia és angol seregekkel.

I. Albert belga király

II. Lipótnak ezt a titkos megállapodását átvette, sőt még szorosabbra fűzte utóda és unokaöccse, Albert belga király. Okot erre legkivált az adott, hogy Belgium féltette afrikai gyarmatait a németektől mert azt hitte, hogy Kiderlen-Wachter birtokszerző politikája a belga Kongó ellen irányul. Albertnek ez a németgyűlölő és németektől rettegő politikája akkor erősödött meg nagy mértékben, midőn 1911 nyarán a németek hadihajót küldtek Agadirba, hogy a Marokkóban élő német alattvalók életét és vagyonát megóvják a lázongó törzsek orvtámadásai ellen. Albert király egyébként is a francia-barát politikában látta országának és trónjának legbiztosabb támaszát, mert tanácsadóitól napról-napra hallotta, hogy Franciaország, Anglia és

Oroszország hadserege — papíroson összeadva — teljesen megsemmisíti a német haderőt.

Német ultimátum Belgiumhoz

Midőn a francia-német határon 1914 augusztusában megindultak az első apró ellenségeskedések, a németek mingyárt attól tartottak, hogy a titkos katonai megállapodás értelmében francia csapatok vonulnak be Belgiumba és Belgiumon keresztül támadják meg Németországot. Ez a fenyegető veszedelem gyors cselekvésre kényszerítette a német kormányt, mely augusztus 2-án a következő ultimátumot küldte Belgiumnak, Below brüsszeli német nagykövet útján:

„A császári kormányhoz megbízható híradások érkeztek a francia haderőknek a Givet—Namur vonalon tervezett felvonulásáról. Kétségtelen ezek után Franciaországnak az a szándéka, hogy belga területen át akar Németország ellen nyomulni. A császári kormány nem rejtheti el azt az aggodalmát, hogy Belgium minden jóakarata mellett sem lesz abban a helyzetben, hogy minden segítség nélkül oly eredménnyel akadályozhatja meg a francia előnyomulást, mely elegendő garancia volna

Németország határainak teljes biztonságára. Az önfenntartás parancsolja Németországnak, hogy az ellenséges támadást megelőzze. Őszinte sajnálattal töltene el tehát a német kormányt, ha Belgium a maga ellen irányuló ellenségeskedés aktusát látná abban, ha Németország ellenfeleinek előkészületei folytán kényszerítve látná magát arra, hogy a maga részéről is belga területre lépjen. Minden félreértés elkerülésére a császári kormány a következőket jelenti ki:

1. Németországnak semmiféle, Belgium ellen irányuló ellenséges szándéka nincsen. Ha Belgium hajlandó a közelgő háborúban Németországgal szemben jóakarató semlegességet tanúsítani, úgy kötelezi magát a német kormány arra, hogy a békekötésnél a királyság teljes birtokállományát és függetlenségét egész terjedelmében garantálja. 2. Németország kötelezi magát a fenti föltétel mellett, hogy a királyság területét a békekötés után azonnal kiüríti. 3. Belgium barátságos magatartása esetén Németország kész, egyetértésben a belga hatóságokkal, a csapatai részére szükséges anyagokat készpénzen vásárolni és a csapatok által esetleg okozott károkért teljes kártalanítást fizetni.

Ha Belgium ellenséges magatartást tanúsítana a német csapatokkal szemben, különösen pedig ha a Maas mentén álló erősségek fejtenek ki ellenállást, avagy ha a vasutak, utak, alagutak stb. megrongálásával akarnák a német csapatoknak útját állani, úgy Németország legnagyobb sajnálatára kénytelen lesz a királyságot ellenséges területnek tekinteni. Ez esetben Németország a belga királysággal szemben semmi kötelezettséget nem vállalhatna, hanem a két állam közötti viszony későbbi rendezését kénytelen volna a fegyverekre bízni ...”

A német nagykövet élőszóval is iparkodott megnyug-

Ruberls lord, angol tábornagy; az angol hadsereg főparancsnoka

tatni a belga kormányt Németország lojális szándékai felől. — „Önöknek nem kell tőlünk félni“ — mondta, közvetlenül az ultimátum átadása előtt, — „talán a szomszédjuk házát lángban fogják látni, de az önökét meg fogjuk kímélni...” De Belgium nem hallgatott ezekre az ajánlatokra és biztatásokra. És amidőn az ultimátum határideje augusztus 3-án reggel; nyolc órakor lejárt, a belga kormány elutasította Németország ajánlatát, mire a német követ elhagyta Brüsszelt, a belga kormány és az udvar pedig Antwerpenbe utazott.

Kitört tehát az ellenségeskedés Belgium és Németország között is, mert a belga átkelés úgyszólván életkérdés volt a német hadvezetésre nézve. És pedig nemcsak azért, mert ha Németország mellőzi Belgium megszállását, a francia csapatok belga területen át törnek be Németország szívébe, hanem azért is, mert a legrövidebb és leggyorsabb út Belgiumon át vezet Franciaországba s a németek, az 1870—71-iki háború tapasztalatain okulva, választották ezt az útvonalat. Az első francia-porosz hadjáratban ugyanis az okozott legnagyobb nehézséget a német hadvezetésnek, hogy csapatait kerülő utakon kellett szállítania Franciaországba s már magának a seregnek felvonulása is 14 napig tartott, az előnyomulást pedig nagyon megnehezítette a sok határvédelmi erősítés, mely a poroszok útjában állott.

A felvonulás és előnyomulás nehézségeit akarta harmadrészre csökkenteni a német hadvezetés, mikor a seregeket belga földre vitte, hogy Kölnből és Aachenből egyenesen francia területre vezethesse, a meziéresi és longwy-i várvonal közepén. Itt fekszik ugyanis Sedan, ahol 1870-ben a Bazaine felmentésére siető Mac-Mahon seregeit a poroszok körülkerítették és elfogták. Akkoriban hetek kellettek a Metz és Strassburg felől támadó német seregnek, míg felkerülhetett Párizsnak kevésbé védett, északkeleti oldala felé: most ellenben sokkal kevesebb idő alatt és sokkal kevesebb vérpazarlással juthattak el a németek Párizs felé. Mert Longwytól körülbelül 240—250 kilométernyire fekszik Párizs s az úton csak Beimsban van nagyobb vár, mely a németeket feltartóztathatta.

Kitör a pánik

Augusztus 2-án terjedt el a hír Belgiumban, hogy a német katonák meg akarják szállni a királyság területét. Leírhatatlan pánik tört ki a hírre az egész országban. Mozgósításra nem gondolt a kormány ezen az első napon: úgy látszik, utasításokat várt Párizsból és Londonból s amíg ezek meg nem érkeztek, teljességgel tehetetlen és tanácstalan

volt. Példátlan fejtelenség uralkodott Brüsszelben. Az első intézkedés az volt, hogy a belga-német határon megszüntették a vasúti forgalmat. Rengeteg idegen ember volt kénytelen gyalog átkelni a határon s aki csak tehetett, sietve menekült.

Közben megérkeztek a németországi jelentések és nyilvánosságra került az is, hogy Albert király elnöklete alatt már kora reggel sürgős minisztertanácsot tartottak. Erre nyomban kitörték a németellenes tüntetések. A felbőszült tömeg a kávéházak teraszán, a vendéglőkben, sőt a nyílt uccákon és tereken is megtámadta a németeket. A brüsszeli lapok minden órában új kiadást dobtak az uccára s a képtelenül hazug, riasztó hírekkel még jobban felkorbácsolták az amúgy is izgatott közhangulatot. Egyszerre csak plakátok jelentek meg a Galérié du roi-n és hírül adták, hogy Antwerpenben 150.000 angol szállott partra. Ez az állírt örjöngő bizakodás és tomboló vigasság forrása lett, de mikor pár óra múlva kiderült, hogy egy szó se igaz belőle: fájdalmas csüggedés zsisbasztotta el a kedélyeket.

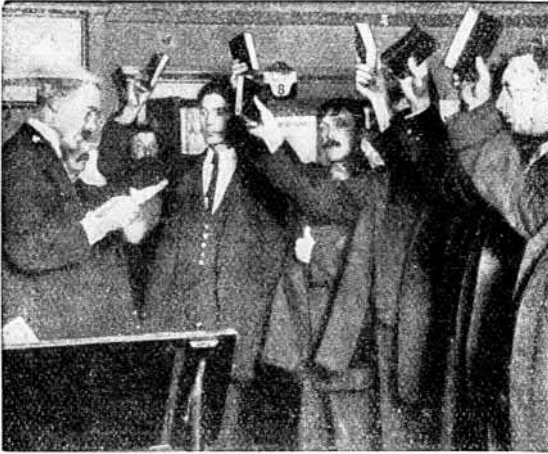
A belga minisztertanács, miután a kormány Németország ajánlatát visszautasította, azt határozta, hogy a belga király forduljon segítségért az angol királyhoz. Ez a határozat egyszerre lerántotta a leplet Belgium álsemlegességéről; mert ha a belga kormány úgy vélte, hogy valóban sérelem esett semlegességén, akkor a nemzetközi jog szerint, a semlegességet garantáló összes hatalmak areopágjához kellett volna fordulnia. Albert király azonban nem ezt cselekedte, hanem titkos protektorához és szövetségesehez fordult, bizonyos lévén abban, hogy Anglia kapva-kap majd a kedvező ürügyön: s síkra száll a belga semlegességért.

Anglia Belgium mellé áll és mozgósít

Sir Edward Grey, a külügyi államtitkár, fel is olvasta a belga királynak ezt a táviratát az angol alsóház augusztus 3-iki ülésén; a táviratban Albert király Anglia intervencióját kérte Belgium függetlensége és területi épsége érdekében, amire vonatkozólag Grey megjegyezte, hogy: „Ha Belgium függetlensége veszendőbe menne, elveszne Hollandia is. A parlament mérlegelje, mily angol érdekek állanak kockán, ha ily válságban Anglia egyszerűen megfutamodnék. Kötelezettségeinket, becsületünket, érdekeinket tekintve Belgiummal szemben, azt hiszem, hogy bármi legyen is a háború végén anyagi nyereségünk, ez nem volna valami nagy jelentőségű azzal a veszteséggel szemben,

amelyet megbízhatóságunk és nemzeti becsületünk szenvedne. Nem hinném, hogy egy nagyhatalom, akár részvesz a háborúban, akár nem a háború befejeztével abban a helyzetben lesz, hogy anyagi erejét ki-terjessze. Ha hatalmas flottánkkal, mely kereskedelmünket, partvidékeinket, érdekeinket megvédelheti, résztveszünk a háborúban, sokkal kevesebbet kell majd szenvednünk, mintha passzív állásban maradunk . . .

Eddig — végezte beszédét Sir Edvard Grey, — semminemű kötelezettséget nem vállaltunk arra, hogy országunkon kívül álló területre

Verbuválás Londonban. Az újoncok felesküsznek

sereget küldünk. A flottát mozgósítottuk s azon vagyunk, hogy a hadsereget is mozgósítsuk. Készek vagyunk egész haderőnk felhasználásának következményeit tervbe venni oly pillanatban, amikor nem tudjuk, nem lesz-e szükség arra, hogy a magunk védelméről gondoskodjunk. Ha a helyzet úgy alakul tovább, amint valószínűen alakul, úgy sze-

mébe fogunk nézni. Azt hiszem, ha az ország elgondolja, hogy mi áll kockán, határozottan és kitartással fogja támogatni a kormányt.

Ez már a hadüzenet burkolt bejelentése volt s a nyilatkozatnak különös súlyt és élességet kölcsönzött az államtitkárnak az a további közlése, hogy: „A mozgósítás kezdetén táviratilag kérdést intézett a német és a francia kormányhoz: respektálni fogják-e a belga semlegességet? Franciaország kijelentette, hogy erre kész, ha más hatalom nem sérti meg ezt a semlegességet. A német államtitkár azonban azt felelte, hogy kételkedik abban, hogy lehetséges lesz-e ez ügyben választ adnia, mert a válasz Németország terveit árulná el. A múlt héten — folytatta Grey — érdeklődtek nála az iránt: megnyugtató-e Angliát az a kijelentés, hogy Belgium integritását a háború után helyreállítják? Kijelentette, hogy Anglia érdekeit és kötelezettségeit nem csereberélheti . . .”

Ez történt augusztus 3-án; a következő nap délutánján pedig, közvetlenül a német császár trónbeszédje után, mikor a német birodalmi gyűlés világtörténeli nevezetességű ülését tartotta, megjelent Anglia nagykövete a német külügyi államtitkárnál, a birodalmi gyűlés palotájában. S míg az ülésteremben a német háborús lelkesedés viharzott: sir Goshen, a brit nagykövet — noha nagyon jól tudta, hogy Németország csapatai már belga földön állnak, hiszen maga a kancellár jelentette be ezt! — azt a kérdést intézte Jagow német külügyi államtitkárhoz: tehet-e Németország ígéretet arra, hogy Belgium semleges-ségét nem fogja megsérteni?

Jagow államtitkár megismételte azt, amit pár perccel előbb maga a kancellár hirdetett ki ország-világnak az ülésteremben, hegy: „Németország a háború után föltétlenül respektálni fogja Belgium semleges-ségét, sőt teljes kártérítést is nyújt neki a német csapatok álvonulásával okozott esetleges károkért; most azonban, mivel nagyon jól tudja,

hogy lépésével csak megelőzi Franciaország-nak belga földön őt tervezett betörését Németországba, nem teljesítheti Anglia kívánságát és végszükségből kénytelen megszállani Belgium területét. . .

Az angol nagykövet megjegyzés nélkül vette tudomásul Jagow államtitkár választát és szóllanul eltávozott. De röviddel este hét óra után megjelent a külügyi hivatalban, hogy kormánya nevében megüzenje a háborút és kikérje útlevelét...

Ez a lépés már nem lepte meg a német kormányt, mely a katonai szükségletekre való te-

„Sir Charles Doualas tábornok, az angol hadsereg vezérkari főnöke

kintetet fölébe helyezte minden más megfontolásnak, bár számolnia kellett azzal, hogy ily módon Anglia okot vagy ürügyet találhat a fegyveres beavatkozásra. De, bár Németország tudta ezt: mégse respektálhatta azt az angol álláspontot, mely a belga semlegesség átmeneti megsértésében angol érdekeket látott veszélyeztetve; mert Németország nem várhatta ölhetett kezekkel, míg Franciaország — esetleg angol segítséggel — Belgiumon át német földre tör s a Kelet-tengeri német kikötőket is blokádnak alá veszi: se pedig hadi fölvonulásának irányválttatásával nem béníthatta meg tervezett akcióját, mert ez esetleg mérhetetlen idő- és csapatszerződéssel is járhatott volna.

Augusztus 4-én aztán izgalmas napra ébredt a belga főváros. A többi Európában már el volt vetve a világháború kockája, csak még Belgium népe nem volt tisztában a jövővel.

Augusztus 4-ike volt a sorsdöntő nap és a lakosság ünneplőbe öltözve, már korán reggel az uccákra özönlött. Hömpölygő áradat torlódott a Rue Royale és a Rue de la Nation felé, ahol már rendőri és katonai asszisztencia várta az érkezőket. Kordon mögé préselődött a rengeteg nép a két ucca gyalogjáróin — és várt. ..

A király trónbeszédet olvasott fel a parlamentben. Fogadalmat tett, hogy: ha a nemzet is úgy akarja, akkor Belgium az utolsó csöpp vérig védelmezni fogja semlegességét. Szavait zúgó lelkesedés fogadta. Forrott és izzóit a teremben minden. A lelkesedés szikrái csakhamar kipattantak az uccára is, fölrobbantva a tömeg szenvedélyeit. És mikor a királyi pár hazahajtatott az ülés után, a mámoros nép keresztültörte a kordont, körülhullámoztta a királyi hintókat és dalolva, esküdözve, igazi delíriumban kísérté palotájáig az uralkodót . . . Akkor még nem sejtette senki, milyen kétségbeesés váltja fel rövidesen a rajongó lelkesedést. . .

Az angol hadüzenet

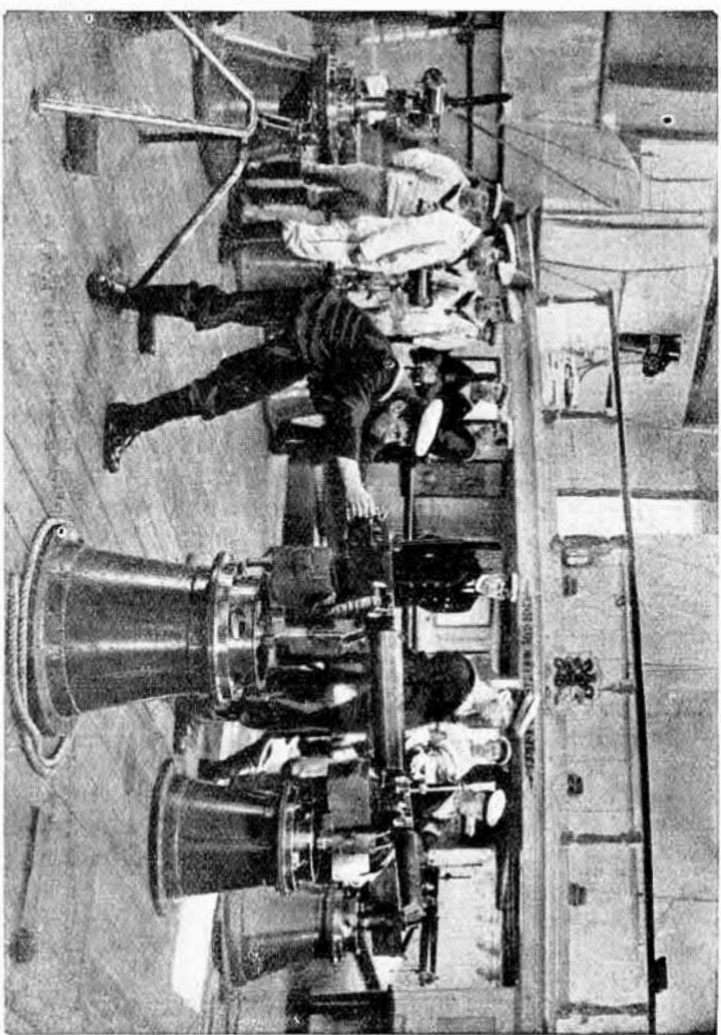
Anglia háborús számvetése

Az angol külügyi államtitkár augusztus 3-iki beszédében volt két olyan passzus, amely különösebb figyelmet érdemel. — „Ha részt veszünk a háborúban hatalmas flottánkkal — mondta Sir Edward Grey, — mely kereskedelmünket, partvidékeinket, érdekeinket megvédheti: sokkal kevesebbet kell majd szenvednünk, mintha passzív állásban maradunk. Attól tartok, hogy ezt a háborút borzasztóan meg fogjuk szenvedni, tekintet nélkül arra, vajjon részt veszünk-e abban vagy sem. Külkereskedelmünk megszűnik. A háború végén, még ha abban részt nem is veszünk, nem leszünk abban a helyzetben, hogy döntő súllyal használjuk hatalmunkat, hogy meg nem történtté lehessük azt, ami a háború során történt, egész Nyugat-Európának egyetlen egységes hatalomban való egyesülését, föltéve, hogy ez lesz a háború eredménye ...”

Ezek a szavak teljes őszinteséggel tárják fel az angol politika rideg számvetését. Az angol külügyi államtitkár plajbászt vett elő és kiszámította, hogy: a háború jobb üzlet, mint a béke.

Ez az egyik szempont: a materiális érdek szempontja. De van egy másik is: a külpolitikai szempont, az európai egyensúly hatalmi kérdése, amely nem kevésbé fontos. Angliának azért is bele kellett avatkoznia a háborúba, hogy meggátolja azt a lehetőséget, hogy a háború során „egész Nyugat-Európa egyetlen egységes hatalommá egyesüljön . . .”

Ebből a föltevésből kicsendül Angliának az az aggodalma, hogy a monarchiával egyesült Németország legyőzheti Franciaországot és Oroszországot s a békekötéskor rákényszerítheti Franciaországot arra, hogy szövetségre lépjen vele és a monarchiával. Ha pedig ez megtörténik, akkor az egész kontinentális Nyugat-Európa — a civilizált, kulturális Közép-Európa — mint hatalmas és megdönthetetlen blokk áll szemben Anglia világkereskedelmi és világhatalmi érdekeivel.

Lövőgyakorlat a géppuskákkal egy angol páncélos hajó fedélzetén. Az angolok mindig a flottájukra voltak a leghíresebbek és joggal, mert tengeri haderejükkel felül az Ocean márván.

Meg kell tehát akadályozni ennek a kombinációnak a lehetőségét, még pedig most, mert a háború végén Anglia nem lesz abban a helyzetben, hogy „meg nem történtté tehesse egész Nyugat-Európának egyetlen egységes hatalomban való egyesülését. Ami azt jelenti, hogy Angliának érdeke az, hogy az európai kontinens nyugati országai, melyeket közös, egységes és azonos érdekeik szoros szövetkezésre utalnak, örökös marakodásban éljenek egymással.

Nem is nagyon burkoltan, sőt egész világosan így mondta ezt Sir Edward Grey. Még csak egy héttel előbb is azt hirdette az angol közvélemény, hogy Szerbiának el kell vennie méltó büntetését. Akkor még hallani se akart Anglia arról, hogy igazságtalan ügyért akár csak egyetlenegy brit alattvaló életét is feláldozzák. És aztán, mikor előbb Oroszország, majd pedig Franciaország is a porondra lépett, már készen volt tervével az angol politika. Sőt már készen volt az ok, az ürügy is, amelynek alapján az angol nép megüzente a háborút Németországnak.

Nem Belgium semlegessége és területi épsége fáj Angliának. Az igazi ok az volt, hogy Németország gyors és elhatározó lépése meghíúsította a francia haditervet és Anglia nem engedhette meg, hogy Németország könnyen győzedelmeskedjék . . .

Ez az igazi értelme az angol hadüzenetnek; hogy: miután Anglia így is, úgy is szenved a háború miatt, mert külkereskedelme megszűnik, flottáját és hadseregét pedig mindenképpen készenlétben kell tartania, miután tehát a költségek és veszteségek a beavatkozással és semlegességgel körülbelül ugyanazok: Angliának részt kell vennie a háborúban, hogy a békekötéskor szintén odatelepedhessék a népek kerek asztalához s megvédhesse a maga érdekeit.

Anglia megvédi tengeri uralmát

Már a döntő kabinet-ülés előtt Grey a francia követ előtt olyan kijelentést tett, mely a kabinet döntésének elébe vágott. A francia sárgakönyv 26. száma szerint augusztus 1-én kijelentette a francia követnek, hogy kollégáinak azt fogja javasolni, hogy az angol flotta akadályozza meg a német flottának a csatornán való átkelését: ha azonban az átkelés mégis sikerülne, úgy a francia parton minden demonstrációt meg fognak akadályozni. Mivel pedig az angol kormány csak augusztus 4-én intézett ultimátumot a német kormányhoz: meg kell állapítani, hogy az angol kormány a belga semlegesség kérdéséről

Lord Asquith, angol miniszterelnök

teljesen függetlenül határozta el magát a háborúra. Ha az augusztus 2-től 4-ig terjedő időben a német hajók csak megkísérelték volna, hogy a csatornán át, vagy csak az Északi-tengeren át hajózzanak, úgy Grey kijelentései és az angol kabinet döntése alapján a brit flotta azonnal akcióba lépett volna, még akkor is, ha Belgium semlegességét semmiféle bántódás nem érte volna! . . .

Anglia sohase tűrt meg más nemzetnél számottevő hajóhadat. Így támadta meg Spanyolországot és Portugáliát, mikor ezek uralkodtak a tengeren, majd Hollandiát és végül Franciaországot.

A német flottatörvény óta, mely a tengeren is félelmetes nagyhatalommá emelte Németországot, fölébredt Anglia németgyűlölete. Ekkor kezdte meg VII. Eduárd angol király azt a híres „bekerítő politikát”, mely az angol érdekek szolgálatába hajtotta Franciaországot és Belgiumot, majd később Japánt és Oroszországot is. Mert a tengeren csak Angliának szabad uralkodnia. Övé a tengeri közlekedésnek majdnem minden kulcsa és domináló pontja: Gibraltár és Málta, Ciprus és Port-Said, Aden és Singapore, továbbá Szent Ilona, Réunion és Ascension szigetek, meg a rengeteg kábelhálózat. És erre a tengeri hatalmára oly féltékenyen vigyázott Anglia, hogy sehol se engedte meg, hogy Németország szénállomásokat szerezzen az óceán nagy országútjai mentén.

Tengeri világhatalmának biztosítására szövetkezett tehát Anglia régi ellenségével, Franciaországgal és új barátaival: Japánnal és Oroszországgal.

Lemond három miniszter

Edward Grey és Winston Churchill háborús politikája heves ellenzéssel találkozott már a minisztertanácsban is s amikor itt a háborúspárt győzött, egyszerre három miniszter jelentette be lemondását és lépett ki az Asquith-kabinetből. Morley viscount, a titkos tanács elnöke, Burns kereskedelemügyi miniszter és lord Trevelyan, a közoktatásügyi minisztérium parlamenti államtitkára, nem merték vállalni azt a nagy kockázatot, melyet a világháborúba avatkozás Angliára róhatna s inkább megváltak állásuktól, semhogy azonosítsák magukat a háborús politikával. Különösen szenzációs volt John Burns, az angol „munkás-miniszter” lemondása, aki ezt az elhatározását a következőképpen okolta meg választói előtt:

— Anglia mindenét, amije csak van, egyetlen kártyára tette föl:

a francia-orosz hadak győzelmére. Mi történik azonban akkor, ha a francia-orosz és az angol csapatokat megverik? Mi történik akkor, ha Anglia európai vereségének híre eljut gyarmatainkba?

Az angol gyarmatok egy részét csupán az anyaország katonai ereje fűzi hozzánk; sok gyarmatunk népe türelmetlenül lesi az alkalmas pillanatot, amikor függetlenségét kiküzdheti.

— Ha Németország győz, óriási angol vagyon, angol érték megy veszendőbe. Németország és Ausztria-Magyarország befolyása, tekintélye korlátlan

Lord Kitchener, Anglia hadügyminisztere, volt indiai alkirály; a búr háborúban rettenetes vérfürdőt rendezett. Indiai uralmához is kegyetlen emlékek fűződnek.

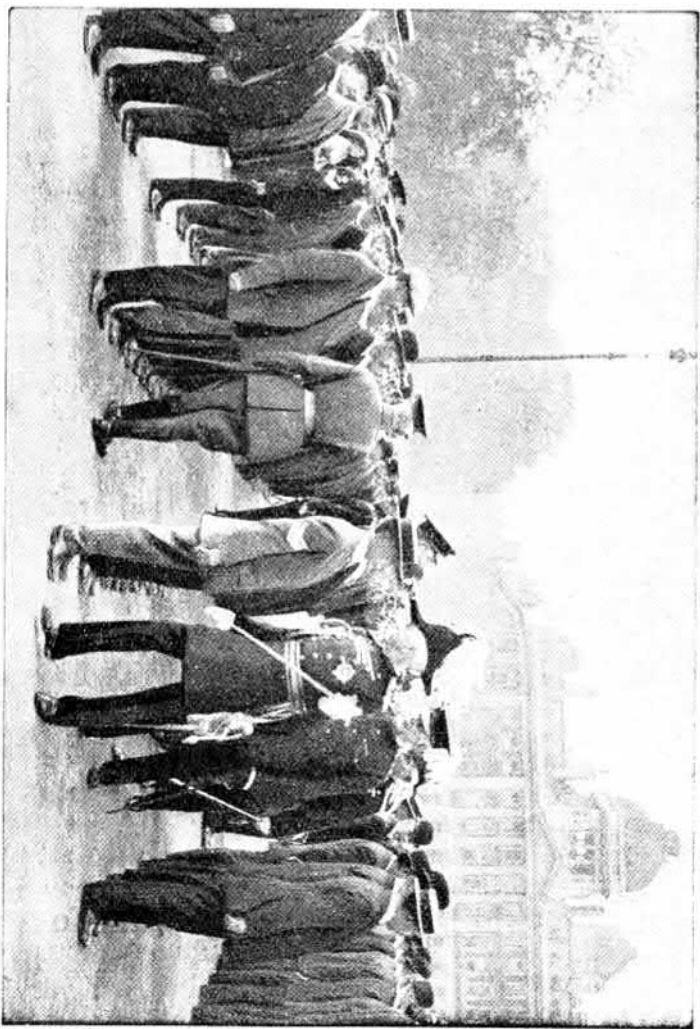
lesz; elveszítjük presztízsünket, befolyásunkat a kontinentális politikára és ezt a veszteséget évszázadok munkájával sem tudjuk majd helyrehozni. Németország ipara erős; olyan erős, hogy még egy elvesztett világháború sem törheti meg. Egy olyan öntudatos, erős népet, mint a német, nem lehet bilincsbe verni.

— Flottájukat talán tönkretelhetjük, de akkor a német nép őserőjével, hihetetlen következetességgel új, a réginél kétszer, háromszor erősebb hajóhadat fog teremteni. Az egész nép, mindenki, a gróftól a csavargóig, a bankártól a napszámosig, szinte minden garasát oda fogja adni a hajóhad építésére. A német nép megmutatta már erejét, szívós, hihetetlen energiáját a múlt század elején, mikor jóformán önerőjéből felszabadult a francia járom alól. Seregek nőttek ki a földből, parasztok, lateinerek máról holnapra hőökké, hadvezérekké váltak. Ahol a nemzeti egység ideája olyan erősen, olyan szétérhetetlenül összefűzi az emberek lelkét, ott nincs elérhetetlen cél, nincs kivihetetlen feladat!

— Fordítsuk meg az érmet; milyen remények kecsegtetnek minket: mit érhet el Anglia, ha szövetségesei győznek a kontinensen? Németország helyett Oroszország szava lesz döntő az európai politikában. Franciaország szemében mi leszünk a mór, aki megtette kötelességét, tehát mehet. Angliát nem fűzik mélyen gyökerező érdek- és érzelmi szálak Franciaországhoz, mert Franciaország csak Németország megsemmisítésére szövetkezett velünk. Ha ezt a célját elérte, egy pillanattig sem fog habozni, ha érdekei azt parancsolják, hogy megkezdje ellenünk az elkeseredett gazdasági harcot. Esetleg már néhány év múlva kénytelenek leszünk új háborút indítani, a mostanihoz hasonló harcot kezdeni: hadjáratot a francia konkurrencia letörésére!

Ez a becsületos és őszinte vélemény nem állt elszigetelten Angliában. Még előbb, mint az angol alsóház augusztus 2-án állást foglalt volna Belgium mellett, London uccáin ezrével osztogatott röpcédulákat az angol „Semleges Liga”, mely nyíltan föltárta azokat az érdekeket, melyekért a háborús-párt halálos veszedelembé akarja rántani Angliát... „Övjátok meg országotok egy esztelen és osloba háborútól — írta a fölhívás, — Kicsiny, de hatalmas klikkek igyekeznek ebbe a háborúba belerántani titeket és még ma meg kell semmisítenetek ezt a merényletet és cselszövést, mert holnap már késő! Kérdezzétek meg magatoktól: Miért menjünk mi háborúba?”

A „Semleges Liga” társadalmi akciója ugyan nem vezetett célra, mert az angol közvélemény egyelőre meglehetősen közömbösen fogta

Sorozatban Angliában. Angolországban a szarazföldi hadsereg zsoldosokból áll. A hadüzemeltetést megkezdte a toborzást és képzést Wood tábornok szentelt a polgári ruhás angol önkéntesek felé.

föl a háborút. Az évszázados meggyőződés és bizalom, hogy a sziget-országot acélbástyaként övezi hajóhada, mely minden idegen betörést megghiúsít, oly mélyen gyökerezett az angol szívekben, hogy ebben a világháborúban se láttak egyebet, mint nagyszerű színjátékot, a kontinensen egymásra zúduló gigászi haderők összeroppanását, amelyet ők, mint páholyban ülő nézők, a megtámadtatás veszedelme nélkül szemlélhetnek. De azért magában a parlamentben is akadtak a békének szószólói, akik azt kívánták, hogy Anglia ne avatkozzék bele a világháborúba, mert ha Franciaország és Oroszország mellé áll, akkor az igazágtalanság oldalán harcol. EsMacDonald Ramsay angol képviselőnek volt bátorsága, hogy az alsóház emlékezetes, augusztus 3-iki ülésén nyíltan kimondja:

— Meg vagyok győződve, hogy a kormánynak nincsen igaza. A kormány érvei, éppen úgy, mint a cselekedetei is: helytelenek. Várjunk csak: a történelem be fogja ezt bizonyítani! . . .

Mindez azonban már semmit se használt. A háborús-párt elhatározta a beavatkozást és a kormány kinevezte lord Kitchenert hadügyi, Winston Churchillt pedig tengerészeti miniszterré, míg a Belgiumba küldendő angol sereg fővezérletét French tábornokra bízta. Ekkor írta Shaw Bernát, a híres angol író, egy amerikai folyóiratba szenzációs cikkét: „Bűntény a civilizáció ellen Oroszország érdekében” címmel, amelyben kifejti, hogy amikor az angolok Németország ellen szövetkeztek az orosz barbársággal, voltaképpen a civilizáció ellen követtek el merényletet: holott minden emberies érdek azt követelte volna, hogy a németekkel együtt menjenek Oroszország ellen . . .

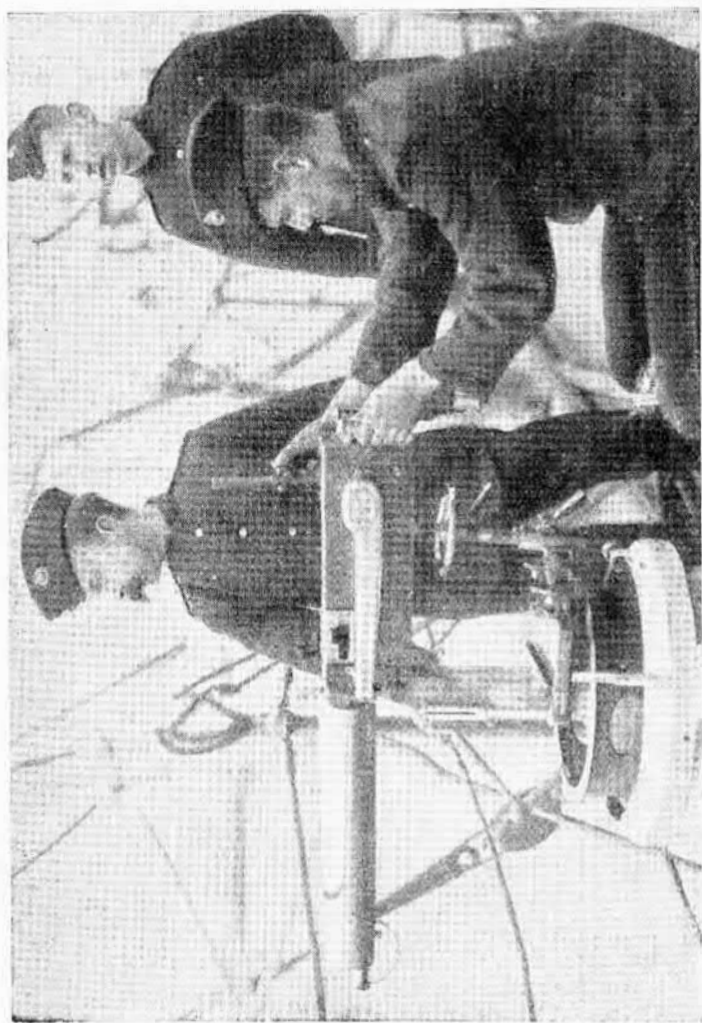
Nem is lehet állítani, hogy Anglia, az angol nép valami nagy kedvvel ment volna bele a háborúba. Számos röpirat hirdette, hogy Oroszország érdekében nem szabad Angliának síkra szállnia.

A háborús-párt vezéreinek igen nagy tevékenységet kellett kifejteniük, hogy a háború mellett hangulatot tudjanak teremteni.

Az angol háborús-párt vezérei: Grey, Kitchener és Churchill voltak. Sir Edward Grey, a diplomata, lord Kitchener, a katona és Winston Churchill, a politikus pártvezér, a tengerész-miniszter. Az angol közéletnek ez a három főszereplője lelkes beszédekben győzte meg az angol közvéleményt, hogy Anglia létérdeke kívánja meg, hogy résztvegyen a világháborúban.

Létérdek! Olyan érv ez, amelynek hatnia kell a nemzeti érzületre.

Az angol nép, mikor látta, hogy a háború elkerülhetetlen számára is, hozzászókkott a háború gondolatához.

Egy angol hadihajó fedélzetén. Gépfegyvertűz az ellenséges hajóra

Nem hirtelen kitörő lelkesedés fogadta Angliában a háború gondolatát. Egyáltalán nem lehet lelkesedésről beszélni.

Létérdek! Szükségszerűség! Az angol világbirodalom érdeke! Ezek a jelszavak nem a szíveket, hanem az agyakat győzték meg.

Nem a szívek lángoló és lelkes tüze, hanem az agyak számító és higgadt munkája vitte Angliát a háború útjára.

Legjellemzőbb talán az a beszélgetés, amely a háború kitörésekor egy angol és egy német politikus között folyt le.

— Harcolni fogunk az utolsó vércseppig! — mondotta a német.

— Harcolni fogunk az utolsó penny-ig! — válaszolta az angol.

Ki tudta volna akkor, hogy a hősiesség, vagy az anyagi erő dönti-e el a háború sorsát?

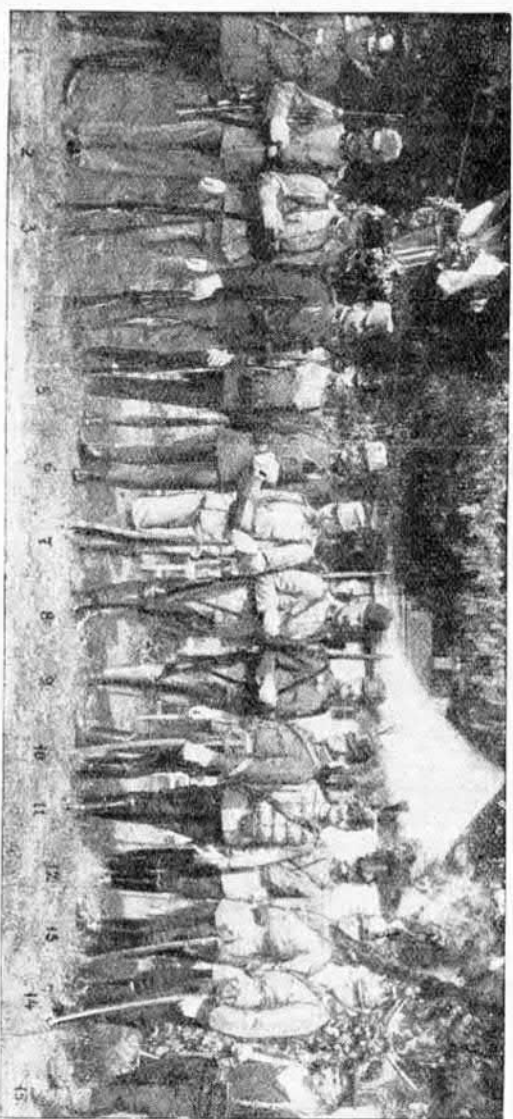
Magyarország a mozgósítás napjaiban

Lelkes hangulat országszerte

Hogy elkövetkezett a nagy napok legnagyobbja — az oroszok általános mozgósítása és feleletül rá a miénk meg a németeké, — föl-szabadult a nemzeti önérzet, a hazaszeretet minden indulata és rengeteg erejű orkán módjára száguldott végig az egész országon. Kigyúlt a lelkesedés tüze, és soha nem képzelt lángoszlopokban tört a magasba, mint ragyogó, tiszta fény, mely glóriával fonja körül az igaz ügyet. Mindenki érezte, hogy a mi háborúnk szent és igazságos, hogy az összetűzést nem mi kerestük, hanem ránk kényszerítették s ez a bátor szívekből kiáradó nemes önérzet nagyszerű győzelmek árnyékát vetette előre.

Az általános mozgósítás híre friss színeket, lüktető élénkséget adott a főváros uccáinak, melyeken nagy tömegek hullámoztak. A hajdani verbunkos világban, amikor még zene és énekszó mellett toborozták a legényeket, lehetett csak olyan zajos és lármás a világ, mint augusztus első napjaiban a magyar főváros. Mint egyetlen, óriás tömeg, mozgott, zúgott és lelkesedett az ucca.-

És megmozdult a vidék is. A dübörgő vonatok százával, ezrével szállították a férfinépség elejét bevonulásuk helyére s a fújó, ziháló mozdony hangját túlharsogta a mámoros nóták, a harci dalok riadó ritmusa . . . Micsoda megható és felemelő képek! Már fütyül a vonat: minden ablakából csontos, szilaj magyar fejek bújnak ki, pörge, fekete kalapjukon nemzetiszínű szalag, minden ablakban a háromszínű zászló. Mint a lánccáról szabadult fergeteg, olyan az újoncok nótája, mámora. Öröm és lelkesedés, düh és bátorság — a történelmi időknek nagyszerű ereje — árad ki a vasúti kocsikból, hogy aki látja, szinte visszadöbben ennyi harci tüztől... A magyar föld őseréje lüktet itt eget ostromló, haragos lelkesedéssel, — jaj annak az ellenségnek, akit ezeknek a szuronyrohama ér! . . .

Ausztria és Magyarország hadsergeinek különböző fegyveremléhez tartozó katonái : 1. osztrák Jandwehrlanus, 2. osztrák Jandwehr, 3. bosnyák Vadász, 4. osztrák Vadász, 5. osztrák Gyuladós, 6. magyar Bakka, 7. Iroli császári Vadász, 8. bosnyák Gyuladós, 9. magyar honvédegyadós, 10. magyar (közös) huszár, 11. magyar honvédehuszár, 12. magyar Vadász, 13. dragonyos, 14. nápus, 15. tengeresz.

A zöld és vörös plakátok elszóllították családi tűzhelyüktől, békés foglalkozásuktól a tartalékosok és népfőlkelők százazreit: de senki se panaszkodott. Csapatostól rajzottak a vasúti állomásokra, kezükben az apró, kis, sötétre festett katonaládák, melyekre rá volt pingálva, hogy Nagy István vagy Szabó József melyik ezredben szolgálja a hazát. Az egy-egy ezredbe tartozók összeálltak, segítettek egymásnak vinni a holmit és vigasztalták a kisírt szemű asszonyokat, lányokat, akik apjukat, férjüket, testvérüket vagy szeretőjüket kísérték el a hosszú, végzetes útnak első stációjáig. Csak a hadba induló férfiak — meglett családapák és fiatal legények — biztatták egymást, sőt még arra is volt kedvük, hogy a fehérnép-pel évdjenek.

— Mi elmegyünk — mondták a lányoknak, — ti meg ittmaradtok, szépséges virágszálak. Mi közülünk bizonyára sokat elvesz az Úristen: de ki vesz el aztán majd titeket?! . . .

Aztán mikor berobogott a vonat az állomásra, megrohanták a kocsikat, megtöltöttek minden zeget-zugot, a későn érkezők futva kapaszkodtak föl, az ablakokból kendőt lobogtatva búcsúztak a sivalkodó asszonyoktól és a dübörgő vasparipa vitte a legényeket ismeretlen országok, nehéz veszedelmek felé, ahonnan de soknak nem lesz visszatérése! . . . De ki gondol erre, a harci lázban, a haza védelmére buzdult bátorság szent lelkesedésében? Olyan idő volt az, amelyben megszűnik minden rangkülönség, leomlik minden társadalmi korlát: úr és paraszt, iparos és hivatalnok elkeveredve szorong a gyorsvonat első és második osztályú kocsijában, ki ahol helyet kapott: hiszen katonák valamennyien és mindannyi a haza védelmére siet! . . .

A múlt és a jelen. A budapesti 48-as honvédek menedékházában elbúcsúzik egy öreg honvéd egy fiatal katonától, aki a harcra indul

Színes epizódok

Amikor összeállították a népfölkelő-ezredeket, gyorsan megtelek a keretek s még mindig maradt száz, kétszáz, sőt ötszáz főnyi fölösleg is. Ilyenkor megható, lelkesítő jelenetek játszódtak le. A beosztást végző tiszt nem akarta a véletlenre bízni, hogy kik szabaduljanak egyelőre és felszólította a fölöslegeseket, hogy jelentkezzenek, aki haza akar menni ... És senki se jelentkezett!

— Fiaim — ismétli a tiszt az öreg népfölkelőknek, — sokan vagyunk. Százhusz ember mehet haza. Elsősorban az, akinek nagy családja van. Százhusz ember hát lépjen ki.

A népfölkelők csak álltak feszes kaptákban, de egyikük se mozdult. A tiszt még egyszer felszólítja őket. . . Talán nem jól értették? Százhusz ember mehet! . . . Megint nem moccan senki: nemhogy százhusz ember, de egyetlenegy se jelentkezett, hogy haza akar menni. A tiszt most már igazán nem tudta, hogyan válogassa ki igazságosan, kit küldjön haza; végre jó ötlete támadt:

— Akiknek hat gyermekük van, lépjenek elő! — parancsolta harsányan.

Kiállott a sorból vagy egy tucat ember s a tiszt intett nekik:

— Hazamehetnek!

— Álljanak ki, akiknek öt gyermekük van — folytatta aztán a tiszt.

Megint kilépett vagy harminc, majd jó csomó négygyermekes, úgyhogy lassanként kitelt a százhusz ember, aki hazamehetett. És ekkor, amint a tiszt végigmustrálta az ottmaradtakat, egy idősebb, harcsabajuszú magyar hamiskás elégedettséggel, mint aki túljárt valakinek az eszén, féldörmögve, hunyorgatva mondta:

— De jó, hogy nem hét gyereknél tetszett kezdeni a válogatást! Mert akkor én se maradhattam volna itt. . .

Az ötvenéves „legény“

A behívottakon kívül sokan voltak olyanok is, akik önként jelentkeztek, mert szintén szerettek volna háborúba menni. A többi között egy erősen deresedő, bár egyébként még tagbaszakadt ember is jelentkezik a sorozóbizottság előtt:

— Kérem, én ugyan már ötvenéves vagyok — mondta könyörögve, — de azért szeretnék berukkolni. Vagyok én még olyan legény, mint akármelyik harmincéves.

A katonatiszt szigorúan rászólt az öregre:

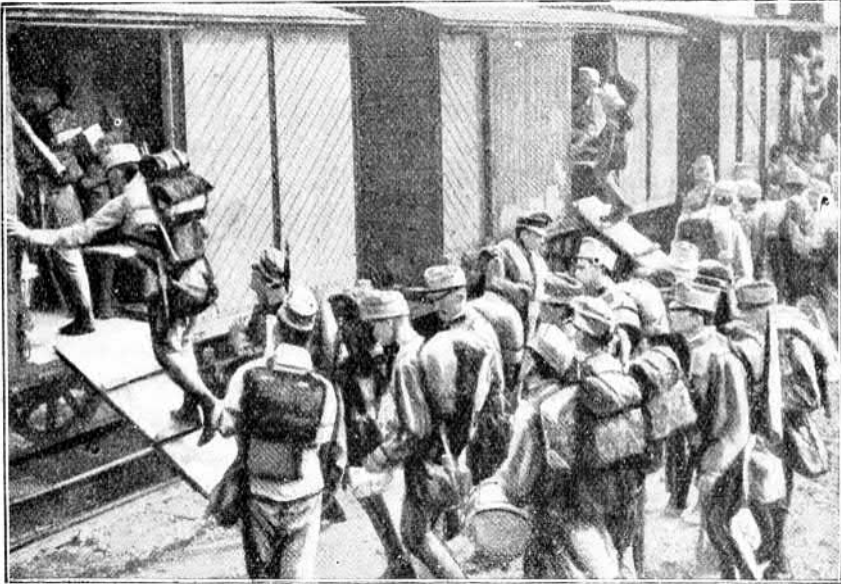
— Hát, ha katona akar lenni, akkor tudnia kell, hogy nem szabad zsebredugnia a kezét. Rögtön vegye ki a kezét a zsebéből!

Az ember elvörösödött és kétségbeesett zavarral hebegte:

!— Tessék elhinni, hogy nem tartok a zsebemben bombát. . .

— Az mindegy: azért mégis csak vegye ki a kezét, vagy takarodjék!

Az öreg végre kihúzta a kezét a zsebéből s a bizottság akkor látta,

Beszállás a katonavonatba. Hosszú vonatok indultak éjjel-nappal egymás után a pályaudvarokról. Egy-egy vonaton egész zászlóaljat szállítottak rendeltetési helyére

hogy csak a mutatóujja van meg. Majdnem sírva mentegetőzött a szegény ember:

— A cséplőgép vágta le . . . De el tudom sütni a puskát egy ujjal is!

Persze, hogy nem vették be. De megtörtént fiatal és egészséges, ép legényekkel is, hogy elutasították, mert sok volt a jelentkező. Erősen verte a mellét egy jól megtermett, fiatal legény, hogy ő se engedi egyedül verni az ellenséget, mert neki is nagy kedve van a háborúhoz. Elindult hát a kaszárnyába önkéntes jelentkezésre, virágot tűzött a kalapja mellé és magával vitte egyik barátját is; mivel így kettősben mégis jobban lehet végigénekelni az uccát. A. kaszárnya előtt aztán kinn

hagyta a barátját, ő maga pedig bement. Félóráig volt odabenn s a barátja várt rá hűségesen; mikor meglátta a jelentkező hosszú orrát, aggódva kérdezte:

— Talán csak nem dobtak ki? . . .

— Nem, a fenét! Ha nincs az embernek protekciója, soha életében nem jut a csatába!

A mozgósítás humora

De vetett a fölszínre humoros momentumokat is a mozgósítás. A Keleti pályaudvar előtt, ahol a különféle uccai árusok szoktak táborozni, egy kövér asszony üldögélt a kőkorláton. A fején egymás hegyében nagy csomó fez tornyosult, a nyakában egész kirakat lógott apró csecsebecséből, a kezében pipaszárak és botok. A mellén pedig ez a cédula ékeskedett:

KLEIN S. L.

bosnyák.

Bevonulás miatt a neje helyettesíti.

A derék „bosnyák” ugyanis a Dob uccában született és állandóan ott is lakott; soha életében nem látta Boszniát, de ez a szelíd turpisság csak akkor sült ki, mikor hirtelen fegyverbe kellett vonulnia.

A diákság körében is váltott ki humort a mozgósítás. Két gimnazista beszélget arról, hogy ismerőseik közül kiket hívtak be s örömmel állapítják meg, hogy a nagyon szigorú fizika-tanár is hevonult.

— Alighanem Galíciába viszik — mondja az egyik.

— Csak legalább meghódítanak egész Oroszországot — óhajtja a másik.

— Te bolond! Hiszen az tíz évig is eltartana!

— Éppen azért!

— Hogy-hogy: éppen azért? Csak nem ment el az eszed?

— De nem ám! Hanem, ha a fizika-tanár Galíciába megy, akkor az oroszokkal fog verekedni. Ha pedig tíz évig eltartana, míg Oroszországot meghódítják, akkor mi már rég letettük az érettségit és Balog tanár úr nem buktathatna meg, mert nem lenne itthon!

A főváros uccáin éjszaka se szűnt a nyüzsgés, az élénkség. Mindenkit mámorossá tett a nagy idők viharzó szárnyacsapása és azt hinné az ember, hogy ezt a lelkesedést fokozni már nem is lehet. De jön a

hír a német császár erőtlő duzzadó beszédjéről s mintha ezer ágyút sőtöttek volna el: megreszket a levegő a dörgő éljenzéstől és a szemekben, mint ablakokon át látni, hogy a szívekben valóban ott lobog a harci lelkesedés tüze, mely szinte a világot fölperzseli. . .

Mialatt a tomboló mámor végigmorajlott Budapest uccáin, ar egyik körüti ház kapuja alatt érzékenyen búcsúzott a 32-es baka az

A YbbY_ U_ Uhc b z _ " G n f d g n z " Y [f b n Y _ Z X Y f f _ ' a U [n U f Z] • _ ' a Y b b Y _ U \ U n z h a Y [!
j f X Y b] " G n Y a " _ V Y b U _ Y _ Y g Y X f g " z b [' U z U f W _ c b U h n " J # [U b z \ U f W X U _ c _ U h f b Y !
_ Y j Y z ' f Y _ Y a Y : X] U X U a Y b Y h V Y b i h U n h _ U V] n c b n t U U b g z [' Z ' f

Julcsájától. Éppen most jött a parancsról és nem állhatta meg dicsekvés nélkül, hogy ma délután nevezték ki káplárnak.

— Ne búsulj, édes — mondja a bajuszát pödörve, — holnap már két csillag lesz a galléromon, mert káplár lettem! De a Julcsa elbődült; sehogy se tetszett neki ez a káplárság és szepegeve hajtogatta:

— Nem elég, hogy elvisznek, hanem még káplárnak is tettek!

— Hát ennek csak örülhetnél, a teremtésit — méltatlankodott a baka, — nemhogy keseregsz!

— Már hogy örülnék — jajgatott a Julcsa, — mikor úgy hallottam, hogy a háborúban az ellenség mindig a főemberekre lövöldöz!

Károly trónörökös Budapesten

De az ifjúság háborús lelkesedése, a mozgósítási idők megannyi derűs epizódja mögött ott rejtett a nagy gond, a nagy kérdés:

— Mit hoz számunkra a nagy földrengés?

Felelős tényezők éjjel-nappal ezen a megoldhatatlan kérdésen

5 hfCB* f" _ "gdzfhVY] cbi `zgU_cf fYb[YhY[hr' a Y[j zfhU"9a VYf Ya VYf \z hz b
gncfcb[chzY` Ydhf_ Un+ hgnf` Z_ Uh"5 6UfcgglgncVcfbU_]g_]f hcH Uj z fU_cnE
Vjcdcfh'z VGE

töprengtek és a vállukra nehezedő nagy felelősség tudatában indították útjára a háborút: a felvirágozott sapkájú, büszkén nótázó magyar fiúk csapatait, a vészjóslóan dübörgő ágyú-ütegeket. . .

A behívó plakátok új meg új tömegeket mozgattak meg, a pályaudvarokról egyik vonat a másik után röpítette az ezredeket a szerb harctér és az orosz határ felé . . . Háborús lelkesedés az uccákon, zászlós felvonulások, éneklő csapatok . . . Gyors győzelem reménye a szívekben!

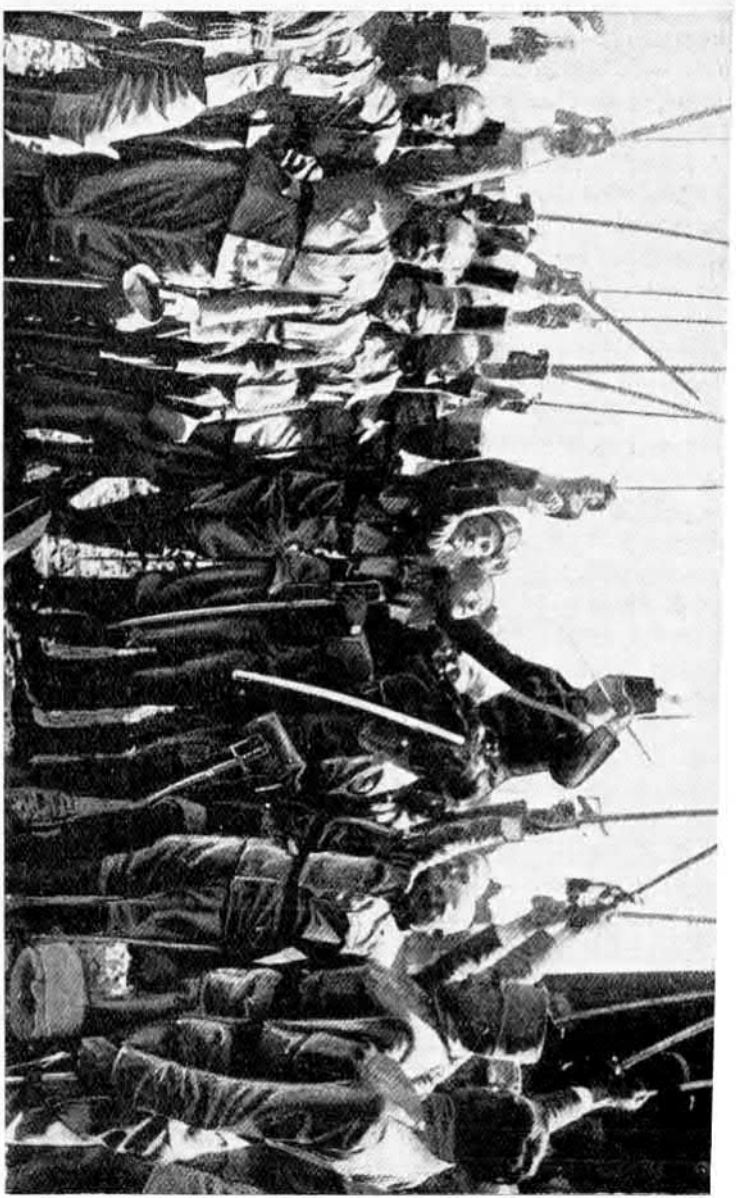
Ebben a hangulatban érkezett Budapestre a trónörökös-pár, augusztus 2-án. A király nem jöhetett — 84 évnek súlyos terhe tiltotta ezt, — elküldte hát az ifjú főherceget, hitvesével, hogy köszönetét mondjon nevében a magyar nemzetnek.

A főváros a szeretetnek igaz melegével fogadta a trónörököszt. A fölvonuló tömegek ezrei álltak sorfalat az útvonalon, amerre a trónörökös áthaladt. Valóságos diadalmenet voll ez a bevonulás: lelkes és spontán nyilatkozni a magyar királyhűségnek, amely most újra és szokatlanul ragyogó fényben lobbant föl, hogy méltóképpen viszonzza az agg uralkodó köszönetét. A pályaudvaron Bárczy István polgármester rövid beszéddel üdvözölte Károly Ferenc József főherceget, de szavait túlharsogta a szakadatlan, tomboló éljenzés, mely csak akkor hallgatott el, mikor a trónörökös harsány hangon válaszolt neki:

— Ő felsége, akit nehéz uralkodói kötelességek visszatartanak, engem méltóztatott megbízni, hogy a mai komoly időkben magyar székesfővárosába jöjjenek. Ezen, szívem óhajának megfelelő megbízás a legmélyebb örömmel tölt el. Emelkedett érzelmekkel jöttem most Magyarországra, midőn a magyar nemzet, élén az ország fővárosával, osztály, párt, felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül, öröklött királyhűségben és tettekben mutatkozó hazafiságban egybeforrva, lélekemelő látványt nyújt; büszkeséggel és bizalommal tölt el, hogy a nemzet múltja legnagyobb korszakaihoz méltó elszántsággal és áldozatkészséggel és a legteljesebb együttérzésben a trónnal, megye elébe a sors által reá mért megpróbáltatásnak. Ezen érzelmektől áthatva, szívem mélyéből mondok köszönetét, polgármester úr, a lelkes fogadtatásért és kérem, hogy köszönetemet Budapest lakosságának tudomására hozza.“ Három napig maradt Budapesten a trónörökös-pár s a főváros közönsége az egész idő alatt lelkesen ünnepelte. Augusztus 3-án kora reggel szemlét tartott a különböző csapatok fölött és végezetül e szavakkal búcsúzott a katonáktól:

„Ő felsége, a mi legfőbb urunk parancsából jöttem hozzátok, hogy átadjam nektek az ő üzenetét. A felséges úr nagyon meg van elégedve: a mozgósítás szépen ment. Továbbra is azon legyetek, hogy a hazának is ő felségének dicsőséget szereztek ...”

Hosszas, viharzó éljenzés fogadta ezeket a szavakat: de a lelkesedésnek ez a kitörése csak halvány árnyéka volt annak a nagyszerű, történelmi jelenetnek, amidőn augusztus 4-én a harctérre induló csapatok vonatba szállását szemlélte meg a Ferencvárosi pályaudvaron. A tiszteket elragadta a pillanat lelkesedése: egy részük levegőbe, emelte, vállaira

„Sohasem felejtsem el azokat a boldog napokat, melyeket a magyar fővárosban a dícső magyarok között töltöttem” — mondotta Károly Ferenc József főherceg, amikor a Keleti pályaudvaron búcsúzott. A Ferencvárosi pályaudvaron az elutazó katonáktól búcsúzóló főherceget a tisztiek váltakra emeltek s kardjukkal magára emelve, hamisán kiadtották: „Ejjen a király! Ejjen a hazai!”

vette a trónörökös, más részük, kirántva kardját, fanatikus mámorral éltette a királyt, a hazát, a hadsereget, a diadalt. . .

Egyetlen szem se maradt szárazon: de ezek nem a bánat, hanem a remény, a hazaszeretet, a győzelemre vágyó akarat örömkönnyei voltak.

Indulás a harc mezejére

Virágos, nótás századok vonultak szinte óránként a pályaudvarokra.

A búcsúzás szívbemarkoló, megható jelenetei után a mozdony füttyül. . . Indulás a harc hősi mezejére!

Aztán, ahogy a vonat dübörögve, lassan kifelé gördül az állomásról, mintha egy forrongó vulkánt hordozna: sziláján tör ki a harci kedv a magyar fiúkból és harsányan csap föl a nóta:

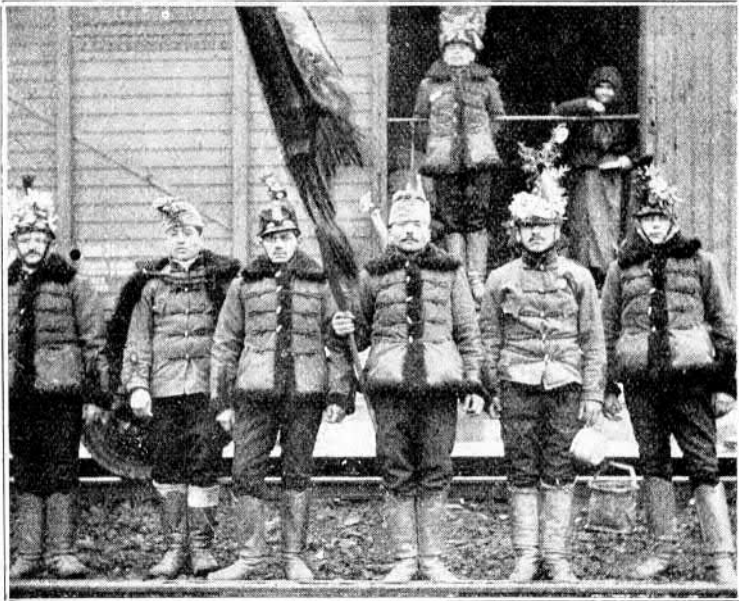
„Kapitány úr, üljön föl a lovára,
Úgy vezessen a belgrádi határra;
Hej, elvágom tíz-húsz rácnak a nyakát, —
Hadd tanulja megböcsülni a bakát! . . .”

És reggeltől napestig, sőt még éjszaka is, egészen virradásig, egyre mentek, óránként indultak a katonavonatok a harctérre. Hosszú sora a rendes teherkocsiknak — a „40 ember, 6 lovas” kocsik, — amelyekbe most lócákat ácsoltak, hogy legyen hol ülni a 40 embernek. De azért egy se ül: most még mind a nagy, középső ajtóhoz tolong, onnan lóg, integet, énekel kifelé s a legalsó sor ülve lógatja a lábát. Már alkonyodik és minden kocsiban ott pislog a századlámpa sárgás fénye. . . Most hirtelen kígyóinak a pályaudvar villamos lámpásai. Ez is alkalom a lelkesedésre. Ujjong az egész vonat: éljeneznek, a sapkájukat rázzák. És minden katonán van valami piros-fehér-zöld; vagy szalag, vagy papírzászló a sapka mellett, amely különben körül van tűzdelve virággal. A kocsik apró, vasrácsos ablakán pedig kilóg a nemzetiszínű papírzászló.

Az ezredes már végigjárta az egész vonatot és hirtelen megfordul. A banda őrmestere magasra emeli a botját és fölharsan a rézkürtökben a Himnusz. Végig a vonaton halotti csönd; a tisztek sapkához emelt kézzel, mint acélszobrok állnak a villamos fény alatt. . . Aztán, ahogy a himnusznak vége, a zenekar rögtön belevág a Rákóczi-indulóba és kezdődik a búcsúzás. Öreg, feketeruhás anyák, a hátukon két ölelő, sötét kar — fiatal, egyszerűen öltözött asszonyok, akik hosszú, mozdulatlan szeretettel csókolják meg még egyszer az urukat. . . Néma és érzékeny, fájdalmas és nehéz búcsú ez: a tisztességes, szerény kis-

hivatalnok búcsúja, a szürke katonatiszté, aki nem azért katona, hogy öljön, hanem azért, hogy megöltesse magát, ha a nemzet, a haza érdeke úgy kívánja. És most úgy kívánja: ebben a sorsdöntő pillanatban hirtelen elébe pattant a felfelsőbb emberi gondolat, az utolsó és legnagyobb probléma: az élet és halál kérdése, amelynek kulcsát és megoldását már a végzet tartja kezében . . .

Éles kürtszó harsan fel a mozdony felől: az ezred trombitás fújja

< UXVU]bXi `E\ cbj fX\i gnzfc_ " @cVc[Q U Ź]fz[cgUb]bXi `bU_ U VgUUhYhffY

a beszállást. Még egy rövid kézszorítás és a tisztek is felugrának a kocsiba. A mozdony fölsívít és elindul a vonat. Ahogy elgurulnak a kocsik, mindegyiknek a rakománya más nótát énekel. Egetverő dallal robognak el a kocsik: az egyiknek legénysége kidagadt erekkel fújja „...tíz-húsz rácnak a nyakát...” A következő kocsiból más ritmusból zúg a nóta sza-kasz-ve-ze-tőő! . . .” Majd két kocsi egy nótát énekel „. . . térdig járok a vérbe . . .” Aztán egyre gyorsabban szaladnak a kocsik, de a kerekek csattogása nem bírja elnyomni a szilaj lelkesedés dalát. . . Most robog el a vonat vége: a két tábori konyha, az utolsó kocsikban; a szakácsok nagy fakanalaikkal dolgoznak az üstökben, mialatt a kis konykakémények füstölnek, szikráznak a sötétben. Aztán

eltűnik az egész: már csak a tűzvörös, izzó szem látszik az utolsó kocsi hátulján, de a sötét éjszakából, amelybe belefúrja magát a vonat, ordítva

? Uhcby_ V·Vg·nzu U' dc' [zfgz [hCE' U' dz'mUi Xj Ufcb" 6i XUdYgh' dc' [zf]' _"n' bgf [Y
 'Y' _Yg' gnYfYhYhY' _bbYdY'hY' U' \UFVYffY']bXi' CE'Uh' 6zfVhm dc' [zfa YghYf' fBk: a Y(!
 'Y'Ybh Un' z' ca zgcby'fg' U' j' cbUh']bXi' zgU' Y' Hh' 'Y' _Ygth' 'VYgnfXVYb' _tj' zbh' [m nY' a Y]
 U' Z' jzfcg' \zn]YhfYXfby_ / Un' Xj' n'YhfY' U' \UXVU' j' cbi' CE' HYfgj' zbgm' m' Vi XUdYgh]
 \UXhYghdUFUbVgbc_ ZY'Y'h

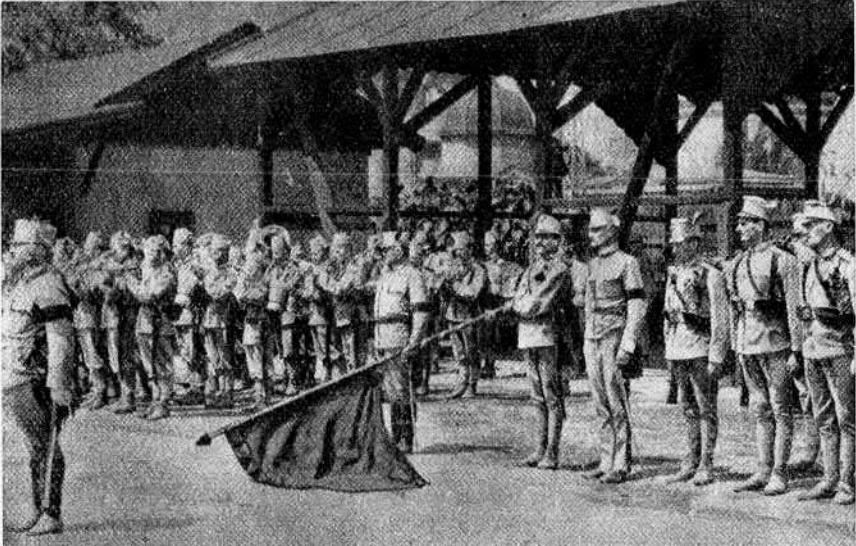
száll a hang, tíz-husz bakanóta összekeveredve zeng-harsog a levegőben és a mozdony lihegve húzza ezt a vágató orgonát, a háborúba rohanó éneklő vonatot, mely lassan belemosódik a sötétségbe, így indultak el útjukra a katonavonatok.

Így indultak a csatába a lelkes magyar csapatok,

A magyar hősiesség, a magyar katonai erények ismét előtörttek. Dalolva, önérzetesen, bizalomtól és reménytől dagadozó mellet vonultak el a világháború csatatereire a magyar fiúk.

Nem találgatták, mit hoz a jövő. Nem mérlegelték az esélyeket, bátran, emelt fővel vonult a nemzet színe-java a háborúba.

Pedig ekkor már fegyvert ragadott jóformán az egész világ. Az

9'i hUnCE_Uhcbz_ U>(ngYz] zfcg] dz'mUi Xj Ufcb"5'a zg_cf VgYbXYgdz'mUi Xj Uf'6i XU!
dYgh`Y[a cn[U'a UgUVV dcbh'Uj c'hz`zVcf•'_YnXYhf"5'_Uhcbz_'bU[mf'fgnY]bbYb
]bXi`hU`UfVhfffY

orosz „gőzhenger” a maga számlálhatatlan tömegeivel Galícia felé özönlött. A francia hadsereg lázban égve zúdult a belga és német határ felé. Anglia, a tengerek ura megkezdte nagy serege toborzását, mozgásba hozta hajóhadát. Szerbia kicsiny, de elszánt serege a montenegrói csapatokkal együtt készen állott a véres leszámolásra . . . Rengett a föld, kitört a nagy világvihar.

Ütött az óra!

Egy egész világ állt szemben velünk és hűséges német szövetségünkkel.

Senki sem kérdezte, mit hoz a rejtelmes jövő?

A magyar seregek nótázva, virágos sapkával, önérzettel és önbizalommal léptek a kötelesség útjára, indullak el a harc dicsőséges mezejére

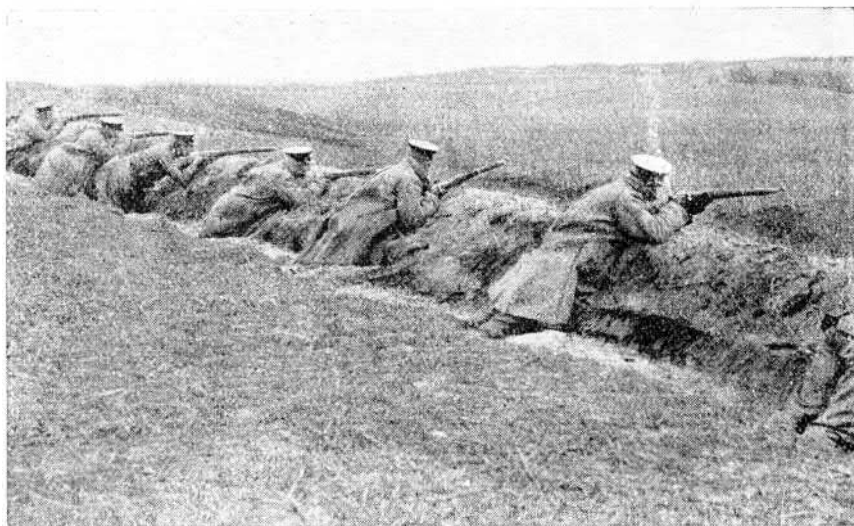
A modern háború

A milliós hadseregek

A lipcei csatát, mely a napóleoni háborúk egyik legvéresebb ütközete volt, „Népek csatájá”-nak hívja a történelem. Mindkét részen se volt mindössze egymillió ember, aki itt összemerte fegyverét s mégis ösztönszerűen megrezen a képzelet, ha rágondol arra a vérontásra, mely három napig tartott Lipcse határában s a zseniális korzikai hadvezér végzetes tragédiájának az első felvonása volt. De mik voltak a napóleoni háborúk — sőt a perzsák óriási hadjáratai, vagy akár a népvándorlás százados harcai is — ahhoz a rettentő mérkőzéshez, melyet Princip revolvere zúdított Európára? . . . Darius és Mithridates, Xerxes és Attila, Dsengiz klián és Timur Lénk milliós hadseregei mind eltörpülnek azok mellett az óriási tömegek mellett, melyeket a világháborúban vonultattak fel a hadviselő nagyhatalmak. A bibliai apokalipszis világfölfordulása volt ez, — tizenöt millió embernek egymásra zúdulása: olyan fürgeteg, amelyhez foghatót nem ért a világ, mióta élet van rajta.

Olyan összecsapás ez, amelyben szinte már nem is az emberi értelem és elhatározás dönt — mert hol lehet értelem oly átfogóképeséggel, mely ekkora tömegeknek az egymásra hatását ki tudja számítani — és hol lehet oly magabizó elszántság, mely ekkora tömegekkel operálni, diszponálni merjen és viselje is a felelősséget az esetleg elhibázott sakkhúzásért? . . . Hiszen tizenöt millió embernek az egymásba kapaszkodott vonaglása olyan át nem tekinthető kavardás, amelyben az emberi akarat már nem érvényesülhet s a százezrek és milliók sorsa már csak a pusztá véletlentől függ. Ki láthatta hát előre ennek a titáni küzdelemnek a végét, amely rombadúlással fenyegetett mindent, amit hangyaszorgalommal épített a civilizáció gránitsziklájára az ember, mióta a francia forradalom zivatara végigsöpörte a világot? . . .

1914-nél véresebb dátumot sohase írt még be az ember a világ örök naptárába. Szörnyű és borzalmas színjáték volt a világháború,

< Uj U'U_]j f[] [hY_]bhY[mVWjUhUa YnfbzU\c`'Uj zVUb z''U [mJ'c[gz[] \UfVzbYa
 'zh_UhcbzhUnY[fgn'bU[mhYf`YhYb"? fd` b_Y` hYfVYb bfa Yh_Uhcbz_ j UbbU_U
 "j zfc_VUb" _UncbVUb 'zj c'UVVfCE fdd` • [mbYa j Y\Yh _fgnfYza]bhU\c[mU
 fdYb gYa ``zh UhKEUn Y`Yb gf[ža Y mfY`"j " "X" nbY

amelyben a népek milliói a kultúra és a tudomány, a civilizáció és a technika minden vívmányát fölhasználták, hogy mennél nagyobb pusztítást vihessenek végbe egymás soraiban. Ha tehát meg akarjuk érteni ezt a háborút, ha kellőképpen akarjuk méltányolni a hadviselő felek háborús erényeit és az óriási nehézségeket, melyeken diadalmaskodniuk kellett, hogy győzhessenek, akkor meg kell ismernünk a modern háború elméletét is, a hadviselés módját, taktikáját, technikai eszközeit és szellemi vezetését: mert csak így bontakozik ki előttünk a magariasztó nagyszerűségében az emberirtásnak ez a legvéresebb fejezete.

A német-francia háború (1870—71) óta elmúlt néhány évtized alatt sikerült a probléma fontosságától izgatott technikusoknak, hogy nemcsak Európa, hanem a távoli kelet és nyugat hadseregei számára is nagyjából egyenlő értékű ágyúkat és kézfegyvereket szerkesszenek. Ezek a fegyverek könnyűek, egyszerűen kezelhetők, gyorsan tölthetők és elsüthetők és szín Le önműködően dolgoznak, úgyhogy a katonának a célzáson kívül alig van egyéb dolga velük; emellett biztosan hordanak messzire, tehát nagy tereken uralkodnak. Nagy előnye volt az új, füstnélküli puskapornak, melyet ezekben a fegyverekben használtak, hogy sem a gyalogságot, sem a tüzérséget nem árulták el messziről

Előre! — Hirtelen fölugrik a rajvonal és futólépésben szalad az ellenség felé

észrevehető füstgomolyok. A lövedék (vagyis golyó) minimális átmérője és súlya pedig könnyen lehetővé tette, hogy a katona minél többet vihessen magával ebből a mindennél szükségesebb eszközből. Ebből a szempontból tehát a fegyvertechnika minden képzelhető eredményt elért, úgyhogy alig akad már számbavehető új feladat, mely a föl találókat jelentősebb sikerrel kecsegtethetné. A lövedék terjedelme a puska-golyóról lévén szó — már nem csökkenthető; most éppen akkora, hogy harcképtelenné teszi a kultúrembert. Viszont fölösleges a puska hordóképességének a növelése is; mert két kilométernél messzebbre úgy se látja meg a célt, tehát el se találhatja a katona. Nincs szükség gyorsabban tüzelő puskára se; mert a mostani ismétlőpuskáknál alig hagyja el az első lövedék a csövet, máris nyomon követheti a második, a harmadik, meg a többi: és ha a kéz biztos, a szem éles, akkor a látható cél is pontosan eltalálható.

A fegyvertechnikának ez a tökéletes volta kizárta a zárt sorokban haladó, egész célt mutató csapatok felvonulását és akcióját a modern

háborúban: sőt még az egyes katona se teheti ki magát fedezetlenül az ellenség tüzeinek. A német-francia háborúban egy zárt sorokban haladó porosz ezred megtámadta a franciákat, akiknek a mostaniaknál sokkal gyarlóbb fegyvereik voltak: s az eredmény az volt, hogy félóra alatt minden 100 poroszból 68 holtan vagy sebesülten hevert a csatamezőn. Az orosz-japán háborúban (1904—5) pedig, midőn a japán Namba-hadosztály zárt sorokban támadott, kilencven százalékos veszteséggel fizetett ezért a vakmerőségért, míg Dél-Afrikában egyetlenegy, jól födőtt vadász könnyű szerrel tett ártalmatlanná 14 reárohanó ellenséges harcost. A tökéletesedés összehasonlítására csak a következő példákat említjük. Míg a második sziléziai háborúban (1744—45) a porosz katonaság legfőlőbb csak kétpercenként tudott leadni egy lövést, addig a német és magyar-osztrák hadseregben használatos ismétlőpuskákkal percenként átlag tizenöt, jól megcélzott lövést adtak le: a gépfegyver pedig ugyanennyi idő alatt 400—500 lövést tett. Képzeltető tehát az ilyen fegyverek gyorstüzelésének hatása!

A megváltozott harcmodor

Éppen a tüzifegyvereknek ez a pusztító hatása tette szükségessé, hogy megváltozzék a harcmodor. Ma már elképzelni is lehetetlen, hogy a hadakozó felek, ahogy ezt még a XIX. század első felében is csinálták, két egyenes sorban, vagy tömör hadoszlopokban egymásnak menjenek és nem nagy távolságból sortüzet adjanak egymásra. Mert ez a sortüz néhány perc alatt mind a két felet megsemmisítené. Hasonlóképpen lehetetlenek — vagy legalább is kockázatosán kétes sikernek — azok a nagyszerű lovasrohamok is, melyek ötven és száz évvel ezelőtt egész zászlóaljokat és ezredeket söpörtek el. Az éppen olyan széles, mint mély — úgynevezett napóleoni — hadoszlopokkal ma már nem lehet megrohanni az ellenséges hadállásokat, mert a srappnellzápor, a puskatüz és a gépfegyverek egy szempillantás alatt lekaszálnák a vakmerő támadókat.

A háború célját, vagyis az ellenség legyőzését úgy kell elérni, hogy minél kevesebb áldozatba kerüljön. Ennek megfelelően a modern harcmodor arra törekedett, hogy minél inkább kerülje és csökkentse az ellenség gyilkos tüzelésének hatását: következésképpen a gyalogságot csakis fedezék — a magyar bakák nyelvén: takarás — fölhasználásával tolja előre az ellenség hadállásai felé. Fák és házak, falak és árkok, emelkedések és mélyedések, sáncok, bokrok és kövek okos ki-

használása hozhatta csak meg a kívánt sikert. Ha nincs fedezék, akkor ásóval dolgozik a katona: hosszú, nem mély gödröt ás, amelybe belefekszik s a gödörből kiásott földet a feje előtt hányja kis halomba; erre fekteti a puskáját, esetleg ráteszi a bornyúját is és úgy tüzel az ellenségre. Minden ilyen fedezéket ügyesen föl kellett használnia a kato-

5 \ UXgYfY[hYw b]_U] VgUdUhU]_ * nh`Y[ZcbhgUVVU_ Un`i hz gnc_žU_]_ U`hf fb • h`U]h
Vg]bz`hz_`fgU`hzVcf]Yf X`thfgY_`Yhfd`thYthY_

nának és hol fekvé, hol térdelve, hol hajlott testtel előretörve — de mindig minél kisebb célt mutatva — kellett közelednie az ellenséghez; a fedezék mögül gyorsan tüzelt, hogy zavarba hozza, megfélemlítse az ellenséget, aztán gyorsan előreszaladt a legközelebbi fedezékig, hogy ismét megindítsa a gyors tüzelést. Ha aztán elfogytak a fedezékek s a harcoló ellenségeket már csak keskeny, védelmet nem nyújtó, sík terület választotta el: akkor a támadó fél heves gyorstüzelésbe kezd s az ettől megzavart ellenségre hirtelen rohammal ráveti magát.

A gyalogság előretörései a tüzérség támogatja, illetőleg: a gyalogsági harcot mindig tüzérpárbaj előzi meg. Ennek az a célja és feladata, hogy fölkatatva az ellenséges ütegeket, azok tüzét elvonja a gyalogságról. Hogy pedig az ellenséges ütegek minél kevesebb kárt tehessenek a gyalogságban, szükséges, hogy a gyalogság ne tömör oszlopokban, hanem láncba fejlődve, ritka sorban — úgynevezett rajvonalba — nyomuljon előre. Ennek a harci alakulatnak talán sohase volt még akkora szerepe, mint a világháborúban, mely a régi és modern harcok minden tapasztalatát fölhasználta a támadásra és védekezésre. A rajvonal az egymással küzdő hadseregek érchlomoka, mely össze-összecsap és egymásba kapaszkodva, egymást ide-odatolva viaskodik, úgyhogy a front igen gyakran váltakozva kígyózó vonalhoz hasonlít. A rajvonal tehát laza összefüggésben nyomul előre. Egy-egy méternyi, sőt még nagyobb távolságra is fekszenek egymástól a katonák, de természetesen mindenkor összefüggő láncban, amelynek minden tagja, láncszeme érzi az egymáshoztartozást.

Az új fegyvertechnika szükséges következménye tehát a széles, illetőleg a laza és hosszú tűzvonal. Az utolsó évszázadok nagy háborúiban, valamennyi fegyvernemet beleszámítva és hozzáadva az összes tartalékokat, átlag 10—15 ember jutott az egész csatavonal egy-egy méterjére. Azóta ez az arány hihetetlenül megváltozott. Negyven év előtt már tíz ember se jutott egy lépésnyi (60—70 centiméter) területre, az orosz-japán háborúban már csak három katona foglalt el egy méternyi vonalat, a világháborúban pedig talán két katona se jutott egy méterre, így aztán nem csoda, ha ötven és száz, sőt kétszáz, háromszáz és négyszáz kilométer hosszú harcvonalak fejlődtek föl.

Ám ez az óriási csatatér úgyszólván semmit se nyújtott a szemnek, sőt egyáltalában át sem volt tekinthető. A modern háborúban jóformán semmit se látunk. A tüzérséget, az ágyúdörgésen kívül, csak néhány gyöngye villanás árulja el. Ha valaki magasabb dombról akarná áttekinteni a csatamezőt, mindenekelőtt az lepné meg, hogy nem lát katonát; azt se tudná voltaképpen, hogy honnan jön a gyalogság ropogó sortüze, ha olykor itt vagy ott meg nem pillantana egy vékony vonalat, amely hirtelen felugrik, előretör s aztán megint eltűnik, mint a fölriasztott békasereg, mely a tó napsütötte partjáról gyorsan ugrálva veti bele magát a vízbe . . . Még a csukaszürke vagy khaki-barna egyenruha is arra való, hogy minél kevésbé legyen látható a rajvonal. Lovasságot pedig egyáltalában alig látni, mert a csatatereken csak a gyalogság és a tüzérség dolgozik: a lovasság ellenben arra törekszik, hogy

Vilmos császár és Moltke vezérkari főnök a német főhadiszálláson, amint katonai terekéről tanulmányozzák a hadállásokat. Nem „vezérdombon” állnak, hanem biztos fedezékben és még a lovukról is tesszálottak, hogy minél kevésbé iassa őket az ellenség

gépfegyvereivel és karabélyáival az ellenség hátába kerüljön, vagy pedig a tűzvonalt szánja várja a kedvező pillanatot a megzavart és menekülő ellenség üldözésére.

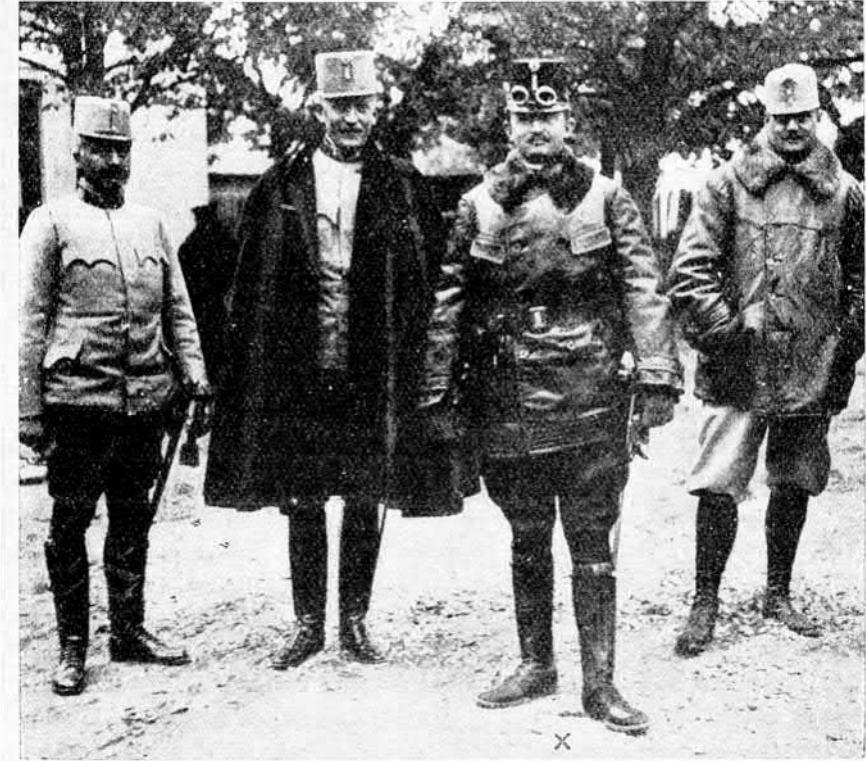
Nincs felesleges vérengzés

A széles harcvonallal és a benne fölvonult rengeteg embertömeggel együtt jár az is, hogy egy-egy csata rendszerint több napig tart. A modern hadseregnek már maga a fölvonulása is igazi népvándorlás, amely óriási méreteivel messze meghaladja a Xerxesek és Attilák, a Dsengizkhánok és Napóleonok csapatainak fölvonulását. És a fölvonulás már akkor kezdődik, mikor a csapatok a vasúti kocsikból kiszállanak; innen már, az egyik gyorsabban, a másik lassabban menetelve, igyekszik eljutni arra a helyre, melyet a csatarend, az előre elkészített haditerv, kijelölt számára. A csapatok rendszerint oly távolságban menetelnek egymástól, amennyi helyre szükségük lesz, ha majd rajvonalba (tűzvonalba) fejlődnek. A modern háborúban tehát nem szükséges „összevonni” a csapatokat; amelyik hadtest fölvonulás közben ellenségre bukkan, nyomban fölveszi a harcot s azután — ha tud — megy tovább a megszabott irányban.

A fölvonulás eszerint nem könnyű dolog és az összes hadtestek nem is egyszerre szólnak bele a harcba: sőt az se szükséges, hogy a csapatok mind ugyanazon a harcmezőn harcoljanak. Nem az a fontos, hogy a csapatok térben érintkezzenek, hogy összefüggő frontban vonuljanak föl és harcoljanak; döntő fontosságú ellenben a belső összefüggés, a jól átgondolt, egységes vezetés, mely össze tudja tartani és egy célra irányítja az összes hadtesteket. A drezdai kis csatában, a napóleoni háborúk idején, már két, teljesen független hadoszlop küldött; Lipcse mellett, október 16-án, már három külön csatát vívtak s az utolsó hadtest csak az ütközet harmadik napján érkezett rendeltetési helyére. Az orosz-japán háború leghíresebb csatája, a „véres” mukdeni ütközet, tizennégy napig tartott s ugyancsak többnaposak a modern világháború döntő csatái is, melyekben nagy térségeken nagy seregek mozognak.

Ám azért a modern háború, bármily óriási tömegekkel dolgozik is, aránylag sokkal kevesebb emberéletbe kerül, mint a régi harcok. Olyan vérengzésekről, aminő például a cannaei ütközet volt az ókori Karthágó és Róma között, vagy a catalauni mérszárláshoz hasonló csatákról, melyben Attila és Aetius harcoltak a Nyugat uralmáért: ilyen gyilkos vérfürdőkről ma már aligha lehet szó. Ennek két, nyilvánvaló oka van; az egyik az, hogy a tömött hadoszlopokat és sűrű csapat-

tömegeket az elnyújtott és ritka rajvonal váltotta föl és ebben nem igen vághat „gazdag rendeket” a puska- vagy ágyúgolyó; a másíkok pedig az, hogy a modern csatában rendszeren már a tüzérpárbaj és a puskaharc eldönti az ütközet sorsát: és ha mégis kézítusára, szuronyrohamra kerül a sor, ez sohase fajulhat olyan öldökléssé, mint amikor zárt sorokban, nagy tömegekben zúdultak egymásra az ellenfelek. Az

? zfc`m: YfYbW>CngYZhfCb` f` _ " g'fl E U Z \ UX]gnz`z gcb`_tgffYhfj Y` Y[m` Hh`5i hca c!
V]cb`z'fhza YfhYn[mcfgUVVZ`_fbm`a YgYVV]j c'hza]bhU`CE

orosz-japán háborúban például csak 2—3 százalék volt a halálozás aránya, holott még csak Nagy Frigyes és Napóleon idejében is a legénységnek átlag 40—50 százaléka a harctéren maradt.

A modern hadviselés tehát össze se hasonlítható a régi idők háborúival, amelyek — mivel döntő jellegük a sok bátorságot és nagy testi erőt követelő kézítusa volt — inkább a számbeli erőviszonyokra támaszkodtak; míg a modern háborúban inkább az ügyesség és lele-

ményesség, a taktikai tudás és a technikai eszközök céltudatos, gyors kihasználása hozta meg a döntést. Ezzel az átalakulással kapcsolatosan, természetesen, átalakult a hadvezér is, aki valamikor a hadak élén járt és személyesen bátorította, lelkesítette a katonáit, míg most messze a front mögött dolgozott és nem is látta a csatát. A romantikus hadvezér alakja már a múlté, meg az olaj nyomatú csataképeké . . .

A modern hadvezér

Napóleon ma már a legjobb messzelátóval se láthatna semmit és szürke lovát nagyon hamar kilőnék alóla. Az ő háborúiban még belátható területen vívták véres harcaikat a százvezérek; a világháborúban ellenben már több száz kilométerre terjedő arcvonalban, egész ország-részeket elborító sáncokban és lövészárkokban folyt a háború. Rohamra vágató lovasezredeket nem lehetett látni a harcmezőkön; hisz a gépfegyverek tüze oly irgalmatlanul elsöpörte volna az ilyen daliás hősöket, hogy még hírmondó is alig maradt volna belőlük . . .

A hadvezér pedig még színét se látta ennek a harctérnek; fényes kíséret nem vette körül, ő maga nem ült lovon, sőt még kard sem volt az oldalán.

Amíg tehát az egymással szemben álló ellenséges csapatok napokon és heteken keresztül, fáradhatatlanul kerülgetik és lövik egymást, addig a hadvezér a főhadiszálláson, messze a küzdő csapatoktól ül egy szobában és elmélyedve nézi, tanulmányozza az előtte fekvő, tarka zászlócskákkal megjelölt térképet. Ezek a térképre betűzött kis zászlócskák jelzik a harcvonalban küzdő csapatokat, az indulásra kész és a parancsra váró tartalékokat. Mászínű zászlócskák jelölik az ellenséges hadállásokat: s amint, a hadszerencse változandósága szerint, egy-egy csapat előretör vagy visszavonul, a térképet figyelő és kezelő szárnysegéd is nyomban megfelelően tüzi ki és rendezi el a zászlócskákat, hogy a csatát mozgató és irányító hadvezérnek minden pillanatban világos képe legyen az adott helyzetről és a csata állásáról.

Valóságos sakkjáték a modern háború, amelyben hatalmas hadtestek, gyilkos ágyúütegek a sakkfigurák s az ellenfél minden mozdulatára nyomban következik a megfelelő sakkhúzás. Maga a csatamező pedig a több száz kilométer kiterjedésű sakktabla, a zászlócskákkal megtűzött térkép, melyet a hadvezér egy szempillantás alatt áttekinthet: amit künn, az igazi fronton, a legerősebb messzelátóval se tehet meg. Az összes hadioperációkat, harcmozdulatokat és támadó vagy

védekező manővereket ezekkel a kis színes zászlócskákkal jelzik; ezek szerint igazodik és intézkedik a modern hadvezér és ezen az alapon

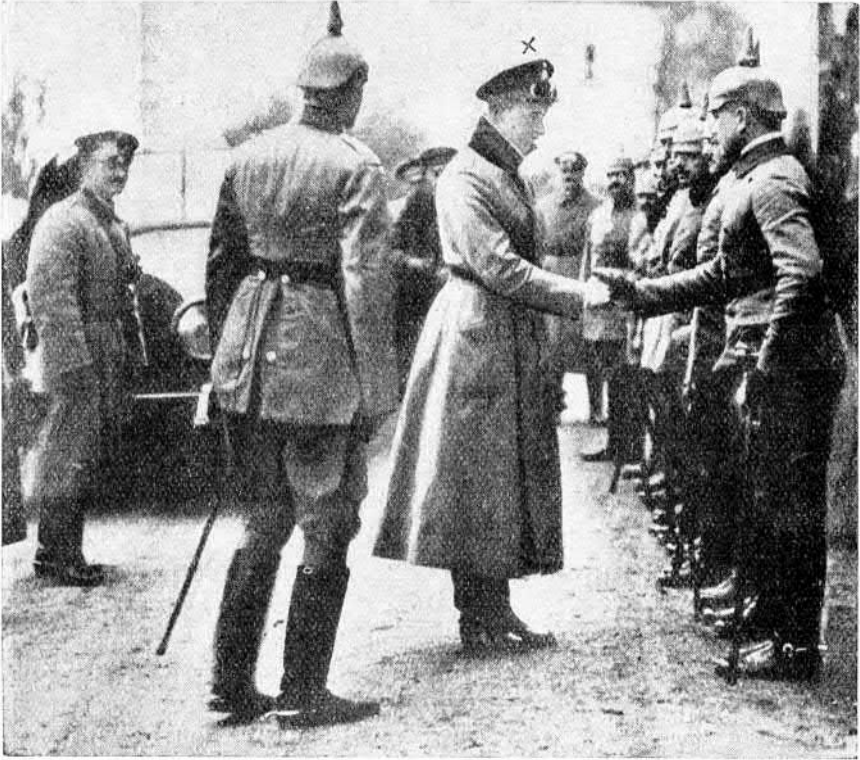

Frigyes főherceg, tábornagy, a magyar-osztrák hadsereg fővezére leányával a főhadiszálláson

rendeli csapatait rohamra vagy támadásra. A csata lelke tehát ma is a messze álló hadvezér: és ha helyén van az esze, ha tiszta az agya és bátor a szíve, akkor a gépiesen mozgó katonák a távolból is megérik

a vezér lelkében élő eleven gondolatot s a kapott utasítások szerint dolgozva, előbb-utóbb kicsikarják a diadalt.

A kérdés már most az, hogy: miképpen értesül a hadvezér arról, hogy mi történik a harcmezőn? És ki viszi el parancsait a távoli frontra, a tomboló csata zajában küzdő csapatoknak? Hisz nincs az a lovas-

5 bfa YhfCB" f" _" gflE U\ UfVwYfYb" 9 [mY Zc [`U hZf UbWU ZU i VUb a Y [`z hc [UHhU U
 VU'cf VgUdUhc _UhfgY [mYb _fb h _YnYhZc [chhUnc ___U 'U VU'cf h]gnhY __Y ZU _] Yh
 j]h'ngf [_ffh] Ug_YfYgnhY' h' bhYhY _]

futár vagy kerékpáros küldönc, aki a rengeteg távolságra kellő időben elvihetné a parancsokat! . . . Ezt a nehéz és fontos feladatot a tábori telefon és táviró végzi a modern háborúban. A főhadiszállásról mindenféle drótok vezetnek a legtávolabbi csapatokhoz is és a hadiszolgálatot villamos áram közvetíti. Sőt az egyes csapatokat is ilyen drótok kötik össze egymással, melyek elvezetnek a tűzvonalban ázott lövészárkokba és minden tüzéreghez s viszik a jelentéseket, illetőleg a parancsokat a főhadiszállásra és vissza. A telefon- és távirószolgálatot

kiegészíti és megkönnyíti még az automobil, a motorkerékpár és a repülőgép, úgyhogy a főhadiszállás körül, ahol a csata menetét és sorsát intézik, szüntelenül hallatszik a motorok kattogása és berregése.

De nemcsak a csata menetét irányítják a főhadiszállás vezéri szobájából, hanem az innét kapott rendelkezések és parancsok szerint igazodnak az utóvéd- és tartaléks csapatok is, a kapott rendelkezésnek megfelelően indulnak és vonulnak el a gyalogsági és tüzérségi municiók és élelmiszerszállító trénosztagok és innét kapja értesüléseit a hadisajLó-szolgálat is. E célból áll a hadvezér körül és rendelkezésére a vezérkai, mely fenntartja az összeköttetést a csapatvezetőkkel és fogadja azok jelentéseit és közvetíti hozzájuk a parancsokat. Az egész hadi mechanizmusnak a lelke és mozgatója azonban mégis az az ember, maga a hadvezér, aki szövö azt a vasból való hálót, amelybe az ellenségnek bele kell keverednie. Mert ő a hadsereg lelke; a katonák csak a gép és a mechanizmus, amit ő igazgat és vezet dicsőséges győzelemre vagy gyászos megsemmisülésbe . . .

Harc a szárazföldön

A lövészárók és a tábori sánc

A távolra ható fegyverek, kiváltképpen a puskatüzelés ellen, lövőárkokat és tábori sáncokat ástak a tűzvonalban. A táborozó seregnek ezt a megerősítést és elsáncolását már a rómaiak is ismerték, sőt minden légionáriusnak ásója is volt, hogy a sereget, mihelyt táborba száll, azonnal körülsáncolhassák. Ismeretesek az avargyűrűk is, ezek az leláncolt, óriási táborhelyek, amelyek mind máig láthatók: sőt krónikáinkból tudjuk, hogy az Árpádházi I. Endre királlyal hadakozó német vértések is ilyen lövőárkokba menekültek a magyar csapatok támadásai és nyílzápora elől. Amidőn ugyanis Búvár Kund megfúrta a német hajókat Pozsony alatt s a magyar csapatok ügyes hadicsellel zavarták el Győr alól Gebhardt püspök hadait, a Vértések alá szorult császári sereg borzalmas kelepcebe került.

„Kegyetlen éhség dúlt soraikban — írja a krónikás Thuróczy, — a magyarok és a bessenyők, éjjelenként rájuk csapván, szörnyű nyilaikkal öldökölték őket, másfelől pedig, a sátrak közt kifeszített kötelekkel, nagy embertömegeket ragadtak el a táborból, fogságba hurcolván őket. . . Ekkor a németek, rettegven a nyilak záporától, mely elárasztotta és emésztette őket, beásták magukat a földbe, takaróul (fedezéknek) letűzték pajzsait s mintegy sírgödrökben: együtt feküdtek a holtak az élőkkel; sőt a sír, mely nappal a halottaknak ásatott, éjszakára az élőt fogadta magába: és az éjszakán ázott másik vermet a halott vette át az élőtől . . .”

Ilyen volt a német lövészárók a Vértések alján az Ur 1053-ik esztendejében. Azóta megváltozott a hadviselés egész technikája, a nyílzáport a gépfegyverek, gyorstüzelő pusák és ágyúk golyózápora váltotta föl s ennek megfelelően változott a harcmódor is: úgyhogy a modern hadviselés szinte mechanikus, technikai feladattá fejlődött és nem egyéb, mint két láthatatlan ellenfélnek élet-halál küzdelme, rejtett harcvonalak borzalmas tusája. Az ember csak hallja a harcok

zaját, de magát a harcot nem látja, mert az ellenséges csapatok szinte bevehetetlen erődítéseket rögtönöznek a puszta földből és valósággal vakondok módjára, a föld alatt, közelednek egymáshoz. Itt tehát nem a bátrabbé a siker, hanem azé, aki jobban tud ásni: és így az ásó igen fontos harci eszköz lett.

Nyílt csatában, a harc folyamán való gyors és rögtönzött sánc-

Utászkatonák munka közben. Amint a rajvonal beásta magát a földre, az utászok rögtön munkába álltak, hogy lakhatóvá, kényelmessé tegyék a lövészárkot

emelés és árokásás, körülbelül csak mintegy hatvan év óta divatos. Legelőször az amerikai polgárháborúban (a múlt század hatvanas éveiben emeltek sáncokat nyílt harcmezőn, a gyalogság fegyvertüze ellen. Az ameriakak példáját követték az európaiak is és a königgrätzi csatában (1866-ban) Benedek, akinek csapatai elöltöltő puskával harcoltak a poroszk hátultöltő fegyverei ellen, itt-ott szintén ilyen elsáncolásához folyamodott, hogy megállhasson az ellenség golyózápóra előtt.

Az 1870—71-iki porosz-francia háborúban is többször emeltek a fronton töltést az ellenfelek. Frossard tábornok Spichernnél ilyen rögtönzött sáncokkal fedezte a franciák hátrálását és a francia balszárny a metzi visszavonulás alkalmával szintén lövőárkokkal védekezett s a földözék segítségével a második és harmadik francia hadsereg jól védhette magát.

Mindez azonban csak epizód és részleges harc volt. Nagy területen és egész hadsereggel Ozmán pasa használta először az új taktikát, még pedig fényes eredménnyel. Plevna híres védelme volt első, nagy példája a haditörténelemben annak, hogy egész hadsereg is érhet el sikert túlnyomó haderővel szemben a terület elsáncolásával. Ozmán pasa 1876 július 20-án egész gyalogsági dandárokat bújtatott lövőárokba és döntő csatában verte vissza az ötszörös túlerővel rátámadó oroszokat, majd pedig hatvanezer emberével és száz ágyújával ötödfél hónapig védte magát a száztízezer főnyi orosz sereg ötszáz ágyúja ellen. Azóta a tábor megerősítése, a lövőárok és az elsáncolás a haditakLika legfontosabb eszköze lett s kivált az orosz-japán háború óta, amelyben szintén fényesen beváltak a lövőárok, a világ valamennyi országának gyalogosai szinte mesteri kiképzést kapnak az ásóval és kapával való munkában.

Hogy készül a lövészárkok?

Íme, hogy készülnek a lövészárkok egy szemtanú leírása szerint. . . A puszta, szinte rommá lett földön megjelenik az ember. Bújva, hason kúszva mászik előre, az éj felhős homályában, a haraszt zörrenésére hirtelen megáll és szorongva figyel. Halotti csönd köröskörül. Földre lélekszik és lelapulva kúszik tova, míg kedvező helyet talál. Talán vakondtúrások vonalához ért, vagy esővíz-mosta süppedéshez; mindegy ez most: a fontos az, hogy a föld laza. Két kezével kezdi összesöpörni feje fölött a földet, lázasan vájja a körmeivel, közben megrezzen, mintha mozdult volna előtte valami. Aztán folytatja. Mikor annyi föld van már előtte, hogy hasonfekve, fejét az eltakarja: két kezével lassan leoldja magáról a félméteres kis ásót; a hátára volt kötve, hogy ne zörögjön, ha mászik. És a kis ásóval maga alól vájja ki a földet. Most még az ásó fejénél fogja a nyelet. A kis föld nő, egyre nő, már meg is tapicskálja a vassal, hogy összeálljon. Az inafeszített munkától az izzadság csorog az emberen, de nincsen megállás.

Valami árokféle támad a mindig nagyobb földhányás mögött.

Olyan hosszan és olyan szélesen, mint amilyen az ember teste, de legmélyebb a vállnál, legkevésbé mély a lábnál. Teste meg-megrezzen az ásó embernek, amikor elzizegett a vész fölötte, a folytonos durrogás között, ami már az éj csöndjéhez hozzátartozik.

Lassanként ovális alakban gödör képződik, akkor látod csak meg: jobbra is, balra is kúpok vannak talán tíz-tíz lépésre.

5_UhcbU**j fgnzf_chzgU'_Jg@Y\bYa Ubb!zgU' U'? zfdztc_VUb

Pihen az ember, megjelenik a társa. Ahonnan ő maga jött, második ember jön, kúszva, lopva. Aki eddig ásott: átveszi a fegyvert az érkezőtől, ráteszi azt a kiásott földkupac tetejére és hasonfekve vigyáz, a puskacső vége kinyúlik a kupac tetejére. A másik tovább ás. Szürkülni kezd, de ködtenger lepi el a kilátást, mire mindketten, lehajolva ugyan, beállhatnak a gödörbe. Amilyen mély a lyuk, annyi előttük a domb.

És akkor már széliében ássa az árkot az ásó ember: mindenik jobboldalra magától, míg el nem éri a másik gödröt. Hátulról pedig, ahonnan jöttek, társaik a régi állásokból függőlegesen egy-egy összekötő árkot ásnak reá az új frontra.

Már kész a régi állásból érkező összekötő-árok: most fatörzseket, fagallyakat szállítanak. A szélében újonnan ásott árokból mélyedések

@" j fgnzfc_ 'U_ zfdz h] \UfWfYfYb"@hYbbYg_Uhcbz]b_ 'gn]bHY_ 'fbmY' a Yg" U_ zggz 'U' U! _#hchz_ z hU" " j fgnzf_c_Uh"; YfYbXz_VCE' fgfzfU_chhZ' Xf fHY[Y_V ' ' _fgnthYhY_ hYh h

nyúlnak előre, ezek a mélyedések: a deckungok, ezekre teszik reá a fákat tetőnek. Világos van, a köd is felszállt, folytonos puskaropogás, a kéz- és fejsértülések ideje.

Már a gerendák is fenn vannak a fedezékekben, kukoricakóró, föld jön reájuk, minden fedezékben három-négy lyuk az ellenség felé, ugyanannyi fegyver csövét dugják ki. Hogy ne mozogjon: beigazítják a fegyvert a távolságra, aztán földet raknak reá.

A lövészárók volt a világháborúnak a legjellegzetesebb és talán

legfontosabb berendezkedése. A lövészárók, amely száz és százezer kilométeren át szántotta fel Európa földjét. A lövészárók, amelyben Európa férfínépe több mint négy nehéz esztendeig élt. . .

Élet a lövészárókban

A lövészárókban folyó életről mesteri képet rajzolt Molnár Ferenc, aki lelkes, haditudósító volt. Közöljük tudósítása egy részét:

„Sötét éjszaka, mikor holdvilág nincs, elindul a legkülső lövészárókból néhány ügyes emberrel egy tiszt. A suttogó, halkan lépő társaság magával visz egy mészbe mártott s így fehérre festett hosszú kötelet és egy csomó kis zárt lámpát. A zsebükben kis, hegyes cövekek vannak. A tiszt már napközben felrajzolta magának a készítendő árok útját. Most, az éjszaka fekete takarója alatt, elindulnak tehát traszírozni. A liszt a fehér kötél végét leszögezi a földbe, jobbra vezet egy darabig s ott újabb cövekkel szúrja le. E mellé a cövek mellé leteszi a kis zárt lámpát, amely úgy van csinálva, hogy az ellenség felől takarva van, csak a földön húzódó fehér kötélén pislog végig szerényke sugárral. Innen a tiszt balra fordul, továbbfekteti a kötelet, megint leszögezi a cövekkel és leállítja a második lámpát. Mindezt kuporogva, csúsztatva, halkán, óvatosan. Majd ismét jobbra fordul s tovább is így halad előre zeg-zugban. Z betű alakjában, hogy a futóárok sehol se menjen egyenesen az ellenség felé, mert különben hosszában bele lehetne lőni. Minden sarkon lámpát tesz le, minden lámpa csak felénk világít. Mikor készen van a feladatával, kíséreléssel hazacsúsztat, vissza a lövészárókba.

Ímost a legnagyobb csendben csákánnyal, kapával elindulnak a katonák és a kis lámpák iránymutatása mellett a fehér kötél végigmennek az utolsó lámpáig és megállnak egymástól öt-tíz lépésnyire. Az egész kötél végig ki van rakva katonával. Mikor mind a helyükön vannak, halk jelszó hangzik el és mindenki hirtelen gödröt kezd ásni maga alatt. Addig ás, amíg nyakig a földbe nem ássa magát. Akkor a szomszédok egymás felé ásnak, összekötik magukat árkokkal és készen van a futóárok, úgy, ahogy a tiszt a fehér kötéllel kirajzolta!

Ha az ellenség nagyon lövöldöz, akkor más módon megy az ásás. Megjelenik a kezdőpontnál négy szapór (földmunkás) katona. Hivatalból vannak megszámozva: Nummer Eins, Nummer Zwei, Drei és Vier „Nummer Eins” egy vastag, bélelt vászonsisakot vesz a fejére, olyat aminő formát az aviatikusok viselnek. A kezében rövidnyelű kapa van. Nappal a megjelölt irányba indul, éjjel, ha már a kötéllel való

traszírozás megtörtént, a fehér kötélen mentén halad, amerre a kis lámpa tüzpontja világít. Úgy ássa magát előre, hogy térdig a földben áll és ami földet maga előtt a kapával lebont, azt szétterpesztett lába között hátradobja a mögötte jövő Nummer Zweinek, akinél nem kapa, hanem lapát van. Mikor Nummer Zwei ezt a földet megkapja, azonnal a la-

B fa YhZY[mj YfhY' Yb' b'fdZY' _Y' _'c'nUb''* j fgnz f_ch'fd thYHY_ U'Z UbXF]U] VgUHhYfYbž
Ua Y'mz''UbX(EHUFHm_cXzgf U'jg'U'_U'a Ugj c'h

pátra kapja és az előtte küzködő Nummer Eins feje fölött vissza, előredobja annak az orra elé. Ezért visel Nummer Eins bélelt vászonsisakot. Hogy a feje fölött repülő kavics, göröngy meg ne sebezze. Zwei azért dobja Eins felé a földet, mert Eins csak térdig áll a földben és így nincs védve az ellenség golyója elől. Ellenben hátulról folyton kapja így a földet a hasa és a melle elé, úgyhogy amint halad, ő csinálja magának combig a gödröt s a barátja abból a földből, amit ő a lába közt hátra-

kapar, az ő feje fölött dobál neki folyton folyvást has- és mellvédet, sőt az árok külső szélére oldalvédet is. Ahogy az első katona így előre-kínlódja magát a földben, folyton gödör és dombocska megye előtte. Ő egyebet se csinál, mint ezt a gödröt folytatja és a dombocskát le-hordja. Mögötte jön a hú Nuinraer Zwei, aki új dombocskát dobál a feje fölött az orra elé. Így mennek kuporogva a fehér kötél cikcakja mentén, a kis lámpák fénypontocskáinak világánál. Nummer Drei mögöttük jön és ásóval szélesíti, mélyíti az árkot, amit ők vágnak előtte. Nummer Drei mögött minden munka nélkül jön egy katona: Nummer Vier. Ez a Reserve-Mann, és azért jön, hogyha a többiek közül egyet lelőnek, beálljon a sorba. És ez az egész az, aminek olyan könnyű, illanó neve van: futóárok . . .”

A föld mélyében ...

De más módon is küzdötte előre magát a várszerű harcban a katona a lövészárokból az ellenség felé. Úgyhogy az árokból egyenes irányban alagutat fúrt az ellenséges sor felé. Az ilyen alagutat aknának nevezik és arra használják, hogy a végében robbanószert helyezzenek el.

Ez az akna-alagút a lövészárok fenekéből indult ki és mindössze egy méter magas és ugyanolyan széles. Amint a szapőr-katona egy darabkát kifúrt belőle, a mögötte jövő bajtárs egy négyzetalakú fakeretet tolt bele a lyukba, hogy ezzel kitámassza. Egyik fakeret a másik után tolodili így be az aknába, úgyhogy végül fával van bélelve egész hosszában a szűk alagút, hogy be ne dőljön. A katona, aki elül görnyedt és magát előrefúrta, lámpával világít. Egy bádogskatulyában cipeli a robbanószert, a skatulya után húzódik a villamos vezeték drótja. Mikor az aknát a kellő pontig kifúrta, leteszi a skatulyát és visszakúszik a táborba, ahonnan aztán villamos árammal, a hosszú drót segítségével sütik el a skatulyát, amikor kell. Fönn, a gyepen, titkos jellel meg van jelölve a pont, amely alatt a skatulya van, illetőleg az akna végződik.

Ennek a földalatti akanafúró katonának legfurcsább eszköze egy kis csöbör víz. Ezt a csöbör vizet azért viszi magával, mert az ellenség is fúr aknát mifelénk, nemesak mi öfeléje. Már most a végpontokon a mi katonánk megáll a földalatti lyukban és őrszemmé változik, mert attól kell tartania, hogy az ellenfél aknája is errefelé fúród hátik s egyszerre csak, amikor nem is várja, fölrobban alatta a föld, vagy pedig

József főherceg (X) katonái között az északi harctéren

nyakába szakad a fölötté ásó ellenség ... A föld alatt csak a kézilámpa világít, halotti némaság van, mert ide még az ágyú dörgése se hallatszik le. Ebben a néma csöndben a katona leteszi maga elé, az akna kitágított végébe a csöbör vizet és bevilágít a kézilámpával. Ha a közelben ellenséges katona fúrja magát feléje a föld alatt, akkor annak az ásóvágásaitól gyűrűzni kezd a víz tükre a csöbörben. Mert az anyalold oly érzékenyen vezet a legkisebb rezgést is: hiszen jól ismerjük a csodás érzékenyséű földrengésjelző készülékeket — hogy még a lassú ásómunka óvatos lökéseit is átadja a csöbör víztükrének. Így kuksol néha több ilyen akna végében, kimeresztett szemmel, lámpával a víz fölé hajolva az akna-poszt, amíg fel nem váltják. Mikor aztán ezek a finoman ráncolódó gyűrűk megjelennek a vízen, a katona visszakúszik az aknában a táborba új utasításért. Nem szabad tovább ásní, nem szabad az ellenséggel a föld alatt találkozni. De pontosan meg lehet határozni, hogy hol, merre ássa az aknát a másik. Új, ellenintézkedés történik, új munka, új furakodás kezdődik máshol az éjszaka csöndjében.

A németek az egyetlen vonalból alkotott egyszerű lövészárkok helyett a háborúban rendkívül komplikált és tökéletes rendszert alkottak, amely egyaránt alkalmas a védekezésre és a támadásra. Alighogy kilátás nyílt ütközetre, a német vonal elrejtőzött s alighogy megkezdődött a harc, gondoskodott a visszavonulásról erősebb állásokba, amelyek lehetővé tették a gyülekezést, a végletekig való védekezést és végül az ellentámadást. Ezekkel az elvekkel összhangzásban szervezték a német árkok rendszerét, amelynek típusa nagyon keveset változott.

Lényegében egy-két vagy három párhuzamos árokrendszertől van szó gyalogos lövészek számára derékszögű formában, amelyek szélessége 0.50—0.60 méter, mélysége 1.50 méter. Ehhez a mélységhez járult az árkok előtt fölemelt földréteg, amelyet az árokból kiástak s amelyek úgyszólván külső védművet alkottak; ezek magassága 0.20 méter. Ezekben a mély árokban a német gyalogosok, hátukat kissé meghajtva, hogy lövés közben támaszkodhassanak, teljesen eltűntek. Ez a helyzet azért is kedvező, mert a katonák meglehetősen meg voltak védve a srappellek és a gránátok ellen. Az árok vonala nem egyenes, hanem hellyel-közzel kanyarulatokat alkotott s védővonala hol magasabb, hol alacsonyabb volt és így a lövészek meg voltak védve az oldalról jövő golyók ellen. A különböző árokvonalak egymás között közlekedő árokokkal voltak összekötve.

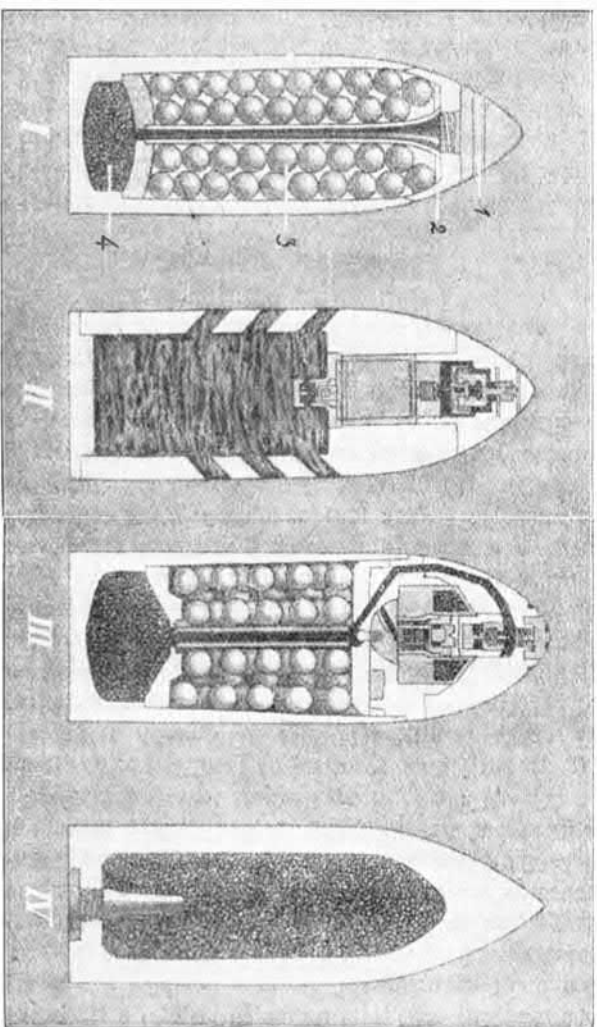
A modern tüzérség

Ágyú, tarack és mozsár

A múlt század végéig a tábori tüzérség úgyszólván majdnem kizárólag csak látható célpontokra, például rohamra induló lovasezredekre, szabadban felállított tüzerütegekre, ellenséggel megrakott és megszállt falvakra, vagy tömör oszlopokban előretörő gyalogszolgálatokra tüzelt. Az ilyen célpontokra leghatásosabb a szemtől szembe való tüzelés, mert a lövedék így okozza a célban a legnagyobb pusztítást s ez a magyarázata azoknak a „véres uccák”-nak, melyeket a napóleoni háborúk krónikái szerint egy-egy ágyúgolyó vágott az ellenség tömött soraiban. Hogy azonban ez a szemtől szembe való tüzelés minél eredményesebb legyen, szükséges volt, hogy a lövedék pályáját minél szűkébbre, illetőleg minél kevésbé íveltre szabják, hogy a golyó egyenes (vízszintes) vonalban érje a célt. Ezt pedig úgy lehetett elérni, hogy minél hosszabb ágyúcsövet és minél erősebb töltést használtak: mert eképpen a golyó sokáig volt a hosszú ágyúcsőben s megkapván a reá hosszabb ideig ható robbanó gázaktól a kellő lökést és megfelelő sebességet, villámgyorsan repült ki a vízszintes ágyúcsőből s nyílegyenesen haladt ebben az irányban a célig. A tábori ágyúnak még ma is ez a jellemző vonásuk: kevésbé elhajló szögben (tehát csaknem vízszintesen) álló, hosszú ágyúcső és erős töltés és ennek megfelelően a lapos lövedékpálya.

Élő célpontokra — tehát álló vagy mozgó csapatokra, — legtöbbször srappell-lövéseket adnak le az ágyúk, míg a holt célpontokat — például az erődítményeket, házakat és falakat — gránátokkal lövik, melyek egyúttal a fedezék mögé bújó élő célpontok lövésére is alkalmasak.

A srappell magyar neve: kartács; föltalálója Schrapnell György, német származású angol ezredes, aki 1803-ban szerkesztette az elsőt. A lényege az volt, hogy a régi, tömör ágyúgolyók helyett üreges golyókat szerkesztett, amelyeknek belsejét ismét megtöltötte golyókkal és

Tüzérségi lövedék. I. Egy srappnell keresztmetszete. A srappnell vékonyváltószerű lövedék, amelyik a levegőben robban. I. A gyújtó, 2. a lövedék fala, 3. srappnelligolyók, amelyek a robbanással szerte roplúnek, 4. puskapor. II. Egy repülőgépek ellen használatos lövedék. Az oldalsó nyílásokon kimegy a puskapor füstje s jelzi a lövedék irányát. III. Granátsrappnell, amelyik a gyújtó különböző beállítása szerint srappnellnek vagy gránátnak használható. IV. Puskaporttal feltölti gránát. Ezt a vastagbőr-kolatu lövedékkel igen erős akadályok (betonfalak, páncéltornyok stb.) szétrombolására használják.

robbanó anyaggal: úgyhogy a „srapnell” a kilövés után, bizonyos feltételek mellett, másodszer is felrobbant. A németek később fokozatosan tökéletesítették ezt a találmányt, úgyhogy ma már kétféle robbanó kartács van: az egyik a temperált, vagyis levegőben robbanó, a másik a rugós, vagyis célban robbanó srapnell. Máskülönben mind a kettő meglehetősen nagy és vastagfalú, az elején kúpalakra kihegyezett acélhenger, tele számtalan apró, kemény ólomgolyóval és két, egymástól elkülönített töltéssel. Az egyik töltés a lövedék kilövésekor robban és ez veti ki a lövedéket a csőből, míg a második töltés csak a kilövés után, bizonyos adott esetben gyullad meg és robbantja szét a lövedéket.

A szűkébb értelemben vett srapnell az, melyen a lövedék hegyes végébe beágyazott, időre beállított és pontosan szabályozható gyutacs közvetlenül a cél fölött, a levegőben robbantja fel a lövedéket, amelyből aztán az apró golyók, mint a kéve, hullanak le a katonákra. Természetes, hogy ez a robbanás nagy területet borít be s bár a kis golyótöltések átütő ereje nem oly nagy, mint magáé a lövedéké, vagy a puska-golyóé, azért a srapnell tűzhatása, már csak a szétrobbant lövedékben levő golyók nagy száma miatt is félelmetes, a lövedék szilánkjaitól ütött sebesülések pedig rendszerint súlyosak és nehezen gyógyulnak. A temperált srapnellben egy gyújtókanóc van, mely a lövedék kilövése pillanatában meggyullad s mire végig leég, meggyújtja a lövedékben levő robbantó anyagot is, úgy hogy a srapnell ekkor szétrobban. A gyújtókanóc hosszát az óraműhöz hasonló finom szerkezet „temperálja”, amely szerkezet másodpercekre pontosan beállítható, úgyhogy a kanóc csak épp oly hosszú vagy rövid lesz, amennyi idő szükséges ahhoz, hogy a srapnell a kitűzött célpont fölé érjen.

A borzalmas gránátok

A srapnell másik fajtája, a gránát, külsőleg alig különböztethető meg a srapnellétől, de a belső szerkezete egészen más. Acélfala jóval vastagabb és a hengere nincs golyókkal töltve, továbbá: a gránát nem a levegőben, hanem a célhoz érve robban, mert a gyutacsa úgy van beállítva, hogy a célbataláláskor kapott ütés robbantsa fel. A hegyes végében ugyanis egy erős acélrugó van, mely az ütestől összenyomva, hevesen visszavágja a hozzáerősített acélrudacskát s ez robbantja fel a gyutacsot. Vannak olyan gránátok is, melyek akkor robbannak fel, ha a gránát nemcsak célt ért, de a céltárgyba bizonyos mélységig már be is hatolt. Az ilyen gránátlövedékek borzasztó robbanással sülnék

el s éppoly pusztítást Végeznek, mini az aknák: vagyis teljesen szétrombolják a célt; de a közönséges gránát tűzhatása is rettenetes, mert a lövedék, mikor felrobban, sok cik-cakos vasdarabra szakad s a benne levő robbanószer ezeket a vasdarabokat veti szét minden irányba.

A legutolsó háborúban s főleg az orosz-japán háborúban szerzett tapasztalatok szerint a csapatok a gránát- és srappell-tűz elől a sietve fölhányt földsáncok és lövőárkok mögé vonulnak s ezek többé-kevésbé meg is védik őket a lövedékektől. Ez a tapasztalat új feladat elé állította a tüzérségi technikát, melynek oly tüzeső lehetőségéről kellett gondoskodnia, mely a csapatokra felülről, a fedezéken túl hullik le. Ezt a célt részben az időre beállított és pontosan a cél fölött robbanó srappellel vélték elérhetőnek: de ezek a lövedékek hajszálpontosságú célzást követelnek, különben elmarad a várt hatás és a tüzelés sikere. Mivel pedig erre a hajszálpontosságú célzásra nem mindig lehet számítani, a tüzérségi technika más megoldást keresett. Így kerültek előtérbe az ostrom- és várharcokból már régóta ismeretes, úgynevezett tarackok, melyek a lövedéket nem egyenes irányban (nem vízszintesen), hanem erősen hajló ívalakban vetik ki, úgyhogy a lövedék előbb a magasba száll és onnét meredeken hull alá a fedezékben álló célpontra. A feladat tehát elvileg meg volt oldva, a gyakorlatban azonban szükségessé váltak némi javítások, mert a várharcokban használatos tarackok a tábori tüzelésre kissé nehezek voltak s ugyanezért a szállításuk is nagy bajjal járt. Ezen úgy segítettek, hogy karcsúbb és könnyebb tarackokat gyártottak, melyek a sima lövésű tábori ágyuktól csak abban különböznek, hogy a csövük rövidebb, a kaliberük pedig szélesebb.

A 42-es meg a 30 és feles mozsarak

És itt elérkeztünk a modern világháború egyik legérdekesebb fejezetéhez, a „nehéz ütegek” harcdöntő jelentőségéhez, mely irtózatos, megdöbbentő meglepetés volt az ántánt hadseregei számára. A nehéz

A negyvenkettős mozsárágyú feltalálója, dr. Rausenberger Frigyes mérnök, a Krupp-gyár igazgatósági tagja, szász királyi honvéd tüzér főhadnagy

tüzérség jókora idő óta az orosz-japán háborúban jutott először fontos szerephez, még pedig mingyárt a háború első fázisában, midőn a Liaojang és Mukden körül kifejlődött ütközetek a „pozícióharc” (a fennebb magyarozott várharc) alakját vették fel. Még sokan emlékezhetnek rá, hogy Nogi tábornok, Port-Arthur eleste után, hogyan cipeltette nehéz ütegeit a kínai terep feneketlen sarán át a mukdeni csatába, hogy a várágyúk tüzevel döntő módon előkészítse az orosz front áttörését a mukdeni vasútállomásnál.

A magyar-osztrák és a német hadsereg vezetősége már a háború előtt átlátta, mekkora a nehéz lövegek jelentősége a megerősített hadállások ostromlásában s előbb a tábori tüzérséget szerelte fel tarackokkal, majd a gyalogtüzérség lovasított osztagaiban honosította meg a 15 centiméteres tábori tarackot. Senkinek se volt azonban sejtelme arról, hogy a két hadvezetőség milyen nagy stílusban dolgozott már akkor a legnagyobb kalibernek a mozgó formációkba (tábori tüzérségbe) való beillesztésén.

A hajmáskéri tüzérségi lövőtéren 1912 november 13-án bemutatták a delegátusoknak a 30% centiméteres automobilizált (motoron járó) mozsárágyúkat, a 15 centiméteres tarackokat és a nagykaliberű (24 cm.-es) ostromágyúkat, s ez az esemény, mint jelentéktelen napihír tűnt el a mindennapi szenzációk forgatagában.

Azután kitört a háború ... És ekkor a megívhatatlannak állított löttichi erődökbe egyszerre csak olyan lövedékek vágódtak bele, melyek a leghatalmasabb betonfalakat is széjjelvetették és a páncéltornyok kupoláját összemorzolták. Megjelentek a harctéren a 42 centiméteres ostrommozsarak. Olyan tényező volt ez, mellyel az ellenség nem számolt, de nem is számolhatott, mert hiszen az ily nagykaliberű lövegek előállítását technikai lehetetlenségnek jelentették ki. Az ántánt haditervében ez volt az első számadási hiba. Mert a Meuse-vonal erődítményei — Lüttich, Namur, Antwerpen — egyszerre jelentőségüket veszítették általa. A 42 centiméteres acélkolosszusok rommá lötték a leghatalmasabb erődöket is. Lüttichnél a németek csak ötször használták a „szorgalmas Bertát” — így nevezték el a 42-est, a gyáros Kruppnak „Berta” nevű lányáról — s ebből az öt lövésből három csak „belövés” volt, a cél pontos megkeresése, de a negyedik és ötödik lövés aztán teljes célzási pontossággal talált.

Mindegyik lövés más-más erődnek szólt s ezek az erődök, évtizedek hatalmas alkotásai, egy szempillantás alatt rombadőltek, mintha borzasztó földrengés forgatta volna ki alapjaiból mind a kettőt. Leg-

A nehéz mozsár megérkezik kijelölt helyére. A német tüzérek sietve szerelik fel és pár perc múlva kezdődik a munka . . .

rémesebb hatású volt a Loncin-erőd ellen intézett támadás, melynek az volt a feladata, hogy egy puskaporos torony négy méter vastag betonfalát betörje . . . Ilyesmire azelőtt gondolni se mertek volna, de a „szorgalmas Berta” megcsinálta ezt a csodát: egyetlen ágyúgolyó beszakította a páncéltornyot, áttörte a ciklopikus betonfalat s a következő pillanatban már levegőbe repült a puskaporos torony az egész erőddel együtt. Nyolcszáz katonára volt ennek az erődnek a helyőrsége: mindössze kettőmenekült meg belőle.

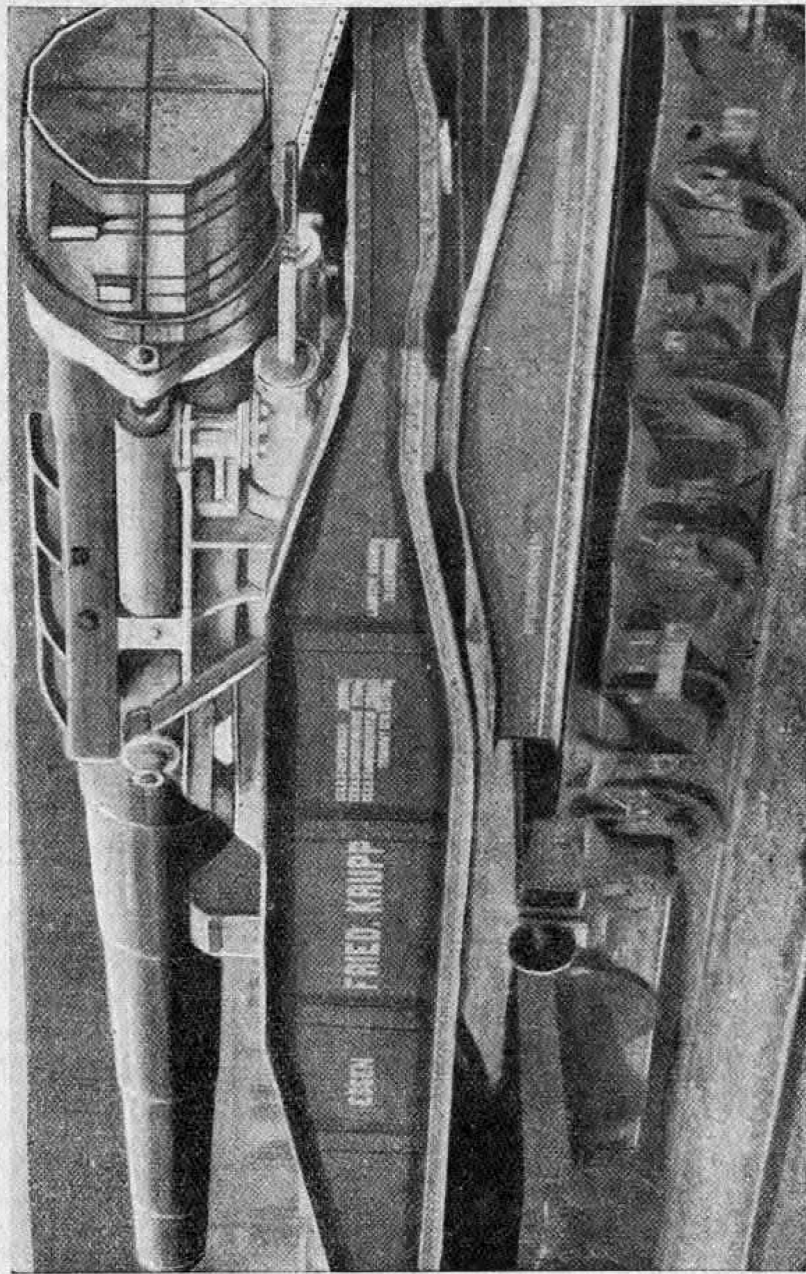
Lovag Skoda Károly, a Skoda-ágyúgyár igazgatója, a háború alatt bárói címet kapott

A németeknek ezt a gigászi lövegét, mely 970—1000 kilogramos lövedékekkel dolgozott, hatásában nagyszerűen elérték a magyar-osztrák hadsereg motoros mozsárütegei. A kaliberük ugyan csak 30 centiméter, tehát jóval kisebb, mint a német mozsaraké, a hatásuk mégis akkora volt, hogy se a belga, se a francia erődök nem állhatták meg előttük. Amit a magyar-osztrák motoros ütegek tűzükbe fogtak, azt rövid küzdelem után meg is semmisítették.

Megbecsülhetetlen előnyük volt a nagy mozgékonyság, meg az, hogy tüzelésre nagyon könnyen és gyorsan beállíthatók; tíz perccel a felállításuk után már küzdelembe lehetett vinni őket.

Ezekhez a hatalmas kaliberű ágyúkhöz képest a 24 centiméteres tábori tarack-ütegek már szinte kicsinyek s a szerbiai harcokban mégis csodákat műveltek . . . „Kitűnően védett pozícióban, magas sziklák közt fészkelte az ellenség — írja egy megsebesült főhadnagy, — s ezt a magaslatot kellett megtisztítanunk a szívós és jól elsáncolt szerb csapatoktól.

Azt hittük, napokig tartó véres munka vár reánk: s mégis, mindössze három óra alatt végeztek a nehéz feladattal 24 centiméteres, nehéz ütegeink. Ezeknek a hatását leírni, elképzelni nem is lehet. A rendes ágyú, különösen pedig a szerbek 7% centiméteres, franciamodelles ágyúja, a szó szoros értelmében gyerekjáték mellette, mert egy-egy lövedéke 137 kilogramot nyom. Hajnali öt órakor kezdődött a támadás.

A „szorgalmas Bert”. A német katonák humorá keretezte el így a háború szenzációját, annak a Kruppnak a leányáról, akinél a mozsarak készülték. Az órfási ágyú összes súlya felszerelésével együtt 53.000 kilogram volt. Maga a löveg körülbelül 1000 kilogram súlyú s lőtávolsága 34 kilométer

A nehéz ütegek szalveja eldőrdült, a feketehátú hegyoldalakon, a sziklás völgyeken végigdübörgött a mindenséget megrázó, hatalmas dördülés visszhangja. És, ahová egy-egy lövedék lecsapott, tölcsért vajt a hegy oldalába, ormára: mázsásszikla darabokat vetett föl sok méternyi magasságra, majd szökőkút módjára valóságos kő- és törmelékzuhatagot zúdított a szerb hadállásra. A harmadik szalve után szemmel látható volt, hogy a szerbek defenzívája megingott. Most felharsant a kürtszó: — Rohamra! . . . de sietnünk kellett, hogy hamarabb rajt üthessünk a szerbeken, semmint fölocsudnak nehéz ütegeink rémítő hatása alól. És a roham gyönyörűen sikerült. Mikor pedig a szerb tüzérség srappell-záporral fődözte megszalasztott gyalogságának menekülését: 24 centiméteres ütegeink a dombon keresztül néhány lövéssel elnémították a szerb ágyúkat is és reggel nyolc órára teljes volt a diadalunk ..."

Egy negyvenkettes Krupp-lövedék, amelyben két métermázsa ekrazit van

Rettenetes átütőképességük mellett, nevezetes szerepet játszott ezeknek a nehéz lövedékeknek még a gázfejlesztő képességük is. A robbolást voltaképpen nem is maguk a lövedékek végezték, hanem a belsejükbe zárt robbanóanyag; a 42-es lövedékben, például, két métermázsa, a 30 as-ben pedig 72 kilogram ekrazit vagy trinitrotoluol volt s

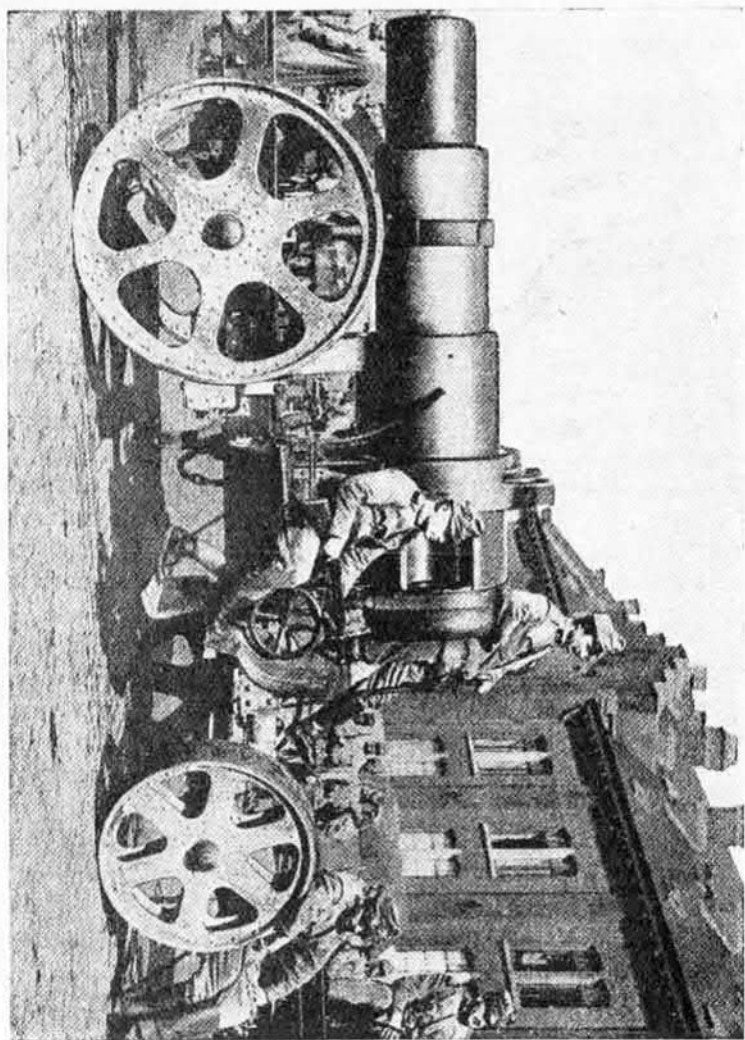
völgyeken végigdübörgött a mindenséget megrázó, hatalmas dördülés visszhangja. És, ahová egy-egy lövedék lecsapott, tölcsért vajt a hegy oldalába, ormára: mázsásszikla darabokat vetett föl sok méternyi magasságra, majd szökőkút módjára valóságos kő- és törmelékzuhatagot zúdított a szerb hadállásra. A harmadik szalve után szemmel látható volt, hogy a szerbek defenzívája megingott. Most felharsant a kürtszó: — Rohamra! . . . de sietnünk kellett, hogy hamarabb rajt üthessünk a szerbeken, semmint fölocsudnak nehéz ütegeink rémítő hatása alól. És a roham gyönyörűen sikerült. Mikor pedig a szerb tüzérség srappell-záporral fődözte megszalasztott gyalogságának menekülését: 24 centiméteres ütegeink a dombon keresztül néhány lövéssel elnémították a szerb ágyúkat is és reggel nyolc órára teljes volt a diadalunk ..."

ezeknek az irtózatossá robbanó ereje vetette szét és morzsolta porrá az erőd betonfalait, mikor átütvén a páncélos tornyokat, az erőd zárt falai között robbantak szét. A bevágódó lövedékek szétrobbanása következtében fejlődött mérges gázok hatása alatt a várak őrsége eszméletlenül terült el; a lüttichi vár parancsnokát, Lámán tábornokot, például ájultan találták meg a benyomuló németek; és Manonvillors meg Loncin erődjének feladására is a megfulladás veszedelme kényszerítette a máskülönben hősiessé védekező őrséget.

A lőgyapot és füstnélküli puskapor

1346-tól fogva, amikor Crécy mellett eldőrdültek a legelső ágyúk, öt és félszázadon keresztül, egészen 1880-ig, kizárólag a fekete puskapor uralkodott a hadi technikában. A puskapor gyártásához használt kálsalétrom azonban a kén és a szén robbanásánál és elégésénél keletkező nagyfeszültségű gázok egy részét leköti, amivel a puskapor feszítő és robbanó hatását tetemesen csökkenti. De mivel a kálsalétromra szükség volt, mert ez fejlesztette a teljes elégést előmozdító savanyagokat: a XVIII. század vége felé oly anyaggal igyekeztek pótolni a kálsalétromot, mely jobb és tökéletesebb elégést biztosít és nem csökkenti a puskapor robbanó erejét. Berthelot, a híres francia kémikus, meg is találta ezt az anyagot bizonyos klórsavas sókban: de midőn az új puskapor gyártását megkísérelték, sok embert megöltek a robbanások, sőt maga Berthelot is súlyosan megsebesült. A klórsavas sók ugyanis már a szén- és kénnel való keverés és eldörzsölés közben is elemeikre bomlanak szét és oly nagy erővel robbannak fel, hogy a fegyver- és ágyúcsövek a robbanásnál kifejlődő gázok feszítőerejét nem bírják el és szétrobbannak: vagyis a fegyver legelőször is a vele bánókat öli meg.

Nem sokkal több szerencsével jártak azok sem, akik 1846-ban a baseli Schönbein által feltalált lőgyapottal (salétrom- és kénsav-vegyülettel átitatott gyapot) kísérleteztek; mert igaz ugyan, hogy a lőgyapot robbanó ereje kétszer akkora, mint a közben már megjavított puskaporé: de viszont a lőgyapot önmagától is felrobban, úgyhogy az első lőgyapot-gyárak csaknem egytől-egyig mind a levegőbe repültek. Mivel továbbá a lőgyapot elégése (robbanása) fölötté gyorsan történt: ennél is az a veszedelem fenyegetett, mint a Berthelot puskaporánál, hogy szétveti a fegyvert, mely így a gazdáját öli meg. Ezért aztán, húsz évi sikertelen kísérletezés után, nemcsak hogy nem használták

A 42-es német mozsarak mellett a műanyag-osztrák 30,5 cm-es motoros ágyúk különösen beváltak az erődtűzési ostromnál

többé a lögyapotot, hanem a kormányok m i n d e n ü t t szigorúan el is tiltották a veszedelmes robbanószer g y á r t á s á t .

Akadtt azonban Angliában egy Abel nevű kémikus, akit nem riasztott vissza a lögyapot veszélyessége. Tovább kísérletezett vele és r á j ö t t , hogy gondos kiválasztás és megfelelő készítés mellett az ön-

30 1/2-es ágyúink magja, 72 kg. pikrát van benne

gyulladás veszedelme kiküszöbölhető s bár puskák és ágyúk töltésére nem lett alkalmas a lögyapot, mert fölötte gyorsan és hevesen robbanik, mint robbantószer, nagyon is alkalmas ott, ahol éppen a heves és nagyerejű robbanás szükséges. A haditechnikának van ilyen ága is: a robbanó lövedékek (gránát és srappell), tovább a szárazföldi és tengeri aknákat meg a szárazföldi és tengeri torpedók. És, míg a fekete puskapor erre a célra egyáltalában nem vált be, addig a lögyapot fényes hatással

oldotta meg ezt a fontos problémát. Így került be a hadi technikába a robbanó lövegek gyártásához 1884-ben a lögyapot, míg az aknák és torpedók töltésére csak később kezdtek felhasználni.

Két évvel később lázas izgalom futott végig egész Franciaországon s a revanche-háború gondolata bizakodó reménységgel éledezett: Vieille kémikus feltalálta a füstnélküli puskaport, mely minden salak nélkül égett el s még kormot se termelt, mely a puska csövét belephetné! Mind ennek tetejébe pedig és ez volt a legfontosabb! — háromszorta nagyobb volt a hatása, mint a régi, fekete puskaporé ... A füstnélküli puskapor óriási szenzáció volt, de egyúttal fenyegető veszedelem is; mert ha Franciaország meg tudja őrizni ennek a robbanószernek a titkát, akkor — egy esetleges új porosz-francia háborúban — oly óriási előnye lesz Németországgal szemben, amely csaknem teljesen biztosítja számára a védelmet. Erthető tehát, hogy a franciák féltékenyen, szigorúan őrizték a füstnélküli puskapor titkát: de mégse őrizték eléggé . . . Mert Németország csakhamar „szerzett” mintát az új csuda-puskaporból: s ekkor kiderült, hogy az új robbanószer nem egyéb, mint javított és mesterségesen kiszárított lögyapot, melyet vékony lemezekbe hengereltek s aztán apró, négyszögű szemekre daraboltak.

Ettől fogva egymást érték a pirotechnika terén a felfedezések és az új robbanószer. A füstnélküli puskapor feltalálása előtt a haditechnika legelterjedtebb robbantószer a nitroglicerin-zselatin volt, amelyből Nobel a dinamitot készítette, majd 1888-ban feltalálta a ballistit-ot, melyet az olasz hadsereg fogadott el; ez szintén kevés füsttel robban s a nehéz lövedékek kilövésére használják. Kevéssel aztán két angol vegyész a cordit nevű robbantószeret találta fel, melyet az angol hadsereg fogadott el az ágyúk töltésére s ma már a nitroglicerin-készítmények, egy vagy más alakban és különféle elnevezésekkel, majdnem minden állam hadseregében használatosak, főleg a nehéz lövegek lövedékeinek kilövésére. A gránátok töltésére hosszú időn át majdnem kizárólag a zsíros pikrinsavat használták, melyet a francia Turpin vezetett be a haditechnikába. Ennek a robbanószernek Angliában lyddit volt a neve, Franciaországban mélinit, a mi hadseregünkben ekrazit, Japánban pedig simóhe s a hatása irtózatos.

De 1905-ben hatalmas versenytársa támadt az ekrazitnak Németországban és a mi monarchiánkban. Egy német kémikus feltalálta a trinitrotoluol nevű pompás robbantószeret, amelynek eltarthatósága egyszerűbb, a kezelése és használata pedig teljesen veszélytelen. A vele

megtöltött méteres hosszúságú gránátok egész várakat képesek romba-dönteni: s a 4.2-es és 30%-es mozsarak pusztító hatása részben ennek az új robbanószernak köszönhető. Különösen pompás hatású robbanószér ez a tengeri aknában, amik az Adriai-tengert védték s amikkel a németek teleszórták az angol partokat, de kiváló hatása volt a torpedókban is, amelyek, ahogy ezt a németek félelmetes példával bizonyították, könnyűszerrel röpitették a levegőbe a pánccélosokat és dreadnoughtokat is . . .

Kézigránátok és gépfegyverek, szárazföldi torpedók és aknák

Tíz évvel ezelőtt, az orosz-japán háborúban, Port-Arthur ostrománál, történt a következő eset. A japánok, akik majdnem minden nap valami új dologgal lepték meg az oroszokat, egyik kora délután megszóltatták az ágyúóriásokat és szakadatlanul ontották a tüzet az orosz hadállások és lövészárkok felé. Az esti alkonyat kezdetén, úgy hat óra tájban, hirtelen elhallgattak a japán ütegek s az első gyalogezred rohamra indult, még pedig nem kifejlődött rajvonalakban, hanem zári frontban, tömör hadoszlopokban és szurony nélküli fegyverekkel, a tisztek pár lépéssel a front előtt. Azt lehetett volna hinni, hogy az első sortűz elsöpri ezt a vakmerő ezredet, de nem úgy történt. Az orosz tüzérség rettenetes tüzelése alig tett kárt a japán ezredben, mely szélvészként csapott rá az ütegekre és pár perc alatt lemészárolta vagy elkergette az orosz tüzérséget. És ekkor, amint a japánok az orosz lövészárkok közelébe jutottak: következett a második, az igazi meglepetés.

A japán katonák, puskájukat balkezükbe fogva, jobbkezüikkel robbanó lövedékeket hajigáltak az ellenség fejéhez, mintha csak kövel dobálóztak volna: és ezek a bombák irtózatossal döbbenéssel robbantak fel és szétválták a fedezékeket, tucatszámra ölték vagy sebesítették meg a katonákat. A meglepetés hatása elgázoló volt. Az orosz hadsorok pár szempillantás alatt felbomlottak, szörnyű pánik riasztotta meg a katonákat, akik ész nélkül, rendetlenül menekültek a vár felé, csakhogy mennél előbb kijuthassanak a pokoli tűzből.

Így támasztották föl a japánok a régmúlt századok egyik leggyilkosabb harci eszközét, a kézigránátot, melyet 1427-ben használtak először az olasz Casalmaggiore ostrománál. Akkoriban puska porral töltött üvegek voltak ezek a kézigránátok, melyeket azonban egyre jobban tökéletesítettek és besorozták a rendes fegyvernemek közé, sőt a legválógottabb, vitéz csapatokat — a gránátosokat — szerelték fel

velük. A XVI. és XVII. századok háborúiban mindenütt fontos szerepük volt a kézigránatoknak és Nagy Frigyes, valamint Napokon híres gránátosai is mindig az elite-csapatokból kerültek ki, de aztán a modern robbanólövedékek, különösen a srpnell, teljesen kiszorították a kézi-

A kézigránát elhajítása, egyike a legveszedelmesebb fegyvereknek. Golyókkal van töltve és ütődésnél robban

gránátot, melyet, éppen egy évtized előtt, a japánok ismét feltámasztottak és nagy sikerrel használtak.

A modern hadseregek mind elfogadták harci eszköznek a kézigránátot, amely, természetesen, egészen más, tökéletes fegyver lett és rettenetes pusztítással dolgozott. Dinamittal, lőgyapottal, pikrinsavval vagy más, hatalmas robbanószerrel töltötték és egészen speciális rob-

banószerkezettel látták el. És ezeket a modern kézigránátokat nemcsak kézzel, de apró, hordozható tarackokkal és úgynevezett „gránátpuskák”-kal is szórták az ellenségre; ezek a kis „gránátpuskák” oly könnyűek, hogy egy ember könnyen elvitte a hátán s megvolt az az előnyük, hogy 300 méter távolságra is elhajították a pusztító bombákat.

A kézigránát hatása erkölcsileg is, fizikailag is félelmetes; olyan ez, mintha a gyalogság is ágyúkat vinne magával s ezekből lőné, apró srappellekkel, az ellenséget. . .

Ha a gépfegyver megszólal...

„Péntekre virradó éjjel — írta egy haditudósító a déli harcterről, — káplár úr Csóli sűrűen bocsátgalta fényszóró pisztolyaiból a lövéseket. Olyanok ezek, mint a rendes pisztolyok, csak sokkal nagyobbak. Tizenkét centiméter hosszú, két ujjnyi vastagságú patronokat tesznek bele és 15 fok alatt lövik ki. A puszkapor robbanása meggyújtja a lövedéket: a magnézium-rudat; ez nagy ívben röppöl 300—400 méter távolságra, vakító, kékes-fehér világossággal szórva tele egész pályáját, 30—40 méter magasságban ... A hirtelen világosságnál meglátjuk, hogy amit nappal elhagyott szalmakazalnak néztünk: az szalmakazal ugyan, de visszjáról szerbekkel bélelve. Őrmeister úr Tóth József mondja:

— No, majd ellátom a bajukat. Alássan jelentem a főhadnagy úrnak: Kimenőt kérek.

A főhadnagy, aki század parancsnok is egyúttal, mosolyog:

— Csak vigyázzon! Ma lövést lesz, a gépfegyvert a kazalnak bocsátom.

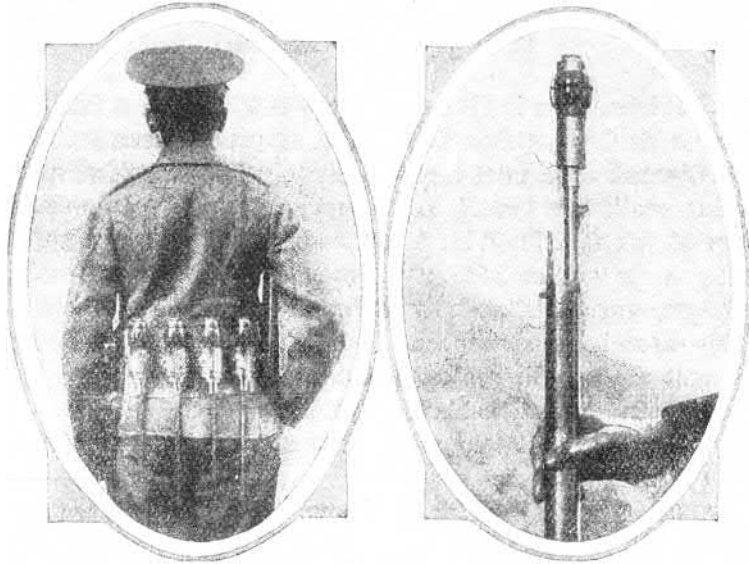
— Tessék rám bízni. A pisztolyokból most jobbra tessék lövetni, ne a kazal felé.

Elment . . . Nem telt bele több rövid félóránál: kis, sárga világosság látszott a kazal felől és pár pillanat múlva lánggra lobbant az egész. Akkor már a géppuska mögött állottunk. A fedezékben bokornak van „maszkírozva” a gépfegyver; vastag csöve a száraz ágak közt húzódik meg. A „főmájszter” szinte a gépre támaszkodik a védő páncél mögött, kinéz a páncél nyílásán, az irányzékot már előbb beigazította a kazalra, a „gurtli” (széles bőrszalag a töltésekkel) már benne van a cső végében. Kétszázötven töltés van egymás mellett, széles bőrszalagon, a patronokat külön-külön átfutja a keskenyebb felső szalag, úgyhogy olyan az egész, mint a vízivadásznál használatos vadászöv, amelynek szalagközeibe bedugják a patronokat s azok egyenként kihúzhatók.

Ezt a szalagot eszi aztán a gépfegyver, automatikusan húzódik rajta keresztül, automatikusan ugrik ki az elhasznált hüvely ... A parancsnok megszólal:

— Ötven lövést leadni!

Három ember kezeli a gépfegyvert. A „főmájszter” a No. 1, aki az irányzékot kezeli és céloz; a No. 2 most kiránt a hosszú öbszalagból egy patront, az 51-iket, hogy annak üres helyénél megálljon a gépfegyver, ha már az előző ötven töltést kilőtte. Ekkor a „főmájszter”

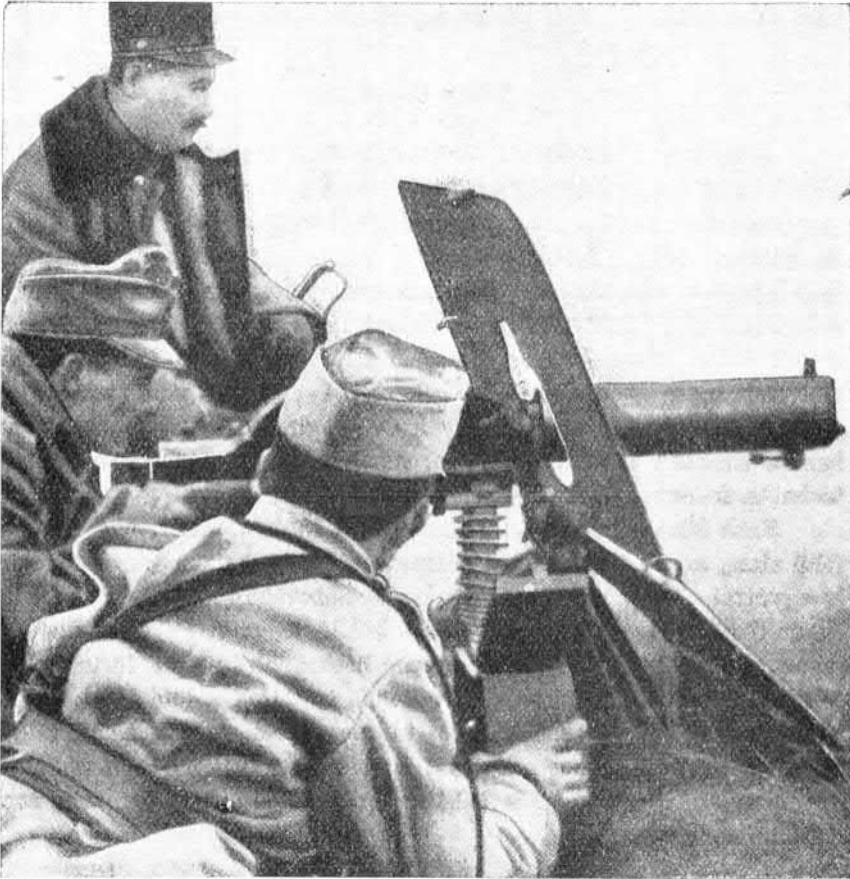
Az angol kézigránát. Hátul a katona dereka körül kötött övön vannak elhelyezve a gránátok, amelyeket —mint a másik kép mutatja, a puskája csövére illeszt és úgy lő át az ellenség lövészárkába, hogy ott felrobbanjanak

feltartja a kezét, ami azt jelenti, hogy kész! . . . Mire a No. 3 megüti a No. 2 hátát, aki most jobb-hüvelykujjával megnyom egy gombot a gépfegyver kétkarú emeltyűje alatt s a rettenetes pokolgép hihetetlen gyorsasággal kelepelni kezd: pa-pa-pa-pa-pa ... A kazal lobogva ég; a lángja alakokat világít meg, amint lefelé másznak az árkuiba. Válluk, fejük látszik s egyszerre feltör a rémes ordítás, amely mintha segítséget kérne. Közben a gép megette az ötven patront s ahogy az ötvenegyedik üres lyukhoz ért, magától megáll.

— Sortűz, húsz méterre!

Most jön a szórás, a kaszálás, húsz méteres körzetben, a parancs szerint. Mint a vízipuska, melyet jobbra-balra igazgatnak, golyóval

spricceli be a lángoló kazalt és környékét a gépfegyver. A „fórmájszter” néhány centiméterre mozgatja az irányékot s a gépfegyver csöve legyezőalakban ontja a golyót. Az egyes puskák tisztelettudóan hallgatnak el a mi fedezékeinkben, míg a szerbeké köröskörül rettenetes sortüzet

Gépfegyver, tüzelés közben

ád, a fényszóró pisztolyokból megint röpködnek az óriási csillagok, a kék fényben vörös lánggal lobog a szalmakazal s a túlról hangzó fegyverropogást mintha csúfolná ideátról a gépfegyver kelepelése: pa-pa-pa-pa-pa...

Így dolgozott a gépfegyver, a modern világháború egyik legfélelmetesebb harci eszköze, amely percenként 300—500 lövést adhat

le és ötvenezer patront hord magával. Ez tette lehetetlenné a tömeg-rohamot, a mindent legázoló lovas-attakot: mert ahol elkezdett pöfögni, ott nem állhatott meg semmiféle földi hatalom. Végigsöpörte a mezőt: s ahogy az arató kaszája széles rendeket vág a dús kalászban: úgy hullottak a gépfegyver golyózáporában is a csapatok, akármily sűrű tömegben, akármily széles rajvonalba közeledtek.

Várak és erődök

A modern háborúban a várak sokkal alárendeltebb jelentőségűek voltak mint hajdan. Hajdan mást jelentett a vár, mint ma: csaknem megdönthetetlen erősséget, amelynek ölnyi vastag falai mögött, kivált, ha dombon vagy magaslaton állt, a maroknyi védőcsapat hónapokig dacolhatott a tízszeres ellenséggel. A világháborúban azonban, mikor a haditechnika bámulatos zseniálitással tudta felhasználni a robbanószerek óriási energiáját, az élettelen kőtömegek igazi kártyavárként omlottak össze az ostromló seregek előtt: úgyhogy a modern várak nem is a falaik erősségében vagy kedvező, magas fekvésükben bíztak, hanem azokban a védőművekben, amelyekkel — ugyancsak a haditechnika felhasználásával — a várat körülvették.

Ezek közt a legfontosabbak egyike a robbanó akna, vagy szárazföldi akna, amely voltaképpen nemcsak várvédő, hanem várvívó eszköz is egyúttal. Különösen az orosz-japán háborúban szerepelt sokat és ekkor derült ki róla, hogy mennyire kétélű fegyver. Port-Arthurnál a japánok tárna módjára, vízszintesen, hosszú alagutakat fúrtak előre és némely oldalon egész aknahálózatokat építettek a föld alatt. Ez az aknafúrás fölötte hosszadalmas és fáradtságos mesterség. Nagy távolságról tehát nem lehet elkezdni a földalatti vakondok munkáját, hanem meglehetősen közel is kell férközni az ellenséghez: ez pedig nem mindig lehetséges.

A várvédő aknáknak kétségtelenül leghatásosabb formája az úgynevezett szárazföldi torpedó. Nem olyasféle szerkezet ez, mint a tengeri torpedó, mely óriási hajókolosszusokat röpít a levegőbe, sőt nem is valami keréken rohanó gépesoda, hanem helyben rögzített, sajátos szerkezetű robbanóakna, amelynek azonban rettenetes a hatása. Olyan ellenség elé rakják a várvédők a szárazföldi torpedót, amelynek nincsenek messzehordó ágyúi; illetőleg az ágyú nem hordanak messzebbre, mint a várvédő ágyúk s így nem végezhetik el az erődrombolás munkáját a roham előtt. Ez volt az oroszok esete Przemysl előtt: s

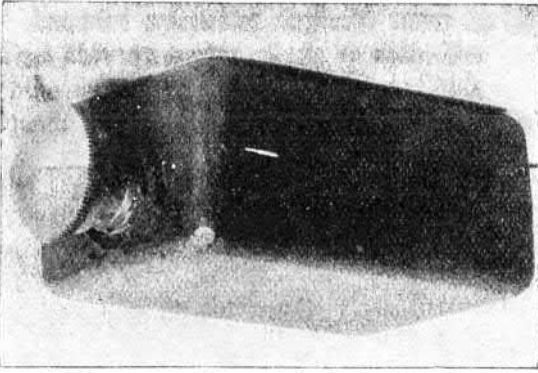
ezért nem is sikerülhettek az orosz tömegek rettenetes rohamai, de annál borzalmasabb hatással működtek az aknák, még a várvédő ágyúk lőtávolán kívül is. Mert az aknákat nem csak közvetlenül az erődök közelében szokták felállítani, hanem a vár körül fekvő utak mentén

Francia gépfegyverek, melyek gránátokat szórnak

is, hogy a közeledő ellenségnek már földérítő szolgálatra kiküldött előcsapatait is megsemmisítsék.

A robbanó aknákat s köztük a szárazföldi torpedót is, működésük szerint főként két nagy osztályba sorozhatjuk: az önműködő és elektromos gyújtású aknák osztályába. Az önműködő akna lényege az, hogy robbanó-anyaga akkor explodál, mikor az előnyomuló ellenség rálép arra a deszkára, melyet a védők, földdel gondosan betakarva, már előre elkészítettek. Ez a deszkalap rézsútosan áll s a közepén gömbölyű rúddal van alátámasztva, úgyhogy ha az ellenség az innenső végére rálép, akkor a túlsó vége felcsapódik s egyúttal fel-

Szerb kézi bomba. Ilyent dobtak a trónörökös párra

erősített drótot is, amely viszont elsüti a hozzákapcsolt gyutacsot; ez felrobbantja a töltést, amelynek robbanásától explodál az egész akna s magával együtt felröpíti a levegőbe, természetesen mindazokat is, akik ebben a pillanatban fölötte vagy körülötte voltak.

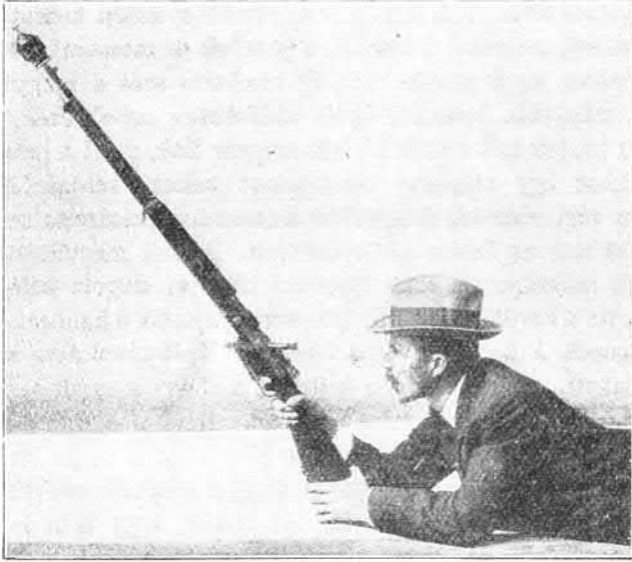
A szárazföldi torpedó másik alakja az, melynél a föld alá elhelyezett robbanó-anyag akkor explodál, ha a föld fölött vagy egy arasznyi magasságban kifeszített dróthoz az ellenség hozzáér. Ez a drótháló kisebb-nagyobb távolságokra levert cölöpök közt húzódik és ágazik el, úgyhogy az ellenség sehogy se kerülheti ki: s akárhol botlik bele, a megrántott drót nyomban elsüti a gyutacsot, ez pedig felrobbantja a földalatti aknát, a fölötte járó ellenséggel együtt.

Robban az aknamező

Az ilyen aknák és torpedók pusztító hatása mindig attól függ, hogy milyen robbanószerrel működnek és mennyi ember van a körzetükben. Átlagban azt lehet mondani, hogy 100 kilogramm közepes erejű robbanó-anyaggal töltött akna akkora tölcsért vág ki a talajban, amelynek legfelső nyílása 85 négyszög méter területű és kb. 170 ellenséget tép darabokra. Ehhez azonban nincsenek hozzászámítva azok, akik a tölcsér területén kívül tartózkodnak, bár valószínű, hogy a szerte repülő kő- és vasdarabok, melyekkel az akna meg van tömve, ezek közül is sokat megsebesítenek. Hozzávetőleg tehát az ilyen aknák körülbelül 200 embert tehetnek harc képtelenné, amikor még megjegyzendő, hogy a sűrűn egymás mellé helyezett aknák hatása nemcsak összetett, hanem a robbanószerkezet törvényei szerint sokszorozott is.

„Przemysl ostroma alatt — írta egy megsebesült szemtanú, — két század honvéd tartotta megszállva az egyik hegy lejtőjét. Köztük voltam én is. Az volt a parancs: az utolsó emberig védeni a lejtőt, melynek túlsó oldaláról tüzéségünk árasztotta el srappellzáppal az

oroszkul. Három teljes óráig álltuk az ellenség rettenetes tüzelését és meg-megújuló rohamait; de végre is, ami a két századból megmaradt, végképpen körülfogták az oroszok . . . Most aztán lefelé szorítottak bennünket a hegyről; és hiába dörögtek a mi ágyúink: bár százával hullottak el, azért mégis annyian voltak, hogy csak úgy feketéllett tőlük a hegyoldal. Amikor aztán a mi transzportunk a hegy aljába ért, egyszerre irtózatosszerű dörrenést hallottunk, mintha az ég szakadt volna

ránk. Úgy éreztük, hogy itt az ítélet napja. Valami rettenetes erő felkapott bennünket. A szó szoros értelmében repültünk s aztán kábultan zuhantunk vissza a földre. Mikor felocsúdtunk: láttuk, hogy sehol nyoma sincs az oroszoknak. A hegyoldalban csupa szétszagattott holttest, összetört puska, véres egyenruhafoszlány hevert... A kötőhelyen aztán megtudtam, hogy az egész dombtető alá volt aknázva s amikor mi levonultunk a hegyről, a mieink felrobbantották az aknákat." Egy másik tartalékos tiszt, aki szintén megsebesült Przemysl védelmében, azt írta, hogy: „a legrettenetesebb pusztítást mégis csak az aknák vitték véghez. Itt az egész mezőség fel van forgatva: völgyek tűntek el és új halmok támadtak. Halottak fekszenek mindenfelé, mélyen elborítva a földtől. A várvédők hasznavehetetlen fegyvereket,

automobilokat hagytak hátra, amelyek pokolgépekkel voltak kombinálva. Mihelyt az oroszok fölemeltek egy ilyen fegyvert, vagy indítani próbáltak az automobil, óriási detonáció támadt. . . Zöld uniformisos hullák garmadában heverték; az egész mező a pusztulás igazi szimbóluma lett: a Mors Imperátor (a Halál-császár) szörnyű birodalma...” Íme, a szárazföldi aknák és torpedók pusztító hatása! . . . De a robbanószerek más formákban is érvényesültek s a szerbek ellen vezetett büntető expedícióban a magyar ötletességnek egy oly érdekes találmánya jutott szerephez, amely megérdemli a külön méltatást. Azokat a kis várakat, melyeket a szerbek a patakok és mocsarak közt építettek a Macsvában, apró söröshordókkal rombolta szét a magyar tüzérség. Kónél keményebb, betonból épült védősáncok voltak ezek, amelyekkel már nem tudtak mit csinálni a hős magyar fiúk, mert a gránát se fogta őket. Ekkor egy százados szerkesztett valami vetőgépfélét, aminőt hajdan a régi rómaiak használtak s aztán összevásároltatta a délvidéki vendéglősöktől az összes söröshordókat. Ezeket megtöltötte robbanószerekkel, másodpercre szabályozható kanócot dugott beléjük, egyenként rátette a hordókat a vetőgépre, meggyújtotta a kanócot és elpattantotta a gépet. A hordó elrepült 200—300 lépés távolságra s aztán még gurult annyit, amennyi éppen kellett: s ahogy a szerb sáncokhoz ért, úgy szétvetette a betont, mint a porzót. . .

A szerbek először néztek, hogy jött fenn, a magasban egy óriási golyó. Nem süvített, mint a gránát vagy a srápnell, sőt libegve, szinte szálldogálva jött s ahogy leesett, hát látták, hogy nem is ágyúgolyó, hanem — söröshordó. Vagy ötven lépésnyire esett le a betonfedezék előtt s aztán kezdett lassan gurulni a szerbek felé. A hordó elsült és levegőbe röpített maga körül mindent. Így vonult be, mint félelmetes harci eszköz, a söröshordó is a világháború arzenáljába!

Háború a levegőben

A hadi repülőgépek — Zeppelin

A világháborúban igen nagy szerepe volt a repülőgépeknek. Sőt, azt lehet mondani, hogy a világháború fejlesztette naggyá a repülés tudományát.

Amikor a halál százezer számra szedte áldozatait, csapatosan akadtak bátor pilóták, akik szintén nem féltették életüket és repülőgépeken vették ki részüket a háború izgalmaiból.

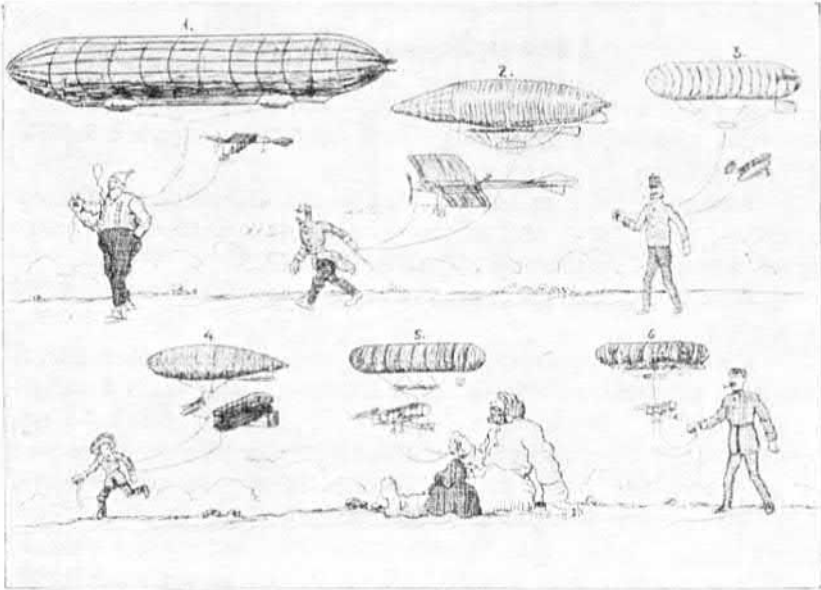
A repülés tökéletesedését jórészt a háborúnak köszönheti az emberiség.

Ötven és néhány évvel ezelőtt, a porosz-francia háborúban, három vakmerő porosz lovastiszt átlövagolt Elzászba, hogy felderítő szolgálatokat végezzen. Mikor hazafelé lovagoltak, fáradtan tértek be egy útszéli kocsmába egy ital borra, mit se törődve azzal, hogy ellenségtől nyüzsgő területen járnak. Jó darabig vígan iddogáltak, nem is sejtve, hogy a kocsmáros titokban értesítette otlétükről az ellenségei; egyszerre aztán hirtelen rajtuk ütöttek a franciák: egész sereg zsandár, lövésre emelt szuronyos puskával ... A három porosz gondolkodás nélkül nekiment a túlerőnek; az egyiket nyomban lefegyverezték, a másikat agyonlőtték, de a harmadikkal nem bírtak. Ez kivágta magát; lelőtt egy zsandárkaplárt, felkapott ennek gazdátlan lovára és szerencsésen elnyargalt a reázúdított golyózáporban. Gróf Zeppelin Ferdinánd volt ez a vakmerő kapitány: a porosz hadsereg egyik leghíresebb lovastiszlje.

Ez a makacs, szívós és ki nem fárasztható akaraterejű katona fogott hozzá öregségére a levegő meghódításához, melynek történetében, az utolsó tizenöt év alatt, a „Zeppelin” név egy volt a csüggedetlen munka és a hajthatatlan energia fogalmával. A volt porosz lovastisztnak nem sok elméleti ismerete volt a léghajózás terén s ezért mingyárt a gyakorlati kísérletezéshez fogott. Beleölté vagyonát a róla elnevezett kormányozható léghajók tervezésébe és felépítésébe s noha a véletlen

gonosz játéka, aki nem számítható balesetek sorozata éveken át üldözte: semmiféle kudarc nem bírta visszariasztani attól az elhatározásától, hogy olyan katonai, kormányozható léghajóval ajándékozza meg hazáját, mely egy világháború esetén feltétlenül Németországnak biztosítja a levegő korlátlan birtokát.

Hadászat céljaira legelőször a francia forradalomban használták

a léghajót. Chanal kapitány, akit Condé várában körülzárt az ellenség, 1793-ban léghajóval akart jelentést küldeni Dampierre tábornoknak, de mivel a léghajó a jelentéssel együtt az ellenség kezébe került, többé már meg se ismételték a kísérletet. A Jóléti-bizottság a következő évben úgynevezett „balon captif”-ot (kötélen tartott léggömböt) építtetett, hogy a magasba szálló tiszt kikémlelje róla az ellenség hadállását. Ez volt az „Entreprenant”, melynek mingyárt első szereplése is sikerrel járt, mert Charleroi vára, melynek védelmi vonalait kikémlelte, az erre következő rohamra elesett: négy hónappal később ugyanez

a léghajó döntötte el a fleurusi csata sorsát is, mert az ellenséges csapatok úgy megrémültek a levegőbe emelkedő szörnyetegtől, hogy megbontott hadsoraikat a francia lovasság könnyen szétszórhatta.

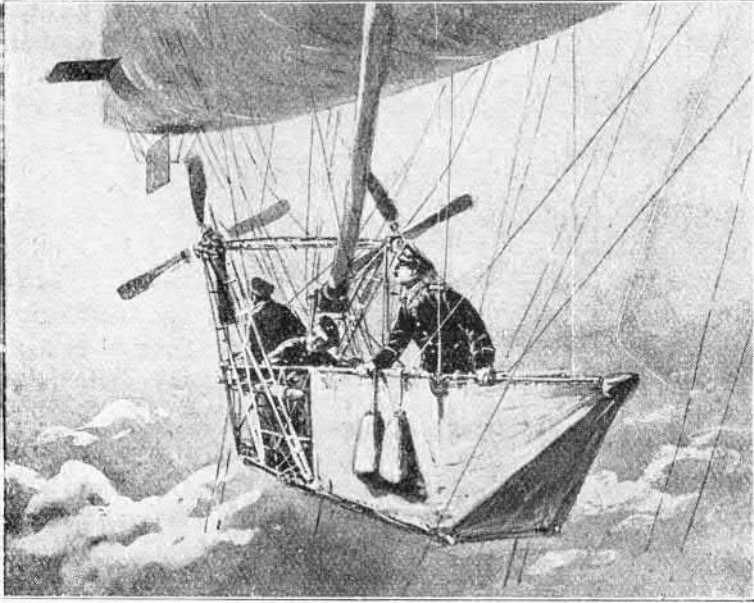
Ezután majdnem száz évig pihent a francia hadsereg „léghajó-osztálya”, mert Napóleon nem sokra becsülte ezt a harci eszközt: de a porosz—francia háborúban ismét nagyobb szerephez jutott a léghajó. Amidőn ugyanis a poroszok teljesen körülzárták Párizst, a léghajó lett az egyetlen közlekedő eszköz, mely Párizst a külvilághoz kötötte s egyúttal a hírszolgálatot is közvetítette. Az ostromzár négy hónapja alatt 68 léghajó szállt föl Párizsból: és Gambetta is léghajón hagyta el Párizst 1870 október 7-én, hogy a déli hadsereg élére álljon.

A franciák ettől fogva szakadatlanul dolgoztak a levegő meghódításának problémáján, mely viszont a németeket se hagyta pihenni. A kísérleteket sokáig azonos téren: a kormányozható léghajó tökéletesítésével folytatták és a braziliai Santos Dumont már 1900 júliusban 35 kilométeres utat tett kormányozható léghajóján, melyet 12 lóerős motor hajtott. Julliot mérnök és a Lebaudy-testvérek óriási áldozatokkal tökéletesítették ezt a típust, melyet a francia hadsereg el is fogadott s egymás után építette a „Vilié de Paris”, a „Clément-Bayard”, stb. óriási kormányozható léghajókat, melyek a nagy hadgyakorlatokon többé-kevésbé be is váltak; de midőn Amerikából híre jött, hogy a Wright-testvérek 1903-ban egy szárnyas — illetőleg lapos fedelű — géppel a levegőbe szálltak, a franciák nyomban cserbehagyták a kormányozható léghajót és most már lázas tevékenységgel fogtak hozzá az aeroplán, a repülőgép, tökéletesítéséhez.

Körülbelül ebbe az időbe esnek Zeppelin gróf első próbálkozásai is, melyeknek kudarcán gúnyosan mosolyogtak a franciák. A repülőgépek előnyei ugyanis oly szembeszökőknek tetszettek a Zeppelinek fölött, hogy a franciák ezzel az utóbbival már nem is törődtek, kivált amióta Blériot 1909-ben átrepülte a La Manche csatornát s a francia aviatikusok egyébként is szinte hihetetlen rekordokat teremtettek a magasra szállás, gyorsaság és nagy távolság szempontjából. Óránként 120—150, sőt 180 kilométer sebesség, két-három, sőt négy-ötözér méter magasság és egyfolytában átrepült 300—500 kilométer távolság volt az eredmény, mellyel a francia aviatikusok dicsekedhettek; s mi volt ehhez a Zeppelinek 50—60 kilométer sebessége óránként, meg az alig 2000—3000 méter magasság? . . .

„Olyan tengeri hajók a Zeppelinek — gúnyolódtak a franciák, — melyeknek törött az árbocuk és lék van a teknőjükben. Vitorlát csak

akkor bonthatnának, ha a szél gyöngé és a tenger csendes: de akkor se távozhatnak messzebbre a kikötőből, mint egy napi járőföldre, mert hosszabb útról már nem tudnának visszatérni, részint a lék, részint a törött árboc miatt . . .” És, mialatt a franciák nem is titkolták azt a szándékukat, hogy „légi flottájukkal” egyenesen Berlinbe repülnek, mihelyt a revanche-háború kitör: addig a németek csendben dolgoztak, felszerelték hadseregüket aeroplánokkal is, hogy ebben se marad-

A Zeppelin gondolájában végzik a megfigyelést

janak el a franciák 'mögött, de egyúttal rengeteg anyagi áldozattal támogatták Zeppelin gróf kísérleteit is.

Igaz, hogy a tizenkettedik órában a franciák is kezdtek gondolkodni, hogy hátha mégis Zeppelin grófnak van igaza? . . . De ekkor már elkéstek a mulasztás pótlásával. „Kevéssel a háború kitörése előtt — írta egy német aviatikus, — a francia kormány egy léghajó-óriást akart építtetni, melynek tervét Arno Boerner mérnök dolgozta ki. A légi kolosszus 300 méter hosszú és 20 méter széles, tehát majdnem háromszor akkora lett volna, mint a legnagyobb Zeppelin. A gondola helyébe Boerner hidat tervezett, amely a léggömb egész hosszában épült volna. A gáztartókat, amiknek száma 250, quadrát alakra tervezte és ezek hármassal borítottak kerültek volna egymásba, úgyhogy a

belső gáztartó vízgázzal, a középső oxigénnel és a külső közönséges levegővel lett volna megtöltve. Ezzel az elrendezéssel akarta a villámcsapás által esetleg okozható gázrobbanást megakadályozni, valamint így lett volna a gáz elpárolgása és elgyengülése is megakadályozható. Ez a léghajóóriás a tervező szerint napokig maradhatott volna a levegőben, további előnye, hogy nincs szüksége, ballasztra és 300 személyre szóló hordképessége és férőhelye lett volna. A terv már teljesen kész volt s elfogadta azt tüzetes felülvizsgálás után a francia hadügyminiszter, aki röviddel a háború előtt ki is utalt 500.000 frankot az előmunkálatok megkezdésére az építéssel megbízott Zodiak-műveknek. A háború kitörése azonban lehetetlenné tette a fölötte dicsért és zseniálisnak mondott terv kivitelét.”

Anglia rettegése a Zeppelinektől

Már jóval a terv előtt, még 1912-ben jelent meg Londonban egy angol könyv, amelyhez sir I. Lírám Maxim, a híres ágyúkirály, írt előszót. Ebben a könyvben R. P. Hearne, a legjelesebb angol katonai szakírók egyike, miután behatóan fejtegette a kormányozható léghajók szerepét és használhatóságát a háborúban, fölveti azt az izgató kérdést, hogy: „megtámadhatja-e Németország Zeppelinekkel Angliát?...” És mingyárt meg is adta a feleletet az izgató kérdésre, hogy igenis, Anglia nyitva áll a német Zeppelinek inváziója előtt. Amíg ugyanis Franciaország, a revanche vágytól mámorosán, egyre-másra „tökéletesítette” a géprepülést és minden igyekezetét arra fordította, hogy mennél kisebb súllyal és felülettel, mennél nagyobb sebességet érjen el, addig a németek, épp ellenkezőleg, növelték a kormányozható léghajó méreteit és köbtartalmát, hogy elbírja azt a súlyt, amelyet el kell bírnia, hogy a háború céljaira használható legyen.

„A német Zeppelin-léghajó — írta az angol R. P. Hearne — egész könnyen elbír 15 embert, tömérdek tüzelőanyagot, eleség- és lőszerkészletet. Felszerelhető szikratávíróval, légi torpedókkal és bombákkal, sőt egyenesen felülről tüzelő ágyúkkal is ellátható. Szóval: igazi légi dreadnoughtot lehet belőle csinálni s ez a légi dreadnought legyőzhetetlen úrrá teszi Németországot a levegőben. Mert a Zeppelin 50—60 kilométeres sebességgel röptül óránként szélcsöndes időben s ennek a kétszeresét is könnyen megteheti, ha kedvező légáramlatba jut. Ami azt jelenti, hogy 1000—1200 kilométer távolságra operálhat minden veszedelem nélkül. De, még ha felére szállítjuk is le ezt az elméleti háttért, még akkor is áll és igaz a rettentő valóság, hogy a Zeppelin, még

kedvezőtlen körülmények között is, 500—600 kilométer távolságra vihethi a harcot Németország határain túl . .

Három évvel a háború előtt festette ily élénk színekkel a Zeppelin veszedelmét az elsörendű angol katonai szakíró s a Zeppelinek már a háború elején megjelentek Brüsszel és Antwerpen, sőt Párizs fölött is, halált és rémületet, borzalmat és pusztulást árasztva mindenfelé. A torinói „Stampa” londoni levelezője már 1914 november derekán érdekes hangulatképet festett a londoni életről, melynek minden vonatkozásából kiérezhető az a félelem, mely a német Zeppelinek várható támadása miatt a lelkekre nehezült.

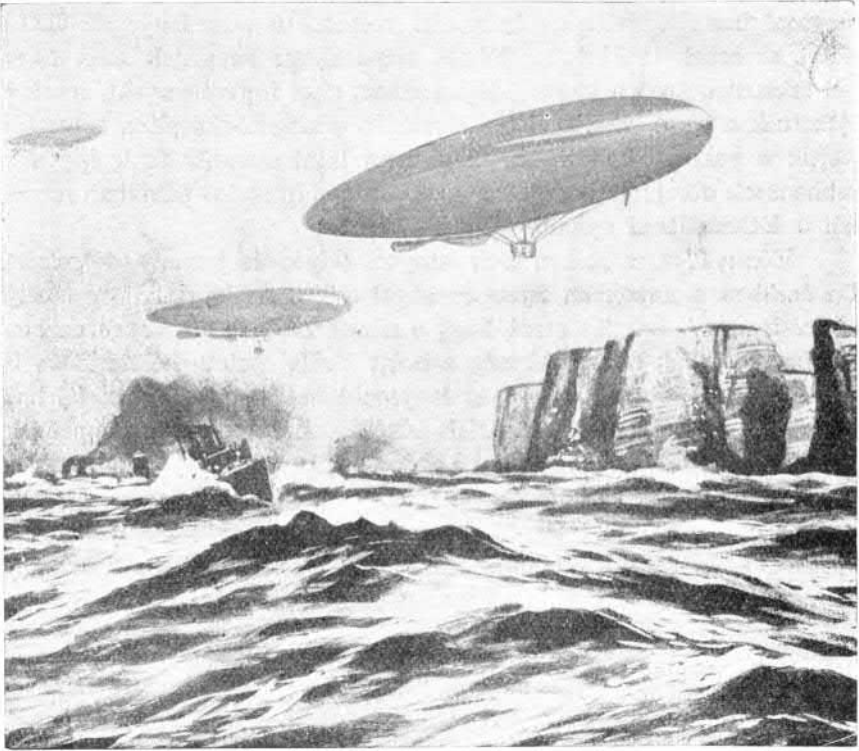
„Megl lehet — írja az idézett olasz lap, — hogy az ellenséges légi flotta egy éjszaka támadásra indul. A csavarok zakatolását elnémitva, zajtalanul ér föl a magasba, túl a határon, ameddig emberi szem követheti. Alatta fekszik sötéten és elmosódottan London. A bombaeső,

Fegyver az aeropiánok ellen, amely 4 másodperc alatt körülbelül 50 lövést tesz

mint a pusztulás és halál vetése, talán arra a városrészre hull majd alá, amely onnan felülről találomra a város centrumának látszik; de megl lehet, hogy ehelyett a Zeppelinek kinyitják majd projektoraik szemét s vakító fénycsóvákat irányítanak a végtelen nagy városra, hogy megkeressék a kiszemelt áldozatokat: a Westminster és a Buckingham-palotákat, a White Hallt, az angol bank páncélos háznégyszögét, az óriási postapalotát, a Szent-Pál székesegyház kupolája mögött...

Most hirtelen tíz hatalmas fénykéve lövell alulról fölfelé, a magasban libegő ellenségre. A város fényszórai

Zeppelinek Helgoland partjai fölött

keresik a veszedelmet s az éjszaka sötétségébe bevilágítanak a fény-sávok, melyek úgy keresztezik egymást, mint a bajvívók kardjai. Az alulról védekezők meg akarják vakítani a felülről támadó ellenséget, hogy ne lásson; szakasztott olyan eszköz ez, mint mikor tükörrel vetítik a nap fényét, hogy elkápráztassák vele a szemet. Közben láthatatlan ágyú-ütegek szólalnak meg alulról; éles dörrenésükre csörömpölve törnek be az ablakok és visszhangként a bombák tompa robbanása felel, melyekre házak és paloták dőlnek össze. Majd fénytelen repülőgépek száguldanak keresztül-kasul a levegőben s rémesen hallatszik a sűrű puskaropogás odafönn. A magasból lehulló bombákkal, melyek valóságos krátert nyitnak a háztömegekben, holttestek is zuhannak alá, alakatlan, véres hústömcgekké zúzódva az uccák kövezetén . . .

De mégse: a Zeppelinek nappal érkeznek, amikor sűrű köd takarja el a gigászi várost. Szextánsok segítségével pontosan megállapítják a város fekvését és nyugodtan végzik algebrai számításaikat a végtelen

magasságban . . . Ráérnek és semmi veszedelem nem fenyegeti őket: miért siessenek tehát? . . . Német alapossggal állapítják meg, hogy hol fekszenek azok a kényes, fájó pontok, ahol legérzékenyebb sebeket ejthetnek a város lüktető életén s aztán a vastag ködkárpiton keresztül leejtik a pusztító bombákat. Alant nem látni semmit. Csak éppen a robbanások dőreje hallatszik: s a város népe irtózatos pánikban menekül a láthatatlanul gyilkoló ellenség elől . . .

Könnyedén, sebtében írok nagyon súlyos és komoly dolgokról. De ezekben a napokban ilyen az angol stílus. Amióta György király „borzalommal” értesült arról, hogy a német Zeppelinről Antwerpenben ledobott bombák szilánkjai még a belga királyi palota hálótermébe is behatoltak: azóta a levegőn át fenyegető halálos veszedelem félelme állandóan ott lappang a londoniak lelkében. Lehet, hogy a Zeppelinek egyelőre nem fognak megjelenni London fölött; sőt nagyon valószínű, hogy Németország csak akkor viszi lúzvonalba légi dreadmoughtjait, amikor a hadiflották rettentő összecsapásban mérik össze erejüket a tengeren: de az aggodalom, mint sötét árnyék a lovas mögött, ott virraszt minden lélekben és megrontja az élet harmóniáját . . .”

Paris fölött

Ám a németek, noha főgondjuk a Zeppelin volt, azért nem hanyagolták el a repülőgépeket se. És ámbár a háború előtt kétségtelenül a franciák produkálták a legtöbb légi bravúrt, a háborúban mégis kitűnően megállották helyüket a német és a magyar-osztrák repülők, az ántánt repülő-flottájának a jelentékeny túlerejével szemben is az egész világháború alatt szép eredményeket mutattak fel.

A német repülők mingyárt a háború elején elkalandoztak felderítő útjukon egészen Párizsig . . .

„Délelőtt negyedtízkor szálltam föl a repülőgéptáborból — írja egy német aviatikuszt 1914 november 20-án — és már tizenegy óra ötvenöt perckor alattam láttam elrerülni Párizs városát. Messziről megpillantottam az Eiffel-tornyot és csakhamar a végtelen háztömbök fölött szálltam el. Olyan hatással volt rám ez a kép, mintha a térképeket nézegettem volna: ott látszott alattam egy csoportban a Madeleine-templom, a Concorde tér, az Elysée-mező és a Diadalív,, . . . Egyszerre úgy tetszett, hogy Párizs lüktető élete megbénul, mintha pár percre elállt volna a szívverése. A forgalom megakadt. A villamos vasutak, az automobilonok, a bérkocsik, az omnibuszok mind megálltak a rémületől. A milliós város egész érdeklődése a magasba, mireánk irányult..

Tíz bombát dobtam le, amelyek közül, mint utóbb a párizsi lapokban olvastam, az egyik az északnyugati pályaudvarra esett és egy kocsit lesodort a vágányokról. Négy ember meghalt és tizenyolc megsebesült. Így kerültem meg a várost és visszafelé jövet átrepültem a párizsi erődítmény-övezet fölött . . .”

És a magyar-osztrák légi flotta méltó párja volt a szövetséges német hadsereg légi flottájának. Repülőgépeink bámulatos precízióval dolgoztak s oly értékes felderítő munkát végeztek a háborúban, amelyet semmiféle lovassapat sem pótolhatott volna. A cattarói-öböl biztonságának egyik záloga volt, hogy állandóan fölötté keringtek az avialikusok. A montenegróiak babonás félelemmel menekültek hegyeik közé repülőgépeink elől. Az északi harctéren pedig, az oroszoktól körülzárt Przemyslből, heteken át merész és ügyes aviatikusok hordták ki az értesüléseket, sőt a leveleket is, úgyhogy az ostromlott vár állandó érintkezésben volt a külvilággal és híradásai, értesülései révén szerves kapcsolatban harcolhatott a fősereggel.

Pedig a békés időkben a német és magyar-osztrák avialikusokról aránylag nem sok szó esett, a franciákhoz képest és

Blériot, Brindejone és Védrinez, Farman és Delagrange, Paulhan és Pégoud, Gilbert és Beaumont — a levegőnek ezek az akrobatái — mind franciák voltak s az ő dicsőségükkel volt tele az egész világ, mielőtt a háború kitért. Ekkor aztán kitűnt, hogy a németek és a monarchia hadi-

Hadirepülőgép, amelyre golyószóró van szerelve. Míg az egyik aviatikus a gépet a másik célba veszi az ellenséget és golyószóróval lövöldöz rá a levegőből.

pilótái, noha nem beszéltek, se nem beszéltek magukról, azért csendesen és zajtalanul, de annál fegyelmezettebben és nagyobb erővel dolgoztak.

A német aviatika hosszú időn át főként a francia találmányú repülőgépek tökéletesítésén fáradozott. A német aviatika csak akkor tett szert önállóságra, amikor a német motorgyárak — a Mercedes, a Benz és az Árgus — a motor megbízható formáját konstruálták meg. Nagy lökést adott a német aviatikának az osztrák Etrich fellépése, aki az első tökéletes stabilitású „Taube” aeroplánt építette meg. A „Taube” olyan diadalt aratott Németországban, hogy jóformán ez lett a német repülőgépek általános típusa. A Taubéknak igen nagy szerepük jutott azután a világháborúban is.

A háború kitörése rohamos fejlődést eredményezett a német és a magyar-osztrák aviatikában. Pár hónappal később már tömegesen szálltak „hadba” Németország és a monarchia repülőgépei, amelyeknek hős pilótái a francia-angol-orosz, majd később az olasz hadi aviatika jelentős túlerejével szemben minden elismerést kiérdemlő módon állták meg helyüket a veszedelmes légi háborúban.

Háború a tengeren és a tenger alatt

A tenger kolosszusai

Ha Nelson admirális, a trafalgari győző, a világháború kitörésekor felkelhetett volna sírjából, ugyancsak elbámult volna azokon a hajókolosszusokon, melyek a tenger birtokáért felvették a harcot. Az angol tengeri hős fahajói

helyett óriási páncélszörnyetegek szálltak szembe egymással és Nelson ágyúgolyóit több mázsás robbanó lövedékek, eközött tölött aknák és torpedók váltották fel, amelyek pléhlemezként szaggatták szét a gőzhajó-óriások 60—70 centiméteres acélpáncélját.

A dreadnoughtoknak nevezett tengeri érckolosszusokat — mint nevük is mutatja — Anglia építette először. Flotta-politikája mindig az volt, hogy Angliának egymagának nagyobb hadiflottája legyen, mint a tengeri hatalomban utána következőkél; legerősebb

Statisztikai kimutatás grafikai ábrázolásban a tengeri nagyhatalmak hajóhadáról

államnak. De alig készült el ez a hajószörnyeteg, Vilmos császár má Németország számára is építtetett dreadnoughtokat s ezt a példát csakhamar követte a magyar-osztrák monarchia és Franciaország is: úgyhogy minden nagyhatalomnak több-kevesebb dreadnoughlja is volt, a cirkálók, torpedóvadászok és egyéb, kisebb egységek mellett.

És minden tengeri hatalom de legkivált Anglia, — lázasan építtette az új meg új dreadnoughlokat, mert sziklaszilárdan állt az az elméleti meggyőződés, hogy csak ezek döntenek el a nagy tengeri ütközeteket és hogy egy-egy ilyen nagy hajó-óriás mindig fölér két-három másod-, vagy négy-öt. harmadosztályú csatahajóval . . .

Aztán jött a nagy kiábrándulás, mely a tengeri hatalmára oly gögös Angliát megdöbbsentette. Kicsiny, tenger alatt bújkáló, apró acélszunyogok valóságos hajó-elefántokat, vastag páncéllal borított kolosszusokat, hatalmas ágyúk tucatjait és sok száz fegyveres katonát tudtak megsemmisíteni anélkül, hogy a világ legerősebbnek hitt flottája védekezni bírt volna ellene. Húsz német katona egy kis dióhéjban, melynek művészi gépezetébe a győzelmi elszántság lehelt hősi lelket, százszor akkora ellenséget győzött le percek alatt . . . A pánik érzése, melyet a német tengerészek elszántságának és ügyességének sikerült keltenie ellensége körében, volt a legnagyobb csapás, mely az angol flottát érthette.

A tengeralattjárók

A világháborúban óriási szerep jutott a tengeralatti naszádoknak, ámbar hadicélokra voltaképpen csak 1901 óta használták őket. A kezdeményezők akárcsak a kormányozható léghajókkal és a repülőgépekkel — itt is a franciák voltak, akik már 1898-ban megépítették az első „Goubet”-típusú tengeralattjárót s ezt lassanként tökéletesít-, tették, míg végre 1903-ban a híres „Gustav Zédé”-típusnak sikerül észrevétlenül egy csatahajó közelébe sompolyognia s azt tölletlen torpedóval eltalálnia. Körülbelül Franciaországgal egyidejűleg kísérletezett a tengeralattjáró naszáddal az Egyesült-Államok is, ahol zseniális Holland mérnök szerkesztette azt a típust, melyet Anglia 1904-ben elfogadott. . . Németország eddig még várt és csak 1900-ba fogott hozzá tengeralatti flottájának fölépítéséhez, fölhasználván é tökéletesítvén az addigi kísérletek és tapasztalatok eredményeit; éj aztán: ebben a hadászati eszközben is a németek lettek a mesterei akik nem dicsekedtek, hanem titokban, némán dolgoztak.

A modern tengeralattjáró naszád hosszú, keskeny, vízmentes rekeszekkel épített, szivaralakú hajó, melynek legtöbbször páncéltornya is van. A vízmentes rekeszek közül a két külső arra való, hogy amikor a naszád le akar merülni, telebocsássák vízzel; ha aztán emelkedni akar, akkor ezt a vizet erős légnyomással hajtják ki a rekeszekből. A többi rekeszekben van a lélekzéshez szükséges oxigén, a motorokat tápláló gázolin és olaj, továbbá a villamos akkumulátor, mely akkor hajtja a naszádot, ha már a gázolinmotor a tenger alatt nem működhet. A naszád orrában van a torpedókamra, a torpedót kivető csövekkel.

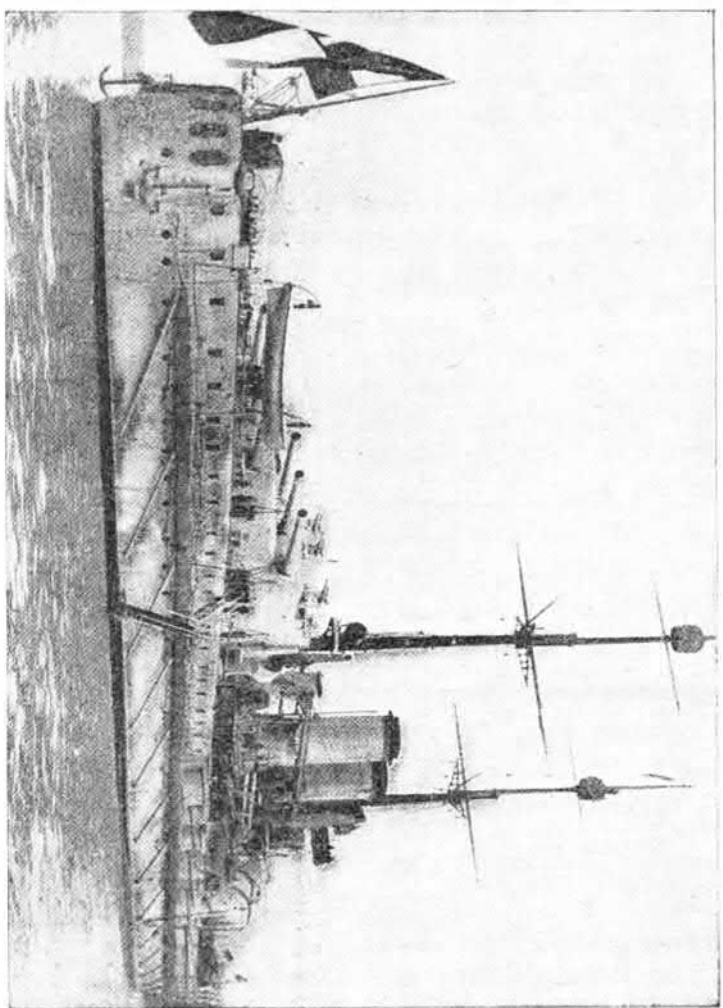
Legfontosabb része a páncéltorony; ebből nyúlik föl a periszkóp és a levegőt adó cső. Ez a parancsnok szobája, ahonnan nemcsak kormányozzák a naszádot, hanem ki is lövik a torpedót. A parancsnok ebben a toronyban ül, a tájékoztató asztal előtt, melynek fehér lapjára, a magasan felnyúló periszkóp sajátosan elrendezett leneséin, tükrein és prizmain át levetődik a tenger felszínének a képe, úgyhogy a parancsnok a víz alól is egészen tisztán látja a fölötte fekvő szemhatárt. Ezen a fehér lapon figyelni meg a közeledő ellenséget, annak távolságát s így feléje irányíthatja a naszádot, megvárva a kellő pillanatot, amikor a torpedóval megtámadhatja.

Élet a tenger mélyén . . .

Képzeljük csak el:

... Az ég sötét és csillagtalán. A naszád még fönn jár a vízen, de alacsony teste csaknem egészen elvész a magasan járó hullámok között. A kapitány nyugodtan fürkészi a szemhatárt és közben élesen figyel... De csak a szél süvöltését és a hullámok morajló zúgását hallja, meg a motor egyhangú, szabályos kattogását. A szemhatár szélét lassanként szürkére festi a hajnal. A sűrű ködben hirtelen sülét, mozgó árnyék tűnik fel és meglátszik a fehértajtékos nyom, amit a hatalmas cirkáló szántott a háborgó vizeken. Az ellenséges hajóraj első lánc ez: vigyázni kell.

Hirtelen felhangzik a sípjelzés, hogy fenékre száll a naszád. Bugyborékolva, csobogva tódul be a víz a süllyesztőkbe, melyekből halkán, füttyülve menekül a levegő; és a parancsnoki torony ablakai egymásután merülnek víz alá. Olyan a hajó belseje, mint a kripta, melynek minden összeköttetése és érintkezése megszűnt a külső világgal: csak a periszkópnál figyelő tiszt lát még belőle valamit, ahogy az asztalon reszketve játszik a fehér tajtékos, zöld hullámok tükörképe, melyen

A monarchia Tegelhoff nevű csatahajója. Tizenkét harminné és fél centiméteres kaliberű ágyú volt rajta. Ezt volt szerelve olyan ügyekkel is, amelyek tengeralattjárók és aeroplanok elleni támadásra alkalmasnak voltak.

helyel-közzel megjelennek a dreadnought bizonytalan körvonalai.

És ebben a kriptában hidegvérrel végzi a dolgát 15—20 elszánt ember, noha tudja, hogy állandó halálveszedelemben forog. Elég, ha csak egy jelentéktelen csavar felmondja a szolgálatot: a naszád soha többé nem jön fel a víz színére és vagy a mérges gázok, vagy a hajóba tóduló hullámok ölik meg a legénységét. Sötét acélfalak közé zárva, nem tudja senki, hogy mi történik körülötte, nem látja a veszedelmet, mely esetleg fenyegeti és tehetetlenül hal meg, ha üt a katasztrófa órája . . . Beszélni nem lehet; a motor kattogása és a hullámok zúgása elnyom minden emberi hangot. A levegőben nehéz, sűrű petróleumgőz úszik, mely súlyosan ráfekszik a tüdőre és megnehezíti a lélekzést. Rettentő a forróság; az emberek félig meztelenek és mégis sűrű cseppekben gyöngyöznek róluk a verejték. A levegő egyre nehezebb, fojtóbb lesz, a legénység kálipatronokat hord a szája elé kötve s ezeken át léleklizik, mert ez emeli a levegő oxigéntartalmát; de már így is lebírja őket a bódultság, és gondtalanul tántorognak helyükön a hajó lökései szerint.

A naszád zajtalanul, orozva közeledik az óriási acélkolosszushoz, mely gyanútlanul ringatózik a hullámokon; zöldesszürkére festett acélbordái egyszínűek a tenger vízával, úgyhogy semmi se látszik belőle, csak vagy félméter abból a csőből, mely felnyúlik a víz színe fölé és levetíti a szemhatár képét a parancsnoki torony asztalára . . . Most hirtelen felragyog minden szem: a világító jeltáblán egy parancsszó jelenik meg: „Vigyázz! . . .” Az idegek megfeszülnek, minden halánték lázasan lüktet, mert közeledik a válságos, döntő pillanat. . . Halk csöngetés: a jelzótáblán megjelenik a torpedókamra száma. Négy matróz működésbe hozza a torpedó-emelőgép szerkezetét: a rettenetes fegyver lassan, nesztelenül felemelkedik, besiklik a kivető csőbe... Minden másodperc egy évszázad, míg újra hangzik a jelzőcsengés. A parancsnok megnyom egy gombot, a kis naszád hengeres teste egész Hosszában megremeg, a torpedó ércteste halk csikorgással siklik végig a kivető hengeren, a víz csobban: s a gyilkos torpedó, mint prédára lecsapó cápa, villámgyorsan repül a dreadnought felé.

Talál vagy nem? . . . Gondolatban mindenki végigkíséri útján a torpedót; száz méter, kétszáz, háromszáz, ötszáz . . . De nem hallatszik egy hang sem, csak a gépek zúgnak és a hullámok morajlanak. Pár perc múlva aztán tompa dörrenés rázza meg a kis naszádot, a hajótest hirtelen felágaskodik, megvonaglik, az emberek egymásra esnek. A naszád nyomban megfordul és menekül: a torpedó felrobbant és a hatalmas acélkolosszus teste féloldalt dől a tengeren, mialatt egy óriási

vízoszlop, mintha tűzhányó dobná föl az égbe, hegymagasságra emelkedik és lezuhantában vihar módjára korbácsolja fel a tengert. A támadás sikerüli . . .

Torpedók és aknák

A torpedót, amikor föltalálták, eléggé kezdetleges szerszám volt és csak a hadihajók manőverein szerepelt különösebb sikerrel. Legelőször az orosz-japán háborúban jutott nagyobb feladatokhoz: de miután itt nem felelt meg a várakozásoknak, sietve tökéletesítették a szerkezetét két módon is, részint azzal, hogy növelték lőtávolságát és sebességét, részint pedig azzal, hogy fokozták töltésnagyságát és robbantó erejét. Így született meg a mai torpedó, mely 6—7 méter hosszú, az álmérője 15—50 centiméter és körülbelül 1000 kilogramot nyom. Négy-öt kilométer távolságra löhető ki s ilyen messzeségre átlag 27 csomó sebességgel fut; de ha csak másfél kilométerre lövik, akkor 40 csomó is lehet a sebessége óránként.

Veszedelemes fegyver tehát, amely ellen védekezni kellett, mert féltő volt, hogy egy tengeri háborúban nem a dreadnoughtok fogják elpusztítani egymást, hanem mindnyájan áldozatul esnek a tenger „cápaínak”. Ekkor jött a hatalmas acélszemekből font drótháló, melyet köröskörül lebecsátottak a dreadnoughtok körül, hogy felfogja és a hajótól távol robbantsa föl a torpedót.

Ez végül használt. Torpedó ellen ma sincs jobb védőeszköz a hálónál: s valóban csak a hálók érdeme, hogy a német tengeralattjáró naszádok nem röptették légbé az angolok valamennyi dreadnoughtját.

„Ila a legelső vízalatti naszád küzdelemre fog indulni — mondta Holland, newyorki mérnök, maga is egy ilyen naszád konstruktora, — eddig még soha nem látott mérkőzésnek leszünk tanúi. Mert a vízalatti naszád olyan támadófegyver, amelyik ellen nincsen védelem. Semmit sem küldhetünk a tengeralattjáró naszád elébe, hogy visszaverje, sőt még hasonló társai sem tarthatják vissza. Mert víz alatt nincsen világosság és ezért párbaj sem lehet. Vízalatti támadások ellen tehát csak egyképpen védhetik magukat a hajók: hogy elmenekülnek előle . . .”

„Dreadnought” — azaz: „Ne félj semmitől” — a nevük azoknak a félelmetes hajókolosszusoknak, melyek telőtől-talpig acélpáncélba burkolva, büszkén szelik az óceán hullámain. Roppant nagy, valósággal: megdöbbenő, úszó acélvárak ezek, 20—25 ezer tonnás erődök és kaszárnnyák, melyek egyetlen parancsszóra 8—10 kilométernyire szórják a

A torpedókat állítoson megvizsgálják, hogy teljesen rendben vannak-e.

halált és pusztulást maguk körül; de viszont a háborúban az a veszedelem fenyegeti őket, hogy a víz alól orozva támadó ellenség egy szempillantás alatt végez velük ... És nemcsak a torpedók, hanem a tengeralatti aknák is állandó veszedelmet jelentenek az úszó szörnyetegre nézve. „Bolygóhalál”-nak nevezték el a tengeralatti aknákat, amelyeknek hatása oly rettenetesen pusztító hatású, hogy nincsen hajó — legyen bár erősen vértezett dreadnought, vagy vékony acélpléhből épült torpedónaszád, — mely halálos seb nélkül menekülhetne az ilyen aknával történt találkozásból.

A világháborúban, mingyárt annak kezdetén, a hatalmas „Am-

A tengeri hajók legveszedelmesebb ellensége: az akna, mely rettenetes erővel robban

phion”-t, az angol flotta egyik vezérhajóját, süllyesztette el egy tengeralatti úszóakna és a „Warrior”, a Földközi-tengeri hajóraj egyik legerősebb páncélosa, szintén aknára futott.

A haditengerészet lehorgonyozott és úszóaknákat, továbbá úgynevezett egymással összekötött aknasorokat ismer. Az úszóakna és a lehorgonyozott akna rendszeren olyan szerkezetű, hogy csak akkor robban föl, ha fölötte hajó halad el s ennek fenéke megérinti a robbanást előidéző készüléket. Az aknasor viszont csak akkor robban föl, ha azt a parton elhelyezett aknarobbantó vagy megfigyelő állomásról — amely lehet hajó is — elektromos árammal felrobbantják. Nyílt tengeren csak úszóaknákat, tágas öblökben rendszeren lehorgonyzóit, szűk csatornáknakban és szorosokban pedig kizárólag csak aknasorokat helyeznek el. A lehorgonyzóit aknákat — ilyenek az aknasorok is — tetszés szerinti

mélységben lehet elhelyezni, de ezeket mindig csak villamos árammal robbantják föl.

Az aknák rendszeren acélpléhből készült kúpalakú tartályok, melyeket 100—150 kilogram erős robbanóanyaggal töltenek meg. A kúp tetején nagyon érzékeny érintő-csapok vannak s ezeknek a szerkezete robbantja föl az aknát. Mihelyt az akna tetején levő csapok egyikét egy elhaladó hajó feneke súrolja vagy letöri, a kúpan elhelyezett robbanóanyag azonnal működni kezd; vagyis a csap által megnyitott tartályból átömlik a szénsav az akna belsejében levő klórsavas kálihoz, amittől ez meggyullad és meggyújtja a robbanóanyagot.

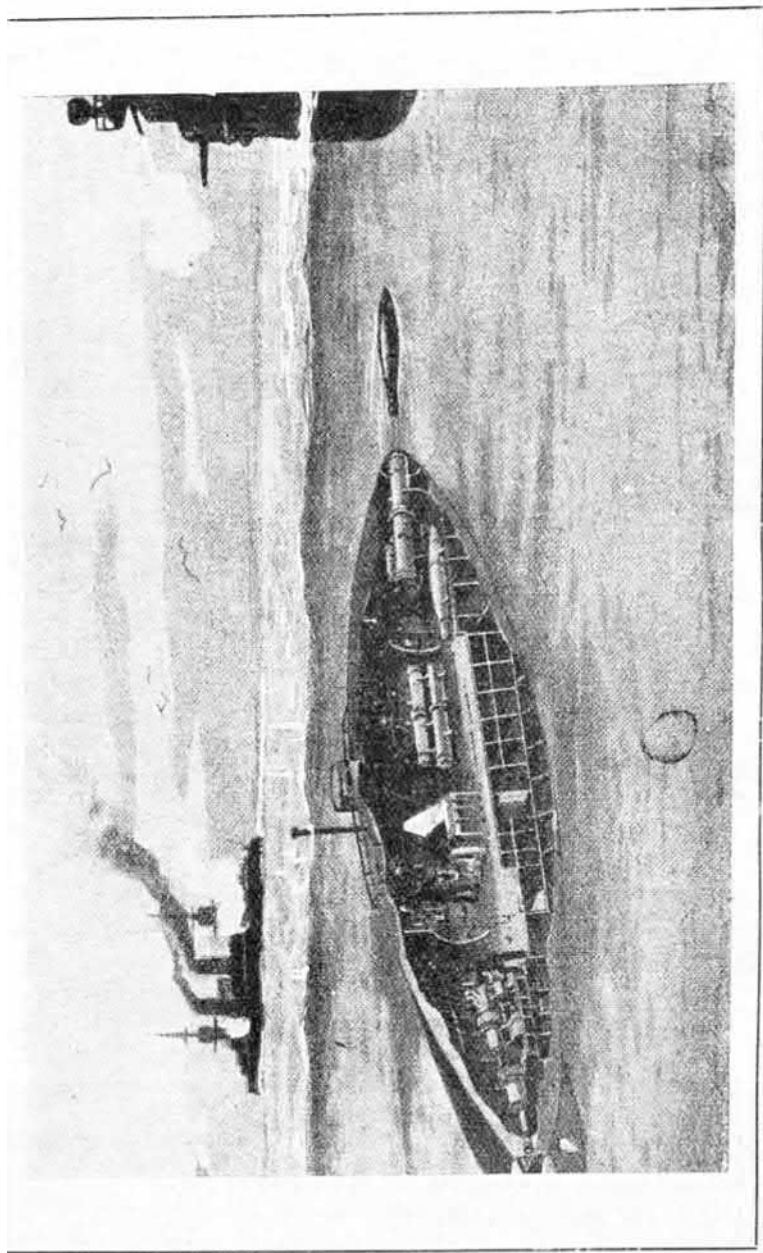
Az aknákat rendszeren aknacirkáló hadihajók rakják le, melyeket olyan készülékkel szerelnek fel, hogy legnagyobb menetsebesség mellett is minden veszedelem nélkül, néhány másodpercenyi időközben, több tucat aknát lökhetnek a vízbe s így néhány perc alatt a kikötők, szökébb folyam-delták vagy csatornák torkolatát úgy elzárhatják, hogy ott semmiféle hadihajó keresztül nem törhet. Ezek az aknacirkálók mindig igen gyorsjáratú hajók, hogy szükség esetén a menekülő hajóraj elébe kerülhessenek és útját a hirtelen kilökött aknasorral elzárhassák. Természetes, hogy a háborúban mindegyik tengeri hatalom rengeteg sok aknát helyezett el. A németek, például, teleszórták az Északi-tenger több részét, Helgoland vidékét, sőt megpróbálták a Themze-torkolat elzárását is. Anglia és Franciaország szintén aknákkal védte partvidékét, a monarchia pedig valóságos aknazárt hintett el Póla és Trieszt, valamint a Quarnero-öböl előtt, melynek partjain Fiume fekszik, úgy-hogy a tengeralatti akna elsőrendű hadieszköz lett a világháborúban . . .

Az angol flotta fölénye

A tengeri háborúnak döntő jelentősége volt a világháborúban! A továbbiak megértéséhez tudni kell tehát, hogy az ántánt-hatalmak óriási fölényben voltak hadiflottáik tekintetében. Csak a legfontosabb adatok:

A háború kitörésekor Anglia hadiflottája 104 hajóegységből, Németországé pedig csak 49 egységből állott.

A hatalmas angol flottán kívül még az ántánt rendelkezésére állott az orosz flotta, amely a Keleti-tengeren kötötte le a német flotta egy részét. A francia flotta szállt szembe a nála majdnem négyszerte kisebb magyar-osztrák flottával és a meglehetősen elavult török tengeri erővel szemben.

A tengeralatti navszad keresztmetszete abban a pillanatban, amint kivev a torpedót a dreadnought ellen. A navszad teljesen víz alatt van s belsejében lázasan dolgoznak a katonák

Azonkívül még Anglia megszakítás nélkül építette a maga dreadnoughtjait és egyéb csatahajóit, úgyhogy a háború későbbi folyamán a túlerő egyre növekedett. A hadviselő Anglia a háború folyamán 22 új tengeri páncélszörnyeteget tudott építeni.

Az angol flotta, amely szándékosan került a nyílt összeütközéseket, főként arra törekedett, hogy Németországot elzárja a nagy világtól és megvédelmezze az angol külkereskedelmet. Az óriási fölényben levő angol tengeri haderőnek — igaz hogy sok fájdalmas veszteség árán — sikerült ezt a higgadt fővel kitűzött célt el is érnie.

Hiába küzdöttek a legnagyobb hősiességgel a német tengeralattjárók, amelyek már 1911 augusztusában akcióba léptek és már az első hónapban érzékeny veszteségeket okoztak az angol tengeri erőnek.

Az angol tengeri túlerő a világháborúban legyőzhetetlennek bizonyult.

És végeredményben ez a körülmény döntötte el a világháborút. A „blokád”, melyet az angolok hideg megfontoltsággal négy éven keresztül fenntartottak a központi hatalmakkal szemben, ez a tengeri blokád, mely elzárta Németországot és a monarchiát minden tengerentúli összeköttetéstől, nagy részben lett a háború kimenetelének az okozója.

De ezt majd a maga idejében fogjuk elbeszélni.

A világháború első nagy eseményei

Lüttich bevétele.

Már reng a föld a marsoló, milliós hadseregek léptei nyomán. Már zeng a lég az ágyúk dübörgésétől.

A fergeg lezúdult.

Álljunk meg egy pillanatra. Foglalkozunk csak össze az eseményekkel, hogy át tudjuk tekinteni ezt az eget-földet rengető orkánt, amely felkavarta az egész világot. Az események kronologikus sorrendben így következtek:

Június 28.: A sarajevói merénylet.

Július 23.: A magyar-osztrák ultimátum Szerbiához. Részleges mozgósítás.

Július 28.: A monarchia hadat üzen Szerbiának.

Július 31.: Oroszország mozgósítása. Németország ultimátuma Oroszországhoz. A monarchia általános mozgósítása.

Augusztus 1.: Német mozgósítás. Francia mozgósítás. Németország hadat üzen Oroszországnak.

Augusztus 2.: Német ultimátum Belgiumhoz. A német flotta Libaut bombázza.

Augusztus 3.: Németország hadat üzen Franciaországnak. Német csapatok hatolnak Belgiumba. Német csapatok elfoglalják Ralst és Censtochovát.

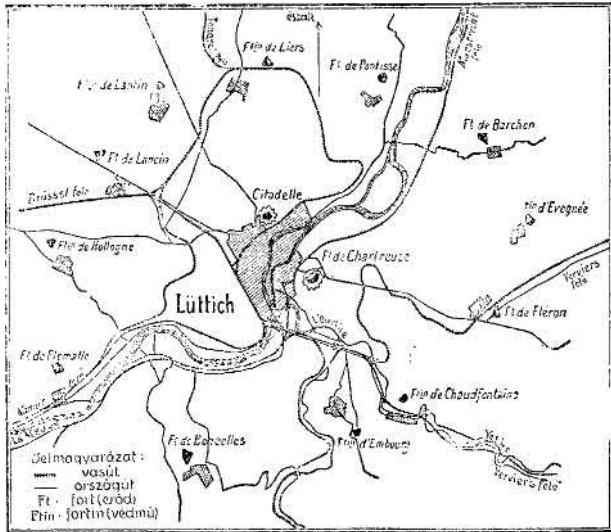
A monarchia hadüzenete óta ilyen rohamosan peregtek le az események. Maga a monarchia még nem is került hadiállapotba Oroszországgal, Franciaországgal, amikor a német sereg már lecsapott Belgiumra, villámgyorsan nyomult előre Franciaország felé és ugyanakkor már Keleten is betört Oroszországba.

Az augusztus 4-ike hozta meg Németországnak az angol hadüzenetet, azon a napon, amikor a birodalmi gyűlés összeült, hogy a háború helyzetét megtárgyalja.

Bethmann-Hollweg kancellár már ezen az augusztus 4-iki birodalmi gyűlésen bejelentette, hogy a német csapatok kénytelenek voltak benyomulni Belgiumba, melynek titkos katonai konvenciója volt Franciaországgal és Angliával. Ez a kijelentés óriási szenzáció volt, mert a német előnyomulás idején még nem is történt meg a német-francia hadüzenet, noha már kétségtelennek látszott, hogy a világháború nem lesz elkerülhető. De még nagyobb szenzáció volt az, midőn augusztus 7-én este Moltke vezérkari főnök végighajtatott automobilon Berlinben és maga közölte a néppel, hogy Lüttich várát — a legmodernebb belga erődök egyikét — a X. német hadsereg rohammal elfoglalta . . .

Lüttich jelentősége

Lüttich ősrégi város, egyik legnagyobb ipari és kereskedelmi központja Belgiumban, a Maas és az Ourthe összefolyásánál. Stratégiai szempontból nagyon fontos hely, mert több vasútvonal gócpontja és világhírű fegyvergyára miatt a hadfőlszerelés érdekében is kívánatos volt a birtoka. Erődítményeit Brialmont, a kiváló belga tábornok építtette 1888-tól 1892-ig; a Maas balpartján fekszik a citadellája, melyet 12 modern erődből álló hatalmas öv vesz körül: hat a Maas folyó bal- és ugyancsak hat a jobbpartján. Az erődgyűrű átlag 8 kilométer távolságra volt a citadellától, úgyhogy az egyes erődök 2%—4 kilométer távolságra estek egymástól, de ezei et a közöket is mindenféle védőművek — lövőárkok, beásott útegek, drótsövények, stb. — töltötték be. Célja ennek a modern páncéltornyokkal beton-sáncokkal és nehéz útegek-kell megerősített modern erődövezetnek az volt.

Lüttich erőd és környéke a hozzátartozó védőművekkel

Német katonai páncélvonat. Belgiumban nagy hasznát vették a németek a páncélvonatoknak, melyeken felderítő szolgálatot végeztek. A belgák páncélos automobilon üldöztek a vonatot és lövöldöztek rá. A páncélvonatról azonban visszapatantak a golyók

hogy az Aachen körül gyülekező német haderőt feltartóztassa mindaddig, míg Franciaország csapatai felvonulhatnak és Antwerpenre támaszkodva útját állhatják a német invázióknak.

A német had vezetőségnek tehát elsőrendű érdeke volt, hogy mennél előbb kézrekerítse I.üttichet, melynek elfoglalása után még csak Namurt kellett bevennie, hogy szabad legyen az útja Charleroi városán át a francia határig. Ezzel a hadművelettel pedig kétszeresen kellett

sietnie azért is, mert pozitív hírek érkeztek arról, hogy a belga kormány már sürgősen felhívta a francia kormányt, hogy küldjön csapatokat Belgium semlegességének védelmére: s ezzel egyidejűleg híre járt annak is, hogy Anglia, mely a háborút már elhatározta, lázasan szerelt föl 150.000 angol katonát, akiket a csatornánál egyenesen Antwerpenbe akart szállítani, hogy egyesüljenek a belga és francia csapatokkal.

Emmich tábornok, a X. német hadsereg tábornoka, teljesen tisztában volt azzal, hogy itt minden perc drága és hogy Lüttichet mennél előbb el kell foglalnia. Mivel a rendszeres ostrom tömérdék időbe került volna, a vakmerő és magabizó német vezér meg se várta, míg a mozgósítás befejeződik és hirtelen merész lépésre szánta el magát: ami, ha sikerül, örök nevet szerez neki, a hazának pedig megbecsülhetetlen szolgálatot tesz. Mindössze hat békelétszámú — tehát gyöngye — brigáddal indult el, mihelyt megkapta a parancsot Belgium megtámadására; és hogy csapatai élnyomulását lehetőleg gyorsítsa, már előzetesen gondoskodott vagy 2000 nagy, erős teherautomobilról, amelyeknek mindegyike 25—30 katonát, vagy megfelelő mennyiségű muníciót bírt el. A kitűnő, csaknem nyílegyenes belga és rajnai országutak különösen kedveztek ennek a csapatszállításnak, úgyhogy Emmich tábornok hadserege, pár órával a parancs vétele után, már robogva száguldott az ellenséges területen . . .

Persze, nem sokáig tartott ez a kalandos utazás, mert a belga nép, mihelyt átlátta az automobil-invázió veszedelmét, azonnal elzárta az utakat drótsövényekkel, gerendabarrikádokkal, keresztben ástott árkokkal.

De azért a hosszú automobil-csapat első fele, továbbá a német ulánusok és a tábori tüzérség egy része nagyobb veszteségek nélkül jutott el a lüttichi erődök határába, ahol haladék nélkül támadásra készült . . .

A 42-es mozsarak premiérje

Emmich tábornok seregének jó része tehát ott állt Lüttich erődövezete előtt s megkísértette a legvakmerőbb hadicsínyek egyikét: hogy meglepetéssel, váratlan rohammal foglalja el a bevehetetlennek hirdetett modern várat! Mialatt a tüzérség hevesen ágyúzta a Maas jobbpartján fekvő erődöket, egy csapat vakmerő ulánus benyargalt az erődök közt magába Lüttich városába, melynek meglepett lakossága és helyőrsége álmodni se mert erről a hihetetlen támadásról és szinte

pánikszerűen menekült az ellenség elől. A vitéz ulánusok azonban vakmerőségük áldozatául estek, amikor a belga őrségek magukhoz tértek meglepetésükből és közrefogták az elszánt német ulánusokat.

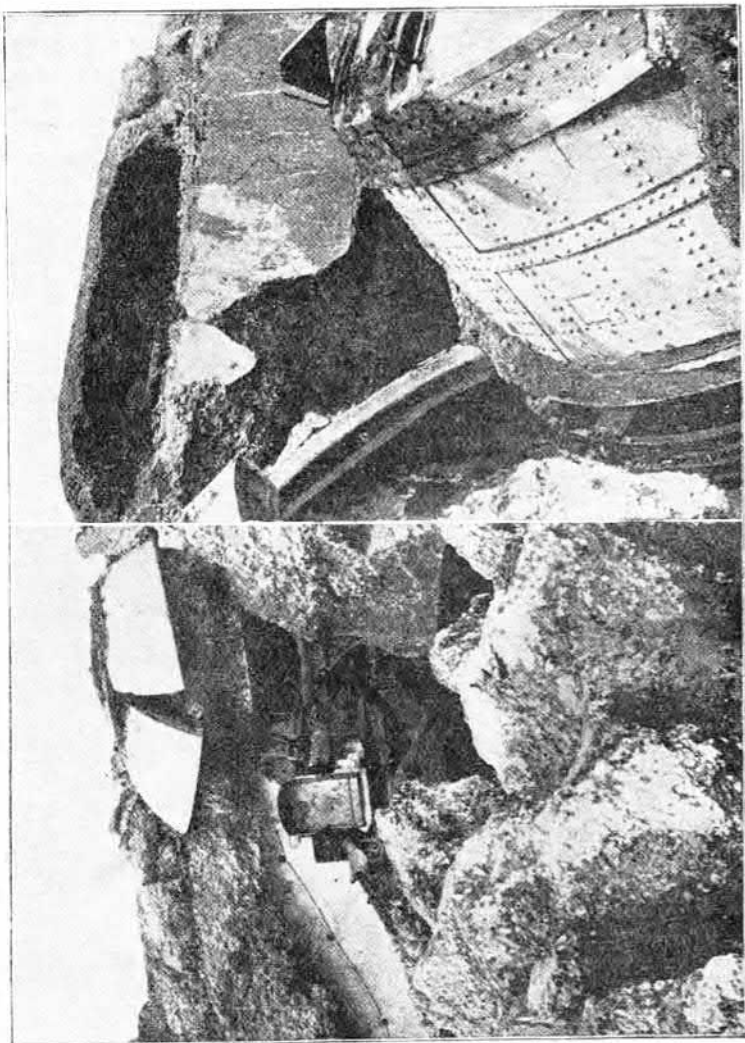
Augusztus 5-én éjszaka indult meg az első koncentrikus támadás, miután a nehéz tüzérség már délután két órakor elkezdte az ágyúzást, a roham előkészítését.

Ez a támadás sem sikerült, a belga sereg visszaverte a német rohamot, ami meglehetősen nagy áldozattal járt.

Az erődítések, amelyekre Belgium országa védelmét alapította, az első támadásnál beváltak. Lüttich a maga modern erődjeivel kiállotta az első nagy rohamot.

Az antánt az első német roham sikertelenségét sajtójában óriási diadalnak tüntette fel. A francia kormány másnap Lüttich városát a becsületrend nagykeresztjével tüntette ki. Albert belga király az egész belga nemzet, Poincaré köztársasági elnök az egész francia nemzet nevében, táviratilag üdvözölte Lüttich védőit.

De az ostromlott város ellenállása nem tartott sokáig. Két nap alatt az ostromló német sereghez megérkeztek a várt csapaterősítések és a nehéz ütegek — a híres 42 centiméteres mozsarak és a 9 méter hosszú nehéz ágyúk, — melyek 12 kilométer távolságról kezdték bombázni az erődöket a Maas jobbpartján. Fort Embourg volt a legelső, amelyik elesett s a 42-es mozsarak irtózatos rombolása ekkor döbbsentette meg először az antánt-hatalmakat. Olyan meglepetés volt ez, amelyre nem számítottak s amely halomra döntötte a hadászatnak minden eddigi tapasztalatát, mely egyszerűen szétvetette a legerősebb betonfalat is, az acélpáncélokot pedig vaspléhként szaggatta darabokra ... A légnyomás pedig, amit ez a tíz métermázsás lövedék okozott, oly irtózatos volt, hogy 10—20 lépésnyire eldobta az embereket, a lövedék robbanása után kifejlődött mérges gázoktól pedig megfulladtak az erőd védelmezői. Mindamellet nem lehet mondani, hogy a belga védősereg gyáván viselkedett. Sőt ellenkezőleg: mihelyt az első meglepetésből fölocsudott, azonnal lázasan hozzáfogott az erődök közeinek a megerősítéséhez is. Drótsövényeket állítottak föl, lövőárkokat ástak, melyekbe kutyák vontatták be a gépfegyvereket s így várták a német gyalogság rohamát, mely irtózatos erővel tört előre. A német vadászok, akik a rohamot vezették, hosszú ollókkal vagdoszták ketté a drótsövényt, mit se törődve a belgák golyózáporával. De a roham nem mindenütt sikerült, mert a kétségbeesés bátorságával küzdő belgák hősieesen álltak ellent. Egyes, nagyon is hevesen előnyomuló német csapatok rengeteg sok embert

A német nehéz ágyúk romboló hatása a litzlichi erődökben. A Loncin páncélerőd, melyet a 12-es mozsarak rombalőttek

vesztettek, különösen tiszteket, sőt néhol meglehetősen válságos körülmények közé is jutottak, amelyekből csak a segítségükre küldött tartalékcsoportok mentették ki őket. Két zászlóaljnak a hadilobogóját csak nagy véráldozatokkal tudták megmenteni a németek.

A legelső és legsúlyosabb veszteségek egyike Frigyes Vilmos lippei hercegnek, az uralkodó VI. Lipót herceg nagybátyjának az eleste volt.

Frigyes Vilmos lippei herceg elesik a lültichi ostromban. Egy golyó a mellén, a másik pedig a nyakán találta

A herceg ezredparancsnok volt és személyesen vezette rohamra ezredét. Amint azonban rohamra vitte csapatait a Lüttichtől délkeletre eső sáncok ellen, a háta mögött elterülő gabonaföldeken elrejtett belga csapatok körülfojták és heves gépfegyver-tűzbe fogták az ezredét. A herceg maga kapta kezébe a zászlót, mellyel integetett a közelben látható német csapatoknak, hogy jöjjenek a segítségére. Ezek nyomban jöttek is, de mielőtt még odaértek, egy golyó szíven találta a herceget...

Rohamra!...

A nagyszerűen dolgozó porosz tüzérséggel a belgáké nem mérkőzhetett. Ambár a belga tüzerek jól ismerhettek minden távolságot Lüttich környékén, tehát már előre belőhették magukat; a németek egymásután lőtték romba az erődöket, úgyhogy a belgák csakhamar csüggedni kezdtek. Legelőször a Fort Embourg ágyúi hallgattak el az így támadt résen törtek előre az ostromlók, akiknek a 42-es mozsár valósággal vágta az utat a rohamra. Irtózatos volt ezeknek a tonnás lövedékeknek a pusztítása, amelyeknek se páncéltornyok, se acélkupolák, se betonépítmények nem állhatták ellent.

Am azért a belgák bátran harcoltak és több ponton az utolsó emberig védték hadállásaikat, úgyhogy a németek csak szuronyrohammal, véres kézitusával bírták elfoglalni a rommá lőtt erődöket és sáncokat. A védők sortüzei és gépfegyverei megtizedelték az ostromra rohanó németek sorait, de a bátor hannoveriak példátlan halálmegvetéssel törtek előre, átvágták a drótsövényt, leugráltak a 6—7 méter mély árokba, fejszékkel beverték a kazamaták ajtait és szemtől-szembe, ember-ember ellen küzdve, gyilkos kézitusában győzték le a kétségbeesetten védekező belgákat. Egy esetben a rohamra vitt zászlóalj már leolvadt 80 emberre és néhány tisztre, de azért a kis töredék, melyet egy ezredes vezetett, mégis kitűzte a német zászlót a vértől ázott erőd bástyáira.

A városban, ahol már látták a külső Maas-hidak felrobbantásának szörnyű munkáját is, irtózottal szemlélték most a német gránátok rémes rombolását az erődökön. A még kevéssel előbb is vakmerően bizakodó lakosságot lélekrázó pánik szállta meg, mindenki csak futni, nekülni akart.

Néhány erőd már kénytelen volt fölhúzni a fehér lobogót, mert nem bírta tovább az irtózatos, mindent elpusztító ágyútüzet. De a

többiek még szívósan védekeztek, így például a nagy északi erőd, mely időnként eredményesen bombázta a német hadállásokat ... Ez azonban már nem állította meg az ostromló németek diadalmas rohamát, aminek visszaverésére ismét ádáz dühhel készültek a védő csapatok. A külvárosokban összeverődtek a nők, munkások, sőt a serdülő suhancok is, az asszonyok forró vizet és olajai öntöttek az ablakokból, a sáncokról a németekre, a munkások fejszékkel, vasdorongokkal támad-

I.üttich ostroma. A citadellát rohammal beveszik a németek

fák meg őket, a suhancok kővel hajigálták, drótot, kötelet feszítettek ki az uccákon keresztbe, de mindez nem használt; a halálfejes német huszások benyargaltak a városba és lovaik patkójára visszhangzott a kétségbeesés.

A Zeppelin!...

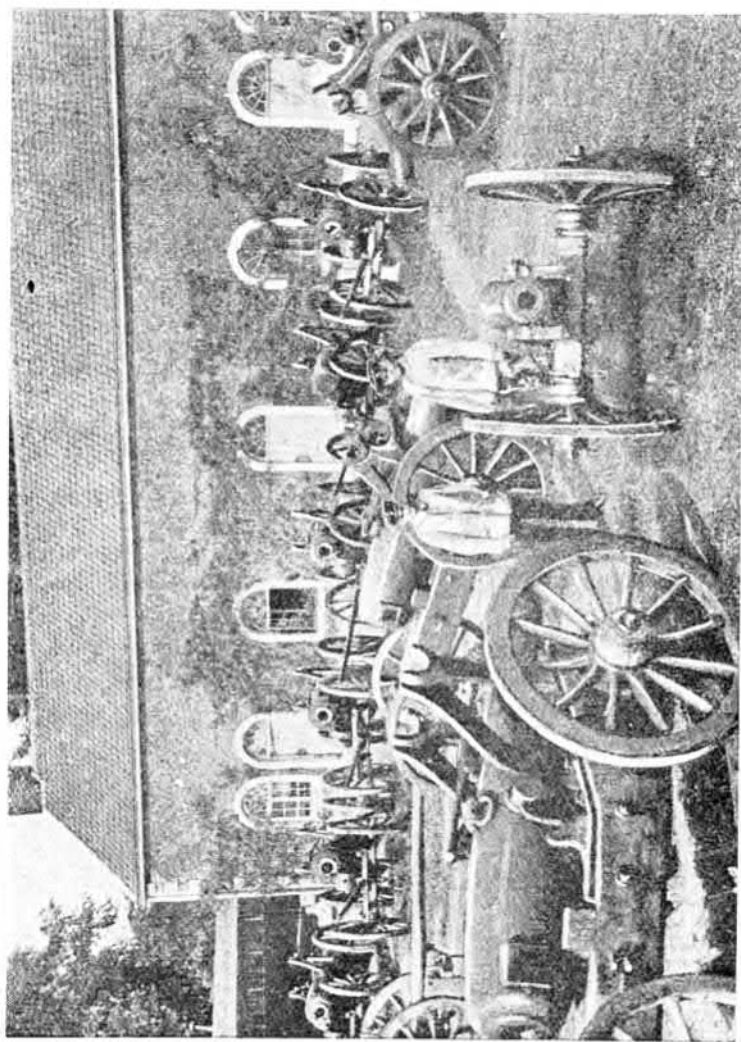
Így szállt le augusztus 6-ának éjszakája, amikor a Maas jobbpartján levő erődök már mind a németek kezében voltak. Mind a két fél kimerült az egész napi erőfeszítésben . . . Tizenegy óra tájban valami furcsa kattogás — hasonló a távoli gépfegyverek ropogásához, — vegyült bele az éjszaka elnyomott, izgalmas morajlásába s mingyárt

rá egy óriási szivar libbent elő a felhők közül, megezüstözve a hold fényében. A különös alkotmány a gyorsvonal sebességével közeledik és közben egyre lejjebb száll; most többen észreveszik, az első pillanatban torkukba fojtja a szót a rémület, de aztán hörögve tör ki száz és ezer torokból az irtózat hangja:

— A Zeppelin! . . . A Zeppelin! . . .

Lakosság és helyőrség lázas remegéssel nézték a magasban közeledő szörnyű rémet. Egyszerre elhallgatott a furcsa kattogás, a motor kipuffogása és a Zeppelin valóban mozdulatlanul libegett. Most hirtelen vakító fénysáv vetődött le a magasból, csak egy pillanatra tartott és mégis óráknak tetszett! s azután megint sötét lett, de a léghajó hátsó gondolájában szürkés füst kezdett gomolyogni és valami fekete tárgy lehullott a magasból. Önkénytelenül behúzta a nyakát mindenki és riadtan guggolt le, tudván, hogy ez bombavetés volt... De csak a tompa zuhanás hallatszik, melyet nem követ robbanás és erre mintha fölszabadult volna a tömeg az ígézet bilincseiből, ahány puska csak van a városban, azt mind rásütik a légi dreadnoughtra, de ez nem törődik a rémes puskaropogással, kissé lejjebb ereszkedik és újra kezdi a tisztítás szörnyű munkáját. . .

„Még föl se ocsúdtam az első rémületből — írja egy szemtanú, — amidőn ismét megpillantottam a vakító fénykévét, mely ezúttal sokkal közelebb hozzám érte a földet. Most még világosabban láttam a kormányozható léghajót, melyről hosszú kötél, valami kosárféle függött s ebben egy ember állt. Tisztán kivehettem, amint két kezével fölvet, magasra emelt valamit s aztán lehajította abba a körbe, melyet a fénysugár megvilágított. Ahogy ez megtörtént, nyomban eltűnt a fénysáv, de én azért tovább is ugyanarra a helyre néztem. Most hatalmas fénykéve lövellt fel onnan a magasba és nagy, sötét tömegek repültek mindenfelől a levegőbe. Aztán irtózatossá robbanás hallatszott. Azt hittem, hogy megreped a dobhártyám és bódultan tántorodtam meg, mert megingott lábaim alatt a föld. A vakító fénykévét vastag, fekete füstoszlop fogta körül, mely lassan gomolygott fölfelé. Majd alulról világosodni, később ragyogni kezdett ez a füstoszlop s végül hatalmas lángnyelvek csaptak föl, mint a legrémesebb tűzvészben . . . Mialatt azt vizsgáltam, hogy terjed-e ez a tűz, megint egy szörnyű robbanás riasztott meg, amely azonban már távolabbról hallatszott. És ez a rémes színjáték, egyre távolabb és távolabb, tizenkétszer ismétlődött meg éjfélig. Ennyi bombát dobott le a Zeppelin az erődökre s aztán nyomtalanul eltűnt. .

Német zsákmanó. Láttitich bevétele után a német hadvezetőség hozzáalított a rend helyreállításához. Képeken a német zsákmanóval e ett láttitich erőd ágyni láthatók.

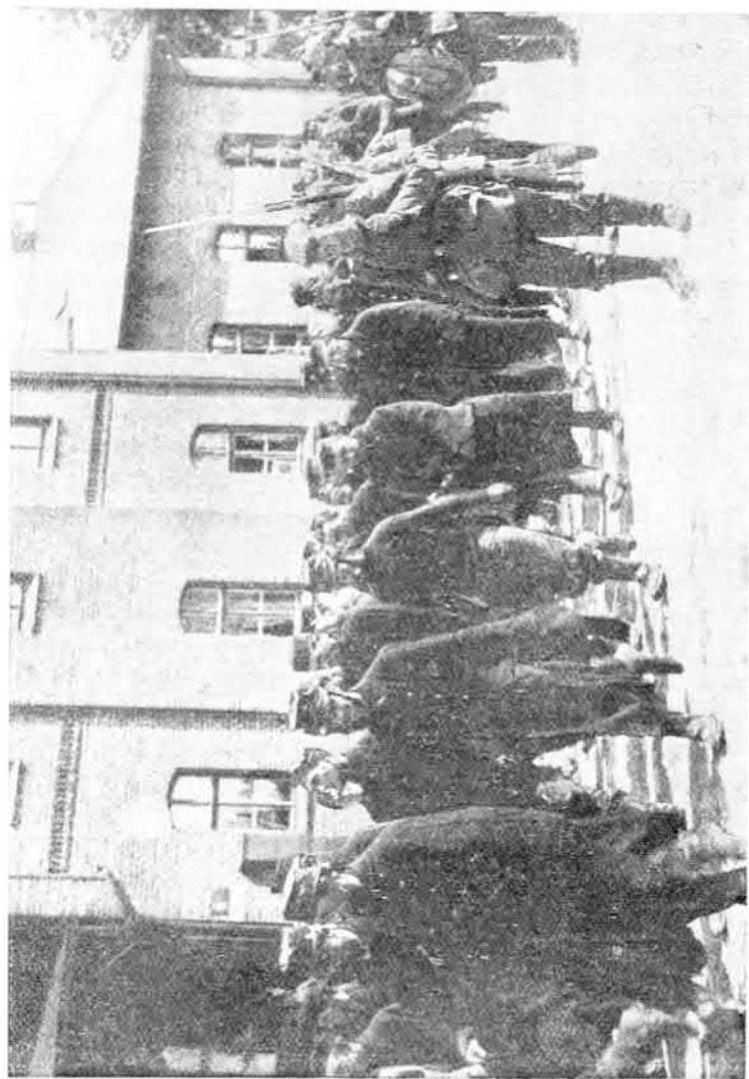
Lüttich védelmezője — az ostromról

A Loncin- és Lantin-erőd előtt dördültek meg legelőször a német 42-esek, ami azért volt meglepetés a belga védőseregnek, mert a támadást keletről és délről várták; a németek ellenben nyugaton támadtak és pedig még előbb, mint körülkerítették a várost. Annyira bíztak a rettentő mozsarak munkájában, hogy nem is törődtek a város bekerítésével; ha ezt a két erődöt összelőtték, a többi ügy is megadja magát, mert a 42-es mozsarak pusztítását csak látni kell, hogy menekülni igyekezzen tőle, aki teheti!

I.éman tábornok, Lüttich védelmezője, aki a Loncin-erődben esett foglyul a németek kezébe, augusztus 5-én, amikor az első nehéz ütegek bombázni kezdték a várost, még a lüttichi citadellában volt és csak 6-án, mikor mind riasztóbb hírek érkeztek, sietett át Loncinba, hogy személyesen dirigálja a védelmet. De már augusztus 4-én is, amikor pedig csak kisebb kaliberű ágyúkkal dolgoztak a németek, rettenetes volt a tüzelés hatása, melyről azt írja a tábornok:

„Délután ötödfél órakor egy német tiszt jelzőzászlóval kétezer méternyire közeledett az erődhöz és megadta a német tüzérségnek az irányt. Két óra hosszáig szakadatlanul tartott a gránát-tüzelés, melyet csodálatos pontossággal irányítottak; félórai pihenés után pedig megkezdődött a 21 centiméteres ágyúk tüzelése. Egész éjjelen át bombázták az erődöt gránátokkal, amelyek rendkívüli anyagi kárt okoztak: a baloldali oldalüteg védőfala csakhamar romokban hevert. A páncélfalakban rés támadt, a gránátok a váron belül szétrobbantak és rettenetes, mérges füst támadt, mely lehetetlenné tette a földött helyiségekben való tartózkodást és arra kényszerített, hogy a legénységet a gyülekező helyen szorítsam össze. Azonban a kábító füst oda is behatolt és nagyon leszállította a védőcsapat harcképességét. . .”

Másnap reggel újra megkezdődött az ágyúzás, még pedig oly erővel, amelyről lehetetlen fogalmat alkotni. . . „Úgy rémlett előttünk — mondja a tábornok, — mintha sortüzeket adnának a német ütegek. Később megtudtuk, hogy 42 centiméteres ágyúkból lőttek és ezer kilograrnos, eddig még nem ismert robbanó gránátokkal árasztottak el bennünket. Hallottuk, amikor közeledtek, hallottuk a levegő bugását, mely a tomboló orkán bömböléséig fokozódott és rémületet mennykőcsapással fejeződött be. Rettenetes füst- és porfelhők gomolyogtak a megrendült föld alatt... E szörnyű bombázás közepette vissza akartam menni parancsnoki állásomra, hogy lássam, mi történt ott. De alig

Erfogott helga katonák, akiket szorongós német népfelkelők kísérnek a dűbörtyű fogolytáborba

letem néhány lépést a fődött helyiségben, egyszerre egy hatalmas levegőroham, mely végigtombolt a helyiségen, könnyű pehelyként vágott földhöz. Fölkeltem és folytatni akartam utamat, de nem tudtam, mert a fojtó levegő elvette lélekzetemet. A robbanó anyagnak és a pusztító tűz füstjének a keveréke volt ez és méreggel fertőzte meg a levegőt.

Vissza kellett sietnünk oda, ahonnan jöttünk, de a levegő most már mindenütt gyilkos és fojtó volt. Ekkor át akartam menni az erőd szemben fekvő helyiségeibe, de ki írhatná le rémületesem, amikor láttam, hogy az erődnek ez a része teljesen összeomlott és romjai teljesen betöltötték a kivájt mélyedéseket és valóságos töltéseket alkottak, melyek a vár egyik végétől a másikig terjedtek! A katonák céltalanul lóttak-futottak ezeken a töltéseken föl és alá. Meg akartam őket szólítani; de egyszerre fuldokolni kezdtem, elszedültem és elterültem a földön . . . Később megtudtam, hogy a Loncin-erőd körülbelül négy óra húsz perckor délután a levegőbe repült, éppen abban a pillanatban, amikor a füstfelhő földre terített engem a fődött csarnokban . . .”

Lüttich elesik

Az erőd összelövetése és az explozió után olyan hirtelen és oly ellenállhatatlanul jött a németek rohama, hogy a belgáknak se idejük, se erejük nem maradt, hogy a megadásra gondoljanak. Nem volt ilt kapituláció; az erődöt rohammal vették be s a németek a szétesett betonfalakon kapaszkodtak föl a romokra. Az erőd ekkor már alakatlan földhányáshoz, vagy ócskavas-halomhoz hasonlított s ebből a kőhalmazból vagy vastörmelékből a világ legelső katonai szakértője se tudta volna rekonstruálni az erőd eredeti képét. Előtte, sőt benn, az udvarán is, méter mély gödrökkel váltakozott a föld sík szintje, mintha valami rettentő ragya gyúrta volna össze a talaj arculatját. A német 42-es lövedékek nyomai voltak ezek; földbe írt emlékei a német tüzérség iparkodásának, hogy az erőd acélpáncélos tornyait, betonalapjait szétrombolják.

Ebben a romhalmazban, a törmelékek alatt, ájultan találták és fogták el a németek Léman tábornokot az egész helyőrséggel együtt. És annyira meghatotta őket a hősi bátorság, mellyel a tábornok mindvégig kitartott az erőd makacs védelmében, hogy Emmich tábornok visszaadatta neki a kardját. . . „Ha nem vesztettem életemet ebben a katasztrófában — írja Léman tábornok abban a panaszos jelentésében, mellyel számot ad Albert belga királynak a Loncin-erőd pusztulá-

sáról, — ennek oka az, hogy kísérelm egyez tagjai idejekorán kimen-
tettek a romok alól, ahol bizonyára megfulladtam volna a német löve-

**Győző és legyőzött. A képen Albert belga király (x-el jelezve) és Eramich
német tábornok, a belga király német ezredének parancsnoka látható.
A képet az teszi érdekessé, hogy Albert királyra éppen a saját nevével
elnevezett német ezred mérte a legnagyobb csapást, mert Lüttich bevételében
ez az ezred járt elől**

dékek mérges gázától. Kivittek egy árokig. Ott arra ébredtem, hogy egy Grünson nevű német kapitány italt öntött a számba. Fogoly voltam. Kocsin szállítottak Lüttich városába, a kórházba . . .”

Ez történt augusztus 7-én, délután öt óra húsz pere körül, amikor maga Lüttich és a citadellája már hajnal óta a németek kezén volt. A város még az éjjel megadta magát, a citadellát pedig rohammal vette be Emmich tábornok és ezt a rohamot személyesen vezette: éppen annak az ezrednek az élén és ez a sors iróniája! amelynek ezredtulajdonosa Albert belga király volt! . . . Emmich tábornok éppen Lüttich bevétele előtt három nappal mull 66 éves, részt vett már az 1870—71-iki porosz-francia háborúban is, ahol a II. osztályú vaskezeszet érdemelte ki hősiességével, Lüttich bevételéért pedig a legnagyobb katonarendjelet a Pour le mérite érdemkeresztjét kapta jutalmul Vilmos császártól.

Lüttich bevétele, mely az apró-cseprő határszéli csatározások közül kiemelkedő, első igazán nagyjelentőségű haditény volt, óriási lelkesedést keltett Berlinben. A német mozgósítás hatodik napján történt ez az esemény; nem is hadilétszámra emelt csapatok, hanem a helyőrségekből összeszedett és automobilon szállított békezáslóaljak rohanták meg és vették be öt nap alatt azt az erődgyűrűt, amelyről a belgák és franciák azt hitték, hogy hetekig föl fogja tartóztatni a németek előnyomulását. A 42-es mozsarak és a Zeppelin most állták ki a lüzpróbát és pedig fényes eredménnyel.

Augusztus 11-én, megszólalt Síein tábornok, a főhadiszállásmester, és „felsőbb megbízásból” jelentette, illetőleg megnyugtatta a német közönséget . . . „Francia híresztelések — mondta a közvélemény, nyugtalanságot keltettek lakosságunk körében. E francia hírek szerint 20.000 német esett el Lüttich előtt, sőt azt is mondták, hogy Lüttich még egyáltalában nincs is birtokunkban. Azzal, hogy teatrális modor (a hősiés védelemért és diadalért) a becsületrend keresztjét adományozták a városnak, a valószínűség látszatát akarták adni híreszteléseiknek . . . Négy nap előtt még gyöngé volt Lüttichnél operáló csapatunk: de azóta megtörtük az ellenség erejét, mert csapataik nem harcoltak keményen. Egész községeket kellett elpusztítanunk, míg vitéz csapataink, a váröveken ál benyomulva, a város birtokába jutottak. Az igaz, hogy az erődök egy része még tartotta magát, de nem tüzelt többé. Ő felsége egy csöpp német vért se akart elpazarolni az erődök ellen intézett rohammal: hiszen azok nem akadályoztak többé zándékaink végrehajtásában .

Nyugodtan bevárhattuk tehát nehéz tüzérségünk megérkezését és egymásután, nyugodtan összelövöldözhattük volna az erődöket egy embrenyi veszteség nélkül: hogyha az erődök őrsege előre meg nem adja magát. Minderről azonban egy lelkiismeretes hadvezetőség egy szót sem közölhetett, amíg új és erős haderőt nem toltunk Lüttichbe csapataink után, hogy a világ minden ördöge se vehesse vissza a várát kezeinkből. Ebben a helyzetben vagyunk ma. És ahogy most már áttekinthetjük: a belgáknak sokkal több csapatuk volt a vár védelmére, mint amennyi a mi részünkről rohamra ment. . .”

A németek bevonulása

Hogy mily váratlanul foglalták el a németek Lüttichet, legjobban bizonyítja Pisuisse holland újságíró cikke, melyet a helyszínéről írt a „Telegraph” című lapnak. E tudósítás szerint augusztus 6-án a lüttichi lakosság még javában ünnepelte a bevonuló belga csapatokat, amidőn egyszerre csak hatalmas dörrenések rázták meg a levegőt a külső Maas hidjai felől. Német gránátok voltak, melyek tüzes csóvát szántván a levegőben, sisteregve csaptak le a Madeleine ucca egyik házába; ennek födele alól hatalmas füstoszlop lövellt ki és csakhamar lobogó lángok is vegyültek a füstbe, mintegy bevezetésül annak, hogy a németek most már komolyan bombázní fogják a várost.

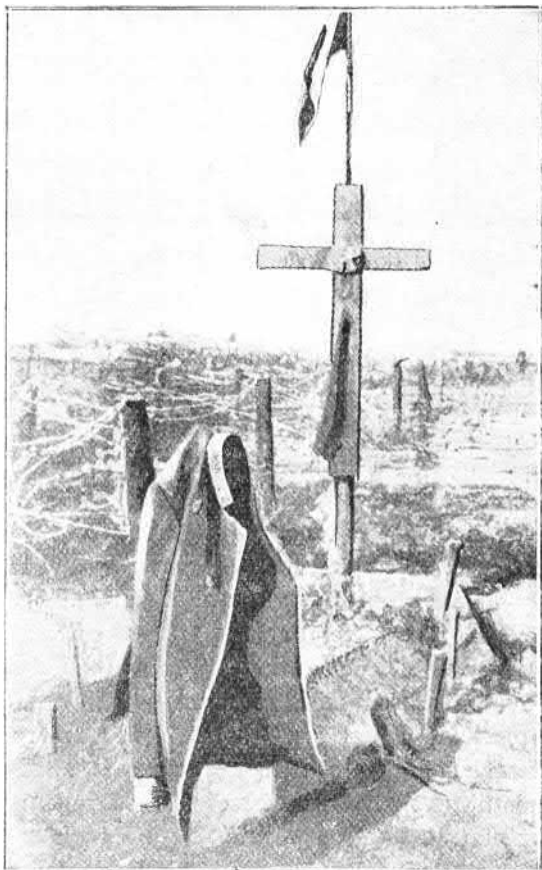
És bombázták is: mire az izgalom egyre terjedt és a félelem valóságos pánikká fokozódott. A polgári lakosság menekülni akar — Brüsszelbe vagy legalább is Tongerea felé: csak el ebből a városból, ahol az ember feje fölött ellövik a háztetőt. . . „Kilenc órakor este — írja Pisuisse, — nyugodtan ülünk a hátsó szobában a matracokkal beaggatott ablakok mögött. Egyszerre csak lövés hallik: közvetlenül házunk mögött beüt a lövedék és csörömpölve zúzódnak be az ablaktáblák. Egy óra felé tüzet kiabálnak az uccán, néhány órával később már magasan lobognak a lángok a városban mindenfelé s azt beszélík, hogy a citadella is lángba borult. A távolban még hallik az ágyúdörej, de már nagyon messziről s egyszerre mégis futótűzként terjed el a riasztó hír:

— A németek bevonultak a városba! . . .

Gyorsan kisietek, hogy meggyőződjem: való-e a hír? És ahogy a színházterre érek: csakugyan ott állnak már a német gránátosok, tiszta csukaszürke egyenruhában — a sisakjuk is ilyennel bevonva, — sorban állnak, lábhoz tett fegyverrel. Az egész úton lefelé a Maas-rakpart

mentén, ahol a hidak mind szörnyen meg vannak rongálva és a citadella felé vezető utakon is mindenütt német katonák állnak sorfalat, mögöttük és előttük pedig a belga közönség, kíváncsian, de mély csöndben. Egy árva szó, a legkisebb zaj se hallik. A lakosság bámulva nézi a félelmetes németeket, akik most egész nyugodtan állnak és legföljebb egy-egy „Circulez, messieurs” — „Sétáljanak az urak” — felszólítással oszlatják szét a csoportokat. . .

Így zajlott le a világháború első nagy katonai eseménye. Érdemes megemlíteni, hogy Lüttich ostrománál nagy szerepet játszott Ludendorff vezérőrnagy, akinek igen sok fontos feladat jutott ki

Lüttich erődítései között egyszerű fakereszt jelzi az elesett német katonák sírhelyét. Az egyik hős drago-nyos zubbonyát odatették a sírra a kegyelet jeléül

a világháború során és aki mint brigádaparancsnok, hősiessége jutalmául, már Liittichnél megkapta a német császártól a „pour le mérite” rendjelet.

Lüttich foglyul esett védőjét, a belga Lénián tábornokot Magdeburgba vitték hadifogságba.

A német sereg pedig az első nagy győzelem után tovább folytatta a gyors előnyomulást a belgák földjén.

Kitör az orosz háború

A monarchia hadat üzen Oroszországnak

Amikor a monarchia elküldte le ultimátumát Szerbiához, már akkor szenvedélyesen megmozdult az orosz közvélemény, amely a „szláv testvériség” jelszava mellett követelte Oroszország beavatkozását a háborús konfliktusba.

A legválságosabb pillanatban érkezett meg Belgrádira a 2000 szavas, hivatalos orosz távirat, melynek hatása alatt a már teljes engedékenységre hajló szerb koronatanács hirtelen felbátorodva, valósággal felvillanyozva, azt a határozatot hozta, hogy nem teljesíti a monarchia legfontosabb követeléseit.

Oroszország ezután teljesen egyidőben a monarchia mozgósításával szintén megkezdte a mozgósítást. Igaz, hogy az orosz cár uralkodói becsületszávjára kijelentette Vilmos császárnak, hogy Oroszország nem készül háborúra és nem fog erőszakot alkalmazni, amíg remény van a konfliktus békés elintézésére, de a valóságban Oroszország nemcsak az osztrák határon kezdte meg a sürgős csapatösszevonásokat, hanem Németország felé is, sőt minden jel arra vallott, hogy az orosz birodalom, legalább is a hadsereget irányító háborús katonai párt elsősorban Németországot akarja provokálni.

Augusztus elsején Németország megüzente a háborút Oroszországnak és másodikén már német hadihajók lötték Libán kikötőjét, sőt a szárazföldön is megindultak a kisebb csatározások. A harmadik napon a német csapatok már benyomultak orosz területre, megszállták Ralist és Censlochovát és — a monarchia még mindig nem került hadiállapotba Oroszországgal.

De csakhamar ez is bekövetkezett.

Miklós cár, akit ekkor már teljesen félrevezetett és hatalmában tartott a háborús katonai párt, proklamációt intézett az orosz néphez s ebben azt akarta elhíttetni, hogy azért rendelte el a mozgósítást, hogy „mindenáron elősegítse a békés megoldást”, mert „alattvalóinak vé-

és vagyona nagyon drága neki”. Ugyanekkor pedig már meg is támadták csapatai a német határt.

Maga a háború egyáltalában nem volt népszerű Oroszországban. A kormány összes józan elemei — legkivált Krivosein földművelésügyi miniszter, sőt maga Szaszanov külügyminiszter is — elleneztek a háborút, de Maklakov belügyminiszter és főleg Nikolajevics Nikoláj nagyherceg azt hitették el az ingadozó círral, hogy a nép hevesen követeli a háborút s a dinasztia könnyen veszedelmes helyzetbe jutna, ha szembehelyezkednék a nemzet akarásával. Ezzel szemben a valóság az volt,

Szaszanov, orosz külügyminiszter, a legfanatikusabb pámszlávok egyike, aki azonban mégse akarta a háborút

hogy egész Oroszország irtózott a háborútól. Az elégedetlenség és a nem is nagyon titkolt zúgolódás leginkább a nagy, városi centrumokban tört ki hangosabban s a belső helyzet bizonytalansága már ekkor lekötötte az orosz hadseregnek egy részét a nihilista-szellem fékentartására. Maga a mozgósítás szintén lassan és akadályokkal ment. Annak a lelkesedésnek, mellyel a magyar-osztrák és német tartalékosok a zászlók alá siettek, nyoma sem volt Oroszországban; azok, akik családot, gondtalan existenciát hagytak ott, sírtak és átkozódtak: az pedig, akinek nem volt kitől elbúcsúznia, a mások bánatának láttára öltött dacos és elkeseredett, arcot, lilénként emlékezett még mindenki az orosz-japán háborúra, melynek veszteségeit és borzalmait még nem heverte ki az orosz nép.

Nem sokkal ért többet „a hivatalos lelkesedés” sem. A дума hadiülésében a köteles lelkesedés koncertjéből is kicsendült a nagy keserűség és elégedetlenség szava. Mingyárt a legelső szónok, a munkások nevében nyilatkozó Kerenszky beszélt ugyan a harci készségről és a nacionalizmus kötelességeiről, de egyúttal hevesen támadta az orosz, kormányt, hogy a gyilkos háborút az uralkodó osztályok érdekében indította s még e nehéz napokban sem felejtí el a régi gyűlölkönyomását, még a háború minden terhét is ezekre a szerencsétlenekre hárítja. A szocialisták nevében pedig Khaousler egyenesen a háború ellen nyilatkozott, sőt azt hangoztatta, hogy a nemzetközi bizonyára

meg fogják találni a módot arra, hogy mennél előbb végét vessék a kierősakolt háborúnak, melytől az orosz nép irtózik. A dumának ezen a hadiülésén mennyi jóslat, mennyi fenyegetés hangzott el. De senki sem vette komolyan. Nikoláj nagyherceg, az orosz hadsereg főparancsnoka csak legyintett kezével:

— Beszéljenek, amit akarnak. A háború sorsát nem a népszónokok, hanem a hadvezérek döntik el!

Bár attól fogva, hogy Németország hadat üzent Oroszországnak, voltaképpen már a monarchia is hadilábon állott vele, a tényleges hadüzenet mégis csak 1914 augusztus 5-én történt meg, a hivatalos lap következő közlése szerint:

„Legfelső felhatalmazás alapján a szentpétervári cs. és kir. nagykövet utasított, hogy az orosz császári külügyminiszterhez a következőleg hangzó jegyzéket intézze: Kormányának meghagyásából Ausztria-Magyarország nagykövete tartja szerencséjének, hogy az orosz külügyek minisztere Öxellenciájának a következőket tudomására hozza: Tekintettel Oroszországnak a Magyar-Osztrák Monarchia és Szerbia közti konfliktusban tanúsított fenyegető magatartására, valamint tekintve azt a tényt, hogy Oroszország a Berlińi Kabinet közlése szerint ebből a konfliktusból kifolyólag szükségét látta annak, hogy az ellenségeskedéseket Németországgal szemben megnyissa és Németország ennek következtében az említett hatalommal szemben hadiállapotban van: Ausztria-Magyarország Oroszországgal szemben szintén hadiállapotban levőnek tekinti magát.”

A jegyzék átadása után megtörtént a diplomáciai szakítás; Sebeco orosz császári nagykövetnek augusztus 6-án kézbesítették az útlevelét Bécsben s ugyanakkor utasították gróf Szápáry pétérvári magyar-osztrák nagykövetet is, hogy kérje ki útlevelét és lehetőleg még aznap utazzék el Oroszországból.

Az orosz „gőzhenger“

Az izgalmas események között az orosz cári pár augusztus 6-án érkezett vissza Szentpétervárra a finn vizekről s fogadtatás sukra úgyszólván az egész főváros lakossága megjelent. A téli palota előtt díszes oltár állott s mikor a cári pár odaérkezett, azonnal megkezdődött az ünnepélyes istentisztelet. Te Deum után felolvasták al proklamációt, mely után a cár az egész tábornoki karral bevonult téli palotába s ott a következő beszédet mondotta:

„Oroszország, a mi nagy hazánk, nyugodt méltósággal fogadta a hadüzenetet. Bármilyen történjék is, végig fogjuk küzdeni ezt a háborút. Ünnepelesen kijelentem, hogy addig nem lesz meg a béke, amíg az utolsó ellenséges katona is ki nem takarodik a mi földünkről. Hozzátok fordulok, csapataim képviselőihez, bennetek látom hadseregemet, amely olyan erős, mint a gránitfal és áldásomat adom az ő háborús működésére.”

Később a cári pár, a palota előtt összegyűlt tömeg kívánságára, megjelent az erkélyen, mire az egész tömeg térdre borult és hangosan imádkozott . . . Mert ki tudja, mit hoz a jövő? . . .

A titokzatos, rejtelmes jövő?

A háborús párt, Nikolajevics nagyherceg pártja erősen bízott az „orosz gőzhenger”-ben. Hogyisne! Hiszen már békeidőben egymillió 850 ezer főből állott az orosz hadsereg létszáma. A mozgósított hadsereg létszáma pedig meghaladta a kétmillió hétszáz ezer főnyi katonaságot. Ezzel szemben a monarchia és Németország a legnagyobb erőfeszítéssel tudott csak mintegy hárommillió katonát hadba küldeni, de viszont seregeinek több mint a felét a nyugati harctérre: a franciák, angolok és belgák ellen kellett küldeni, sőt délen is jelentős sereget kötött le az orosz-francia segítséggel kitűnően felszerelt szerb hadsereg.

Az orosz „mammut-sereg”-gel szemben — különösen a háború első időszakában — nem állott megfelelő számú sereg. A háború orosz párt jogosan bízhatott a nagy garral hirdetett lehengerelésben és a nyugati hatalmak igen kedves tervében, hogy míg a német hadsereg minden erőfeszítéssel Párizs felé tör, az alatt az oroszok óriásig tömegekkel rázúdulnak a szövetségesekre és meg sem állnak, amíg a három fővárost: Berlint, Budapestet és Bécszet meg nem szállják! Ez volt Oroszország és az egész ántánt háborús koncepciója és általános haditerve a háború kitörésének pillanatában, de csakhamar rájöttek, hogy a számbeli adatokon, az erőbeli túlhataron kívül vannak más tényezők

Gorcmykin Iván, orosz miniszterelnök, a háborús párt egyik vezére, Nikolajevics nagyherceg embere.

is, amelyek a modern háborúban is nagy szerepet játszanak. Az orosz hadsereg többféle, nemzeti érzésében elnyomott és megbántott elemnek az összetétele volt. Különösen a lengyelek vonták ki magukat minden elképzelhető módon a mozgósítás alól, sőt a határok lengyel lakossága egyenesen megváltónak tekintette a magyar-osztrák és német hadsereget. Mingyárt a háború kitörésekor kisebb-nagyobb csoportokban szökdöstek át a hadkötelesek az osztrák és német ha-

Janucskевичs Nikolaj. orosz vezérkari főnök

széli falvak alig várták a szövetséges magyar-osztrák és német csapatok bevonulását, ami megmentette őket az orosz katonák garázdálkodásától. Szították az orosz-ellenes hangulatot a monarchiában élő lengyelek és ukrainaiak is, akik az oroszok leveretésétől várták rabságban sínylődő testvéreik felszabadulását.

A monarchia feladata

Az Oroszország ellen indított háborúnak első alap gondolata a volt, hogy egyelőre a monarchia feltartóztatja a Németország el tervezett támadást s a komolvabb leszámolás csak akkor kezdődik orosz kolosszussal, ha a német hadseregnek már sikerült Franciaország-

tárokon. aminek egyik oka az is volt, hogy néha napokig nem érkezett élelem a határ mentén állomásozó csapatok számára. Az éhségtől elkeseredett katonák aztán megrohanták a parasztokat és mindent elraboltak tőlük, ami csak ehető volt; kiásták a burgonyát a földből, a zöldséget kitépdesték és éretlenül falták fid a gyümölcsöt.

Természetes, hogy ezek a határ-

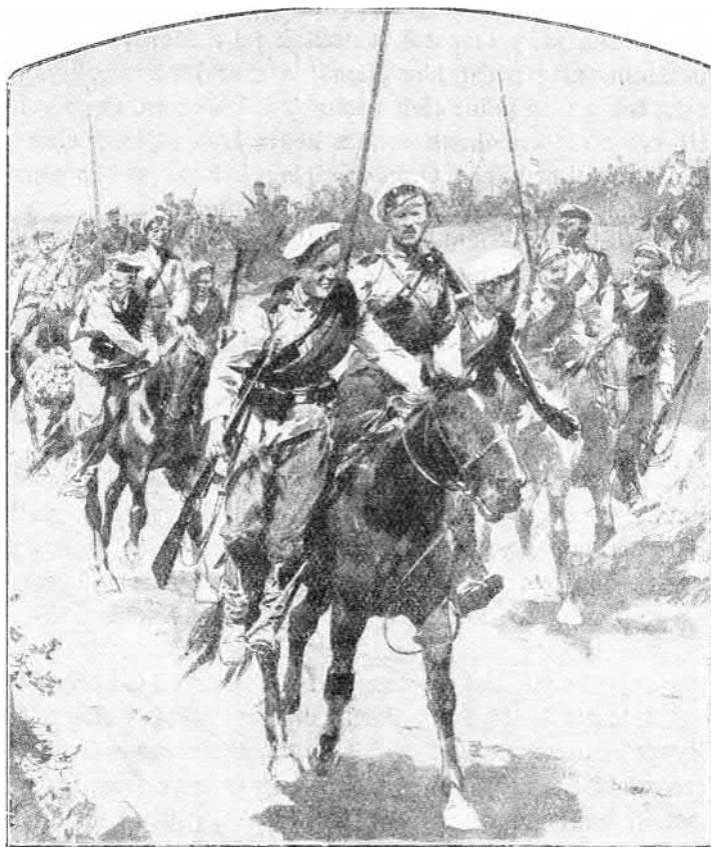
got megtörnie. Ennek a taktikának célszerűségét javasolta az is, hogy az orosz mozgósítás, a közlekedési eszközök hiányossága miatt, csak lassan haladt s az orosz birodalom nagy távolságai lehetetlenné tették hatalmasabb csapattesteknek a monarchia és Németország hatáira való vetését. Ebben a számításában azonban csalódott a hadvezetőség, mert az orosz hadügyi kormány már jóval a háború kitörése előtt mozgósított. Titokban nagy csapatok vonultak fel a monarchia és Németország halárain, még pedig közvetlenül a szarajevói merénylet után. Oroszország tehát már július elején készült a háborúra, de mivel a külföldön élő orosz alattvalóknak nem a konzulátus útján kézbesítette a behívókat és mivel magában Oroszországban a legszigorúbb cenzúrával őrködött a mozgósításra vonatkozó hírek elfojtásában, azt remélte, hogy mozgósíthat a monarchia ellen, anélkül, hogy intézkedéseiről akár a monarchia, akár pedig Németország értesülhessen.

A monarchia hadvezetősége tehát eleinte erős offenzívával akarta biztosítani a defenzív gondolatot s nyomban a hadüzenet után megkezdte a támadó hadműveletet Oroszország ellen. Kezdetben úgyis látszott, mintha ez a taktika célszerű lenne, mert az orosz határról érkező jelentések szerint nemcsak az orosz határőrző csapatok vonultak vissza, hanem a derék hadak is egy távolabbi védő vonalon csoportosultak. Megtűvésztette a hadvezetőséget Kuropatkin volt hadügyminiszternek az a nyilatkozata is, mely annakidején az orosz-japán háborúról írt könyvében jelent meg, hogy: „Ausztia-Magyarország rövid idő alatt rengeteg katonaságot vihet legrövidebb idő alatt a galíciai operációk színterére, míg Oroszország, vasutainak csekélyebb szállítóképessége miatt, hátrányban van a monarchiával szemben.”

Úgy tetszett tehát, hogy dacára a hosszú éves előkészületeknek és a Nyugat-Oroszországban történt csapatösszevonásoknak, Oroszország hadvezetősége mégse látta magát elég erősnek arra, hogy Orosz-Lengyelország területén vegye fel a harcot. A legtöbb orosz határszéli faluból visszavonultak tehát a kozákok s ez a visszavonulás néhol oly hirtelen történt, hogy a határfalvak tartalékosait se tudták magukkal vinni. A vasúti vonalat mindenütt szétrombolták hátuk mögött és így még az összeharácsolt zsákmányt se tudták elszállítani; az orosz határ csaknem teljesen elhagyott és szabad volt, úgyhogy útlevél nélkül is át lehetett menni Oroszországba. Ennek megfelelően az orosz-galíciai határon a háború első heteiben csak jelentéktelen csatározások voltak az előőrsök között, bár itt-ott komolyabb összetűzésre is került sor.

Betörés Orosz-Lengyelországba

Mingyárt augusztus 6-án Krakó fölött erős lovasság tört be kerékpáros és gyalogos csapatokkal orosz területre, bevette Olkusz és Volbrora községeket, megszállta az északi Visztula mentén fekvő orosz

Három orosz egy lovon. A Keletporoszországba betört kozákok, hogy a gyalogság el ne maradjon, „kengyelben” szállították magukkal őket

magaslatokat és egyesült a német csapatokkal, amelyek már augusztus első napjaiban elfoglalták Benelint és Censtochovót. Ugyanez napon közölte a hivatalos lap a király had- és hajóhadparancsát, melyben őfelsége figyelmezteti a katonákat, hogy: „gyűlölettel teli támadást kell visszavernünk és hogy dicsőséges szövetségésünkkel egyetemben igaz ügyért küzdünk.”

„Emlékezzetek meg atyáitokról — folytatja a hadparancs, — akik számtalan harcban és rohamban fenn tartották zászlóikat, akik a lobogót győzelmes harcra vezették. Kövessétek őket buzgón, vitézségben és kitartásban. Mutassátok meg az ellenségnek, hogy mily tetekre képesek az Én forró hazaszeretettől áthatott, vállvetve küzdő Népeim!”

Csapataink szinte óriás léptekkel haladtak előre az ellenséges területen, augusztus 7-én elfoglalták Miechovót, másnap pedig ismét 40 kilométerrel törtek előre orosz területen. A miechovi csata néhány óráig tartott s az oroszok mintegy 400 halottat és sebesültet vesztek, míg a mi csapataink vesztesége 140 halott és sebesült volt. Ugyanekkor a harmadik orosz lovasdivízió Rominten mellett betört német területre, de a porosz ulánusok rövid tűzharc után visszakergették a határon.

Ez a kedvező kezdet, amelyben nagy része volt annak is, hogy Orosz-Lengyelország elnyomott lakói mindenütt örömmel fogadták a monarchia csapatait, amelyeknek mindenben a kezükre jártak, arra bírta az ellenséges területre lépett magyar-osztrák hadvezetőséget, hogy német és lengyel nyelven felhívást tegyen közzé a lengyel néphez. Ebben a felhívásban figyelmeztette a hadvezetőség a lengyeleket, hogy a monarchiában és a német birodalomban már másfél század óta több millió lengyel élt szabadon, alkotmányos keretek között s e mostani háborúnak egyik fontos feladata az, hogy az orosz rabságban élő lengyeleket is felszabadítsa.

A galíciai csatározásokkal egyidejűleg több ízben megkísérelték az oroszok a bukovinai határok áttörését is. Általában az orosz határon egyre megújuló lovassági támadások kétségtelen bizonyítékai voltak annak, hogy az oroszok tervszerűen kísérlik meg az előnyomulást, megismétlődő támadásaikkal kapcsolatban. Az előőrsi csatározásoknak nyilvánvaló céljuk az volt, hogy megzavarják, sőt esetleg teljesen meg is akadályozzák a monarchia csapatainak felvonulását és kifejlődését, a vakmerő rajtaütések azonban egytől-egyig kudarcot vallottak, de ez nem tartotta vissza az oroszokat attól, hogy újra támadjanak. Kétségtelennek látszott, hogy ezek a lovassági csatározások a francia vezérkarral történt megállapodás eredményei, mert az oroszok ezekkel a támadásokkal akarták ellensúlyozni a németeknek Franciaország felé megkezdett előnyomulását.

A Miechovig előnyomult csapatok derekasan folytatták az offenzívát augusztus 8-án is és estig mintegy 40 kilométer területen minden orosz helységet elfoglaltak. Ezen a napon már ágyúkat is vonultatott

fel az orosz lovasság, de csapataink mégis visszaverték minden támadását. Különösen heves harc fejlődött ki két kozákszotnya ellen, melyeket a megtámadott határőrjárat véres fejjel kergetett vissza; a kozákoknak több mint 90 halottjuk és sebesültjük fedte a csatateret.

Ütközet Novoszielica mellett

Nagyobb ütközet fejlődött ki Novoszielica orosz helység körül, Bukovina határszélén, ahol három határvonal — Ausztria, Oroszország és Románia — határa szögellik egybe. Orosz-Novoszielica, melyet csak kis patak választ el a hasonló nevű bukovinai községtől, jelentékeny stratégiai pont volt, mert innen ágazik el a vasútvonal Odessza és Besszarábia felé. A városban, melynek 15.000 lakosa van, béke idején is nagyobb lovas- és gyaloghelyőrség volt s ezt a háború kitérősekor még meg is szaporították. Augusztus 7-ikéig csöndben és nyugodtan nézett farkasszemet a két határos község ellenséges helyőrsége, de ezen a napon az oroszok már felgyújtották nagy felszerelési raktárukat.

Augusztus 8-án következett be a rohamtámadás a pályaudvar ellen. A vámhivatal, mely csak egyemeletes épület volt, nagyobb erőfeszítés és veszteség nélkül bevették az osztrák csapatok, de magát az állomást nem lehetett rögtön elfoglalni. Az állomásépület ugyanis várszerű építmény, mely kiténően volt megerősítve. Egy ember akár húsz ellen is védekezhetett belülről, les amikor az osztrák csapatok rohamra indultak az állomás ellen, a belülről adott sortűz többeket megölt és megsebesített. Hárman azonnal halva maradtak, körülbelül 20-an pedig többé-kevésbé súlyosan megsebesültek. Csapataink kénytelenek voltak visszavonulni a mohilei sáncok mögé, de másnap aztán kiköszörülték a csorbát. Csernovicból ugyanis honvédek érkeztek, akik aztán véglegesen elfoglalták az állomást és ezzel Orosz-Novoszielica is a mi kezünkre került. Ebben a határszéli küzdelemben történt a következő érdekes epizód is. Amidőn egy nagyszámú kozákcsapat át akarta lépni a határt, az osztrák csapatok számos bábuk készítettek szalmából, a fejükre sipkát tettek és rajvonalba fektették őket a földön. A kisszámú osztrák határavadászok egy bokros halom tetejéről vonultak meg, úgyhogy a báburajvonalról oldalt fejlődtek csatárláncba. A kozákok, mihelyt meglátták a bábukat, nyomban erős tüzelést indítottak ellenük s leszabva lovukról, gyalog közeledtek a bábuk rajvonala felé. Mikor már elég közel értek, az osztrák határavadászok kis csapata oldalt támadta meg a túlnyomó számú kozákokat, akik erre jelentékeny vesz-

teséggel futásnak eredtek, de sokan eldobták fegyverüket és megadták magukat.

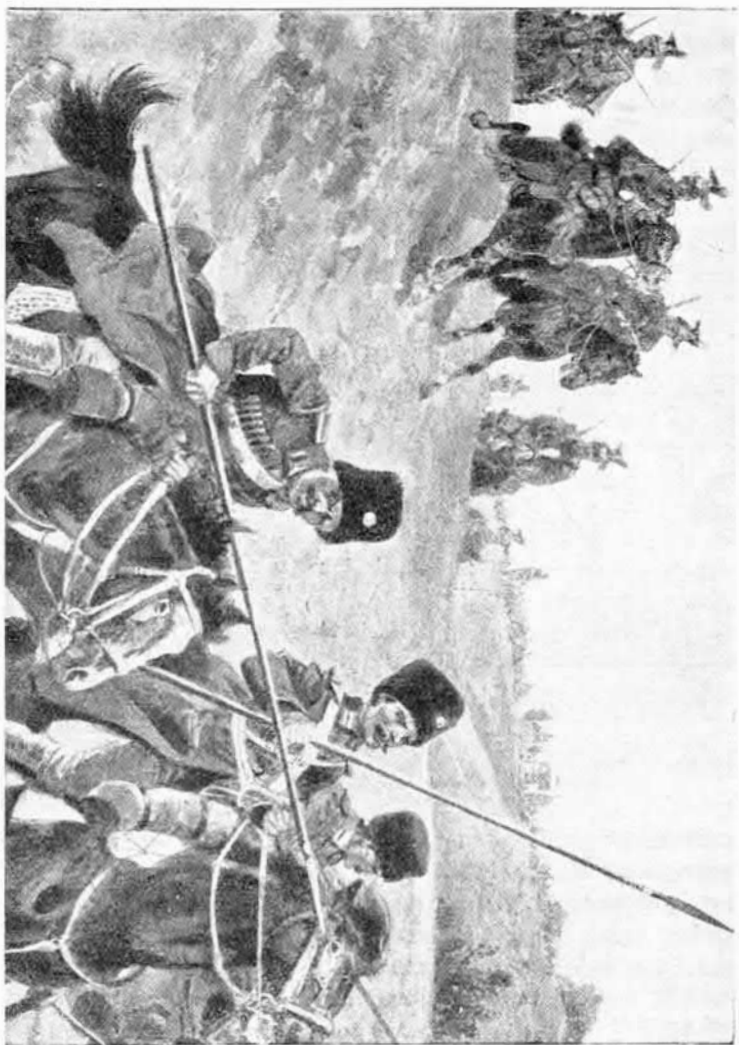
Az orosz lovasság csodálatosan szívós kitartással próbálkozott, mingyárt a háború kitörése után azzal, hogy nagyobb kozákcsapatokat toljon előre Németország és a monarchia területére. Ennek a magyarázata az volt, hogy míg a monarchiában és Németországban a ki-tűnően épített stratégiai vasútvonalak mindössze 4—500 kilométer távolságra szállították csak csapatainkat a határig, addig Oroszországban

Egy orosz lovasbrigád megsemmisítése Novoszelveca határában. Az osztrák népfölkelő-csapatok nyugodtan bevárták a rohamot s egész közélről indítottak sortűzet, mire a megtizedelt orosz lovasság hanyatt-homlok elmenekült.

a szállítási távolságok 3-szor, sőt 4-szer akkorák voltak, a mozgósítás gyorsaságának szempontjából tehát Oroszország igen nagy hátrányban volt velünk szemben. Ezt a hátrányt akarta kiküszöbölni az orosz hadvezetés azzal, hogy titokban már a hadüzenet megtörténte előtt elrendelte a mozgósítást és azzal is, hogy Orosz-Lengyelországnak a Visztuláig terjedő részét feladva, hadseregének felvonulását hátrább fekvő területén rendelte el, amivel sok napi járóföldet iktatott a saját hadserege és a korábban kész magyar-osztrák-német hadseregek közé.

A magyar-osztrák és német hadsereg azonban készen várta ezeket a támadásokat s mivel az orosz lovassággal nem állíthatott szembe hasonló nagy lovastömegeket, már béke idején másképpen gondosko-

Az orosz-tengely hadtáron a magyar-osztrák lovascsapa visszaverte a kozákok támadását, akik futva menekültek.

dőlt az orosz lovastámadások visszaveréséről. Az országhatárt ugyanis több sorban csapatokkal, csendőrséggel és pénzügyőrséggel látta el, a vasúti építményeknél pedig védhető őrházakat építtetett, melyeket mingyárt a mozgósítás veszedelmekor rendes csapatok szálltak meg. Ezek az óvintézkedések be is váltak. Az orosz lovasság minden kísérlete a betörésre kudarcot vallott, egészen addig, míg a teljes orosz haderő fel nem vonult és túlnyomó erejével el nem árasztotta Galíciát és Kelet-Poroszsországot.

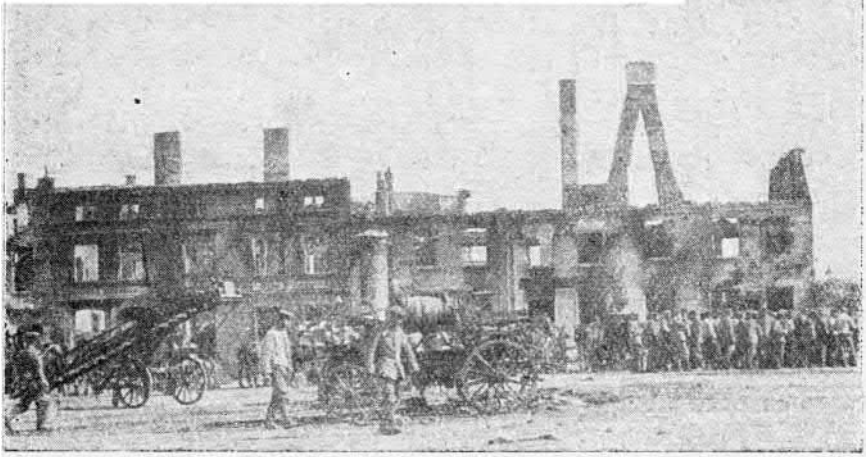
Orosz betörés Poroszsországba

Az oroszok tehát a háborúnak ebben az első időszakában sehol sem tudtak elérni sikert; egyedül csak Johannsburg környékén tudtak betörni. Ezen a vidéken volt az első jelentékenyebb összecsapás augusztus 5-én, amikor a németek egy teljes orosz lovashadosztályt vertek vissza. Soldau közelében történt a nevezetes összetűzés, mely először mutatta meg, mennyire túlzott volt a félelem az orosz lovasságtól. A porosz dragonyosok néhány svadrona megszállta a határszéli dombokat és mögöttük, a dombok bokraiban, voltak elrejtve a hozzájuk besosztott gépfegyverek. Midőn a két orosz lovasdandár megpillantotta azt a néhány dragonyos előőrsöt, akik a dombok előtt álltak, egészen kedélyesen kezdett feléjük ügetni, mintha nem is lenne háború. A dragonyosok rögtön riadót fújtak és lóra kapva, nekivágtak az ellenségnek, de midőn 50—60 lépésre értek tőle, hirtelen szétkanyarodtak jobbra és balra, úgyhogy a gépfegyvereknek szabad lövőterük nyílt meg az oroszok előtt. Leírhatatlan az a pusztulás, ami ekkor következett: két perc alatt az első dandár irtózatosan egymásba gabalyodott, alaktalan tömeg volt, melyben emberek és lovak vérükben fetrengve tiporták egymást. A gépfegyverek a szó szoros értelmében learattak lovat és lovast s az elbukó paripák még azokat is magukkal rántották, amelyeket a gépfegyverek nem értek el. A második dandár, látván az elsőnek pusztulását, szétzüllött sorokkal fordult meg, hogy meneküljön, de most közbevágtak a porosz dragonyosok jobbról és balról s egymásnak szorítván őket, hogy szinte mozdulni sem tudtak a rémes tolongásban, pár perc alatt valósággal felaprították őket. Így pusztult el rövid félóra alatt egy teljes orosz lovashadosztály s a poroszoknak csal: 3 halottjuk és 18 sebesültjük volt.

Ebben a csatában már résztvett az orosz tüzérség is, de a német tüzérség csakhamar el is hallgattatta az orosz ütegeket. Az oroszok

nagyon súlyos veszteségeket szenvedtek a soldai csatában, mert a németek hihetetlen elkeseredéssel támadták őket. A német területre betört oroszok ugyanis kegyetlenül elpusztítottak mindent, kifosztották a lakosságot, felgyújtották a falvakat, kíméletlenül lövöldöztek a védtelen lakosságra, mely rémülten menekült előlük az ország belsejébe. Érthető tehát, hogy a németek meg akarták bosszulni ezeket a kegyetlen-ségeket s az első alkalom erre Soldau mellett kínálkozott.

A soldai betöréssel az volt az oroszok célja, hogy az Allenstein felé vezető fontos útvonalnak megszakítsák az összeköttetését Kelet és Nyu-

Porosz város a határszélen, melyet az orosz kegyetlenség lángba borított. Még égett a tűz, amikor a németek bevonultak, de mégse sokat menthettek meg az

Y di gnhthchj z fcgVE

gat-Poroszország között. Körülbelül 40.000 lovast vetettek Németország területére az oroszok, hogy végrehajthassák ezt a tervet, de a németek Soldau mellett csaknem két napig tartó csatában egy egész lovasdandárt megsemmisítettek s az így visszavetett orosz lovasságot másodszor is megverték Niedenburg mellett. Erre következett augusztus 9-én a biallai támadás visszaverése, amelyben egy másik orosz lovashadosztály szintén súlyos veszteségeket szenvedett s a németek 2 orosz ágyúüteget is elfoglaltak. Jellemző az orosz hadviselés óvatosságára és körültekintésére a biallai tüzerharc, melynek lefolyását egy német tüzerízszt következőképpen írja le:

„A véletlen úgy akarta, hogy a mi ütegünk éppen gyakorlatozásra vonult ki, midőn az oroszok megérkeztek. Egész kényelmesen vonultak

Két orosz lovasdandár teljesén megsemmisült Söldau mellett a német dragonosok gépfegyver- és puskatűzében. A gépfegyver a sző szoros, értelmében leartattak lovat és lovasát s az elbukó paripák még azokat is magukkal rántották, akiket a golyók nem ért

fel az egyik dombtetőre, minden fedezék nélkül, mintha csak egyszerű lövőgyakorlatra készülődtek volna. Tisztán és világosan láttuk a két orosz üteg ágyúit, míg egyetlen ütegünk, jó fedezékben, teljesen láthatatlan volt. Természetes, hogy ily körülmények között rövid pár perc alatt teljesen rommá lőttük az egyik orosz üteget s a másik annyira megrémült ezen, hogy el se merete kezdeni az ágyúzást. A pusztítás irtózatossá volt; lovak és emberek tucatszámra heverték egymáson keresztülkaszul s ebben az irtózatossá kavardásban egyszerre csak felharsant a mi ulánusaink kürtje, mely támadásra szólította vitéz lovasainkat. Az attak rettenetes volt és a megrémült oroszok egy pillanatra se tudtak ellenállni; az épen maradt másik üteget szinte kardcsapás nélkül foglalták el az ulánusok, mert a tüzekek fejvesztetten menekültek. Ugyancsak véres fejjel menekült az orosz lovasság is, melynek ez a könnyelmű betörése szintén megíúsult.”

Az orosz hadjárat kezdete tehát nagyon biztató volt, mert a magyar-osztrák és német csapatok nemcsak hogy visszaverték az orosz betöréseket, hanem egymásután foglalták el a határszéli orosz községeket is és átvitték a háborút az ellenség területére. De ebből még nem lehetett arra következtetni, hogy a háború tovább is hasonló sikerekkel folyik. Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy az orosz birodalom, noha már a hadüzenet előtt titokban mozgósított, fogyatékos vasúthálózata miatt nem bírhatta egész haderejét az osztrák-galiciai és keletporosz határokra vetni abban a pillanatban, mikor a háború kitört. Katonai szakértők megállapították, hogy Oroszország csak szeptember első felében koncentrálhatja egész haderejét és csak ekkor kezdheti meg az offenzívat Németország és a monarchia ellen.

Ennek a körülménynek az ismerete volt alapja a német vezérkar haditervének, mely szerint addig is, míg az orosz kolosszussal elérkezik a döntő leszámolás pillanata, minden erejének felhasználásával fogja megtámadni Franciaországot és csak aztán viszi át seregeit az északi harctérre. Kedvezni látszott ennek a haditervnek az oroszok rohamos visszavonulása és a számos győzelem, melyet mind a monarchia, mind pedig Németország határvédő csapatai aránylag kis erővel vívtak ki, véres veszteségeket okozva az orosz lovasságnak.

Igaz, hogy a nehéz megpróbáltatások ideje még csak eljövendő volt, mert az orosz hadsereg koncentrációja még messze volt: de már az első összecsapások is bebizonyították, hogy a túlerő nem mindig biztos záloga a győzelemnek.

Az első francia-német összecsapások

Az elzászi harcok

Mialatt Luxemburg megszállásával a németek közelebb értek a francia hadsereg fölvonulásának balszárnyához, a hivatalos tudósítások már hírül adták, hogy a francia gyalogság, még a hadüzenet előtt, átlépte a német határt. Éppen úgy, mint az oroszok, a franciák is betörtek tehát német területre, ahol, miután határvédő csapatok nem állottak, természetesen átmeneti sikereket értek el. Így szállták meg Gottesthal, Metzeral és Markkirch községeket, valamint a Schlucht-szorost is, amelynek mindig jelentős szerepe volt a Németország ellen irányuló francia haditervekben. Hogy a szoroson keresztül betörhessenek Felső-Elzászba, a franciák már régóta erősen megszállták a szoros mögött fekvő Geradmer állomást s most ezekkel a csapatokkal törtek be, elfoglalván a kis Metzeral községet, mely a Kolmar felé vezető vasútvonal végállomása. A franciáktól kezdetben megszállt Schlucht-szoros körülbelül 1200 méter magasan fekszik s ezen át vezet az út német területre.

Komolyabb lett azonban a helyzet, midőn Lüttich elestére megdőbbsent a francia közvélemény. A németeknek ezt a gyors sikerét és nagyjelentőségű győzelmét azzal akarták ellensúlyozni a franciák, hogy teljes erővel betörtek Felső-Elzászba. A párizsi sajtó pedig ujjongva adta hírül a hivatalos jelentést, mely arról szólt, hogy: „A francia csapatok elzászi területre léptek s a lakosságtól lelkesen üdvözölve, győzelmesen vonultak be Mühlhausenbe. Joffre tábornok lángoló felhívást intézett az elzászi néphez, mely lelkesedéssel csatlakozott a felszabadító francia sereghez.”

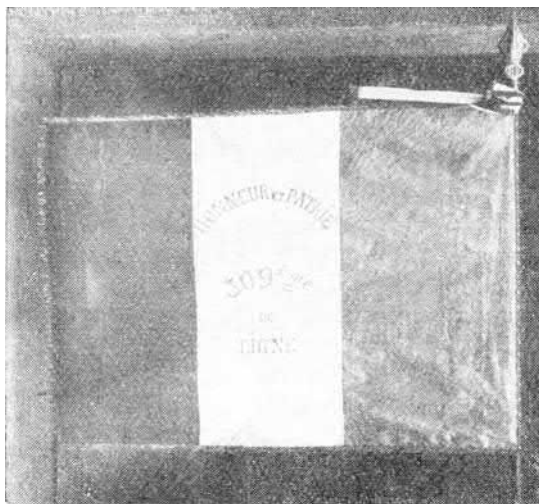
Érthető is volt a franciák lelkesedése. Hiszen francia haditerv el sem volt képzelhető a Mühlhausen felé irányuló támadás nélkül. A franciák sok nemzeti dicsősége fűződik ugyanis a „burgundi kapu”-hoz, ahhoz a völgyhöz, amely a Vogézek és a Jurahegység között vezet Mühlhausenhez, amely Elzásznak és Franciaországnak a legfontosabb össze-

kötővonal. Itt építette a nagy Napoleon a híres Rajna—Rhône-csatornát. És ennek a vidéknek a centruma Mühlhausen.

Az elszász-lolharingiai harcok színtere. A sávozott vastag vonal a német-francia halár

De az első győzelmet nem sokáig élvezhették a franciák. Két nap múlva, augusztus 10-én már visszafoglalták a németek Mühlhausent. A német nagyvezérkar így számolt be a nagy eseményről: „A Belfortból Felső-Elzászba Mühlhausenig előrenyomult ellenséget, a VII. francia

Ez az első lobogó, melyet a németek a franciáktól vettek a lagardei csatában (1914 aug. 11); fölírása: „Becsület és Haza+— 09-ik gyalogezred

rajtuk a závarzatokat, de még így is az utolsó emberig védelmezték pozíciójukat.

Leghevesebben dühöngött a harc Lagarde falu körül, melynek minden házát megszállták a franciák, úgy-hogy külön kellett megostromolni valamenyit. A templomtoronyba gépfegyvereket vittek fel és valóságos golyózáport zúdítottak a német csapatokra, míg a németek tüzésége

észre nem vette a veszedelmet. A harmadik gránát telibe találta a templomot, melynek tornya rémes robajjal dőlt le, romjai alá temetve a gépfegyvereket és katonákat. A döntést végül is a német lovasság rettenetes rohama hozta meg. Igazi „halálgalopp” volt ez, melyben tízével, húszával hullottak a német lovasok irtózatossá golyózáporban, de mikor végül mégis csak bevégítették a faluba, a franciák fejvesztve menekültek.

Egy német katona így írja le a véres csatát:

„Augusztus 8-án és 9-én már ott voltunk Lagardeben, ahonnan 9-én este mentünk csak tovább és egy századot hagyunk hátra a faluban. Alighogy kivonultunk, a lakosság rögtön harangjelzéseket adott a templomtoronyból, mire a határmenti erdőségekből nyomban előretörték a franciák és megszállták a falut. Mi ezt csak később tudtuk meg, akkor, mikor ismét elfoglaltuk. Mert másnap reggel már megkaptuk a parancsot, hogy: „A zászlóalj elfoglalja Lagarde-ot”. Ismét visszaindultunk tehát, először az országúton, aztán a zabföldeken keresztül, még pedig olyan perzselő forróságban, hogy csak úgy csurgott rólunk a víz. Így érkeztünk az erdő közelébe, amelyről tudtuk, hogy tele van franciákkal. Mégis keresztül kellett vágnunk az erdőn s ez nagyon komoly félóra volt. Minden pillanatban aggódtunk, hogy most fognak orozva lepuskázni bennünket, de az első lövések csak akkor dördültek el, amikor már szerencsésen kinn voltunk az erdőből. Most a réten kellett

keresztülvágunk, amelyet azonban mindenféle árkokkal, farkasvermekkel tettek járhatatlanná a franciák, úgyhogy csak bukdácsolva juthattunk előre.

Így jöttünk egyre közelebb az ellenséghez, szorgalmasan keresve a földékeket az ellenséges golyó elől s minduntalan lehasaltunk a földre, akárcsak a hadgyakorlatokon. Látni már messziről láttuk a franciákat, mert vörös nadrágjuk és kék kabátjuk nagyon elárulta őket. Oly hevesen lövöldöztek, hogy a puskaropogástól szinte egymás szavát sem értet-

Német gránát megállítja a Lagarde mellett rohamra indult francia gyalogságot

tük s legkivált az átkozott gépfegyverek tompa csörgése bántott bennünket; ezeket a templomtoronyba vitték fel a franciák, de a házak ablakaiból s a kertekből is dühösen lövöldöztek ránk. Oly tűrhetetlen volt ez a golyózapor, hogy mindnyájan fellélegzettünk, mikor megpördült a dob, mely rohamra parancsolt bennünket. Feltűztük a bajonettet és vad ordítással rohantunk a híd felé, a tisztek mindenütt elől. Ahogy a kapitányunk kiugrott a sövény mögül, nyomban eltalálta egy golyó, úgyhogy holtan roskadt össze, mielőtt csak szólhatott volna is . . . Egy pillanatra meginogtak a sorok, de a következő percben ismét felhangzott a hurrá és megint rohantunk tovább az őrnagy után.

Most szólt közbe a tüzérségünk is, melynek harmadik lövésére rémes ropogással dőlt össze a templom s ugyanekkor elkezdtek ropogni a mi gépfegyvereink is. Ekkor már minden oldalról körül volt fogva a falu, amelyre jégesőként hullottak a német golyók. Egy órakor aztán rohamot intéztünk a falu ellen, amely nem tarthatta magát tovább s ahány francia még benn maradt, mind fogságba került. Annyira meg voltak ijedve, hogy elhántták fegyvereiket és fejvesztett kétségbeeséssel, céltalanul lóttak-futottak szerteszét az uccákon, mint az őrültek.

Leghősiesebben a német lovasság harcolt, mert megattakírozta a teljes dühvel dolgozó tüzérséget, a haláltokádó gépfegyvereket és védett állásból lövöldöző gyalogságot. Igaz, hogy tömérdek franciát felaprított, de ez sok emberáldozatba is került; az egyik svadron 142 emberéből mindössze 58 maradt meg s a liztek közül csak egyetlenegy élte túl sértetlenül a csatát. Még a foglyok összefogdosásánál is baj volt, mert igen sok francia fehér kendőt lobogtatott ugyan, de mikor közel értünk hozzá, dühösen ránk lőtt, a sebesültek perriig szintén lőttek a katonákra, akik összeszedték őket, hogy bekötözzék a sebeiket.”

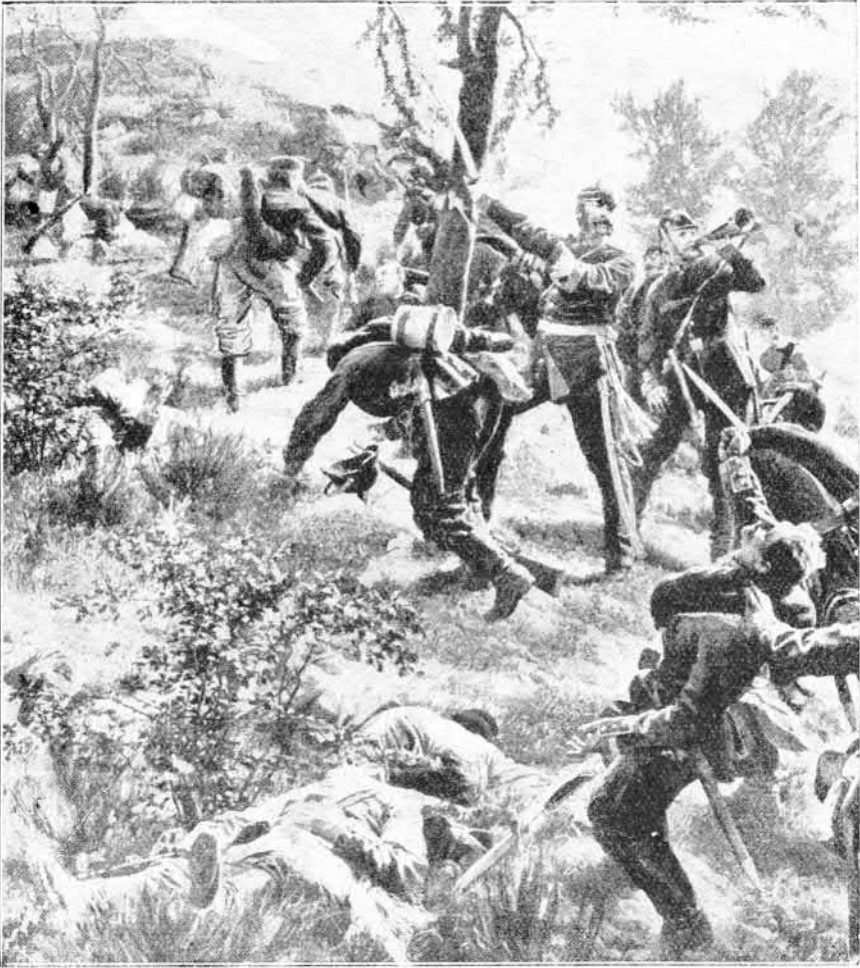
Megindul a harc az egész vonalon

A német-francia háborúnak első három jelentős sikere — Lüttich, Mühlhausen és Lagarde — a legszebb reményekkel biztatott a jövőre. Két hét nem mull el még a háborúskodás kitörése óta s a németek máris három olyan győzelmet arattak, amelyeknek a jelentőségét nem lehetet t elvitatni. A lüttichi győzelem alapos csorbát ütött a belga hadsereg harcképességén, egyúttal biztosította a német csapatok útját Franciaország felé és megvédte az újabb csapatok előretolásával segédeszközeit.

A mühlhauseni ütközetet a német nagyvezérkar jelentőség dolgában a híres wörtbi ütközethez hasonlította, mert ez is éppen úgy megtisztította Elzász-Lolharingiát a franciáktól, és kitűnő pozíciókat biztosított a németeknek további hadműveleteik folytatására.

Aztán következett a lagardei diadal, melyben Lunevilleig vetették vissza a németek a hevesen támadó francia brigád s mely ütközetben egy lógót, két üteget, négy gépfegyvert és 700 embert veszítettek a franciák, ami 10%-os veszteségnek felel meg. És betetőzte végül a sorozatot a maasmünsteri győzelem, ahol a németek szintén nagy fölényel verték meg a franciákat s ezek a győzelmek azért voltak különösen jelentősek, mert a német hadsereg ekkor még be se fejezte a mozgósítást.

Egészen világos, hogy a franciák Lüttich elestének nagy erkölcsi sikerét akarták csökkenteni azokkal a heves és gyors támadásokkal, melyekkel Felső-Elzászban előretörni igyekeztek; de éppoly világos

A bajorok halálmegvetéssel verték vissza az 55-ik francia brigádöt, mely a véres csata után hanyatt-homlok vonult vissza, túl a Vogézeken

az is, hogy ezek a betörések nem találták készületlenül a németeket. Sőt mingyárt kezdetben úgy tetszett, hogy a németek igyekeznek átvenni a támadók szerepét s ahol csak lehetett, rajtaütéssel iparkodtak visszaverni a franciákat. Mingyárt a háború első napjaiban nyilvánvaló lett,

hogy a német-francia hadszíntér a mindkét részről végletekig menő, elszánt és a végső kimerültségig meg nem álló harcok színhelye lesz.

A mühlhauseni és lagardei harcokat csakhamar követte a Schirmeck város környékén vívott véres csata, amelyben a szerencse a francia fegyvereknek kedvezett. A stratégiai szempontból fontos völgyszorosból a német csapatoknak ágyúik és gépfegyvereik hátrahagyásával kellett menekülniük.

Majd néhány nap múlva ugyancsak a Yogézekben a németek köszö-rülték ki a csorbát. Véres ütközetben verték vissza a támadásra induló 55-ös francia brigád, mely Weilerig tört elő.

Lassan-lassan az egész vonalon megindult az elkeseredett harc. Legkivált a Hun-patak völgyében volt heves a küzdelem. A német tüzérség Kappeln mellett foglalt állást egy magaslaton, míg a franciák Altkirch felől törtek előre, Jettingen irányában. A francia gyalogság nagyrésze a híres zuávokból állott, akiknek előnyomulását azonban a német tüzérség megállította, majd pedig oly irtózatosságot okozott nekik, hogy a zuávok rendetlen futásban menekültek. Altkirch és Pfirt között a két ellenfél lovassága keveredett heves küzdelembe, amelynek az lett az eredménye, hogy a németek egy egész francia lovasezredet foglyul ejtettek. E veszteségek után a francia csapatok főereje visszavonult Pfetterhausen felé s a németek tömérdek foglyot ejtettek az ellenség üldözése közben. Werenzhausen mellett három svadron francia lovasvadász attakot intézett egy német gyalogoszázad ellen, mely azonban oly gyilkos tüzeléssel fogadta a rohamot, hogy a három francia svadron csaknem az utolsó szál emberig a csatatéren maradt.

Nem sikerült a franciák betörése

Meghiúsultak tehát a franciák betörési kísérletei s az a gyorsaság, mellyel a németek ellentámadásba mentek át, igazolni látszott azt a német taktikát, hogy előbb kell végezni Franciaországgal és csak aztán leszámolni az oroszokkal. Érdekes, hogy maguk a franciák szintén ettől a taktikától féltek, mert alig néhány hónappal a világháború kitörése előtt egy katonai folyóirat — állítólag a későbbi fővezér, Joffre tábornok tollából — nagy feltűnést keltő tanulmányt közölt arról, hogy az oroszok hadseregét mingyárt az első pillanatban Varsó környékén kell összpontosítani, hogy onnan egyenesen Berlin felé törjön. A legnagyobb veszedelem fenyegetné Franciaországot, ha azalatt, míg a francia sereg Elzászban venné fel a küzdelmet a német haderővel,

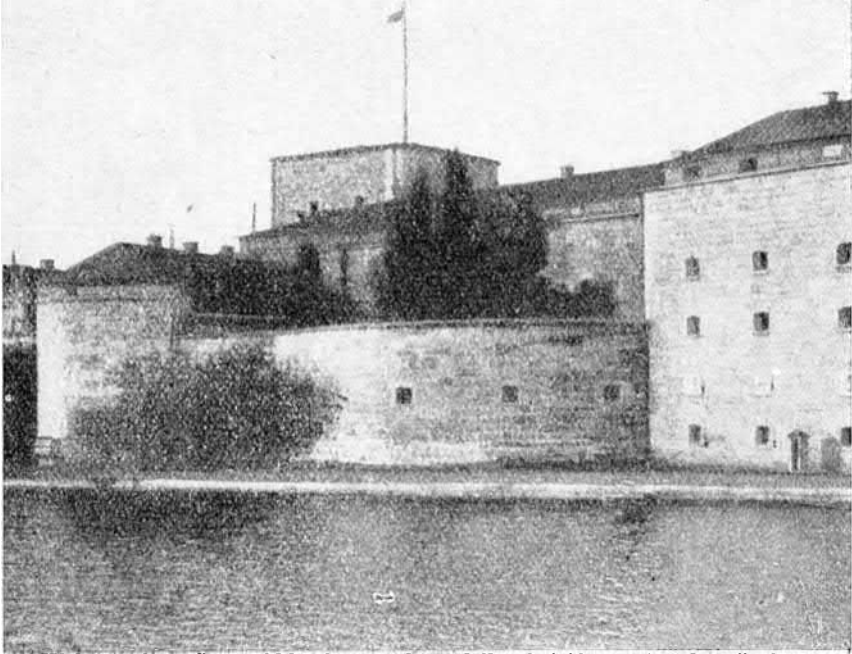
az orosz hadsereg nem támadná meg a porosz vasútvonalakat s nem törne egyenesen Berlin felé, mely az orosz határtól csak 300 kilométernyire van. „Meg kell szívlelnie Oroszországnak — folytatta a tanul-

Német katonák a lövészárokból sorlúze: adnak a szemhatáron f
 ant és feük föltött lebegő francia repülőgépre, mely lázító fölhív
 sokat szört le Elzaszban

mány, — hogy csak úgy arathat sikert és csak akkor használhat szövetségesének, ha a képzelhető leggyorsabban elvégzi a stratégiai felvonulást, amelynek alapja Grodno, a célja pedig Berlin . .

A franciák tehát mingyárt a háború kezdetén csalódtak szövetségükben; mert igaz ugyan, hogy az oroszok igyekeztek lovastámadásaikkal veszélyeztetni Németország és a monarchia határait, de a szövetségesek csapatai minden vonalon visszaverték ezeket a betöréseket, sőt már a háború első heteiben áttolták a hadműveletek szintéiét az orosz birodalom területére. Egyébként sem sikerült úgy az orosz

Wyborg vára a finn-svéd határon, melyet a háború eiején az „Augsburg” német cirkáló bombázott. A várat aztán, a megdézsmált katonai raktárakkal együtt, levegőbe röpítette az orosz parancsnok

mozgósítás, mint ahogy az ántánt-hatalmak remélték, mert az orosz birodalomnak nemcsak vasútvonalai hiányosak, hanem igen sok faluban nincsen se távíró, se telefon, sőt még posta sincs, úgyhogy tömerek orosz faluban lovas stafétákkal kellett kihirdetni a mozgósítást és hetek teltek el, míg a katonakötelesek parasztszekereken, de leginkább gyalogszerrel eljuthattak a messze fekvő helyőrségi állomásokra. Egyébként is volt még sok baja Oroszországnak; mindenekelőtt a régi korrupció; ott ugyanis nem voltak meg a „patkószegek”, sőt igen sok helyen

rengeteg hiányokat találtak a katonai raktárakban. Amidőn a németek augusztus 9-én bombázták Wyborg finnországi kikötőt, a vár katonai parancsnoka öngyilkosságot követett el, mert az ellenőrző bizottság óriási sikkasztásoknak jutott nyomára; az öngyilkosság oka az volt, hogy az állami raktárakból, csak gabonában, 700.000 kg. hiányzott.

Ily körülmények között a nehezen meginduló orosz „gőzhenger” egyelőre nem tudta megállítani a Belgium felől rohanva támadó német hadsereg diadalmas lendületét...

A szerb háború

Belgrád bizonytalan sorsa

A monarchia háborús akciója Szerbia ellen kezdetben csak apró előőrsi csatározásokra szorítkozott. Magának Belgrádnak a bombázása se volt komoly és jelentős haditény, mert a hadvezetőség kezdetől fogva nem tulajdonított valami nagy fontosságot a szerb főváros birtokának. Belgrádot ugyanis kardsapás nélkül megkaphatta volna minyárt a háború kitörésekor, mert a szerb kormány, hogy megóvja fővárosát a bombázás veszedelmétől, följánlotta Belgrád kiürítését: a monarchia hadvezetősége azonban a város környékén fekvő bizonyos területek és magaslatok átadását is követelte, nehogy a szerb tüzérség halomra lőhesse onnan a Belgrádba bevonult magyar csapatokat.

„Minyárt az ellenségeskedések megkezdése után — jelentette ki dr. báró Griesinger, volt belgrádi német követ augusztus 20-ikán a bécsi „Presse” tudósítójának, — Pacsu pénzügyminiszter a szerb kormány nevében följánlotta Belgrád városának átadását. A magyarosztrák hadvezetőség azonban azt követelte, hogy Belgráddal egyidejűleg a körülötte fekvő megerősített és megszállott községeket is ürítsék ki a szerbek. De Pacsu miniszter, akivel ezt a föltételt közölték, azzal az indokolással utasította vissza, hogy e követelés teljesítése az egész hadseregnek megnyitná az utat Szerbiába . . .”

A hadüzenetet követő csatározások és ellenségeskedések a monarchia részéről még nem jelentették Szerbiával szemben a komoly katonai lépések megkezdését. Már a diplomáciai tárgyalások folyamán nyilvánvaló volt, hogy Oroszország védőszárnyai alá veszi Szerbiát, ami elkerülhetetlenné teszi a háborút a cár birodalmával is.

Miután kétségtelenné vált, hogy a monarchia kénytelen lesz hadat viselni Oroszországgal is, érthető volt, hogy főhaderejét erre a nagy leszámolásra akarta tartogatni s az Oroszország ellen vívandó harcok sikerét nem kívánta kockáztatni a kétes értékű szerb babérok kedvéért. Ennek a taktikának a követését sürgette különben az a szövetségi

Magyar őrszemek a Drina partján, Szerbia és Boszn halárán.

viszony is Németországgal, amelynek értelmében a monarchia hadereje volt kiszemelve arra a feladatra, hogy feltartóztassa az orosz kolosszus előretörését mindaddig, míg a németek, Franciaországnak megtörése után, szintén az orosz harcra vethetik seregeik zömét. E közös haditervnek megfelelően a szerbiai harcok augusztus két első hetében csak jelentéktelen csatározások voltak, me-

lyek a monarchia haderejét nem fárasztották túlságosan, Szerbiáét ellenben teljesen lekötötték.

A dunai flotilla Helyréd alatt

Augusztus 4-ikén reggel a „Körös” monitor kifutott állomáshelyéről és a belgrádi vár felé indult; feladata volt, hogy az ellenséget tüzelésre csábítsa, hogy ily módon megállapítható legyen a szerb tüzérség pozíciója. Ez sikerült is, mert a szerb tüzérség mind a felső várból, mind pedig az alsó várból hevesen ágyazta a monitort s ezt a tüzelést a belgrádi gyárkörlet ütegei is támogatták. A monitor nyomban viszonzta a tüzelést, de közben néhány szerb golyót kapott, amelyek azonban szerencsére lesiklottak róla és semmi kárt sem tettek benne. Ekkor szárazföldi tüzérségünk, miután megállapította a szerb ütegek pozícióját, szintén harcba lépett s még a délelőtt folyamán elnémította a szerb ütegek nagyrészét, sőt sikeresen ágyúzta azokat a szerb ütegeket is, melyek a topcsideri várból avatkoztak be az általános tüzelésbe. Délután 4 órakor az egész dunai flotilla a Hunyadi-torony előtt foglalt állást és tüzelést indított a belgrádi várkörlet ütegei ellen, de a szerb tüzérség fáradt volt és nem viszonzta azt. Hat órakor este a monitorok visszatértek állomásukra, mindössze egy halottal és egy súlyos sebe-

sülttel. Éjszaka aztán robbanás hallatszott át Belgrádból és valószínű, hogy ütegeink gránátjai gyújtottak fel egy katonai lőszerraktárt.

Ugyanezen a napon Zimony szőlőskertjeiben 8 szerb kémeket fogtak el, akik fényjelzésekkel igyekeztek elárulni a túlsó parton álló szerbeknek, hogy hol állanak a mi ütegeink; a kémeket, mivel tettenérték őket, a haditörvényszék nyomában agyonlövötte. Általában a Szerbiából Zimonyba és Újvidékre átlopózott kémek nagyon sok gondot okoztak a hadvezetőségnek, mert a legvakmerőbb és legfurfangosabb eszközökkel értesítették a Száva túlsó partján táborozó szerbeket a magyarosztrák csapatok mozdulatairól.

Augusztus 6-ikán az ujmoldvai határőri kirendeltség ügyes cselvetéssel feltartóztatott és elfogott 3 szerb gőzöst és 11 uszályhajót az Al-Dunán. Ugyancsak augusztus 6-ikán délután egy földérintő-csónak vezett szerb partra, nem messze a Drina torkolata alatt, ahol a szerbek lázas sietséggel erősítették hadállásukat. A parttól 20 méternyire a Duna-fiotilla egyik tisztje három kilogram ekrazittal beleugrott a vízbe, kiúszott a partra, becsempészte a robbanóanyagot az erődítménybe, meggyújtotta a kanócot és felrobbantotta a szerb betonsáncokat. Az irtózatos robbanásra riadtan siettek oda a szerbek és heves golyózáport zúdítottak a csónakra, amelyre a vakmerő tiszt ekkor már úszva visszatért, de a mi csapataink puskatüze visszakergette őket.

Ezt megelőzőleg a temesvári 61. gyalogezred két különítménye vakmerő hadicsínyt vitt véghez az Al-Dunán. A 20—20 emberre menő különítmények egyikének Ludwigh hadnagy, a másiknak Schuller hadnagy volt a parancsnoka. A két elszánt kis csapat az éjszaka sötétségének leple alatt csónakokon átkelt a Dunán, Szemendria szerb helység határában meglepték az ellenség tábori őrszeit és részint agyonlőtték, részint szuronyaikkal leszúrták őket. Több, mint 30 szerb katona esett el a két különítmény ráadásul szétrombolta a táviróvonalat és felrobbantotta a hajóállomásokat is. A szerbek csak most lettek figyelmesek a vakmerő csapatra s oly heves tüzelést indítottak ellene, hogy a két különítmény kénytelen volt visszavonulni. Eközben Metzger őrsvezetőt három helyen is találták a golyók; még a saját lábán ért el a parthoz, ott azonban összeesett és meghalt. Utolsó szavai ezek voltak:

— Ne hagyjatok itt, bajtársak! Vigyetek el. . . Hazám földjén akarok meghalni!

A különítmény katonái vállukra kapták a halottat és nagynehezen átjutottak vele a magyar partra. Akkorra már megszűnt a túloldalon is a tüzelés és csak most lehetett látni azt a nagy zűrzavart és fejetlen-

A szerbekkel való harcokban dicsőségesen küzdöttek monitorjaink is, melyek kitűnően fel voltak szerelve ágyúkkal s tüzérségi harcuk nagyban előmozdította csapataink Szerbiába való átkelésének sikerét

séget, amit a vakmerő támadás a szerbek között okozott. Különösen nevezetes, hogy ebben a két különítményben túlnyomó számmal voltak szerb nemzetiségűek, ami örvendetes bizonyága volt, hogy a magyarországi szerb nemzetiségek lojalitása és hazaszeretete minden kétségen felül állt. A hadicsínyre következő reggelen Kevevára alatt tüzérharcra került a sor; a szerbek gránátokkal lövöldözték a magyar partot, de a golyók nem igen találtak. Sokkal nagyobb szerencsével tüzeltek a mi ütegeink s különösen a shrapnell-tüzelés okozott nagy veszteségeket a szerbeknek, akik csakhamar hátrább is vonultak ágyúink tűzvonalából.

Sabác elfoglalása

Augusztus 10-ikén Casa Antal sorhajó kapitány kihirdette és megkezdte a „a montenegrói királyság partjainak tényleges blokádját”, ami azonban egyelőre csak kijelentés maradt, mert az Adriai-tengeren cirkáló francia hajóhad miatt a blokád nem volt keresztülvihető. Körülbelül ugyanekkor a hadvezetőség azt is elhatározta, hogy az erélyesebb hadműveleteket Boszniából, a Drina-fölvön át, indítja meg Szerbia ellen s augusztus 13-ikától 18-ikáig csakugyan hevesen előre is tört észak keleti irányban s több apró csatában visszaszorítván a szerbeket, Valjevó felé nyomta az ellenség főhaderejét. A hivatalos jelentés, mely

Az egész alsó Duna és a Száva magyarországi partja meg volt szállva magyar bakákkal; ez a képünk a pétérvárad-újvidéki híd katonai őrségét mutatja be

A sabáci vasúti pályaudvar épülete, melyet ágyúgolyóink összeromboltak

ezekről a győzelmekről beszámolt, nem mondta ugyan meg, hogy hol voltak a kisebb ütközetek, de kiemeli, hogy a legutolsó döntő győzelem a már korábban jelentett előnyomulásnak folytatása és eredménye. Csapataink északról a Száván kellek át Klenákból, nyugatról pedig a Drinán nyomultak be Ljesnica és Loznica között, körülbelül 15 kilométer szélességben. Hangsúlyozta a jelentés azt is, hogy a döntő ütközetben valamennyi csapatunk hősieles elszántsággal küzdött, de különösen kitűnt a varasdi 16. gyalogezredbeli horvát nemzetiségű legénység, ami ismét fényes bizonyossága a magyarországi nemzetiségek lojális hazafiságának. Ezzel egyidejűleg Montenegró nyugati határát is megtámadták a monarchia csapatai, ahol szintén sikerült visszaszorítaniok az ellenséget.

E győzelmek koronájaként augusztus 14-ikén jelentették hivatalosan, hogy a magyar-osztrák csapatok elfoglalták Sabácot. Ez a megerősített város a Száva partján, Belgrádtól nyugatra, mintegy 65 km.

távolságra fekszik, közel 15.000 lakosa van, nagyon fontos kereskedelmi piac, ránk nézve pedig történelmi nevezetességű város. Mohamed szultán építtette 1470-ben, hogy biztosítsa az átkelést a Száván át a Szerémségbe. Mátyás király nyomban felismerte a vár fontosságát s elhatározta, hogy bármily áldozatba kerül is, elhódítja a töröktől. A híres Magyar Balázst küldte ki a vár ostromára s később, amikor ez nem boldogult vele, Országh Mihály nádor is a segítségére sietett. Még ez az egyesült sereg sem tudta elfoglalni a roppant erős várat, melyet minden oldalról körülfogott és védelmezett a széles folyam, úgyhogy a magyarok kénytelenek voltak abbahagyni az ostromlást. Mátyás király, hogy megakadályozza a törökök betöréseit Sabácon át, az erősséggel szemben, a Száva innenső partján, szintén várat emelt Klenákon s még két ízben kísérletre meg Sabác bevételét. De a hős Újlaky Miklós, bosnyák király se tudta elfoglalni az erős várat, amely csak 1475 őszén esett el, amikor maga Mátyás király állt seregei élén. Öt hétig lövette a király a várat, amelynek őrsége hősiességgel vert vissza minden rohamot. Végre az utolsó napon, miután a támadó sereg egész nap rohamokkal ostromolta a várat, késő este, mikor az agyonfáradt helyőrség nyugalomra vonult, a fedett árokban elrejtőzött híres „fekete sereg” kirohant s az erősséget annak leggyöngébb s akkor éppen védtelen pontján támadta meg. Maga a király vezette utánuk a sereg többi részét s az egyesült csapatok virradatig véres harcok árán ki is csikarták a várat a védők kezéből. A janicsárok úgyszólván mind egy szálig elestek a bástyákon s maga Mátyás király is oly nagyra tartotta ezt a győzelmet, hogy haláláig büszke volt rá. Sajnos, a magyarok még félszázadig se tudták megtartani a várat, mert a nagy Szulejmán szultán már 1521-ben ismét elfoglalta: s ez a győzelme volt kengyelfutója a mohácsi vésznek, ahol Magyarország színe-virága elpusztult. Csak 1717-ben került a vár ismét magyar kézre, amikor Savoyai Jenő herceg a pozsareváci békében Magyarországhoz csatolta, de már az 1739-iki békében ismét a töröknek jutott és csak II. József császár foglalta vissza újra.

Hogyan vettük be Sabácot?

Ezek a történelmi emlékek újultak fel a nevezetes vár elfoglalásának napján s amidőn a hír közhírré lett, az egész ország lelkesedve ünnepelte a sabáci győzelmet. „Csapataink valamennyi akciója sikeres volt” — mondta a hivatalos jelentés; bár ez az első győzelem még nem jelentette azt, hogy a monarchia büntetőexpedíciója már mélyen bennjár

Szerbiában: de mindenesetre jelentette azt, hogy a páratlan lelkesedéssel induló csapatok nem akarnak megállni a félúton, hanem végighor-dozzák a magyar zászló becsületét Szerbia minden városán. Budapest közönsége a győzelem Iliére fáklyás és lampiónos felvonulással tüntetett a monarchiával barátságos európai hatalmak konzulátusai előtt s a vidéken is mindenütt mámoros örömmel fogadták az első nagy győzelem hírért.

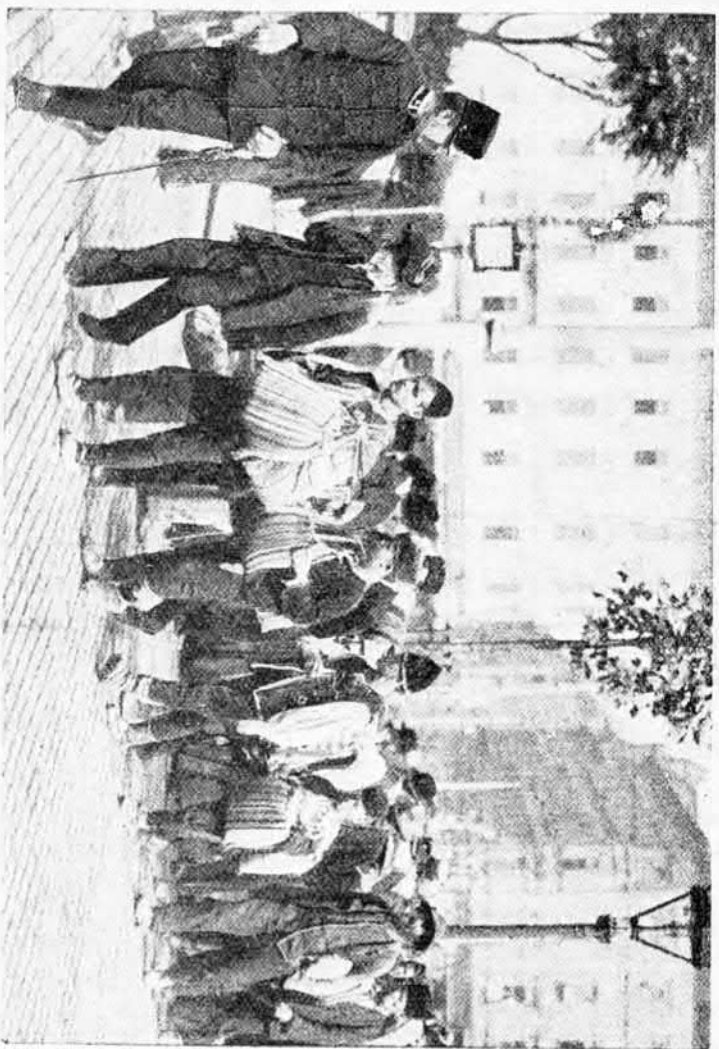
„Augusztus 11-ikén este 9 órakor kapta ezredünk a parancsot, hogy erőltetett meneteléssel siessen a szávparti Klenákba — így

A „Narodna Banka” sabáci palotája. Ez a bank pénzelte a szerb forradalmárokat

mondja el Sabác bevételének történetét egy magyar főhadnagy, aki a város ostromában megsebesült. — Éjjeli 2 órát mutatott a klenáki szerb torony órája, amikor elcsigázva a 40 km. úttól, megérkeztünk a Száva partjára. Ott kaptuk az újabb parancsot: hogy a folyam partján várakozó csónakokon mi fogunk elsőként Szerbia földjére lépni. Amilyen elcsigázottan, fáradtan értünk a Száva partjára: éppoly heves örömet keltett mindnyájunkban a jó hír és a dicső feladat, hogy mi leszünk az elsők, akik saját földjén támadhatjuk meg az ellenséget.

Félóra se telt bele és már készen voltunk az átkelésre. Mielőtt a csónakokba léptünk, táborigi mise volt a holdvilágos éjszakán és ennél meghatóbb jelenetet sohase éltem át. A pap megáldott bennünket és pár perc múlva már felverték az evezőcsapások a Száva csendes hullámain. Alig voltunk azonban a folyó első harmadán, mikor a szerbek gyilkos golyózáport zúdítottak reánk. Örök dicsősége a magyar fiúknak, hogy

Szerb hadifoglyok Budapestben, akiket katonáink foglaltak el. Több köztük is volt a foglyok között, akik igazságtalanságok miatt az ellenfelet csapdáinkba hozdatták.

nem fordultak vissza, hanem mentek előre hajthatatlanul, noha a tüzelesi nem igen viszonozhatták a csónakokból Mint a jégeső, kopogtak a golyók a pontonok vasbordáin s ilyen pokoli zene mellett értünk partot. A fiúk villámgyorsan kiugrattak s nyomban heves tüzelésbe kezdtek, mire a szerbek puskatüze gyöngülni kezdett. Ekkor négy önként jelentkező Liszt mintegy 30 magyar bakával elindult, hogy átvizsgálja Sábée városát: van-e benne ellenség? Szinte bizonyosra vettük, hogy egyetlen egv se tér vissza közülük, de másfél órai kínos várakozás után mégis sértetlenül érkezett vissza a hős csapat. A tiszték jelentei lék, hogy Sábée-ban nincs ellenség és a város fehér zászlóerdőben vár bennünket. Megkezdttük tehát a város okkupálását. Reggelre a sabáci szerb templom tornyán magyar zászló lengett, de ekkor már értesültünk arról is, hogy a városban maradt férfilakosság támadásra készül ellenünk; összefogdostuk tehát valamennyit s bezártuk őket a templomokba és középületekbe

Ezalatt egy egész hadosztály szerb katonaság, körülbelül 45.000 ember, a város visszafoglalására készült. Mi csak egy ezreddel voltunk a városban; 4500 halálra szánt hős magyar katona, akik azonban mind megfogadtuk lelkünkben, hogy utolsó csepp vérünkig védelmezni fogjuk magunkat és a várost. 12-én délelőtt Sabác asszonyai, továbbá a gyerekek, az elrejtve maradt férfiak és egy csomó komitácsi hádba támadott bennünket, de pár óra alatt elnémítottuk a támadást. Aztán pedig teljes erővel készültünk a védelemre a tízszeres túlerővel szemben. Rémes, elkeseredett harc fejlődött ki, mely 15-ikén délelőtt 11 óráig tartott. Meg kellett tartanunk Sabác-ot addig, míg csapataink átjöhettek a folyón. Ebben a késhegyre menő küzdelemben valóban úgy harcolt minden baka, mint az oroszlan; s noha tüzéségünk átkelésünk után 12 órával avatkozhatott a harcba, egy lépést sem tágitottunk a szakadatlan, gyilkos küzdelemben. Ekkor végre óriási tömeg katona jött át a Száván vert hidon és elárasztotta a Sabáctól délre fekvő területet. A nagy és döntő ütközet voltaképpen most kezdődött; ekkor már mindkét részről beavatkoztak az ágyúk is, de sokáig nem bírtak a szerbekkel, akik szintén vitézül tartották magukat. Előzetesen megépített fedezékeikben úgy elbújtak, hogy szinte láthatatlanok; megtették azt is, hogy az első színleges fedezékbe kukoricaháncsból formált alakot fektettek s ennek fejébe nyomták a sapkájukat, hogy mi ezekre löjünk, mialatt ők falombokkal leplezett deszkafedezék mögül lövöldöztek reánk.

A csata izgalmaint képtelen vagyok csak megközelítőleg is leírni. A körülöttünk röpködő golyók zizegő füttyülése, a gránátok és srap-

Honvédhuszár-előrs csónakon átmegy a folyón. A huszárpatrolok ilyenmódon többször átúszták a Száván, hogy kikémleljék a szerb hadállásait

nellek vérfagyasztó süvöltése, az elesettek és sebesültek sikoltozása, rémes hörgése, aztán a vezényszavak, a sípjelzések, a rohamra hajtó kürt harsogása, a csapatok egetverő hurrázása, közben a gépfegyverek kattogása és az ágyúk tompa dörrenései — mind oly rettenetes hangzavarba olvad össze, hogy arról beszámolni nem lehet. 15-ikén délután és éjjel végre kicsikartuk a győzelmet; a szerb északi hadosztály óriási veszteségeket szenvedve, futva menekült, hátrahagyva ágyúkat, eleséget és lövészerket. Ekkor azután üldözőbe vettük a menekülő ellenséget s mintegy 15 kilométernyire szorítottuk vissza egy faluig. Estére azLán onnan is kivertük őket s ettől kezdve szakadatlanul folyt a harc köztünk és a szerb csapatok közt egészen hajnalig, amikor ezredünk szuronyrohammal vett be egy másik községet, ahol addig szintén szerbek állottak. Ebben a szuronyrohamban sebesültem meg én is; de akkor már Sabác és a győzelem a miénk volt. . .”

Ez a rövid leírás kiegészítésre szorul egyes részleteiben. Sabácban már korábban is sejtették, hogy csapataink ott fognak betörni Szer-

biába, de nem hitték, hogy ez ily hamar megtörténik: azt pedig még álmodni se merték, hogy a magyar csapatok pontonokon fognak átkelni. A város bombázását augusztus 11-ikén délután 4 órakor kezdték meg és megszakításokkal egész éjjel folytatták. Magára a városra nem lőttek, minthogy ott nem is volt katonaság; annál nagyobb kárt tettek azonban a golyók a város mögött felállított szerb seregben, különösen ennek az ágyúütegeiben.

Átkelés a Száván

A sabáci harc egyik legérdekesebb részlete az átkelés története. Tüzérségünk ugyanis augusztus első napjaiban állást foglalt a Száva

Magyar huszárjárat tutajon átkelt a Száván. A szerbiai harcokban jó hasznát vették katonáink a tutajoknak is, amelyeken egyszerre nagyobb csapat mehetett át a szerb partra, és amelyeket vastag kötelek segítségével vontattak

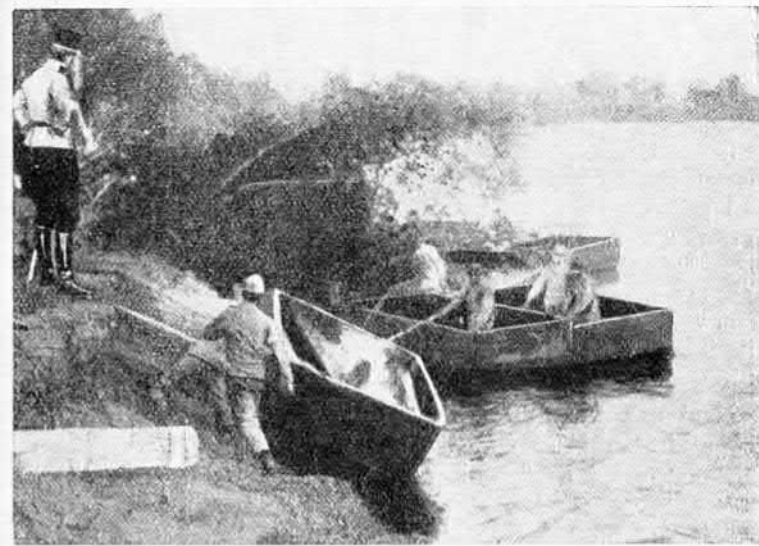
innenső partján, Kupnovónál és bombázni kezdte a szemben fekvő Skela községnél beásott szerb csapatokat. Seregeink mozdulataiból azt következtették a szerbek, hogy itt akarjuk kierőszakolni az átkelést. Ez a község körülbelül 70 km.-nyire fekszik Belgrádiéi s csapataink annyira megtévesztették a szerb kémeket is, hogy ezek szintén úgy informálták csapataikat, hogy a monarchia seregei csakugyan itt fognak átkelni. A szerbek tehát erősebb csapatokat vontak ilt össze, de augusztus 13-ikán már nekünk is jelentékeny haderőnk állott Kupinovo körül s ennek mozdulatai Belgrádöt fenyegették, hogy a szerbek figyelmét is minél inkább erre a területre tereljék. Hadvezetőségünk ugyanis jól tudta, hogy a Sabácnál tervezett átkelés csakis akkor sikerülhet nagyobb véráldozatok nélkül, ha mindenképpen tévedésbe ejtheti a szerbeket a valódi tervei felől.

Augusztus 11-ikén tehát, alig hogy bealkonyodott, egyes zászlóaljok megindultak Belgrád felé, mintha arra szándékoznánk koncentrálni csapatainkat. Természetes, hogy a szerbek rögtön észrevették ezt a hadmozdulatot s ők is azonnal Obrenovac felé húzódtak a Száva partján, hogy megghiúsíthassák csapatainknak esetleges átkelési kísérleteit. Hogy még inkább megtévezzük a szerbeket, zimonyi hadseregünk tűzérsege a rendesnél hevesebben folytatta Belgrúdnak már augusztus elején megkezdett bombázását s ennek az ágyú-demonstrálásnak meg is lelt az a hatása, hogy a szerbek minden erejüket Belgrád irányában vonultatták fel s augusztus 12-ikén Sábácnál aránylag már csakis szerb csapatok álltak. Akkor aztán hirtelen megjelent két gyalogezrednek két-két zászlóalja és az utászok, akik nyomban hozzáfogtak az átkelés előkészítéséhez. Még mielőtt a Sabácban lévő szerbek csak meg is sejtették volna a mi terveinket: az utászok már összeállították a csapatszállító pontonokat, melyeket ötösével kapcsolak egybe, úgyhogy mindegyiken körülbelül 130 katona s az evezősök fértek el.

Körülbelül éjfél lehetett, mikor a gyalogcsapatokat a legnagyobb csöndben bevezényelték a pontonokba. Sötétben, amennyire lehetett, zajtalanul indultak meg a pontonok a sabáci part felé. Közben azonban vagy kémek értesítették a szerb csapatokat, vagy pedig ők maguk veték észre az átkelést, mire heves puska- és ágyútűzzel köszöntötték a gyorsan közeledő pontonokat. Rettenetes pillanatok voltak ezek, mert a golyók sűrű jégesőként kopogtak a vaspontonok oldalain, a mi katonáinknak pedig nem volt szabad visszalőniök, mert a lövések felvillanó tüze elárulta volna a pontonok fekvését s akkor bizonyára a legénységnek csak a fele ért volna át épségben a túlsó partra így azonban a

szerbek csak taláalomra lövöldöztek a sötétben s a vakmerőén végrehajtott átkelésnek nem is sok áldozata volt.

Katonáink hősiességével állták a gyilkos tüzelést s bátorságukat mérhetetlenül fokozta az, hogy köztük volt az egyik pontonon József királyi főherceg is. Az amúgy is harcrakész és amúgy is elszánt bakák, látván, hogy József főherceg is velük megy a tűzvonalba: alig várták a pillanatot, hogy a túlsó partra érve megrohanhassák az ellenséget. Egyelőre azonban csak puskatűzzel nyugtalaníthatták a szer-

Ilyen pontonokon keltek át Nitzé csapataink a szerb partra s már a vízen golyó-zaport fogadta őket. Ez az átkelés egyike volt a legnehézebb műveleteknek

beket, mert meg kellett várniuk, míg átkel a második szállítmány is. Amidőn ez megérkezett, közel 4000 emberünk állt már szerb parton s ezek rövid, de igen heves küzdelem után — támogatva a túlsó parton levő ágyúink tüzetől — bevették a szerbek megerősített hadállásait s az oltlevő szerb ágyúkat elfoglalva, lehetővé tették, hogy az utászok nyugodtan btefejezhessék a hídverést a Száva-folyón keresztül..

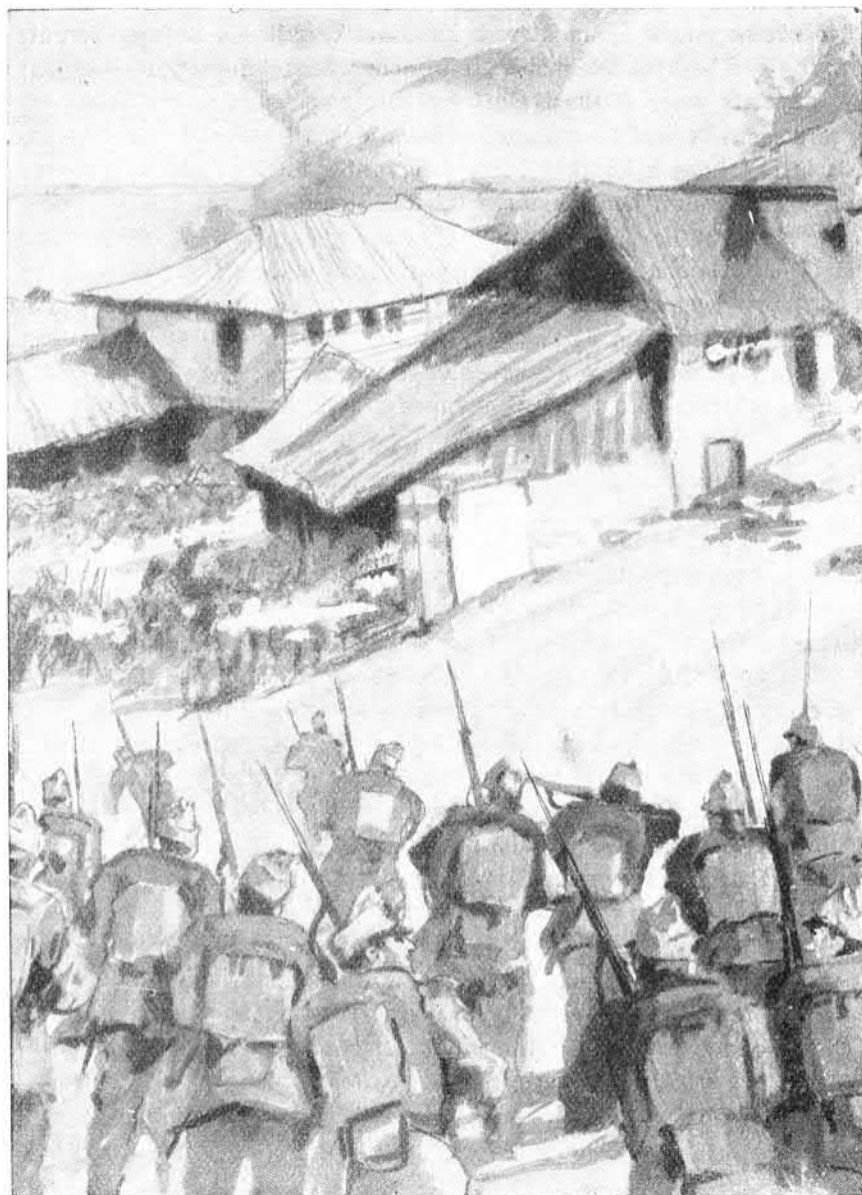
Rövid 2 óra alatt kész volt a 400 méter hosszú híd, melyen aztán akadálytalanul kelhettek át a Kupinovórról visszafordult és gyorsított menetben érkező katonák. Augusztus 12-ikén hajnalban már be is vonul-

tak csapataink a városba, amelynek lakossága nagyrészt már elmenekült ekkor Belgrád felé. A város bevétele után a városházára, a két kaszárnyára és a templomok tornyaira mindenütt kitűzték a magyar lobogókat, magát a várost pedig három oldalról drótsövénnyel fogták körül az esetleges támadások ellen. A városban maradt lakossággal a hadvezetőség nagyon humánusan bánt, a férfiakat egyelőre mind betereteltette a templomba s ott megkérdeztek minden egyes szerbet, hogy van-e otthon fegyvere. Akik megmondták hogy van, azoknak nem lett bántódásuk, bár a fegyvert elvették tőlük; akik azonban letagadták a fegyvert, azok hadbíróság elé kerültek.

A komitácsik

Katonáinknak sokkal több bajuk akadt a komitácsikkal, mint a rendes szerb katonasággal. Megtörtént Sábácnál, hogy ezek a „szabad harcosok” úgy tettek, mintha meghaltak volna: levetették magukat a halottak közé s mikor csapataink elhagyták őket, mind fölugráltak és lövöldözni kezdtek. Megtörtént, hogy csapataink elfogtak egy hetvenévesnek látszó ősz szerbet, akit megkérdeztek, hogy van-e nála fegyve;. Azt felelte, hogy nincs. Bezárták egy szobába, de mikor egyedül maradt, kinyitotta az ablakot és a csapat után lőtt, amelynek tisztjét meg is sebesítette. A komitácsik hihetetlen vakmerőségének egyik példája volt az a szerb suhanc, aki csaknem egész éjszaka egymaga nyugtalanította puskalövéseivel őrzáratainkat, de az üldözés elől mindig sikerült megugrania. Mikor aztán másnap délelőtt elfogták, természetesen halállal kellett bűnhődnie.

A komitácsik egyébként már magyar földön is megkezdték elszánt munkájukat. Klenákon történt, hogy egy szerb hentes disznóölőkéssel ugrott neki a nyílt uccán József főhercegnek, hogy leszúrja őt, de a főherceg nem vesztette el lélekjelenlétét, hanem előrántotta revolverét és homlokra lőtte a merénylőt, aki nyomban meghalt. A komitácsik rendszeren a kukoricásban bújtak meg s onnan lövöldöztek elvonuló csapatainkra vagy pedig szalmával tüzet gyújtottak s így adtak jeleket az ellenségnek csapataink mozdulatairól. Klenákon számos olyan asszony is akadt, akik éjszakánként lámpásokkal adtak jelzéseket a Száva túlsó partjára; itt még a szerb pópa is az ellenség szolgálatában állt. Megmérgezte ugyanis a kutakat s e mérgezésnek három magyar katona is áldozatul esett; a katonai parancsnok aztán, 14 cinkosával együtt, statáriális bíróság elé állíttatta a súlyos gyanúval illetett pópát.

Sabác asszonyai, a gyermekek és elbújt férfiak egy csomó komitácival hátba támadták katonáinkat, midőn a szerb hadsereg ötszörös túlerővel tért vissza, hogy újra elfoglalja a várat

Fákról, házak tetejéről, szénaboglyákból és szalmakazalokból lövöldöztek csapatainkra a szerb komitácsik, akiket a katonai parancsnokság — a hadijog értelmében, mint nem rendes katonaságot — azonnal föbelövetett vagy fölakasztatott tettenérés esetén. Amikor Sabác már a mi kezünkön volt s a csapatok másnap délelőtt szétnéztek az uccákon, azt hitték, hogy a város teljesen elhagyatott, mert az uccák néptelenek voltak, a házakat pedig bezárva találták. Pedig a város nem volt üres; mert alig mutatkoztak nagyobb számban egy-egy uccán, az eltorlaszolt házak ablakaiban hirtelen asszonyok, öreg emberek, fiatal suhancok és leányok jelentek meg s jobbról-balról záporként hullóitak a bombák és a puskagolyók. A látszólag néma házakban sokkal veszedelmesebb ellenség rejtőzött, mint a szerb sorkatonaság, úgy hogy csapatainknak valóságos uccai harcot kellett vívniuk a fanatikus szerb néppel.

Szerb ellentámadás

A három oldalról drótsövénnyel körülvelt várost, tíz-tizenkét óra múlva, hogy csapataink elfoglalták, három szerb hadosztály támadta meg. A városban ekkor még oly kevés volt a helyőrség, hogy a támadók tízszeres túlerőben voltak, de csapataink hősiesen védelmezték pozícióikat mindaddig, míg a Száva-hídon át megérkezett a segítség. A harc véres és elkeseredett volt; a három szerb hadosztály kétoldalt Misár és Dobrics felől, de ugyanakkor a centrumban is támadta csapatainkat és kétségbeesett vakmerőséggel, bámulatos elszántsággal küzdött. Az ágyúharc mingyárt kezdetben a mi javunkra dőlt el s ekkor megkezdődött csapataink előnyomulása a dobricsi magaslatok ellen, ahol a szerb gyalogság erősen elsáncolta magát. Itt mutatták meg először a magyar bakák, hogy mire képes az ősi virtus: még löni se akartak, csak rohamra menni és végül is: bár tíz szuronyrohamot kellett intézni a dobricsi magaslatok ellen, mégis kikergették onnan a szerbeket s ezzel Sabácot minden meglepetés vagy esetleges orvtámadás ellen biztosították.

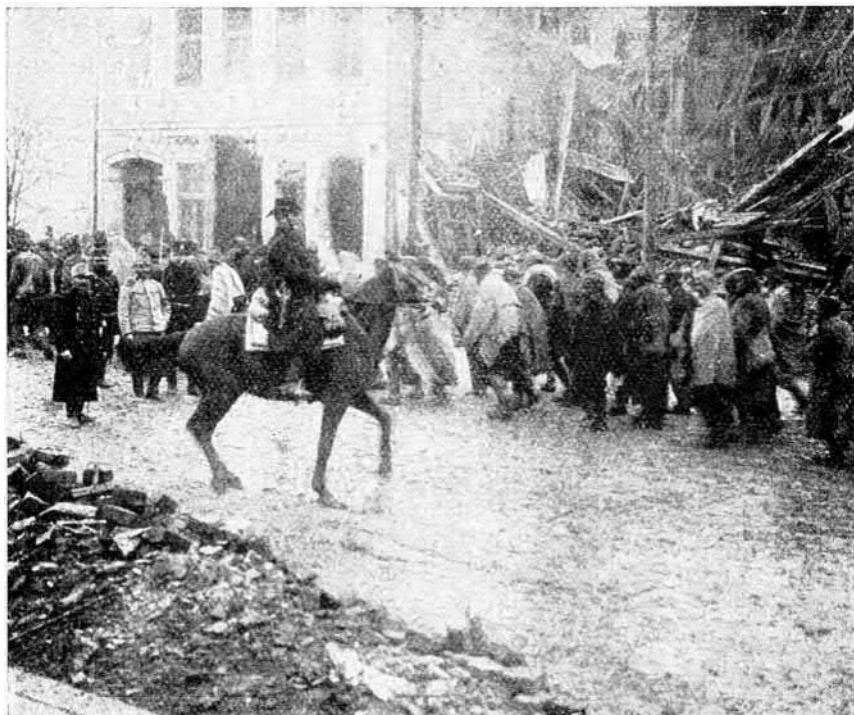
A véres összecsapások súlyos veszteségekkel jártak s a mi csapatainkból is sok derék fiú elesett, de veszteségünk meg se közelítette a szerbekét, akik több, mint tízezer embert veszítettek holtakban, sebesültekben és foglyokban.

A háború első szakában fordult a szerb kormány a semleges hatalmakhoz és azzal a panasszal élt, hogy a magyar-osztrák csapatok kíméletlen szigorral, sőt „kegyetlenkedéssel” jártak el a szerb lakossággal szemben. A szerb panasz azonban nem említette meg, hogy ez a

„kegyetlenkedés” csak azokat a szerb lakosokat érte, akik népjogellenesen fegyvert fogtak a katonákra.

A hadvezetőség ebben az ügyben vizsgálatot rendelt, amely a következőket állapította meg:

„A sabáci szerb lakosság és a körülfekvő helységek népe, legnagyobbbrészt hátulról lőtt csapatainkra, különösen tisztjeinkre és a

Magyar csendőr Sabác utcáin, ahol százával vonultak végig a szerb foglyok, akiket átkísérlek a magyar határon, hogy elszállítsák őket a kijelölt fogolytáborokba

kisebb csapatokra. Amikor Sabác már 24 órája birtokunkban volt, még akkor is többször lőttek elhaladó katonákra; a bűnösöket rögtönítélő bíróság agyonlövete. Egy sabáci gyárból ismételen lőttek katonáinkra, sőt egy esetben egy gyárkéményből is lőttek a tiszti étkezdében összegyűlt tisztekre; a gyárat fölgyújtottuk. Misár mellett embereket fogtak el, akik átvonuló katonaságra lőttek. Az a hadnagy, aki elé a foglyokat vezették, humanitásból szabadon bocsátott egy áldott állapotban levő asszonyt; alig bocsátották szabadon: ez az asszony

revolvért rántott elő és hátulról lelőtte a hadnagyot. A Tekeris melletti harcokban a szerb csapatok kitűzték a fehér lobogót; erre csapataink beszüntették a tüzelést és közeledtek a szerbekhez, akik azonban 300 lépésről gyilkos tüzelést kezdtek a parancsnok és katonái ellen. A szerb katonai csapatok előszeretettel lövöldöznek a sebesülteket kötöző helyekre. Egy sebesültszállító őrzőjáratot, mely egy megsebesült ezredet szállított, közvetlen közelből lelőttek. Sőt még a szerb gyermekek is résztvesznek az embertelenségekben . . .”

Ilyen elkeseredett és elszánt harcok folytak mingyárt a háború elején Szerbiában. Nemcsak a szerb sorkatonaság, hanem a lakosság apraja-nagyja kötelességének tartotta, hogy—ahol csak lehet — ártsón a monarchia csapatainak.

Álruhás tisztek, fanatikus lányok

A szerbek elszántságát bizonyítja a következő eset is. Augusztus 16-ikán két szerb tiszt jelent meg magyar-osztrák lovas-egyenruhában a drinai hadihídon. Könnyű parasztkocsiban jöttek, mintha menekülénének; gyorsan hajtatlak át a szerb-bosnyák határon és oltani csapataink előtt hangos szóval hirdették, hogy a szerbek Losnica mellett végképp tönkrevették és az utolsó emberig kiirtották a magyar-osztrák csapatokat. Mindössze csak pár hirmondó maradt életben s ezek közt vannak ők is . . . Meneküljön tehát, aki tud: mert a szerb lovasság minden percben megérkezhetik, hogy itt folytassa a teljes pusztítást.

— MeneküljeteK, testvérek! — riasztgatták a mi csapatainkat — mert nyakunkon az ellenség . . .

A magyaroknak gyanús volt, hogy éppen két huszártiszt izgatja őket menekülésre és nyomban lefogták a két tisztet. Ekkor aztán hamarosan kiderült, hogy a foglyok szerb tisztek, magyar huszártiszti uniformisban; a hadbíróság mind a kettőt halálra ítélte.

„Az üzletek ajtaja tárva-nyitva — írta egy főhadnagy Sábáéről, amikor a város már a mienk volt — de csak nehezen ismerhető föl, hogy melyik miféle üzlet lehetett: olyan nagy bennük a fölfordulás. A mi embereink nem igen nyúlnak semmihez. Ahogy az uccán ballagok, szemközt találkozom a huszár járőrrel, mely egy vörösképű, vöröshajú leányt kerget maga előtt. Két huszár közrefogja, a harmadik pedig a leány mögött lovagol térdre szorított puskával. Kíváncsian a kis csapat közelébe férközünk s ekkor kisül, hogy a puska a leányé volt, aki rálőtt erre a huszárjárőrre. Persze, nem sokat teketóriáznak vele. A huszár jelen-

tést tesz, a leányt bekísérik a legelső udvarra és tulajdon puskájával lövik föbe . . . Micsoda fanatikus nép! . . . Sohase felejttem el ezt a leányt: nem parasztleány volt, hanem virágos mintájú kék szoknyát, divatos

**Puskaharc a montenegrói hegyekben. Az aftováci határon betört
ernagórcók visszaverése**

pezsgőszínű blúzt és kicsi, gumisarkos cipőt viselt. A feje fedetlen, arca az izgalomtól kihevült, sötétvörös haja kuszáltan a vállára hullva: igazán megsajnáltam, ahogy üldözött vadként révedezve tekintgetett körül ragyogó szemeivel . . .

Sohase hittem volna, hogy ennyire elfásulhat az ember ilyesmi

íránt és csak most értem, mily igazán mondta Shakespeare, hogy: „Irgalmat elfojt vadság megszokása . . . De változik a kép; megint egy huszárjárőr kocog végig az uccán s az egyik feketeképű kun gyerek mögött meglapulva gubbaszt egy kistermetű komitácsi. Valahol rábukkantak egy szerb bandára, amely megszaladt, de a zömök kun legény elcsípte ezt az alacsony banditát és fölrántotta maga mögé az nyeregbe. Azzal hajrá! — utánanyargalt a menekülő bandának és még vagy kettőt levágott belőle; még a pipáját se vette ki a szájából. . . Mikor megkérdeztem tőle, hogyan mert ilyen vakmerőségre vállalkozni, a huszár áttolta pipáját a bal agyarára, megvetően rántott egyet a vállán és hátrabökve a hüvelykujjával, így felelt:

— Azt akartam, hogy lássa ez a nyavalyás: hogyan szaladnak a cimborái! . . .”

A pópa kutat kóstol

A háború humora pompásan nyilatkozott meg a sabáci harcokban is s egy-két eset bizonyára megérdemli a följegyzést. Ahogy katonáink már Klenákon tapasztalták, szerb területen nagyon kellett vigyázni, hogy miből igyanak, ha megszomjaznak. A kutak ugyanis veszedelmesek voltak; széliében beszéltek, hogy a szerbek megmérgezték s ha ez talán nem is minden kútról volt igaz, de viszont bizonyos volt, hogy a legtöbb kútba mindenféle szemetet és giz-gaszt dobáltak, hogy ihatatlanná tegyék a vizét. Lassanként arra is rájöttek a bakák, hogy a rossz kút meg van jelölve bizonyos jellel, hogyha szerb katona szomjazik meg, hát ne igyék belőle. Mivel azonban ezt a jelet a mi katonáink nem ismerték, úgy segítettek magukon, hogy fogtak valami jó szerbet — lehetőleg olyat, aki nagyon félti a bőrét, — hogy ez igyék először. Mert amelyik kútból ez iszik: annak a vize jó és abból ihatnak a bakák is.

Ilyen kútkóstolónak léptették elő a bakák a kövér sabáci pópát is, akinek a külseje pedig ugyancsak elárulta, hogy a jeles férfiú hadilábon áll a vízzel. Közrefogták tehát a bakák a pópát és megmagyarázták neki a hivatását, aminek hallatára a pópa ugyancsak savanyú arcot vágott. Ellenszegülni azonban nem lehetett, hát megadta magát szegény a sorsának. A bakák aztán vitték magukkal a pópát mindenfelé s mihelyt kúthoz értek, rögtön elővezényelték:

— Pópa, előre!

A pópa ment és megnézte a kutat. Ha nem volt jó, intett, hogy nem jó. Ha ellenben tiszta volt, akkor neki kellett először innia, még

pedig egy teli kulaccsal. Akkor aztán nekihasaltak a bakák is, mert tudták, hogy bátran ihatnak. Így mentek előre a bakák Szerbiában: elől a tisztek, mögöttük a kútkóstoló pópa és utána az ezred. Minden kútnál megálltak, hogy szakaszonként ihassék a legénység, mert annyi idejük nem volt, hogy végigvárják, míg az egész ezred egy kútból iszik. Úgy hogy a pópa, akinek minden kútból kellett innia, körülbelül tízszer annyit ivott, mint átlagban egy-egy baka.

Persze, hogy nem sokáig bírta ezt a sportot, úgy hogy mikor messziről meglátott egy kutat, már egészen elsavanyodott az arca, mert tudta, hogy ez megint egy kulacs vizet jelent. Megitta, de már nagyon látszott rajta, hogy émelyeg a gyomra; és a hasa is akkorára dagadt, mint egy hordó. Már úgy tele volt vízzel, hogy az ember szinte szerette volna a feje tetejére állítani, hogy kifolyjon belőle a víz. Lankadtan dőcögött és csakúgy csurgóit róla a verejték az augusztusi forróságban. Ivott még vagy két kútból, de akkor már annyira odáig volt, hogy alig állt a lábán. A bakák tanakodtak, hogy mit csináljanak s végre is deputációba küldték az őrmestert a hadnagyhoz.

— Hadnagy úrnak alássan jelentem — kezdte az őrmester — más pópa után kellene nézni, mert ez már torkig van vízzel és nem tud többet inni.

— Hát honnan kerítsek én most nektek más pópát? — boszszankodott a hadnagy.

Az őrmester állt, mint a cövek és némán hallgatta a hadnagy kifakadását. Keményen szalutált és ellépett, majd fölhágtott a kút kávéjára, amelyből a pópa éppen az imént ivott és harsány hangon kiadta a szigorú parancsot:

— Aki szomjas, az most igyon, amennyi beléje fér. A hadnagy úr azt izenteti nektek, hogy másik pópa nincs, ezzel hát, aki van, spórolni kell, mivelhogy már tele van! . . .

Azt mindenki megértette és helyeselte. Sorra nekiálltak hát a bakák a kútnak és mindegyik jóllakott vízzel. Így masíroztak aztán tovább és meg se álltak addig, amíg csak a pópa nem jelentette, hogy most már ő is szomjas és megint lehet — inni . . .

Az első sebesültek Budapesten

A sabáci sebesülteket kitörő szeretettel és lelkesedéssel ünnepelte a főváros közönsége. Végig az útvonalon, amerre a sebesülteket szállító automobílok robogtak, sorfalat állt a nép, mely már a pályaudvaron

is riadó éljenzéssel köszöntötte a „sabáci hősök”-et. Elhalmozták őket virággal, cigarettával, eleséggel és véghetetlen gyöngédséggel és a derék fiúkat úgy föllelkesítette; oly mámorossá tette ez a mély, szívekbe nyilalló szeretet, hogy elfeledték fájdalmukat, sebesülésüket, szinte lekicsinyelték a veszedelmeket, amelyekben forogtak és visszakíváncsoztak a harctérre.

— Főorvos úrnak jelentem alássan, tessék engem visszaküldeni az ezredemhez — könyörgött egy szép szál baka — nincsen énnekem semmi bajom.

— Dehogy nincs, fiam — rázza fejét az ezredorvos — át van lőve a balvállad.

— De mikor a puskát a jobbállamon hordozom és a jobbkarommal verekszem — fakadt ki a baka — ugyan miért ne mehetnék vissza?...

A másik bakát, aki ugyancsak kemény legény, az ezredorvos kezeli. A szegény fiúnak egész csomó sebe van és mindben ott szorult a golyó. Persze, elaltatásról szó sincs az operációknál s az orvos, hogy lelket öntsön a fiúba, erősen biztatja:

— No, csak ne hagyj magad, fiam! Ahány golyót kiveszek belőled, annyi koronát kapsz.

A baka megköszöni alássan és állja a vagdosást keményen. Még a sziszegést is elfojtja és kíváncsian várja az eredményt. . . Mikor az orvos elkészül vele, nagyot nevet, mint aki jó vásárt csinált valami ügyes furfanggal:

— Négy golyó! . . . Erre ugyancsak ráfizet az ezredorvos úr!

De voltak súlyosabb, komolyabb esetek is, amelyeknek azonban szintén ősi humor és szinte kötekedő bátorság volt a csattanójuk.

— Úgy történt — mesélte a baka, csöndes hangon és erősen selypítve — úgy történt, hogy egymás mellett kuporogtunk az árokban, a koma meg én. Az árok szélére kis földkupacot hánytunk, amögé húztuk a fejünket és úgy lődöztük a szerbet. De nem sok foganattal, mert a szerb is árokban volt és nem igen láttuk egymást. A fejünk fölött zümmögtek a golyók: pisz, pisz, pisz . . . De nem történt semmi baj, csak már nagyon untuk a fekvést meg a zümmögést. Vagy egy óra múlva megszólal a koma:

— Aztán föl merné-e most nyújtani a fejit?

— Föl én — mondok — egy pengőér’!

— Hát nyújtsa föl.

— Előbb ide a pengőt...

— Hát ideadta — fejezte be az esetet a baka.

— Aztán maga fölnyújtotta a fejét? — kérdi a mentőorvos elképpelve.

— Ha mondom, hogy ideadta a pengőt — mosolyog a baka. — Hanem a koma dühös volt; majd megpukkadt! Sajnálta a forintot.

— Na és maga?—szörnyűködött a mentőorvos — hiszen meg is ölhetne volna a golyó.

A Szerbiában megsebesült katonák kisebb csapata Budapestre érkezik. Fogadásukra megjelentek a pályaudvaron a mentők, akik ott rögtön feljegyezték a rájuk vonatkozó adatokat s a harcosokat a budapesti kórházakba szállították

A baka lenézően legyintett a kezével:

— Ebcson't beforr! Csak azt szégyellem, hogy selypíték, mint a vénasszonyok. Hanem a golyót visszaadom a szerbnek ... Átlőtte a nyelvetem ... De a forint megvan!

A sebesültek egyik legszorgalmasabb látogatója, aki csöndben és föltűnés, reklám és egyenruha nélkül járta a kórházakat, Jászai Mari, a nemzet nagyszónoka volt. Mindenét odaadta a sebesülteknek; nemcsak a szívét-lelkét, hanem mindent, amije csak volt. Amit ragyogó művészetével egész életén át szerzett, a pénzét, a ruháit, meleg bun-

dáját, a prémjeit, antik ékszereit és értékes emléktárgyait mind odaadta a sebesülteknek a nagyasszony és nekik szentelte minden idejét is, ételt, italt, ruhát, cigarettát és jó szót osztogatván a sebesültek közt. És úgy szánta, szerette a derék fiúkat, hogy amikor legelőször végigment az ágyak hosszú sora előtt, az utolsó ágynál már végképp ellágyult és sírva fakadt, mint a gyerek . . . Össze-vissza kötözött fejjel feküdt ott egy baka s ahogy meglátta a halkán zokogó nagy művésznőt, csöndesen megszólalt:

— Na, most legalább visszaadjuk a kölcsönt a nagyságának.

Jászai Mari megdöbben, nem érti . . . Talán megbántotta valaha ezt a fiút? ... De hiszen nem is ismeri, sohase látta! . . . Kérdően néz rá könnyes arcával, mire a baka elmosolyodik, de komolyan, meleg gyöngédséggel mondja:

— Hát igen! Elégszer megríkatott bennünket a nagysága a színházban. Most visszaadjuk a kölcsönt és mink ríkatjuk meg a nagyságát!

Belgium fővárosa kapitulál

Újabb német jegyzék

Lüttich megvétele után a diadalmas német hadseregnek bizonyára meglett volna az a joga, hogy Belgiumot, mely fegyverrel állott ellent az átvonulni kívánó német csapatoknak, ugyancsak fegyverrel törje le és foglalja el: de a német kormány még egy utolsó kísérletet tett a békés megegyezésre. Következésképpen ahhoz a kijelentéséhez, melyet a háború kitörésekor tett, hogy Németországnak nem célja Belgium meghódítása, a német kormány, egy semleges állam közvetítésével, a következő jegyzékben ismételte meg ugyanazt az ajánlatot, amelyet augusztus 2-án tett a belga kormánynak, midőn szabad átvonulást kért a Franciaország ellen mozgósított csapatai számára:

— Lüttich várát a helyőrség vitéz ellentállása után rohammal bevettük. A német kormány a legmélyebben sajnálja, hogy a belga kormánynak Németországgal szemben történt állásfoglalása következtében, véres összeütközésekre került a sor. Németország nem mint ellenség jött Belgiumba. Csak a kényszerítő körülmények vitték rá — tekintettel Franciaország katonai intézkedéseire — arra a nehéz elhatározásra, hogy Belgiumba bevonuljon és Lüttich várát, további hadműveleteinek támpontjául, megszállja. Miután a belga hadsereg, nagy túlerővel szemben kifejtett hősiességével, fegyvereinek becsületét a legfényesebben megővta; a német kormány kéri a királyt és a belga kormányt hogy kímélje meg Belgiumot a háború további borzalmaitól. A német kormány kész Belgiummal minden olyan megegyezést kölni, amely bármiképpen is összeegyeztethető Franciaországgal viselt háborújának szempontjaival. Németország újra a legünnepélyesebben kijelenti, hogy nincs szándéka belga területet elfoglalni és hogy ez a szándék teljesen távol áll tőle. Németország még mindig kész a belga királyságot haladéktalanul kiüríteni, mihelyt a hadihelyzet megengedi azt. . .

Belgium azonban nem hátrált. Elkötelezte már magát Angliának és Franciaországnak. A német hadsereg villámszerű gyors előnyomulása, Lüttich elfoglalása: fenyegető rémként ülte meg egész Belgium hangulatát. Már sokan sejteni kezdték, milyen katasztrófális idők várnak a

belgák honára ... De azért augusztus 13-án a belga kormány a következő válasszal utasította vissza a német ajánlatot:

— A német kormány által elének terjesztett javaslat megismétli az augusztus 2-iki ultimátumban formulázott követeléseket. Híven nemzetközi kötelezettségeihez, Belgium csak megismételheti erre az ultimátumra adott válaszát, annál inkább, mert augusztus 3-ika óta

A „barbár” németek. Német katonák Lüttichben ebédet osztanak ki a belga szegények között

semlegességét megsértették, fájdalmas háborút ültettek át területére és mert a védőhatalmak lojálisán és haladéktalanul eleget tettek segélykérésének . . .

A német hadvezetőség el volt készülve az elutasító válaszra. A német előretörés pillanatig sem szünetelt, hiszen a német haditerv alapja éppen a gyorsaság, a francia sereg meglépése volt és ezért a német sereg Lüttich bevétele után még lázasabb erőfeszítéssel igyekezett szabaddá

tenni fölvonulása útját Franciaország felé. Hiteles értesülései voltak ugyanis arról, hogy a belga-francia határon át erős francia csapatok nyomulnak előre Namur irányában, hogy ezt a fontos és modern erődöt megvédjék a német támadás ellen, ugyanakkor pedig Anglia is koncentrálta már csapatait Doverben, melyeknek egy részét Calais-n át Franciaországba, másik részét pedig Antwerpenen át Belgiumba akarta szállítani. A német hadsereg folytatta az eredeti haditervben megállapított fölvonulást.

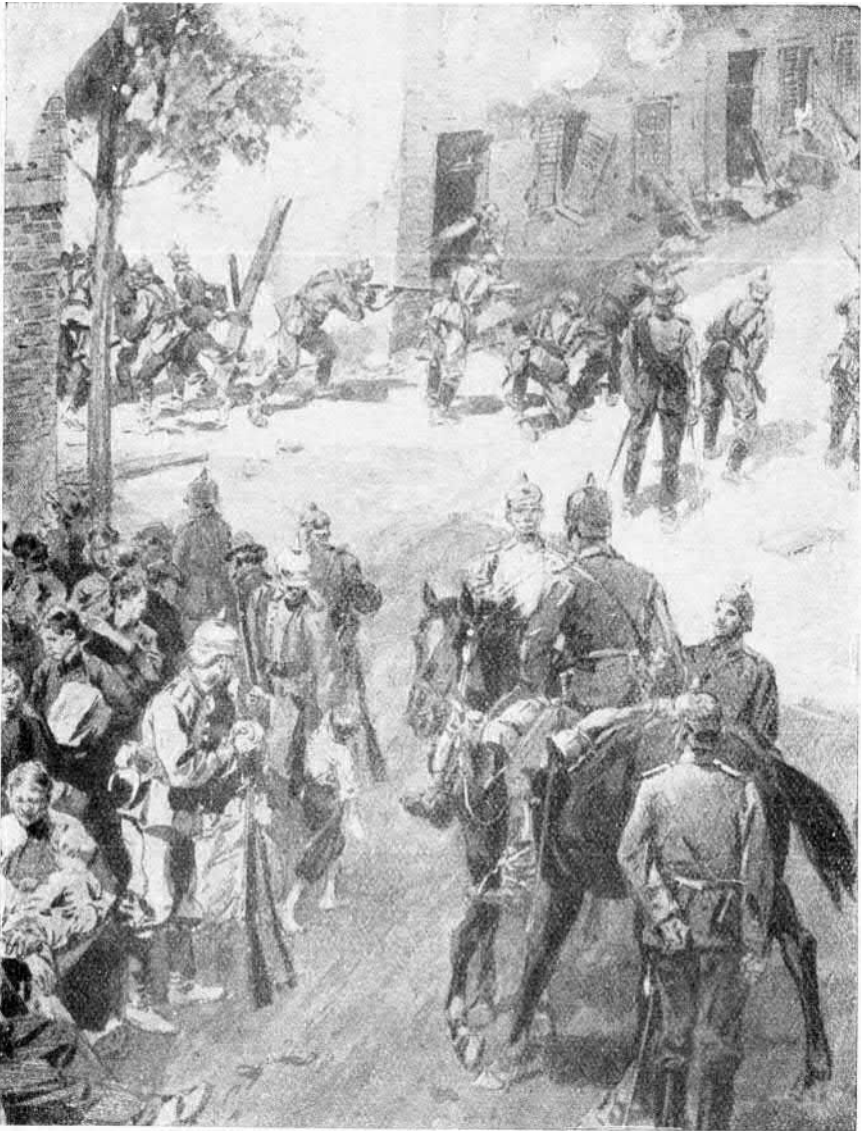
Namur alatt

Ennek a fölvonulásnak az iránya és kiterjedése most már teljesen világossá tette a németek haditervét. Franciaország ugyanis, az 1870.71-iki háború tapasztalatai alapján, a Belfort—Verdun közt fekvő területen erősítette meg határait és sok száz millió frankot költött arra a hatalmas várvédelmi vonalra, mely biztosította az Elszász felől jövő támadás ellen. Ám a német vezérkar se volt vak: s látván a roppant erős bástyát, mely Elszász felől elzárta előtte az utat Franciaországba, lassanként lemondott a Belfort—Verdun közt fekvő területen való betörés tervéről s inkább azt az utat választotta, mely Belgiumon át vezet a sokkal kevésbé megerősített északi Franciaország területére. A németek nem akartak sok időt és még több embert veszteni a Belforttól Verdimig terjedő első és a Rheims-Grenoble közt fekvő második várvédelmi vonal áttörésével; ezért ragaszkodtak, még az angol háború árán is, a Belgiumon át vezető betöréshez és ezért voltak kénytelenek megsérteni Belgium semlegességét, hogy a franciák meg ne hiúsíthassák tervüket.

Nyilvánvaló volt, hogy a német hadvezetőség a csapatok főerejével Belgiumon át a lillei és maubeugei erősségek között igyekszik Franciaországba jutni s ezt a haditervét azonnal el is árulta Lüttich gyors elfoglalásával, amit nyomon követett a németek előretörése Namur felé. A franciák azonban szintén felismerték ezt a haditervet és rögtön gyors offenzívába mentek át. Nagy erővel betörték tehát Belgiumba, egyrészt, hogy felmentsék Namurt, másrészt hogy Namurtól északra megkerüljék a németeket s elvágván őket Lüttichtől, lehetetlenné tegyék további előnyomulásukat. A németek, mihelyt átlátták a franciák szándékait, azonnal elébesiettek a Namurtól északra bekerítéssel fenyegető francia seregnek és augusztus 18-ikán útját állták Perveznél az előrenyomuló franciáknak. A németek nagyobb lovashadosztállyal támadták meg a franciák előretolt lovashadosztályát s ámbár az ellenség túlnyomó szám-

ban volt, sőt tüzérség és gépfegyverek is támogatták, súlyos veszteségekkel visszavonulásra kényszerítették azt.

A franciáknak ez a gyors támadása arra kényszerítette a néme-

Uccai harc Andennc belga községben, melynek lakosai hirtelen, orozva támadták meg a községen átvonuló német csapatokat

teket, hogy Lüttichtől északnyugatra is biztosítsák a fölfejlő lehetőségét s egyúttal délnyugat felé is teljesen körülzárják Namurt, mely az északi Franciaországba vezető útnak egyik legfontosabb pontja volt. Ez a két szempont magyarázza meg, hogy a németek már augusztus 18-ikán Dinantig nyomultak elő Belgium déli részén s ez a község már 23 km.-nyire fekszik Namurtól. A következő napon pedig elértek a német csapatok Tirlémont községet, ahol azonban heves ütközetre került a sor a németek és a belga csapatok között. Az ütközet a németek győzelmével végződött, akik több tábori és nehéz ágyút, továbbá egy zászlót és 500 hadifoglyot ejtettek. Tirlémont elfoglalása azért volt fontos, mert ez a város a Lüttichet Brüsszellel összekötő vasútvonal csomópontja s egyébként is nevezetes stratégiai pont volt. Miután ugyanis a németek megszállták Dinant községet, Perveznél pedig megszalasztották a franciákat: a tirlémonti győzelem azt jelentette, hogy Namurt háromszög alakjában már körül is zárták a németek.

Belgium fővárosa megadja magát

A belga hadsereg riadalmára mi sem jellemzőbb, minthogy a Lüttich és Namur között lévő Huy erődöt, amely egyedül lehetett volna Kamur védelmi pontja, az ellenállás minden kísérlete nélkül adták át a német csapatoknak.

Már ekkor nyilvánvalóvá lett, hogy a németeket nem lehet belga területen megállítani.

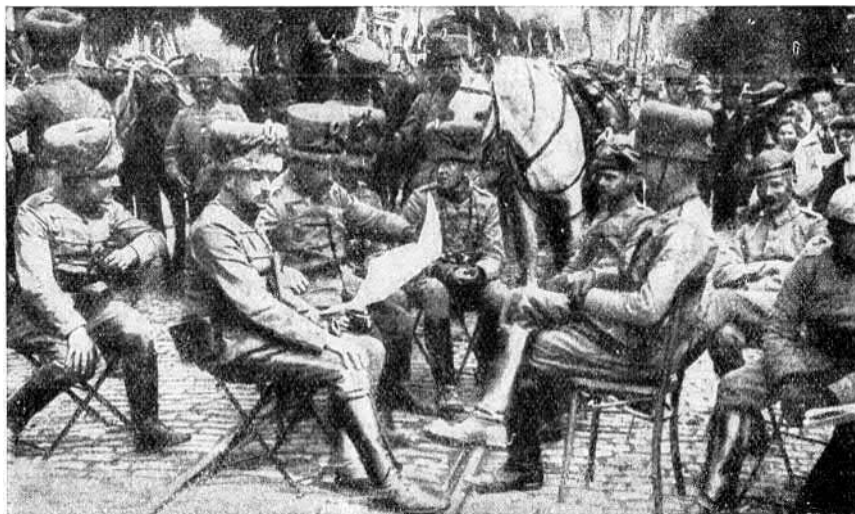
Augusztus 21-én a német seregek már olt állottak Namur előtt.

Ekkor már a német sereg bevonult Belgium fővárosába: Brüsszelbe, ahonnan a belga király a kormánnyal együtt a holland határ közelében lévő Antwerpenbe lette át székhelyét.

A belga főváros úgyszólván kardcsapás és ágyúlövés nélkül jutott a német csapatok birtokába, melyek példás rendben és méltóságteljesen vonultak be Brüsszelbe. Amim német tábornok a következő feltételekben állapodott meg a brüsszeli polgármesterrel a város átadására vonatkozólag:

A német csapatok szabadon átvonulhatnak a városon. Brüsszelben német helyőrség marad. A német katonaság készpénzzel fizet mindenért, amire szüksége van, tiszteletben tarlja a magán- és állami tulajdont, helyreállítja a közúti vasúton és a postán a szolgálatot, továbbá a vasúti összeköttetést Lüttichhel, valamint a távirati összeköttetést Németországgal. A községtanács azonban nem kerül a németek ellenőrzése alá és a brüsszeli rendőrség vezetését a polgármester veszi át.

Maga a város átadása a következőképpen történt: Augusztus 20-án délelőtt 11 órakor ágyúlövések dördültek el s ezek jelezték a német csapatok bevonulásának kezdetét. A csapatok élén az összesített zenekarok haladtak, ezeket az ulánusok követték, majd a többi fegyvernemek következtek, végig a széles löweni úton, ahol valamikor a város kapuja állott. A polgármester fehér lobogóval ment ki a csapatok elé s aztán az élükre állott, magasra emeltve a lobogót, annak jeléül, hogy a város megadta magát és kegyelmet kér. A központi pályaudvar

A németek Brüsszelben. A belga fővárosnak olyan a képe, mintha mindig a németeké lett volna. Érdekes képünk tanácskozó német tiszteteket ábrázol Brüsszel uccáján. Kíváncsi belga gyermekek csoportja nézi őket

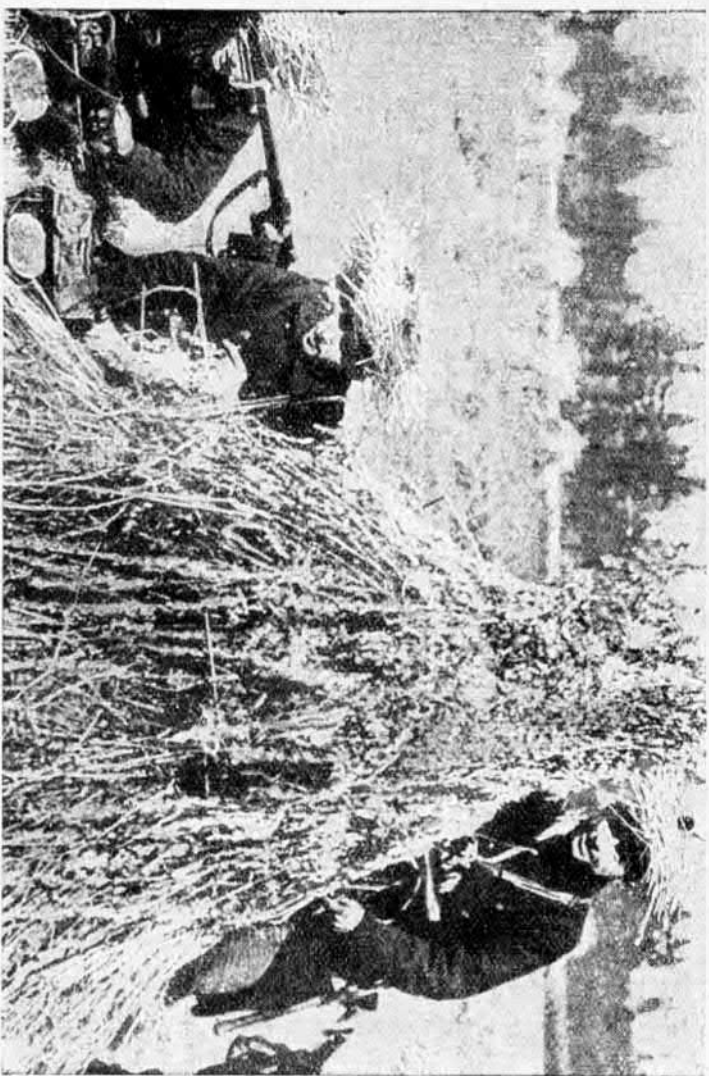
mellett levő nagy térig majdnem teljesen üres uccákon haladtak keresztül a német csapatok; de minél jobban közeledtek a város belső területéhez, annál több kíváncsi jelent meg az uccákon. A néptömeg teljesen nyugodtan viselkedett és mindennemű tüntetéstől tartózkodott. A német csapatok ezután, végighaladva a körutakon, elhagyták a várost, amelynek közelében tábort ütöttek. Eközben a brüsszeli városházra felvonták a német lobogót s a polgármester plakátokon szólította fel a hatósági közegeket, hogy maradjanak meg hivatalaikban. A német katonák hangosan énekelték a „Wacht am Rhein” és a „Deutschland über alles” himnuszokat; általában meg se látszott rajtuk a fáradtság s éppen oly frissek voltak a tisztjeik is, akik csakhamar beültek a fényes kávéházakba, ahol gondtalanul ettek, ittak és cigarettáztak.

„Augusztus 19-én — írja egy szemtanú, — a németek közeledésének hírére a rendőrség lefegyverezte a mintegy 20.000 főnyi katonaságot és polgárőrséget, a polgárságtól elszedtek minden fegyvert, sőt a katonákat is polgári ruhába öltöztették. Erre már én is előmerészkedtem rejtekhelyemből, mert tudtam, hogy most már nem eshetik bántódásom. Éppen egy kávéházban ültem és olvastam a frissen megjelent lapot, mely tele volt belga-francia győzelmi hírekkel és megnyugtatta a közönséget, hogy nincs ok az aggodalomra, mert a németek még 60 kilométernyire vannak Brüsszeltől. Még jóformán végére se értem a cikknek, amikor már rémülten lóttak-futottak az emberek az uccán azzal a hírrel, hogy itt vannak a németek! . . . Ez augusztus 20-án délelőtt fél tízkor történt s másfél óra múlva már minden irányból özönlöttek a német ulánusok a város szívébe. Ott azonnal megszállták a főbb közlekedési vonalakat, másnap pedig bevonult az egész német haderő, a muníciós kocsik beláthatatlan hosszú sorával, ágyúival és a tartaléklovakkal. . .”

A belga fővárosban látszólag teljes nyugalom volt, de a figyelmesebb szemlélő hamarosan észrevehette, hogy a csendes és nyugodt külső alatt minden forrong és lázadozik a győzők ellen. A járókelők kis nemzetiszínű belga kokárdákat viseltek, dacos, elkeseredett arccal jártak az uccákon és csaknem nyíltan tüntettek a német uralom ellen. A németek azonban nem sokat törődtek a belgák gyűlöletével; gyakran egyedül, teljesen fegyvertelenül járkáltak a város legfélreesőbb részeiben, ami pedig veszélyes vakmerőség volt, mert a Brüsszel előtt vívott csatákban körülbelül 10—12 ezer főnyi belga sereget vertek szét a németek; ennek a seregnek a maradványai mind bemenekültek a belga fővárosba s ezek a katonák többé nem is kerültek elő, mert valószínűleg mind a városban rejtőztek, de már polgári ruhákban. A belgák gyűlöletének általános jele volt az, hogy a német üzleteket már a hadüzenet napján mindenütt elpusztította a tömeg.

Belgium pusztulása

A belga népet az események rendkívül felingerelték. Belga tudósítók mesélték, hogy a clermonti polgármester, a község papjának sürgető kérése dacára, maga bízatta a lakosságot a német katonák megtámadására, sőt puskaporról és golyóval is ő maga látta el a népet. Kétségtelen, hogy a hatóságok rendszeresen osztottak szét fegyvereket és lőszerket a polgári lakosság között és hogy a polgárok gyűlöletét Németország ellen mesterségesen szították valótlan hírekkel.

Mimikeri a harcleten. Balga kalonak egy szalmakazal mogyai tuzelnek s hogy ne vegyvek iket eszre, szalmacsomokat kotnek a fejuk kore. Emiatt azian egy hatnak tavolrol, mintha maguk is a kazalhoz tartoznának.

Ez volt az oka annak, hogy a belgák majdnem minden helységben megtámadták a német csapatokat. Ez volt az úgynevezett „franc-tireur” hadviselés, amelynek megtorlásául a német csapatok igen gyakran kénytelenek voltak egész helységeket elpusztítani. Ez a sors érte a belga Battidze helységet is, melynek fanatizált lakossága a padlásablakokból lövöldözött a német katonákra.

A német lovasság döntő attackkal visszavet egy egész francia lováshadosztályt Pervez mellett, 1914 augusztus 19-en

„Minden ház el van pusztítva — írja egy olt járt német haditudósító, — gerendák, vassínek, ajtók, bútorok össze-vissza hányva, mintha földrengés pusztított volna. Egynémely romban még izzik a parázs. Nagy lyukak, koncentrikus fekete sávokkal, jelzik a gránátok becsapásának a helyét. Köröskörül halotti csönd: sehol egy élő lény, csak néhány gazdátlan tehén legel egy urasági parkban. Az egyik eresz alatt még bűg a galambpár, melynek fészke azonban már a házzal együtt elpusztult...”

Malmedyben, amely belga község Németországgal határos, még vörösborral, kenyérrrel és gyümölcsrel vendégelte meg a belga lakosság a német csapatokat. De Stavelotban már, noha csak néhány km.-nyire fekszik a határtól, még pénzért sem adott élelmiszereket a nép s azzal mentegetődzött, hogy nem adhat, mert különben éhen kellene halnia a gyermekekkel együtt.

A Lüttich felé vezető hosszú útnak egyik oldalán teljesen éppen maradtak a házak, másik oldalán ellenben, ahonnan a belgák rálóttek a német katonákra, minden romokban hever. Magának Lüttichnek is több uccája valóságos romhalmaz. Mert a lakosság még itt is szembezállt a győztes német katonasággal, úgyhogy Emmich tábornok a legszigorúbb büntetésekkel torolta meg a vakmerő lázadást. Hauvenier lakossága cigaretta-csomagokat ajándékozott az átvonuló német katonáknak ezzel a felírással: „Souvenir de Hauvenier” — vagyis: Hauvenieri emlék, — s ezekben a cigarettákban robbanóanyag volt a dohány között, hogy kisüsse a német katonák szemét, ha majd rágyújtanak. Hogy milyen viszonyok között kellett a német csapatoknak előre nyomulniok a félig már meghódított Belgiumban, színesen írja le egy német tartalékos tiszt a következő sorokban:

„Az t a parancsot kaptuk, hogy induljunk Namur körülzárolására s e célból keljünk át a Maas folyón, Andenne gyárváros határában. A visszavonuló ellenség felrobbantotta a széles és kényelmes hidat, mely átvezetett a folyón. A gyalogság tüzeének védelme alatt utász csapataink gyorsan új hidat vertek, mely augusztus 20-án délután már készen is állt, úgyhogy 5 óra tájban már megindulhattak a csapatok, a városon keresztül az új hajóhíd felé. Este fél hét lehetett, midőn az a lőszerkocsi-osztály, amelyet én vezettem, mintegy 10 km.-nyire Andenne előtt utolérte a derékhadat. Megálltunk itt egy faluban, az andennei országút mentén, de alig hogy embereim leheveredtek, csakhamar heves puskaropogást hallottunk Andenne felől s ebbe a harci zajba beledördültek az ágyúk is.

Amikor fölkapaszkodtunk arra az erdős dombtetőre, mely eddig elfödte előttünk a várost, rémes látvány tárult élénkbe a völgyben. Mintha a pokol fenekére néztünk volna le: lobogva égett előttünk az egész völgy és a lángtenger hullámai hol magasra csaptak, hol ismét elsimultak és egymásba olvadtak, ahogy a szél a lángokba kapott. Andenne volt ez, mely mind a négy sarkán égett s ez a tűzvész már legalább egy óra óta tarthatott. Mert sok házból, leginkább a hatalmas gyárakból, már csak a falak álltak és az izzó parázstól vörös kémények

hatalmas robajjal dőltek be egymásután.

Nem volt kellemes dolog, végiglovagolni a lángokban álló városban, ahol minden pillanatban az a veszély fenyegetett, hogy ránkzuhan egy égő gerenda, vagy maguk alá temetnek a roskadozó épületek. De mégis rá kellett szánunk magunkat erre az útra és félórai lovaglás után már benn is voltunk a városban, melynek középső részeit, a Maas partján, sajátos módon megkímélte a tűzvész. Éjfél tájban értünk ebbe a csöndes városrészbe, mely oly kihalt volt, mint a temető; a boltokbe voltak zárva, a házakból sehol

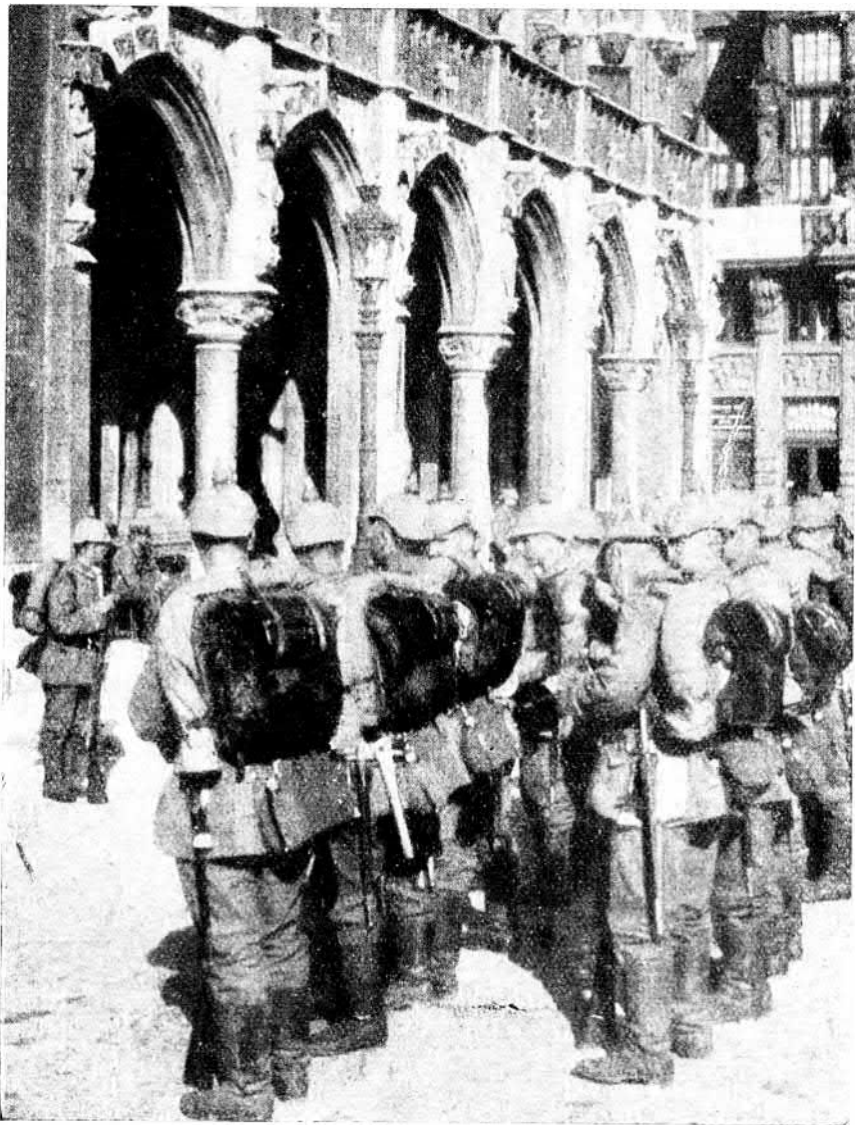
Őrségen levő belga katonák, akik fontos útvonal mentén kémlelik a környéket, hogy nem lünnék-e fel valahol német járőrök? Katonaszapka helyett kalapot és sportsapkát viselnek

se pislogott ki világosság, s úgy látszott, hogy a lakosság, ha ugyan még el nem menekült, mind egy szálig mélyen alszik.

Éppen befordultunk az egyik térre, midőn a lovam megbotlott valamiben. Ebben a pillanatban irtózatos robbanás dördült el, lángnyelvek csaptak fel jobbról és balról a lovam alatt, amely még egy hatalmas szökéssel oldalt ugrott, de aztán összerogyott és félig engem is maga alá temetett. . . Nyilvánvalóan ennek a bombának a felrobbanása volt a jel az ádáz és véres uccai harc megkezdésére. Mert ebben a pillanatban a tér valamennyi házából puskalövések dördültek el és pár pillanat alatt szinte fülsiketítő sortüzet kaptunk a házak ablakából. Jobbra és balra jégesőként kopogtak a golyók a kövezeten s a lőszeres kocsik vad vágatással iparkodtak menekülni a veszélyes térről, melynek minden oldaláról süvöltöztek a golyók. Nagy nehezen sikerült kiszabadulnom a ló alól, de jóformán még talpra sem álltam, midőn közvetlen közlelről lőtt rám valaki a szomszédos ház kapujából. Láttam

a puskatűz fellobbanását, heves fájdalmat éreztem a térdemben s a következő pillanatban már azt is éreztem, hogyan csurog végig rajtam a meleg vér . . .

A fájdalomtól megtántorodtam, de ez csak egy pillanatig tartott.

Német őrég a brüsszeli városháza előtt

Aztán összeszedtem minden erőmet s mit se törődve a sűrű golyózápórral, lélekszakadva rohantam ki a térről, egyenesen annak az uccának, melyben eltűnni láttam a kocsikat. Sokáig azonban nem bírtam a utast s végül is lihegve roskadtam össze egy kert lépcsős kapuja előtt. Ekkor azonban már a kertekből is lövöldöztek, a fákról és bokrok mögül; a házak ablakaiból, az erkélyekről, a háztetőkről és padláslyukakból. Itt tehát nem maradhattam; újra összeszedtem magamat, revolveremből lövöldöztem én is abba az irányba, ahol a puskalövés felvillantak és megint futni kezdtem. Csak pár percig győztem ezt a hajszát, de éppen amikor ismét összeroskadtam, hallottam, hogy egy szerkocsink robogva jön az netán . . . Végző erőfeszítéssel felugrottam, rákiáltottam a kocsisra, hogy álljon meg és vegyen fel, mert megsebesültem. Szerencsére a tüzér megismerte a hangomat, rögtön megállította a kocsit s a golyózápórral közt felültetett, sőt gondosan be is takart az ülésen. Pár perc múlva utolértük a többi kocsit, amelyek ekkor már szép sorban álltak egy hosszú és szűk uccában, mely a Maas folyó partjára torkollott.

Hajnali 4 órakor már teljes csönd volt a városban s ekkor tudtuk meg, hogy az éjszakai uccai harcnak már előzményei voltak tegnap este. Amidőn ugyanis az előcsapatok megkezdték az átkelést a Maas folyón, körülbelül 6 óra tájban, előzetesen megbeszélte jelre lövöldözni kezdtek a város lakói az átvonuló német csapatokra, amiből heves uccai harc származott. Ez volt az a csata, amelynek zaját mi is hallottuk mielőtt felértünk a magaslatra. Egy üteg, mely éppen bevonulóhan volt, hirtelen kifogott és néhány lövéssel felgyújtotta a várost. A lakosság ellenséges magatartása annyival meglepőbb volt, mert a gárdalövészek, akik már másfél napja a városban voltak, látszólag teljesen megnyerték a lakosság rokonszenvét. Váratlanul érte tehát csapatainkat a délutáni és éjszakai támadás, amelynek azonban szomorú következményei lettek Andenne lakosaira. Mert midőn másnap reggel kivonultunk a városból, már javában dörögtek az ágyúk és ropogtak a gépfegyverek a város uccáin, melyekben itl-olt már lobogva égtek a házak. A véres meglonás aztán teljesen eltörölte a föld szilijéről a fanatizált város lakosságát.”

És így pusztultak mindenfelé a városok, községek, falvak Belgium földjén, amerre csak a háború fürgetege végigszágulott.

Mert ez a fergeg valóban szágulott, mint a szélkorbácsolta viharfelleg . . . Még csak két hete dühöngött az orkán és a belgák büszke fővárosa, a kincses Brüsszel már kapitulált.

Augusztus ötödikén vonultak be a német előőrsök Belgiumba.

Két nap múlva elesett Lüttich és két hét múlva, augusztus 20-án kapitulált Brüsszel.

Az egész világ csodálattal figyelt Belgium felé, ahol a német hadsereg feltartóztathatatlan tűzzel és lendülettel nyomult előre, leigázva várakat és erődöket, szétszórva minden ellenállást és akadályt . . .

A világtörténelem egyik leggrandiózusabb haditerve és hadművelete volt ez!

Végiszáguldani Belgiumon és a legrövidebb úton robogni Párizs alá! Mielőtt a franciák magukhoz térnek meglepetésükből, már ostrom alá is fogni fővárosukat!

Merész terv!

Sorsdöntő vállalkozás!

Sikerül-e? Sikerülhetett-e?

Augusztus 20-án, aznap, hogy a németek bevonultak Brüsszelbe, már mindenki Párizs sorsára gondolt.

A német hadseregek száguldó előrenyomulása olyan erőn olyan lendületnek látszott, amelyet nem lehet megállítani.

A világháború vihara komor vészfelhőket korbácsolt Franciaország egére . . .

És mialatt Párizsban a vészharangokat verték félre, mialatt francia ezredek áradata sietett a fenyegetett határ védelmére, német csapatok tovább zúdultak be Belgiumba és vas- és acélára datuk ellenállhatatlanul özönlött a francia föld felé.

Mi lesz, ha ez a két áradat egymásnak zúdul?

Micsoda égzengés, micsoda földrengés!

Belgium leigázásáról, a világháború sorsát eldöntő Marne-parti csatáról, Párizs felszabadulásáról és az orosz „gőzhen-ger” megindulásáról következő, második kötetünk számol be.

TARTALOM

	Oldal		Oldal
Előszó	3	A francia mozgósítás	106
<i>A világháború előzményei</i>		A német nagyköveti elutazik	109
A nagy vihar előtt	8	<i>A német-orosz háború</i>	
A világháború igazi okai	12	Az első összeütközések	113
<i>A lavina megindul</i>		Líbia bombázása	116
A szarajevói merénylet	15	Német csapatok orosz földön	119
A merénylet hiteles története	19	Genstochovo elfoglalása	122
Politikai gyilkosság	21	<i>Anglia is a porondra lép</i>	
A „Narodna Odbrana”	27	A német császár háborús	
A merénylet visszhangja	30	beszéde	127
A helyzet kiélesedik	32	Luxemburg és Belgium meg-	
A belgrádi orosz követ halála	36	szállása	129
<i>kerülhetetlen a háború</i>		Anglia a világháború mellett	
A monarchia ultimátuma		dönt	131
Szerbiához	43	<i>Belgium katasztrófája</i>	
Az ultimátum után	44	A belga nép sorsdöntő órái	134
Háború vagy béke?	45	Német ultimátum Belgiumhoz	136
Eldől a világ sorsa	47	Kötör a pántk	138
Szerbia mozgósít	50	Anglia Belgium mellé áll és	
<i>Külör a háború</i>		mozgósít	139
Az első hadüzenet	55	<i>Az angol hadüzenet</i>	
A hadüzenet szövege	57	Anglia háborús számvetése	143
A monarchia is mozgósít	60	Anglia megvédi tengeri	
<i>Belgrád ostroma</i>		uralmát	145
Az első harcok	61	Lemond három miniszter	147
Áhír Belgrád bevételéről	67	<i>Magyarország a mozgósítás napjaiban</i>	
Ágyúharc Zimonynál	69	Lelkes hangulat országszerte	153
Magyar hajó hőstette	71	Az ötvenéves „legény”	156
Monitorok harca	77	A mozgósítás humora	158
<i>A felgyújtott Európa</i>		Károly trónörökös Buda-	
Háborús hangulat Berlinben	81	pestben	160
A békebarát Jaurést meg-		indulás a harc mezejére	163
gyilkolják	84	<i>A modern háború</i>	
Oroszország fegyvert ragad	88	A milliós hadseregek	167
A német császár és az orosz		A megváltozott harcmodor	170
cár	89	Nincs felesleges vérengzés	174
Oroszország és Franciaország	93	A modern hadvezér	176
<i>A német-francia hadüzenet</i>		<i>Hore a szárazföldön</i>	
Feltámad a revánspolitika	98	A lövészárók és a tábori sánc	180
A harcias Páris	103	Hogy készül a lövészárók?	182

	Oldal
Élet a lövészárkokban	185
A föld mélyében	187
<i>modern tüzérség</i>	
Ágyú, tarack és mozsár	190
A borzalmas gránátok	192
A 42-es meg a 30 és feles mozsarak	193
A lögyapat és füstnélküli puskapor	199
Kézigránátok és gépfegyverek	203
Ha a gépfegyver megszólal...	205
Várak és erődök	208
Robban az aknamező	210
<i>Táború a levegőben</i>	
A hadi repülőgépek -- Zeppel- in	213
Anglia rettegése a Zeppel- linektől	217
Páris fölött	220
<i>Táború a tengeren és a tenger alatt</i>	
A tenger kolosszusai	223
A tengeraltjárók	224
Élet a tenger mélyén	225
Torpedók és aknák	228
Az angol flotta fölénye	231
<i>A világháború első nagy eseményei</i>	
Lüttich bevétele	234
Lüttich jelentősége	235
A 42-es mozsarak premiérje	237
Rohamra!	241
A Zeppelin!	242
Lüttich védelmezője -- az ostromról	245
Lüttich elesik	247
A németek bevonulása	250

	Oldal
<i>Külör az orosz háború</i>	
A monarchia hadat üzen Oroszországnak	252
Az orosz „gőzhenger”	254
A monarchia feladata	256
Betörés Oroszlengyelországba	258
Utközlet Novoszibirica mellett	260
Oroszbetörés Poroszországba	263
<i>Az első francia-német összecsapások</i>	
Az elzászi harcok	267
A mühlhauseni csata	269
Újabb német győzelem La- gardenál	270
Megindul a harc az egész vonalon	273
Nem sikerült a franciák betörése	275
<i>A szerb háború</i>	
Belgrád bizonytalan sorsa	279
A dunai flottilla Belgrád alatt	280
Sabác elfoglalása	284
Hogyan ve tük be Sabácot?	286
Átkelés a Száván	291
A komitászok	294
Szerb ellentámadás	296
Álhús tisztek, fanatikus lányok	298
A pápa kútja köztől	300
Az első sebe ültek Budapesten	311
<i>Belgium fővárosa kapitulál</i>	
Újabb német jegyzék	305
Namur alatt	307
Belgium fővárosa megadja magaát	309
Belgium pusztulása	311